

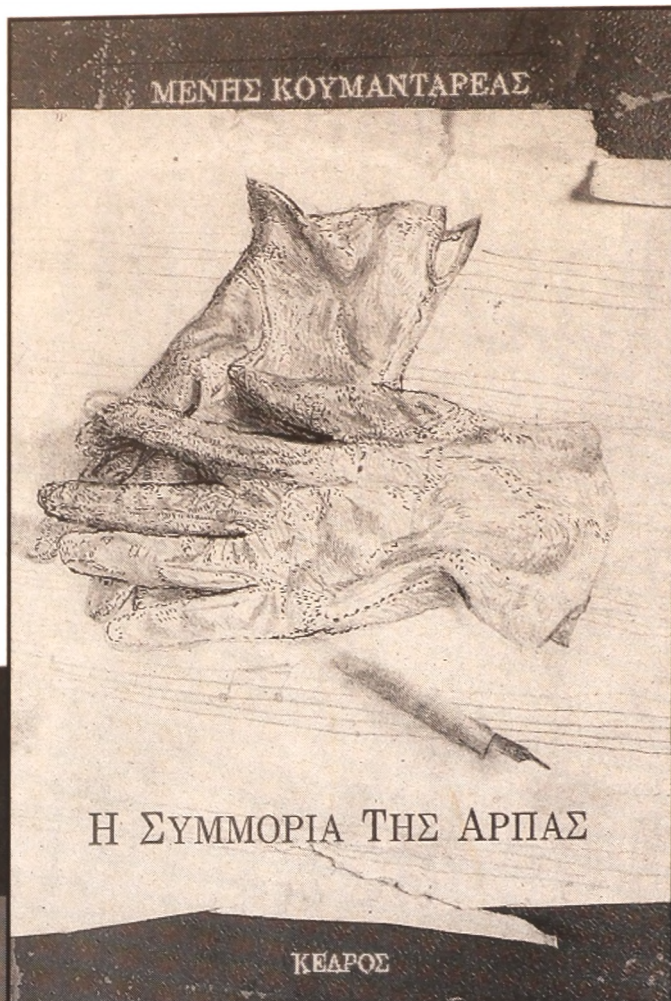
ΔΕΚΑΠΕΝΣΙ ΜΕΡΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ

ΑΝΤΙ

Περίοδος Β'
Τεύχος 545
Παρασκευή
18 Φεβρουαρίου 1998
Δρχ. 300

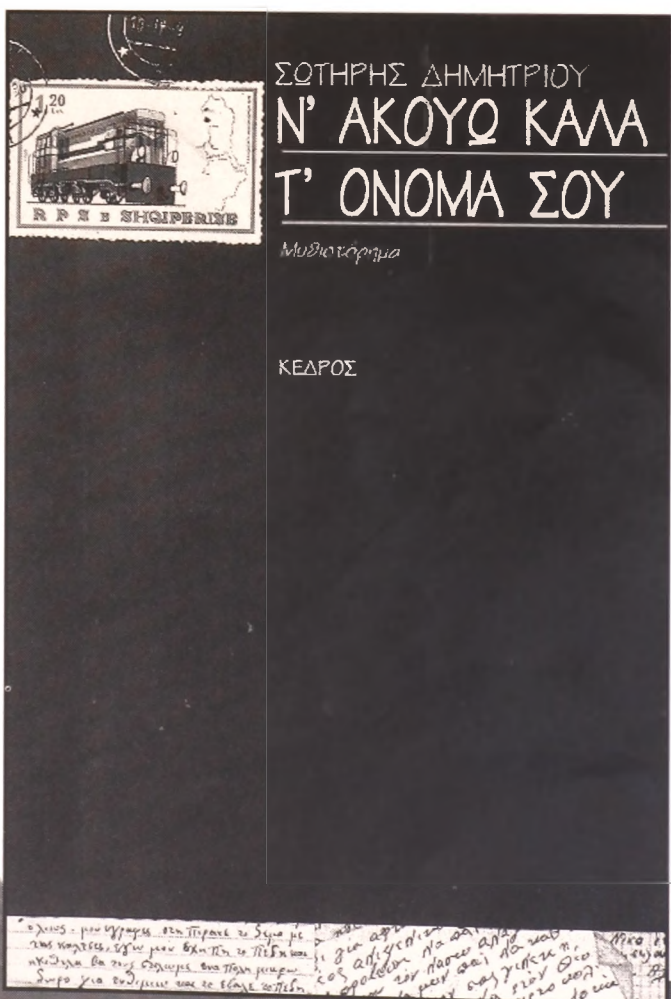
**Η κρίση
στη Βοσνία**

**Επικίνδυνα
παιχνίδια
με τα Σκόπια**

Μένης Κουμανταρέας Η ΣΥΜΜΟΡΙΑ ΤΗΣ ΑΡΠΑΣ

Τι θα κάνατε αν συναντούσατε ένα γεροπαράξενο καθηγητή να τρώει στο φαστ-φουντ με δερμάτινα γάντια; Και τι θα λέγατε αν εκείνος σας προσκαλούσε σπίτι του να γνωρίσετε τον ερμαφρόδιτο υπηρέτη του και τη μικρομέγανη μαθήτριά του που παίζει άρπα; Όλα αυτά θα τα μάθετε – ή θα νομίζετε ότι τα μάθατε – σ' αυτό το μουσικό μυθιστόρημα για το τέλος του αιώνα.

Σωτήρης Δημητρίου Ν' ΑΚΟΥΩ ΚΑΛΑ Τ' ΟΝΟΜΑ ΣΟΥ

Είναι η ιστορία μιας ηπειρώτικης οικογένειας. Από το συνοριακό χωριό Πόβλα στο Περδικάρι της Βορείου Ηπείρου και στο Ελμπασάν της Αλβανίας. Από εκεί, με το προσφυγικό κύμα, στη σύγχρονη Αθήνα. Από γενιά σε γενιά.

ΚΕΔΡΟΣ
το ελληνικό βιβλίο

Περίοδος Β΄
Χρόνος 21ος
Τεύχος 545
παρασκευή 18 Φεβρουαρίου
94, Δρχ. 300

ΙΟΛΠΤΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ

Δημοχάρους 60 • 115 21 ΑΘΗΝΑ
Τηλ: 72.32.713 - 72.32.819
FAX: 72.26.107

Εκδότης:
ΚΡΗΣΤΟΣ ΠΑΠΟΥΤΣΑΚΗΣ
Λεινοκράτους 131
15 21 Αθήνα

Εκπαιδευτικές:
ΙΟΥΛΙΑ ΓΚΙΟΚΑ

Γραμματεία - Λογιστήριο:
ΑΣΙΑ ΡΟΥΜΠΟΥ

Εκδοτική, Μοντάζ:
ΑΣΙΑ ΛΕΒΟΝ

Φωτοστοιχειοθεσία - Φιλμς:
ΙΚΑΤΕΡΙΝΗ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ
Ε.

Επίσημο Λαδά 1 - Αθήνα
τηλ. 32.33.114 - 32.19.182
FAX: 32.33.114

Κτύπωση:
ΙΘΟΤΥΠ Α.Ε.
Πύλου 5 - Περιστερί
131 Αθήνα
τηλ. 57.22.201

Εάν επιθυμείτε να δημοσιεύσετε
άρθρα ή φωτογραφίες, παρακαλούμε
να στείλετε το πρωτότυπο κείμενο
και τις φωτογραφίες, καθώς και
την απάντηση, στην διεύθυνση:
ΚΡΗΣΤΟΣ ΠΑΠΟΥΤΣΑΚΗΣ
Λεινοκράτους 131
15 21 Αθήνα

Οι φωτογραφίες δεν επιστρέφονται.

ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ

Προσφορά
μ. 3.400 δρχ.
για 6.800 δρχ.
για Οργανισμών,
Εταιριών, κτλ.: 25.000 δρχ.
ετήσια: 6.100 δρχ.

Προσφορά
ώθη - μεσογ. χώρες:
μηνιαία: δολ. 27
ετήσια: δολ. 54
Α.Α. - Καναδάς - Αν. Ασία -
Α.Α. - Γαλλία - Ωκεανία:
μηνιαία: δολ. 30
ετήσια: δολ. 60

Προσφορά
Α.Α. - Καναδάς - Αν. Ασία -
Α.Α. - Γαλλία - Ωκεανία:
μηνιαία: δολ. 30
ετήσια: δολ. 60

Προσφορά
Α.Α. - Καναδάς - Αν. Ασία -
Α.Α. - Γαλλία - Ωκεανία:
μηνιαία: δολ. 30
ετήσια: δολ. 60

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ

Για τα διδωρίδια
της Αθήνας:

Περιοδικό «ΑΝΤΙ»
Δημοχάρους 60
τηλ.: 7232.713 - 7232.819

Για τα διδωρίδια
Β. Ελλάδας:

Κέντρο του διδωρίδια.
Ιουλιανή και Σία Ε.Ε.
Λαοσάνη 3,
ΤΗΛ. (031) 285.857
546 22 Θεσσαλονίκη

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

«ΜΥΣΤΙΚΑ ΚΟΝΔΥΛΙΑ»:

Ο εμφύλιος της ΕΣΗΕΑ...12

Η ιστορία για το χρηματισμό δημοσιογράφων από μυστικά κονδύλια του υπουργείου Εξωτερικών επανέρχεται στην επικαιρότητα, μετά την παραίτηση όλων των μελών του Πρωτοβάθμιου Πειθαρχικού Συμβουλίου της ΕΣΗΕΑ. Για τις αιτίες της παραίτησης μιλάει το μέλος του ΠΠΣ Παναγιώτης Βενάρδος.

Η ΧΑΜΕΝΗ ΤΙΜΗ

ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΤΙΚΗΣ ΕΚΠΡΟΣΩΠΗΣΗΣ16

Ο κύριος καθηγητής είναι έγκριτος νομομαθής και νομοδιδάσκαλος. Τι γίνεται, όμως, όταν, για μικροπολιτικές σκοπιμότητες, συμπλέει με τον... Κακαουνάκη; Γράφει ο Στέλιος Καφαντάρης.

ΑΡΙΣΤΕΡΑ:

Μπροστά στις ευρωεκλογές17

Το Μάαστριχτ, αιτία διχασμού της Αριστεράς; Γράφει ο Ανδρέας Πετρόπουλος.

ΕΜΦΥΛΙΟΣ

ΣΤΗ ΝΕΑ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ18

Οι φατρίες γυαλίζουν τα όπλα τους και ετοιμάζονται για εμφύλιο πόλεμο εν όψει των ευρωεκλογών. Γράφει ο Μιχάλης Πατρινός.

Η ΚΡΙΣΗ ΣΤΗ ΒΟΣΝΙΑ

.....20

Με αφορμή το τελεσίγραφο του ΝΑΤΟ προς τους Σέρβους της Βοσνίας, που τους απειλεί με βομβαρδισμό, για τις συνέπειες που θα έχει τυχόν υλοποίησή του, καθώς και για το ρόλο των μεγάλων δυνάμεων και τις αιτίες της κρίσης γράφουν στον ειδικό φάκελο οι: Κ. Καρύγιαννη, Γ. Νικολάου, Θ. Στοφορόπουλος και ο Γ. Τραγγανίδας.

ΤΙ ΖΗΤΑΕΙ ΤΟ ΠΑΣΟΚ

ΣΤΗ... ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ;26

Η αδιέξοδη εξωτερική πολιτική του ΠΑΣΟΚ στο ζήτημα των Σκοπίων ακολουθήθηκε από το κλείσιμο των συνόρων με εντολή του πρωθυπουργού ως «απάντηση» στην αναγνώρισή τους από τις ΗΠΑ. Για τους κινδύνους αυτής της πολιτικής γράφει ο Τάσος Παππάς.

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Η θέση της χώρας μας στους πολιτικοστρατιωτικούς σχηματισμούς των οποίων αποτελεί μέλος. Ανάλυση των μειζόνων εκκρεμοτήτων που αντιμετωπίζει η Ελλάδα και υποβολή προτάσεων ως αφετηρία προβληματισμού. Γράφουν ο ευρωδουλευτής Φίλιππος Πιέρρος και ο Θανάσης Ντόκος.

ΜΟΝΙΜΕΣ ΣΤΗΛΕΣ

ΗΡΕΜΗ ΔΥΝΑΜΗ 5
κόμικς του Γ. Φιλιδιάκου.

ΠΟΛΙΤΙΚΟ
ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟ 6
ΑΝΤΗΝΩΡ

ΑΝΤΙΘΕΣΕΙΣ 8
ΜΕΣΑ ΣΤΗΝ
ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ14

ΔΙΕΘΝΗΣ ΣΚΗΝΗ41

Τι είναι ο εθνικισμός; Γιατί
έχασε τις εκλογές στη Φινλανδία
η Λίλλιαν; Κοσμοδρόμιο...

ΤΟ ΠΟΤΑΜΙ ΔΕΝ ΓΥΡΙΖΕΙ
ΠΙΣΩ47

ΣΕ ΔΕΥΤΕΡΟ ΕΠΙΠΕΔΟ48

ΑΘΛΗΤΙΚΟ

ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟ50

ΕΠΙΣΗΜΑΙΝΟΥΜΕ51

Μπαντής, Χαρθαλιάς,
Παλαμάς, Κισλόφσκι,
Δεβετζής. Ένα μουσείο
γελοιογραφίας στη Βουλγαρία.
Και ένας ρώσος ποιητής που τον
εξόντωσε το καθεστώς του
Στάλιν, στην τελευταία σελίδα.

Εξώφυλλο: Πίνακας του Adami

«ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΟ»: ΕΠΙΚΙΝΔΥΝΟ ΠΑΙΓΝΙΔΙ

ΜΕ ΒΑΣΗ το σκεπτικό ότι η επιδίωξη του γειτονικού κράτους της «Πρώην Γιουγκοσλαβικής Δημοκρατίας της Μακεδονίας» εξαρτάται οικονομικά απόλυτα από την Ελλάδα, η κυβέρνηση προχώρησε στη λήψη ορισμένων μέτρων, όπως η διακοπή λειτουργίας του Προξενείου μας στα Σκόπια και η διακοπή του διαμετακομιστικού εμπορίου από το λιμάνι της Θεσσαλονίκης (εκτός της ανθρωπιστικής βοήθειας). Μ' αυτό τον τρόπο η κυβέρνηση ισχυρίζεται ότι θέλει να δώσει ένα σαφές μήνυμα προς τον κ. Γκλιγκόροφ, ότι εννοεί αυτά που λέει και ότι επιδιώκει να τον εξαναγκάσει να προσέλθει στο τραπέζι των διαπραγματεύσεων για να ικανοποιήσει ελληνικά αιτήματα που δεν έχει ικανοποιήσει εδώ και δύο χρόνια.

ΤΟ ΒΑΣΙΚΟ ερώτημα είναι αν η πολιτική αυτή μπορεί να αποδώσει εκεί που απέτυχε η άλλη μέχρι τώρα από έλλειψη θάρρους και προοπτικής. Συμβάλλει η πολιτική αυτή στην ανάληψη του ευρωπαϊκού ρόλου που θέλει να παίξει η Ελλάδα στα Βαλκάνια; Ή θα αποτελέσει η χώρα μας και πάλι στόχο κατακραυγής και επικρίσεων από τη διεθνή κοινότητα ότι ακολουθεί και πάλι κοντόφθαλμη πολιτική «στραγγαλίζοντας» ένα μικρό και ανυπεράσπιστο κράτος; Θα γονατίσει ο Γκλιγκόροφ ή άλλοι θα σπεύσουν να τον στηρίξουν, με πρώτη και καλύτερη την Τουρκία; Αυτή η «νέα φάση» μήπως είναι περισσότερο επικίνδυνη απ' όση φαίνεται; Μήπως απομονώσει ακόμη περισσότερο την Ελλάδα στη διεθνή σκηνή; Κι αν δεν αποδώσει σύντομα, τι γίνεται; Υπάρχει οδός οπισθοχώρησης ή μόνο η άτακτη και εξευτελιστική άρση των μέτρων;

ΔΙΟΤΙ ΤΑ μέτρα αυτά μπορεί να ικανοποιήσουν μέρος της ελληνικής κοινής γνώμης ως ένδειξη «πυγμής». Είναι όμως ικανά να φέρουν τα Σκόπια στο τραπέζι των διαπραγματεύσεων, και μάλιστα με την Ελλάδα από θέση ισχύος όσον αφορά το ακανθώδες θέμα της ονομασίας, το οποίο μάλιστα, κατά τον κ. Πάγκαλο, είναι χαμένο; Και δεν θα χρειαστεί κάποιος χρόνος μέχρι να φανούν τα αποτελέσματα του οικονομικού αυτού αποκλεισμού ή περιμένουμε τα Σκόπια να γονατίσουν την επομένη χωρίς αντίσταση και εσωτερική συσπείρωση όλων των εθνότητων τους;

Η ΚΥΒΕΡΝΗΣΗ έκανε ένα επικίνδυνο βήμα και φαίνεται διατεθειμένη να παίξει επικίνδυνο παιχνίδι. Ρισκάρει πολλά. Κι ενώ δεν μπορεί να τα κερδίσει όλα, ακόμα και μ' αυτή την πολιτική, κινδυνεύει να τα χάσει όλα. Κινδυνεύει ακόμη να κατηγορηθεί ευθέως ότι δημιουργεί μια νέα εστία έντασης και τριβών στο μαλακό υπογάστριο μιας περιοχής που σπαράσσεται από μια αιματηρότατη εμφύλια εθνοτική σύρραξη, τη στιγμή μάλιστα που επιδιώκεται η επίτευξη κάποιας αρχικής ειρηνευτικής συμφωνίας υπό την απειλή αεροπορικών βομβαρδισμών.

ΥΠΟΤΙΘΕΤΑΙ ότι στη διπλωματική σκακιέρα έχουν εκ των προτέρων υπολογιστεί οι κινήσεις του αντιπάλου και οι πιθανές επιπτώσεις τους. Ότι έχουν σταθμιστεί τα υπέρ και τα κατά και ότι τα προσδοκώμενα οφέλη είναι τέτοια, ώστε να υπερτερούν των ενδεχόμενων ζημιών.

ΝΑ ΕΛΗΞΑΝ, άραγε, όλες οι παλινωδίες, οι αντιφάσεις, οι ρητορικές εκφράσεις και η διγλωσσία της πολιτικής της κυβέρνησης του ΠΑΣΟΚ στο θέμα των Σκοπίων; Ή βρισκόμαστε, μια ακόμη φορά, μπροστά σε μια μελετημένη κίνηση εσωτερικών δημοσίων σχέσεων και επίδειξης εθνικιστικής πλειοδοσίας, που το μόνο το οποίο μπορεί να καταφέρει είναι να βλάψει σοβαρά τα συμφέροντα της χώρας;

ΟΤΑΝ παίζει κανείς με τη φωτιά, πρέπει να είναι έτοιμος και να καεί. Δυστυχώς, όμως, τα κάστανα τα βγάζουν άλλοι.

ΗΡΕΜΗ ΔΥΝΑΜΗ

του Γιώργου Φιλοσόφου

"ΟΙ ΗΠΑ ΑΝΕΓΝΩΡΙΣΑΝ ΤΑ ΣΚΟΠΙΑ"...

"ΤΟ ΝΑΤΟ ΑΠΕΙΛΕΙ..."

ΦΟΝΙΑΔΕΣ
ΤΟΝ ΛΑΟΝ!!!

ΓΚΡΡΡ

ΜΑΜΑ, Ο ΜΠΑΜΠΑΣ
ΠΑΛΙΝΔΡΟΜΗΣΕ!

"ΑΠΟΛΥΟΝΤΑΙ ΟΙ ΣΥΜΒΑΣΙΟΝΧΟΙ ΤΗΣ ΔΕΗ..."

"ΔΙΟΚΕΤΑΙ ΕΚΔΟΤΗ ΓΙΑ ΠΛΑΣΤΟΓΡΑΦΙΕΣ"...

ΤΗΣ ΚΟΥΖΙΝΑΣ ΟΜΟΣ...

ΘΕΕ ΜΟΥ! ΤΑ
ΚΟΥΠΟΝΙΑ ΜΟΥ!

"ΡΟΖ ΚΑΣΣΕΤΕΣ ΤΗΣ ΝΤΟΡΑΣ ΜΠΑΚΟΓΙΑΝΝΗ..."

"ΔΡΑΜΑΤΙΚΕΣ ΛΟΙΠΟΝ ΟΙ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ..."

ΟΡΙΣΤΕ... ΚΑΙ ΕΙΧΑΝ
ΛΥΣΣΑΞΕΙ ΜΕ ΜΕΝΑ...

...ΣΙΓΑ... ΑΠΛΟΣ ΤΑ ΠΡΑΓΜΑΤΑ
ΕΠΙΣΤΡΕΦΟΥΝ ΣΤΗΝ ΚΑΝΟΝΙΚΗ
ΤΟΥΣ ΡΟΗ.

ΤΣΙΚ

Η εθνικιστική παραζάλη δεν οδηγεί πουθενά

ΟΤΑΝ ΘΑ κυκλοφορεί το τεύχος αυτό του ΑΝΤΙ, θα μας χωρίζουν 60 περίπου ώρες από την εκπνοή του νατοϊκού τελεσιγράφου προς τους Σέρβους της Βοσνίας. Και, φυσικά, κανείς δεν μπορεί να πει με σιγουριά «τι πρόκειται να γίνει» – αν θα κερδίσει, δηλαδή, η ειρήνη ή αν, στην ξέφρενη κόλαση του βοσνιακού εμφυλίου, θα προστεθούν τα αεροπορικά πλήγματα των μαχητικών του ΝΑΤΟ.

ΟΡΙΣΜΕΝΟΙ αναλυτές πιστεύουν ότι το ανακοινωθέν του ΝΑΤΟ της 9ης Φεβρουαρίου είναι τόσο «νεφελώδες» (με τόσα πολλά «εάν»...), ώστε «μόνον τελεσίγραφο δεν είναι». Άλλοι πάλι, αναφερόμενοι στις αντιθέσεις μεταξύ Στέιτ Ντιπάρτμεντ και Πενταγώνου, μεταξύ αμερικανών διπλωματών και βρετανών στρατηγών, μεταξύ «αιγυπτίων πατρικίων» (διάβαζε Μπούτρος Γάλι) και γάλλων πολιτικών, μεταξύ ΝΑΤΟ και ΟΗΕ, κ.λπ., υποστηρίζουν ότι το τελεσίγραφο είναι «απλή ρητορεία», τα όρια της οποίας προσδιορίζονται από ένα πλέγμα «προσφορών» και «πιέσεων»... Όμως, κακά τα ψέματα. Η πείρα, από τον πόλεμο στον Κόλπο, λέει ότι, παρά τις αντιθέσεις τους, οι εταίροι της Ατλαντικής Συμμαχίας τελικά «τα βρίσκουν». Και ότι, παρά τη διαμάχη που μαινεται ως προς το ποιος θα δώσει το «πράσινο φως» για την έναρξη των βομβαρδισμών, ο κίνδυνος εμπλοκής του ΝΑΤΟ στο γιουγκοσλαβικό εμφύλιο – ο κίνδυνος επέκτασης του πολέμου προς Νότο – παραμένει απτός.

(ΠΑΡΕΝΘΕΣΗ: Στις 17 Ιανουαρίου 1991, το ΑΝΤΙ κυκλοφορούσε σε έκτακτη έκδοση, σε μια προσπάθεια να καλύψει την έναρξη του πολέμου στον Περσικό... Και τότε, οι προσπάθειες «να σωθεί η ειρήνη» ήταν πολλές. Η Γαλλία, μάλιστα, είχε καταθέσει στο Συμβούλιο Ασφαλείας, την τελευταία στιγμή, ένα δικό της σχέδιο αποτροπής του πολέμου, που έμελλε να προσκρούσει όμως τόσο στην αδιαλλαξία του Σαντάμ Χουσεϊν όσο και στην πολεμική ψύχωση της Ουάσιγκτον. «Οποιαδήποτε καθυστέρηση στην κήρυξη του πολέμου – δήλωνε ο Μπους – μπορεί να ανατινάξει στον αέρα τη συνοχή της πολυεθνικής δύναμης!». Όσο για τον Τζων Μέητσορ, το βρετανό πρωθυπουργό, αρκέστηκε να εκφράσει λύπη «επειδή το γαλλικό σχέδιο είχε υποβληθεί αργά» – λες και η ειρήνη δεν μπορούσε να λυθεί έστω και την ενδεκάτη... Η Σερβία, βέβαια, δεν είναι Ιράκ. Και η «διπλωματία των στρατηγών» διαφορίζεται, αυτή τη στιγμή, από τη διπλωματία των πολιτικών. Όπως και αν έχει το πράγμα, το ΑΝΤΙ

εύχεται να μη χρειαστεί – με την εκπνοή του τελεσιγράφου – να κυκλοφορήσει σε έκτακτη έκδοση. Οι αεροπορικοί βομβαρδισμοί δεν θα λύσουν κανένα πρόβλημα. Θα επεκτείνουν μόνο τον πόλεμο. Κλείνει η παρένθεση).

★ ★ ★

ΚΑΙ Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ κυβέρνηση; Η Ελλάδα είναι βαλκανική χώρα. Και το εξάμηνο αυτό ασκεί την προεδρία της Ευρωπαϊκής Κοινότητας. Αλλά και ως βαλκανική, κοινοτική χώρα, θα μπορούσε να είχε παίξει το δικό της πρωταρχικό ρόλο, στην αναζήτηση ειρηνικής λύσης στη βοσνιακή κρίση. Αλλά η κυβέρνηση μας περί άλλα τυρβάζει. Φρόντισε – και φροντίζει – μάλιστα, να «τσουβαλιάσει» η ίδια το κύρος της... Μοναδική εξαίρεση η επίσκεψη του υπουργού Εξωτερικών κ. Κ. Παπούλια στο Βελιγράδι και οι συνομιλίες που είχε με τον πρόεδρο της Σερβίας Σλ. Μιλόσεβιτς και τον ηγέτη των Σέρβων της Βοσνίας Ράντοβαν Κάρατζιτς. [Μερικοί συσχετίζουν την επίσκεψη αυτή με την πρόσκληση Μιλόσεβιτς προς τον πρώην πρωθυπουργό κ. Κ. Μητσotάκη, για την ανάληψη συγκεκριμένης πρωτοβουλίας. Όμως η εκδοχή αυτή – χωρίς να μειώνει την «κίνηση Παπούλια» – απομένει να αποδειχθεί].

ΚΑΙ ΕΝΩ η απειλή επέκτασης της βοσνιακής κρίσης διαγράφεται στο βαλκανικό ορίζοντα («τα αεροπλάνα του ΝΑΤΟ πετούν συνεχώς υπεράνω των σερβικών θέσεων στη Βοσνία και φωτογραφίζουν τα πάντα» – μεταδίδουν τα διεθνή ειδησεογραφικά πρακτορεία...) ο πρωθυπουργός κ. Α. Παπανδρέου σκέφτηκε πως είναι η «κατάλληλη στιγμή» να «τιμωρήσει» τα Σκόπια, επειδή μια σειρά χώρες, περιλαμβανομένων των ΗΠΑ, προχώρησαν στην επίσημη αναγνώριση της ΠΓΔΜ! Η Ελλάδα – διευκρίνισε ο κ. Παπανδρέου – δεν θέλει να σχολιάσει τα «κί-

νητρα» των χωρών αυτών, αλλά και δεν μπορεί να αφήσει τα Σκόπια να διώνουν με «ψευδαισθήσεις» ή «να αδιαφορούν για τις ελληνικές θέσεις»... Για τους λόγους αυτούς, η ελληνική κυβέρνηση αποφάσισε, πρώτον, να διακόψει τη λειτουργία του ελληνικού προξενείου στα Σκόπια και, δεύτερον, να διακόψει τη διακίνηση εμπορευμάτων (διάβαζε καυσίμων) από και προς την ΠΓΔΜ, από το λιμάνι της Θεσσαλονίκης..

ΟΙ ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ αυτές πάρθηκαν 24 ώρες μετά το «συλλαλητήριο» της Θεσσαλονίκης, στο οποίο ναι μεν η κυβέρνηση δεν πήρε μέρος επισήμως (μια και η αιχμή του δόρατος στρεφόταν κατά των ΗΠΑ...), πλην το πνεύμα του ρατσισμού και της εθνικοφροσύνης δέσποσε: «Ρουφιάνοι - ρουφιάνοι - Αμερικάνοι» ή «Στα όπλα - στα όπλα - να πάρουμε τα Σκόπια!»! Ύστερα από την «ευπρεπή» αυτή έκφραση αισθημάτων, η κυβέρνηση – μέσω του πρωθυπουργού – εξήγγειλε ότι είναι έτοιμη να επανέλθει στο... διάλογο, υπό την αιγίδα του ΟΗΕ, και να συμβάλει στην ανάπτυξη και ευημερία των Σκοπίων, υπό την αίρεση ότι, πριν από το διάλογο, αποδεχθούν τους τρεις όρους (σημαία, σύμβολα, Σύνταγμα), που θέτει η ελληνική πλευρά.

ΦΥΣΙΚΑ, ΔΕΝ δρέθηκε ούτε μια ευρωπαϊκή χώρα που να συμφωνήσει ότι οι κυρώσεις αυτές κατά της ΠΓΔΜ είναι «μέτρα προς τη σωστή κατεύθυνση», εφόσον όχι μόνον δεν εμποδίζουν τη σταθερότητα στα Βαλκάνια, αλλά, αντιθέτως, προάγουν την αποσταθεροποίηση. Όσο για τα ελληνικά κόμματα, μόνο η Πολιτική Άνοιξη (μέσω του προέδρου της κ. Α. Σαμαρά) έσπευσε να τα χαρετίσει. Το «δίλημμα» για τον κ. Παπανδρέου – είπε ο κ. Σαμαράς – ήταν «μάχη» ή «παραίτηση». Ευτυχώς προτίμησε τη «μάχη» και, συνεπώς, η ΠΟΛ.Α. χαιρεί και συμπαραίσταται! Φυσικά, η Αριστερά δεν μπορούσε παρά να διαφοροποιηθεί από μια πολιτική σχιζοφρένειας, η οποία όχι μόνον θαίνει την απομόνωση της χώρας, αλλά εκ των πραγμάτων ενθαρρύνει τη διείσδυση της Τουρκίας στα Βαλκάνια και, ειδικότερα, στην ΠΓΔΜ. Απομένει ο αρχηγός της Ν.Δ. κ. Μ. Έδερτ, ο οποίος, πέρα από μια διαστροφή περί ανάγκης «ενιαίας στρατηγικής» στα εθνικά θέματα (γι' αυτό και δεν διαχωρίζει, άρδην, τη θέση του από την πολιτική του ΠΑΣΟΚ...), ζήτησε συνάντηση με τον πρωθυπουργό κ. Α. Παπανδρέου, για να του λύσει απορίες ή να του διευκρινίσει μερικά αμφιλεγόμενα σημεία... Ρεαλιστικότερος ο πρώην πρωθυπουργός κ. Μητσotάκης, δήλωσε ότι δεν συμφωνεί με τις κυρώσεις, οι οποίες, εκτός των άλλων, «θα ενθαρρύνουν τον Γκλιγκόροφ».

ΑΝΑΚΟΙΝΩΝΟΝΤΑΣ τις κυρώσεις κατά της ΠΓΔΜ, η κυβέρνηση δήλωσε ότι η σχετική απόφαση πάρθηκε «ομόφωνα». Αλλά υπάρχει ομοφωνία στην κυβέρνηση σε οποιαδήποτε σφαίρα των δραστηριοτήτων της – από τα εθνικά θέματα και την οικονο-

1, έως το ωράριο των νυχτερινών κέντρων; ό,τι αφορά το θέμα των Σκοπίων, δύο υλάχιστον επώνυμοι υπουργοί, ο κ. Θ. Παγκάλος και ο κ. Γεώργιος Α. Παπανέου, διαδήλωσαν –προς τιμή τους– την τήθειά τους στην ακολουθούμενη πολιτική. Ο αναπληρωτής υπουργός Εξωτερικών, Θ. Παγκάλος, μάλιστα, είχε το θάρρος να ονειδοποιήσει ότι «θα υποστούμε ήττες, άλλες ήττες», εφόσον οι σχέσεις μας με την ΠΓΔΜ είναι «από την ελληνική πολιτικήψη, αντικείμενο πατριδοκαπηλίας και ύστολης δημαγωγίας»...

Η ΚΟΙΝΗ αυτή διαπίστωση έσπενσαν, σικά, ν' αμφισβητήσουν κάποιοι αθεράπτοι «εθνόφρονες» (Παπαθεμελής, Σαμας, Ι. Καψής, κ.ά.), καθώς και κάποιοι ηγκράπτοι αγιογράφοι του ΠΑΣΟΚ: «...ν τρελό κάνει πάλι ο Πάγκalos» – απενθισαν λ.χ. Τα Νέα, δημοσιεύοντας πρωέλιδη φωτογραφία του αναπληρωτήνυργού, με τη «διευκρίνιση» ότι όλα αυτάονται για «να κάνει αισθητή την παρουτον εν όψει του συνεδρίου του ΠΑΣΟΚ»!τό κοντά και ο πρώην αναπληρωτήςνυργός Εξωτερικών, κ. Ι. Καψής, οίος δήλωσε ότι δεν υπάρχει «χαμένη ποκή», αλλά «χαμένοι πολιτικοί». Όπωςαι γνωστό, «επί υπουργίας Καψή», ηήνα μπορούσε να γεμίσει με πανό, όπωςθάσεις έφυγαν», «ο αγώνας δικαιώννε», την ίδια ακριβώς μέρα που υπέγραφε

τη συμφωνία παραμονής των δάσεων, προφανώς για ν' αποδείξει ότι «δεν υπάρχει χαμένη πολιτική»...).

ΦΥΣΙΚΑ, οι σχέσεις μας με την ΠΓΔΜ έχουν τη δική τους ιστορία. Και η σημερινή εμπλοκή θα μπορούσε να είχε αποφευχθεί, αν η κυβέρνηση της Νέας Δημοκρατίας είχε αποδεχθεί το «πακέτο Πινέρο», το οποίο είχε υποβάλει ο πρώην υπουργός Εξωτερικών της Πορτογαλίας, Χουάου Ντεντέους Πινέρο, όταν η χώρα του ασκούσε την προεδρία της Κοινότητας. Αλλά ο τότε πρωθυπουργός, Κ. Μητσοτάκης, δέσμιος της ισχυρής κοινοβουλευτικής πλειοψηφίας που διέθετε, αλλά και της ανεύθυνης πολιτικής του ΠΑΣΟΚ, που πλειοδοτούσε σε εθνικιστική αψιθυμία και τραπεζορητορία, δεν τόλμησε! [Η συνέντευξη του κ. Πινέρο στην Αυγή της περασμένης Κυριακής (δόθηκε στη συνάδελφο Χριστίνα Πουλίδου) είναι πραγματι αποκαλυπτική: Τα Σκόπια ήταν έτοιμα ν' αποδεχθούν το «πακέτο» που είχε υποβάλει στα δύο μέρη –και που περιελάμβανε σημαία, σύμβολα, Σύνταγμα, μαζί με την πρόταση για την υιοθέτηση της ονομασίας «Νέα Μακεδονία»– εφόσον γινόταν αποδεκτό και από την Αθήνα. Αλλά η Αθήνα είπε «όχι»].

ΑΛΛΑ Η ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ απαντά και σε όλους εκείνους που βλέπουν την Ενωμένη Ευρώπη ως «εσμό ανθελλήνων» και πέραν ου! «Η Ελλάδα –δηλώνει– έπρεπε να είναι ο

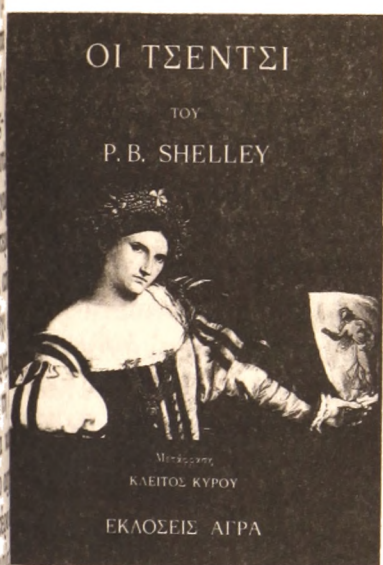
μεγάλος αδελφός των γειτόνων της, αυτός που έχει τις καλές γνωριμίες, τις προσβάσεις, την οικονομική άνεση, αυτός που θα διευκολύνει την ανάπτυξη της περιοχής. Και στο κάτω κάτω, ποιος είναι ο ευρωπαϊκός παράγοντας στην περιοχή; Η Ελλάδα είναι, δεν είναι κανένας άλλος. Για να παίξει όμως αυτό το ρόλο η Ελλάδα θα έπρεπε –θα πρέπει– να λύσει αυτή τη διαφορά»!

★ ★ ★

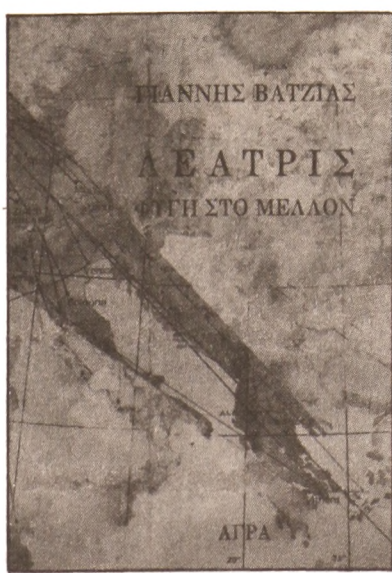
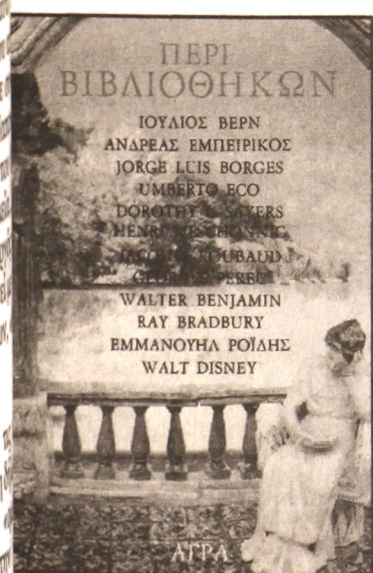
Ο ΠΡΩΘΥΠΟΥΡΓΟΣ κ. Α. Παπανδρέου ξέρει βέβαια ότι η πολιτική του στο θέμα των Σκοπίων είναι πολιτική αδιεξόδων. Και ότι, με μαθηματική ακρίβεια, οδηγεί στην πλήρη απομόνωση της χώρας, εφόσον η εθνική ιστορική παραζάλη, ούτε λύνει προβλήματα ούτε κερδίζει συμμάχους. Λύση άλλη δεν υπάρχει από ένα συμβιβασμό στο θέμα του ονόματος. Και η Ελλάδα δεν θα χάσει τίποτε από την εθνική της επιδεβαίωση, αν αναγνωρίσει τη σημερινή ΠΓΔΜ ως «Νέα Μακεδονία» ή «Σλαβομακεδονία» ή με οποιοδήποτε άλλο σύνθετο όνομα.

ΟΙ ΕΥΘΥΝΕΣ του σημερινού πρωθυπουργού είναι δεδομένες. Και η ιστορία θα πει μια μέρα για ποιον χτυπά η καμπάνα. Μέχρι τότε, κάποιοι νηφάλιοι μέσα στην κυβέρνηση, μέσα στο εκτελεστικό γραφείο του ΠΑΣΟΚ, στην κεντρική επιτροπή του ΠΑΣΟΚ, θα πρέπει να πουν θαρραλέα τη γνώμη τους. Εν ανάγκη παραιτούμενοι...

ΑΝΤΗΝΩΡ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΓΡΑ 1979 - 1993

ΤΡΑΓΕΛΑΦΟΣ

Περί συλλαλητηρίου ο λόγος την περασμένη Τρίτη στη Θεσσαλονίκη για τη Μακεδονία και την αναγνώριση των Σκοπίων από τις ΗΠΑ. Όπου έδωσε και πήρε η υποκρισία όλων. Η κυβέρνηση μεν επισήμως δεν παρέστη, παρέστησαν όμως βουλευτές και υπουργοί του κυβερνώντος κόμματος, ενώ άλλοι έστειλαν μηνύματα για να μην απομονωθούν από το «λαϊκό αίσθημα». Ψηφοθηρία, δηλαδή, κατά κόρον, ενώ η αξιωματική αντιπολίτευση υποστήριξε την εκδήλωση ολόψυχα. Άλλα πρεσβεύουν τα κόμματα στην ουσία κι άλλα πασάρουν στο λαό. Η διπλωματία φυσικά δεν ασκείται με συλλαλητήρια. Ορθώς το επισήμανε ο κυβερνητικός εκπρόσωπος κ. Ε. Βενιζέλος. Αλλά ασκείται μ' αυτά πολιτική για εσωτερική κατανάλωση. Μόνο ο «τρελός» Πάγκαλος αφήνεται να θγάξει τα κάστανα από τη φωτιά, επαναλαμβάνοντας ότι η υπόθεση του ονόματος είναι χαμένη, ενώ τη γραμμή στο θέμα εκφράζει ο πρωθυπουργός και ο ΥΠΕΞ κ. Παπούλιας. Και ο κ. Καψής σπεύδει, για προφανείς λόγους, να δηλώσει ότι υπάρχουν μόνο «αποτυχημένοι πολιτικοί» όχι «χαμένες υποθέσεις». Ο νούν νοήτω.

Κατά τα άλλα, η απουσία εθνικής γραμμής σ' ένα θέμα εθνικό και καίριας σημασίας για τη διεθνή αξιοπιστία της χώρας έχει πάρει τη μορφή τραγέλαφου.

Ν.Κ.

ΔΙΟΡΘΩΣΗ ΛΑΘΩΝ

«Η διόρθωση ενός λάθους έχει πάντα κάποιο κόστος – σε κάθε περίπτωση όμως είναι μια πράξη ευθύνης». Μ' αυτή τη φράση, ο Λ. Κύρκος, σε σχετικό άρθρο του στην *Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία* επανέρχεται επί του «Μακεδονικού», ζητώντας από πολιτικά κόμματα, κυβέρνηση κι αντιπολίτευση να αναλάβουν τις ευθύνες τους και να προχωρήσουν, έστω τώρα, σ' αλλαγή πλεύσης με μια «έντιμη συμφωνία» με τα Σκόπια έπειτα από διαπραγματεύσεις. Θα πρέπει να επισημάνουμε ότι ο Λ. Κύρκος ήταν μεταξύ εκείνων των ελαχίστων που εν μέσω του εθνικιστικού παροξυσμού και των μεγάλων ψευδαισθήσεων ετόλμησαν να υψώσουν τη φωνή τους για μια διαφορετική προσέγγιση του προβλήματος, εθνικά έντιμης και αποδεκτής, η οποία μολονότι δεν θα ικανοποιούσε πλήρως τις δίκαιες ελληνικές θέσεις, εντούτοις θα άνοιγε διάπλατα το δρόμο για μια ενεργό ευρωπαϊκή παρουσία της Ελλάδας στα Βαλκάνια. Χάθηκε τότε, χάνεται και τώρα μια μοναδική ευκαιρία. Και υφιστάμεθα τη μια μετά την άλλη διπλωματική ήττα, κωφεύοντες και απειλούντες κατά ακατανόητο τρόπο.

Θα μας γίνει το πάθημα μάθημα; Έχουν τα πολιτικά κόμματα το θάρρος να προχωρήσουν; Κι έχει η κυβέρνηση, με τη μεγάλη πλειοψηφία της στη Βουλή, τα κότσια να καθοδηγήσει σωστά την κοινή γνώμη για να αδράξει την ύστατη έστω ώρα την ευκαιρία;

Κ.Ν.

ΙΔΙΩΤΙΚΟΠΟΙΗΣΗ

Σαρώνει το κύμα των ιδιωτικοποιήσεων σ' όλη την Ευρώπη, σ' όλο τον κόσμο. Υπάρχουν, φυσικά, ιδιωτικοποιήσεις και «ιδιωτικοποιήσεις». Αλλά μετράει και το τελικό αποτέλεσμα.

Διαβάσει κανείς «έκπληκτος» τη σχετική ειδησεογραφία ότι οι ιδιωτικοποιήσεις μπορούν να προσφέρουν στη «μαύρη τρύπα» του προϋπολογισμού 300 δισ. το 1994 και 500 δισ. το 1995, όπως εισηγούνται κύριοι παράγοντες της κυβερνητικής οικονομικής πολιτικής. Δηλαδή, ιδιωτικοποιήσεις για καθαρά ταμειακούς σκοπούς – αυτό για το οποίο κατηγορούσαν τους προκατόχους τους. Παιδιά σιγά σιγά. Να το καταλαβαίνει κι ο λαός ότι δεν «ξεπουλιέται» η δημόσια περιουσία. Με το μαλακό για να καταλάβει και η εργατική τάξη των ΔΕΚΟ ότι ο κόμπος έφτασε στο χτένι.

Σ.Μ..

ΠΑΡΑΠΟΝΑ

Παραπονιέται ο γενικός γραμματέας της Νέας Γενιάς ότι «δεν τον ρώτησαν» για τις τελευταίες αποφάσεις σχετικά με τα νυχτερινά κέντρα και το ωράριο λειτουργίας τους. Αυτό δα έλειψε, ο Βαγγέλης να ρωτήσει τη Νέα Γενιά. Αυτός συνδιαλέγεται κατευθείαν με τη Βάνα Μπάρμπα κι ενδιαφέρεται μόνο για την εργατική τάξη και την παραγωγικότητά της. Όσο για τον Παπαθεμελή, ε αυτός ενδιαφέρεται περισσότερο για τα «χρηστά ήθη» της νεολαίας μας.

Δ.Ν.

ΟΙΚΟΛΟΓΙΚΕΣ ΕΥΑΙΣΘΗΣΙΕΣ

Στις 10/2 το «Ίδρυμα Λαμπράκη» με ομιλητή τον κ. Χρ. Λαμπράκη και με την παρουσία του ΥΠΕΧΩΔΕ Κ. Λαλιώτη και άλλων επισήμων ανακοίνωσε ότι έχει ήδη εκπονήσει μελέτη για το περιαστικό πράσινο της Αθήνας. Η «ιδέα» προικοδοτήθηκε μάλιστα από τον ΥΠΕΧΩΔΕ με το ποσό του ενός δισ. δραχμών. Γι' αυτό θα αναφερθούμε εκτενέστερα σε επόμενο τεύχος. Γι' άλλα θα μιλήσουμε σήμερα. Για τις οικολογικές ευαισθησίες που τελευταία δείχνει ο Τύπος, αλλά κυρίως το σύνολο των ανθρώπων που εργάζονται γύρω από τον κ. Χρ. Λαμπράκη.

Θυμηθήκαμε λ.χ. τα ΝΕΑ που με ρεπορτάζ διαμαρτυρήθηκαν στο παρελθόν για την κοπή των δέντρων στο Σύνταγμα, στο 401 Σ.Ν. και αλλού. Αλλά και αυτή η εφημερίδα, ενώ αναφέρθηκε εκτενώς στο «περιαστικό πράσινο» και τα περί αυτό σχέδια δεν αντιλήφθηκε ότι την ίδια ώρα που δινόταν η συνέντευξη Τύπου στις 10/2, έξω από το Μέγαρο είχε αρχίσει ήδη το ξερίζωμα των δέντρων του πάρκου Ελευθερίας. Η κατασκευή του γκαράζ (έργο «Κατσιγιάνη-Λαλιώτη») απαιτεί να καταστραφεί ο ελεύθερος χώρος και τα δέντρα που υπάρχουν εκεί.

Όμως οι κάτοικοι της περιοχής άρχισαν κινητοποιήσεις και σήμερα Παρασκευή στις 5 το απόγευμα πραγματοποίησαν συγκέντρωση έξω από το εργοτάξιο του κ. Λαμπράκη. Ο αγώνας είναι άνισος. Μερικές εκατοντάδες κάτοικοι της περιοχής και απέναντί τους παντοδύναμος ο κ. Χρ. Λαμπράκης και όλοι όσοι συνωθούνται γύρω του: ΜΜΕ, πνευματικοί άνθρωποι, οικονομικοί παράγοντες, ΠΑΣΟΚ και Ν.Δ., Δήμος Αθηναίων κ.λπ. Και τριγύρω οι Αθηναίοι πολίτες που είναι εντελώς απληροφόρητοι γιατί τα ΜΜΕ «ελέγχονται». Αναφέρουμε ενδεικτικά ότι σε μια συνέντευξη Τύπου που οργάνωσε στις 15/2 ο Εξωραϊστικός Σύλλογος «Λυκαβηττός» μόνοι εκπρόσωποι Τύπου που παραβρέθηκαν και την κάλυψαν ήταν ο Ρίζοσπάστης, η Αυγή, η Μεσημβρινή και ο 902 FM. Και η εφημεριδούλα των Αμπελοκήπων Δρομέας. Ήταν εκεί και ο Γιώργος Βότσης. Αλλά για τους λιγοστούς Αθηναίους, ελάχιστους δημοσιογράφους και οικολογικά ευαίσθητους πολίτες η υπόθεση μόλις άρχισε.

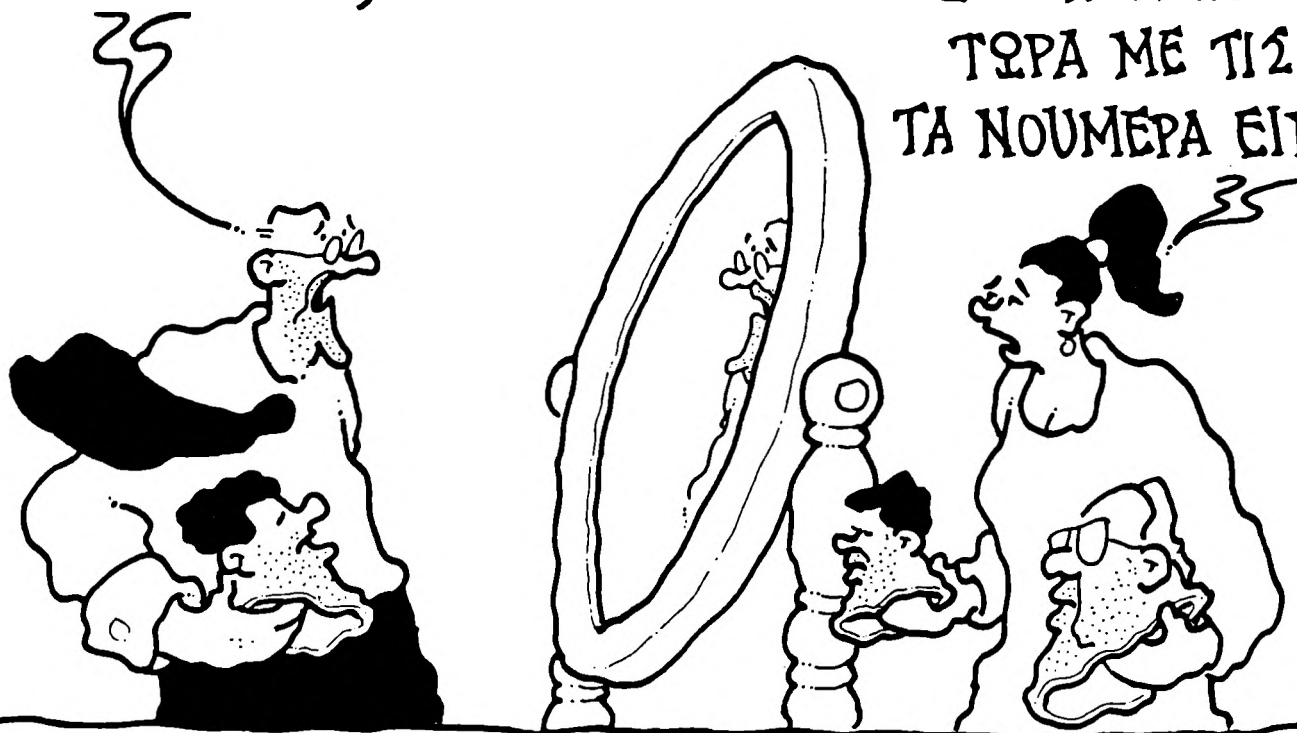
Στο επόμενο ΑΝΤΙ θα διαβάσετε πολλές ενδιαφέρουσες ιστορίες. Μεταξύ αυτών και τη συνέντευξη του κ. Χρ. Λαμπράκη προς το ΑΝΤΙ.

Θα επανέλθουμε λοιπόν.

ΤΙΠΟΤΕ ΑΛΛΟ;...

ΔΕΝ ΝΟΜΙΖΩ ΟΤΙ ΘΑ ΒΡΕΙΤΕ...
ΤΩΡΑ ΜΕ ΤΙΣ ΕΚΠΤΩΣΕΙΣ
ΤΑ ΝΟΥΜΕΡΑ ΕΙΝΑΙ ΣΠΑΣΜΕΝΑ!...

ΔΗΜΗΤΡΗΣ

του Δημήτρη Χαντζόπουλου

ΑΘΟΥΡΒΑ ΚΑΙ... ΑΔΙΑΦΟΡΑ

Αθούρβα άρχισαν χθες στη Λευκωσία οι συνομιλίες μεταξύ του προέδρου της Ε.Ε. Κληρίδη και του Τουρκοκύπριου προέδρου Ντενκτάς για τα μέτρα «οικοδόμησης της ειρήνης». Μολονότι οι εκθέσεις των ειρογνωμόνων του ΟΗΕ δεν είναι ευετικές, εν τούτοις οι δυσκολίες των ηγενοκυπρίων είναι μεγάλες, καθώς και το τεχνικό μέτωπο δε φαίνεται να είναι αλές και η «μητέρα πατρίδα» φαίνεται τελώς να αδιαφορεί. Το θέμα, άλλωστε, πολλού έπαψε να απασχολεί την νική κοινή γνώμη στο βαθμό που την σχολούσε στο παρελθόν, ενώ τα ΜΜΕ λούνται μαζί του οσάκις επίκεινται ιες συναντήσεις και διαπραγματεύσεις. σι, βουδοί και άμοιροι, ακόμη μένουμε ίσως κάποιο θαύμα! ειδή θαύματα δεν γίνονται, ας ιαστούμε για το χειρότερο. Και

τουλάχιστον όσοι φώναζαν και προειδοποιούσαν στο παρελθόν για τους κινδύνους που συνεπάγεται για την Κύπρο και τον Ελληνισμό το «λούκι» στο οποίο έχουν μπει για τα καλά οι διαπραγματεύσεις, ας υψώσουν και πάλι τη φωνή τους ίσως και εγείρουν κάποιες συνειδήσεις.

Ν.Τ.

ΚΑΘΟΔΙΚΗ ΠΟΡΕΙΑ

Ο πληθωρισμός έπεσε τον Ιανουάριο στο 11,1%, καλύτερη επίδοση από το Μάρτιο του 1977. Αλλά για να συνεχιστεί η καθοδική πορεία, ώστε να πλησιάσουμε στον (άπιαστο) μέσο όρο της Ένωσης, θα πρέπει να συνεχιστεί συνεπέστατα η πολιτική της λιτότητας, ιδιαίτερα στο δημόσιο τομέα. Για

να αποδειχθεί, για μια ακόμη φορά, πως δεν μπορεί κανείς να πετυχαίνει σ' όλους τους τομείς αυτομάτως. Οι «επιτυχίες» του ενός τομέα συνεπάγονται θυσίες σ' έναν άλλο. Μόνο που κανείς δεν εκπαιδεύει τον ελληνικό λαό να σκέφτεται κατά τρόπο που να ανταποκρίνεται στα μακροπρόθεσμα συμφέροντά του, κατανοώντας προβλήματα και κάνοντας επιλογές κι όχι χειροκροτώντας τους δημαγωγούς κυβέρνησης κι αντιπολίτευσης.

Θα διατηρηθεί άραγε η καθοδική πορεία του πληθωρισμού με «κοινωνική δικαιοσύνη», «επιμερισμό των θυσιών» και «ανάπτυξη»; Ή η κατάρρευση των φορολογικών εσόδων και του προϋπολογισμού θα μας οδηγήσει πλέον αναγκαστικά στις αγκάλες του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου, του οποίου τις συνταγές γνωρίζουμε, αλλά και θα αποδεχτούμε ως «πικρό φάρμακο», έξωθεν επιβαλλόμενο για «το καλό μας», με καταρρακωμένη την αξιοπιστία μας απανταχού;

ΤΑ ΜΕΓΑΛΑ ΜΑΧΑΙΡΙΑ

Βγήκαν τα μεγάλα μαχαίρια για τα μεγάλα έργα του Δημοσίου. Όπως αναφέρουν τα δημοσιεύματα, ο κ. Λαλιώτης και ο κ. Τσοχατζόπουλος έχουν «διαμετρικές απόψεις» σχετικά με την πολιτική για τα μεγάλα δημόσια έργα.

Το πακέτο Ντελόρ υπόσχεται πολλά και το θέμα κατανομής των εργολαβιών «δεν μπορεί να μείνει στην απόλυτη δικαιοδοσία του ΥΠΕΧΩΔΕ». Αν σας πούνε ότι υπάρχει «διαφορετική φιλοσοφία» και τα όμοια μην τα πάρετε στα σοβαρά. Αλλού είναι τα παιχνίδια. Εμείς θα τα ξαναπούμε.

«ΘΑ ΧΑΣΕΤΕ ΤΗ ΧΡΟΝΙΑ ΣΑΣ»

Όταν οι φοιτητές ασκούν κριτική, το αίσχατο επιχείρημα των δασκάλων τους μπορεί να είναι: «Θα χάσετε τη χρονιά σας»!

Το Τμήμα Αρχιτεκτόνων του ΑΠΘ συμπληρώνει τέσσερις μήνες φοιτητικής κατάληψης των γραφειακών του χώρων και απουσίας του 40% των διδασκόντων από τις αίθουσες.

Την 1.11.93, με ομόφωνη απόφαση του Συλλόγου τους, οι φοιτητές επέβαλαν έλεγχο σε κάθε είσοδο γραφειακών χώρων, ζητώντας αναστολή των εργασιών που

μετέτρεπαν αίθουσες διδασκαλίας σε εργαστήρια προσωπικού και μια σειρά συνελεύσεων, όπου θα διευκρινιζόταν το πού σταματά η πρακτική εκπαίδευση και αρχίζουν οι αμιγώς επαγγελματικές δοσοληψίες.

Η Διοίκηση του Τμήματος αντέδρασε εισηγούμενη διακοπή όλων των λειτουργιών και περίμενε ότι σύντομα οι φοιτητές θα υποχωρούσαν από το φόβο ότι χάνουν το α' εξάμηνο μαθημάτων.

Ένα υψηλό ποσοστό διδασκόντων (άνω του 60%) δεν θεώρησαν σωστό ή «αξιοπρεπές» ούτε να ενστερνιστούν τις υποδείξεις της Διοίκησης ούτε να εξακολουθήσουν να μισθοδοτούνται έχοντας διακόψει κάθε εκπαιδευτικό καθήκον μέσα σε ένα αδιευκρίνιστο πλαίσιο αποχής.

Συμπλήρωσαν, έτσι, όλες τις παραδόσεις και εξετάσεις του α' εξαμήνου και εννοούν να προχωρήσουν στο β' εξάμηνο, σύμφωνα με το πρόγραμμα, ενώ η Διοίκηση αρνείται κάθε επίσημη επικύρωση των πραγματοποιηθέντων μαθημάτων, όπως και κάθε διαπραγμάτευση με «καταληψίες» φοιτητές.

Ήδη μέσα στα τρία - τέσσερα τελευταία χρόνια η ίδια, περίπου, Διοίκηση του Τμήματος έχει καταστήσει απολύτως σαφές προς τους διδάσκοντες ότι κανείς τους δεν προάγεται (από τη βαθμίδα του) αν δεν διατηρεί άκρως συναινετική στάση προς κάθε προγραμματισμό της. Τώρα επιδιώκει να αποδείξει και στους φοιτητές ότι κανείς τους δεν προάγεται (από το έτος του) αν δεν παρέχει δείγματα απεριορίστου σεβασμού απέναντί της.

ΚΑΙ ΜΙΑ ΠΡΩΤΙΑ!

Μη νομίζετε ότι πάντα πιάνουμε πάτο ως χώρα. Έχουμε και πρωτιές. Πρόσφατη μελέτη του ΚΕΠΕ μάς θέτει στην πρώτη θέση της Ευρωπαϊκής Ένωσης από πλευράς παραοικονομικών δραστηριοτήτων, που ούτε λίγο ούτε πολύ ανέρχονται στο 31% του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος. Και πρόκειται για κατά προσέγγιση εκτιμήσεις, διότι επιστημονικά το φαινόμενο είναι δύσκολο να «συλληφθεί». Άλλωστε, τέτοια είναι η ένταση του φαινομένου, ώστε κάθε έλεγχος είναι σχεδόν αδύνατος. Και φυσικά η παραοικονομία είναι άμεσα συνυφασμένη με τη φοροδιαφυγή. Ο αναμάρτητος πρώτος τον λίθον βαλέτω.

Κ.Β.

Απ' το ΕΝΑ, υπό το μηδέν!

υ Ρεπόρτερ

ού τους βρίσκετε, δρε φίλοι σοκτοήδες, όλους αυτούς τους ατεώνες; Μέλι έχετε και κολλάνε 'νω σας;». Μ' αυτές τις λέξεις η **Αυριανή «κάρφωνε» την κυβέρνηση, περα από την αποκάλυψη ότι ο ιερινός εκδότης του Ένα** **Έξανδρος Μοάτσος θεωρείται** **ύθυνος για την κυκλοφορία** **ιστών ομολόγων της Κτηματικής** **ιτεζας, αξίας 130 εκατομμυρίων** **χμών.**

Κοσκωτάς, Πόπωτας, Μοάτσος, αποσιωπητικά! Μ' αυτή τη σειρά, η **Αυριανή** συγκατέλεξε τους «απατεώνες διά του Τύπου» που υπέθαλψε το ΠΑΣΟΚ – και ήδη το έχει ωσει ακριδιά. Είναι προφανές ότι στον ο έχουν αρχίσει να... τρίβουν τα χέρια αναμένοντας τον τέταρτο απατεώνα προσκολλησεως» στον κομματικό χώρο κυβερνά. Όσπου να αποκαλυφθεί κι σ... όμως (αν αποκαλυφθεί ποτέ), ας αρνύμε να σκιαγραφήσουμε την πορεία **Αλέξανδρου Μοάτσου** στο χώρο του Τύπου, επί της ουσίας, δεν είναι τίποτα **πάνω από μια παραφυάδα του σκανδαλά** **Κοσκωτά.**

Ας πάρουμε τα πράγματα από την

Απ' το μηδέν στο κάτι

Αλέξανδρος Μοάτσος είναι ένας άνθρωπος **που ξεκίνησε από το μηδέν. Ένα φτωχό** **από την Αιτωλοακαρνανία ήταν, που** **πύρθηκε από την επιθυμία του να ξεχω** **Ένας άνθρωπος που θέλει δόξα»,** μας **κταγραφώντας τον άνδρα, συνεργά** **υ από άλλες εποχές.**

λήθεια είναι πως ο Αλέξανδρος Μοάτσος **ούλεψε σκληρά στα τυπογραφεία για** **άξει την τυπογραφική του επιχείρηση.** **ο Τύπος ήταν πάντα γι' αυτόν το** **δέλεαρ. Πρώτη φορά «ταϊμπησε» το** **ταν ξέσπασε η κρίση στο Δημοκρατι** **ο του Κατσανέδα (κάποιου κουφιο** **ίκια, κατά την Αυριανή) τότε. Ο Αν** **Παπανδρέου παρενέβη και καταλόγι**

σε την εφημερίδα στο συγκρότημα Κουρή, που ως τότε ασκούσε τη... διακριτική εποπτεία της. Τέλος της πρώτης πράξης.

Η επόμενη εμπλοκή του Αλ. Μοάτσου στο χώρο του Τύπου έγινε με τη διάλυση της ΓΡΑΜΜΗΣ του Κοσκωτά. Τότε, ο ως άνω τυπογράφος διεκδίκησε το ΕΝΑ, που, μετά την κατάρρευση της αυτοκατορίας, προσωρινά είχε αναστείλει την έκδοσή του. Το πήρε, με τη δόθθεια του ΠΑΣΟΚ.

Η πορεία του, ως εκδότη, όμως, ήταν μια πορεία μέσα από λάθη. Ο Αλ. Μοάτσος, ξαφνικά, «την είδε» Κοσκωτάς Νο 2. Γρήγορα ανέθεσε τη διεύθυνση του περιοδικού στο δημοσιογράφο **Σωκράτη Τσιχλιά.** Ο τελευταίος, έμπειρος και καλός δημοσιογράφος, αποδείχθηκε ότι δεν είχε την αίσθηση του μεγέθους που ο ιδιοκτήτης του εντύπου διαχειριζόταν. Το κόστος των πολλών δημοσιογράφων, των ακριδών υπογραφών και των ακριδών φωτογραφιών αποδείχθηκε δυσβάσταχτο. Λίγο αργότερα, στις αρχές του 1991, ο Τσιχλιάς απολύθηκε (και τα 8-10 άτομα, οι στενοί συνεργάτες του, οδηγήθηκαν στην παραίτηση).

Το διάδοχο σχήμα αποτέλεσε το τρίο Χ. Μπουσμπουρέλης (διαχειριστής, τότε, της ΓΡΑΜΜΗΣ), Διαμαντίδης, Σκιαδόπουλος, χωρίς ωστόσο να εμφανίζεται διευθυντής στην ταυτότητα. Το 1992, ο ίδιος ο Αλ. Μοάτσος κάλυψε το «κενό», ονομάζοντας εαυτόν διευθυντή. Στο μεταξύ, είχε παρέμβει η Δικαιοσύνη, που ερευνούσε τη μεταβίβαση των περιουσιακών στοιχείων της ΓΡΑΜΜΗΣ. Το ΕΝΑ περνάει ακόμα περιπέτειες και η Δικαιοσύνη ακόμη ασχολείται!

Απ' το ΕΝΑ, υπό το μηδέν!

Μ' αυτά και μ' αυτά (και με μια ακόμη αλλαγή διεύθυνσης) η εταιρεία που εξέδιδε το ΕΝΑ έφτασε στο μη περαιτέρω. Πολύ πρόσφατα, ο Αλ. Μοάτσος διέλυσε την παλιά εταιρεία, προσπαθώντας μέσω της πτώχευσης να αποφύγει να πληρώσει δεδουλευμένα και υποχρεώσεις. Το περιοδικό, ωστόσο, συνέχισε να εκδίδεται κανονικά, με κάποιους εναπομείναντες και με πολλή προσωπική εργασία του οικογενειακού περιβάλλοντος Μοάτσου.

Όσπου, στις 2.2.94, 22 δημοσιογράφοι που είχαν περάσει από το ΕΝΑ κατέθεσαν μήνυση στο Μονομελές Πρωτοδικείο, στην οποία ανέφεραν ότι ο εργοδότης τους, κ. Αλέξανδρος Μοάτσος, που χρωστάει συνολικά πάνω από 20 εκατομμύρια δραχμές από μισθούς, δώρα Χριστουγέννων, δώρα Πάσχα, αποδοχές, επιδόματα αδείας, αποζη-

μίσωση λόγω απόλυσης, προέβαινε και σε υπεξαιρέσεις, διότι κατακρατούσε τα χρήματα από τους εργαζόμενους για την εφορία και τα άλλα επαγγελματικά ταμεία, χωρίς όμως να αποδίδει αυτές τις κρατήσεις, ως όφειλε.

Κι ύστερα, αποκαλύφθηκε η απάτη με τα ομόλογα. Ένας κάποιος κύριος **Δαλακούρας** πήγε στην τράπεζα να εξαργυρώσει ομόλογο που του είχε δώσει η εταιρεία του Μοάτσου. Εκεί αποκαλύφθηκε η πλαστογραφία.

Σύμφωνα με ασφαλείς πληροφορίες, πάντως, ο Δαλακούρας δεν είναι τυχαίος. Εμπλεκόμενος στη διαχείριση της ΓΡΑΜΜΗΣ, υπάρχουν πληροφορίες ότι συνέβαλε στη μεταβίβαση του ΕΝΑ στον Μοάτσο. «Πήρε μίζα, άραγε; Κι αν το «κάρφωμα» του πάλαι ποτέ ευνοούμενου του ήταν η εκδίκηση για κάποια υπεσχημένα που δεν του δόθηκαν ποτέ;», αναρωτιέται (και μεταφέρουμε με πολλές επιφυλάξεις το ερώτημα) άνθρωπος του περιβάλλοντος Μοάτσου;

Ούτως ή άλλως, η αντίστροφη μέτρηση έχει αρχίσει. Ο Αλ. Μοάτσος κρατείται, οι συντάκτες του ΕΝΑ έχουν αποστασιοποιηθεί (κάποιοι απ' αυτούς κινούνται, όχι ιδιαίτερα δραστήρια, για τη συνέχιση της έκδοσής του με καθεστώς αυτοδιαχείρισης) και το περιοδικό είναι καταδικασμένο υπό τις παρούσες συνθήκες να βγάλει 2-3 τεύχη ακόμα και να κλείσει λόγω ελλείψεως χαρτιού!

Τι μένει; Ένας φιλόδοξος εκδότης εκτεθειμένος και υπόλογος απέναντι στη Δικαιοσύνη, που έχει πολλά παράπονα απέναντι στο ΠΑΣΟΚ. Που αισθάνεται ότι, παρά τα όσα προσέφερε, τον άδειασαν. Που, αν και του παραχώρησαν την εταιρεία εκτυπώσεων **ΑΣΠΙΩΤΗ - ΕΛΚΑ,** που αν και του έδωσαν την εκτύπωση των γραμματοσήμων, είναι πικραμένος γιατί δεν του έδωσαν καμία εργασία προεκλογική, όπως εκείνος περίμενε, για να «ξελασπώσει». Που, ωστόσο, τύπωσε προεκλογικό υλικό (τζάμπα) αρκετών προσώπων του ΠΑΣΟΚ, αποσβένοντας παλιότερες υποχρεώσεις – χωρίς να δημιουργήσει, πάντως, καινούργιες.

Έτσι κι αλλιώς, όσο θλιβερή κι αν είναι η περίπτωση, είναι ένα σκάνδαλο που προέκυψε αλυσιδωτά. Προέκταση του σκανδάλου Κοσκωτά – για το αν θα ξεσπούσε κάποια στιγμή ή όχι, όμως, οι άνθρωποι του ΠΑΣΟΚ δεν δίνανε δεκάρα!

Σιγά τ' αυγά. Εδώ δεν δίστασαν να «φεσώσουν» τον Τσοχατζόπουλο, έναντι των χρεών της **Εξόρμησης.** Στον Μοάτσο θα κολάγανε;

Γιατί παραιτήθηκε το Πειθαρχικό της ΕΣΗΕΑ;

του Ρεπόρτερ

Όταν, τον Οκτώβριο του 1993, από τις στήλες της «Αυριανής» κυκλοφόρησαν κάποιες «αποκαλύψεις» περί χρηματοδοτήσεων σε εκδότες και δημοσιογράφους από τα «μυστικά κονδύλια» του ΥΠΕΞ, το ΑΝΤΙ ήταν, επί της ουσίας, ο βασικός αποδέκτης της επίθεσης. Αντιδράσαμε. Η υπόθεση έφτασε στο Πειθαρχικό Συμβούλιο της ΕΣΗΕΑ, το οποίο προχώρησε σε προκαταρκτική έρευνα και κατάφερε να συντάξει το πόρισμα αυτής της έρευνας. Στο πόρισμα εκείνο διαπιστωνόταν η ανάγκη διεξοδικότερης έρευνας και ζητούνταν η κλήτευση συγκεκριμένων προσώπων που εμπλέκονταν στο θέμα. Το Δ.Σ. της ΕΣΗΕΑ, όμως, φαίνεται ότι δεν είχε διάθεση να δοθεί συνέχεια και, αντίθετα, επιθυμούσε να παγώσει η έρευνα και το θέμα να ξεχαστεί. Αποτέλεσμα: μια υποδόσκουσα ρήξη Πειθαρχικού και Διοικητικού Συμβουλίου, τελικά, οδήγησε τα μέλη του Πειθαρχικού σε παραίτηση. Με αφορμή την παραίτηση αυτή μιλήσαμε με τον Παναγιώτη Βενάρδο, μέλος του Π.Π.Σ. και συντάκτη του πορίσματος για τα «μυστικά κονδύλια», ο οποίος δέχθηκε να μας εκθέσει τους λόγους που οδήγησαν το Πειθαρχικό της ΕΣΗΕΑ στην απόφασή του περί παραίτησής.

Για την κρίση που ξέσπασε στην Ένωση Συντακτών την περασμένη βδομάδα, με την παραίτηση όλων των μελών του Πρωτοβάθμιου Πειθαρχικού Συμβουλίου, αλλά και γενικότερα η προβληματική κατάσταση στα ΜΜΕ, ο δημοσιογράφος Παναγιώτης Βενάρδος είχε με τη σύνταξη του ΑΝΤΙ την παρακάτω συνομιλία:

• Η παραίτηση του Πειθαρχικού και μάλιστα ταυτόχρονα με την επίσκεψη του Δ.Σ. της ΕΣΗΕΑ στον πρωθυπουργό προκαλεί απορίες για τους λόγους που την προκάλεσαν, δεδομένου ότι στη συνάντηση τέθηκαν όλα τα προβλήματα στα ΜΜΕ και το θέμα του χρηματισμού δημοσιογράφων που στάθηκε η αιτία της παραίτησης...

– Η αιτία της παραίτησης προϋπήρχε. Από καιρό υπέβασκε μια αντίθεση μεταξύ ΠΠΣ, που ήταν αναγκασμένο να επεκτείνει την έρευνα για τα «μυστικά κονδύλια» και εκτός Ένωσης και του Δ.Σ. το οποίο αμφισβητούσε έμμεσα ότι το Πειθαρχικό έχει από το καταστατικό την αρμοδιότητα να εμφανίζεται «προς τα έξω». Το Δ.Σ. ζητούσε «συντονισμό ενεργειών» διότι προγραμματίζε σειρά επαφών με τους πολιτικούς αρχηγούς, στους οποίους «θα έθετε κι αυτό το θέμα». Όμως, οι συναντήσεις αυτές καθυστερούσαν και η υπόθεση, δυο μήνες τώρα, έχει λιμνάσει.

Τα μέλη του Πρωτοβάθμιου Πειθαρχικού υποστηρίξαμε ότι οι δικές μας επαφές δεν θα είχαν συνδικαλιστικό - εθιμοτυπικό χαρακτήρα. Το ΠΠΣ, ως αυτοτελές όργανο της ΕΣΗΕΑ, όπως ορίζει το καταστατικό, έχει το δικαίωμα να απευθύνεται και προς μη μέλη της

Ένωσης, όταν μάλιστα ψάχνει μια τόσο σοβαρή υπόθεση. Και δεν σκοπεύαμε να δούμε ολόκληρη την πολιτική ηγεσία, αλλά συγκεκριμένα πολιτικά πρόσωπα - κλειδιά στην υπόθεση, όπως προκύπτει από τις καταθέσεις μαρτύρων μελών της ΕΣΗΕΑ.

Η αμφισβήτηση του Δ.Σ. εκδηλώθηκε ανοιχτά με την κοινοποίηση νομικής γνώμης που, ούτε λίγο ούτε πολύ, καταργούσε την αποτελέσια του Πειθαρχικού και το έθετε «προς απαγόρευση» - γι' αυτό και παραιτηθήκαμε.

Η παραίτηση συνέπεσε με την επίσκεψη στον πρωθυπουργό. Αλλά η σύμπτωση ήταν θετική γιατί τονίστηκε έτσι ότι το συγκεκριμένο θέμα, καθώς και η προβληματική κατάσταση στα ΜΜΕ, δεν αντιμετωπίζεται με ευκολόλογα, αλλά με πράξεις...

Πιστεύω, όμως, ότι η κρίση θα ξεπεραστεί τελικά με την ανάκληση των παραιτηθέντων από το Πειθαρχικό να αφεθεί να κάνει απερίσπαστο το τη δουλειά του. Το Δ.Σ. της Ένωσης πήρε τώρα πιο σαφή θέση. Και θέλει να ολοκληρωθεί η έρευνα μιας υπόθεσης που η διανομή της δυσφημεί ολόκληρο τον κλάδο και κατανοεί ότι η αυτοτέλεια των πειθαρχικών οργάνων

– Πρωτοβάθμιου Δευτεροβάθμιου – σύμφωνα με το καταστατικό αποτελεί εγγύηση για τη δημοκρατική λειτουργία της Ένωσης Συντακτών και μάλιστα σε τόσο κρίσιμη περίοδο...

ΤΟ ΑΛΛΟΤΡΙΩΜΕΝΟ ΦΟΝΤΟ ΜΙΑΣ ΠΑΣΧΟΥΣΑΣ ΔΗΜΟΣΙΟΓΡΑΦΙΑΣ

• Και πιστεύετε ότι το Πειθαρχικό θα μπορούσε να βρει άκρη τελικά στην υπόθεση των «μυστικών κονδυλίων»;

– Τη μία άκρη την έχουμε βρει, αλλά δεν ξέρουμε αν θα μπορέσουμε να βρούμε και την άλλη άκρη... Δηλαδή αδιάσειστα στοιχεία, ώστε μην πέσουμε στην παγίδα σπύλων και ψευών. Πρόκειται για μια υπόθεση, στην οποία συμπλέκονται πολλοί παράγοντες - κομματικοί, κρατικοί, οικονομικοί... Και έχουμε κάνει με ένα πολύ καλά φυλαγμένο μυστικό

Είναι χαρακτηριστικό ότι η δικαστική έρευνα που έγινε στο υπουργείο Εξωτερικών απέδωσε τίποτα, γιατί έχουν καταστραφεί όλα τα στοιχεία, εκτός από μια απόρρητη λίστα που δεν φωτίζει την υπόθεση. Κι εμείς δεν είμαστε Τζέιμς Μποντ! Είμαστε, όμως, αποφασισμένοι να φτάσουμε ως το τέλος την έρευνα που

και με την παρότρυνση του Δ.Σ.

λλά και στην πιθανή περίπτωση που δεν θα ρέσουμε να βρούμε ονόματα χρηματιστή, έχω τη γνώμη ότι δεν θα έχουμε αποτύχει υπή μας την προσπάθεια, γιατί θα τεθεί με μια πιο επιτακτικό τρόπο η ανάγκη θεσμικών αλλαγών στο χώρο της Ενημέρωσης, για να είναι δυνατόν να προλαμβάνονται ή να ελέγχονται παρόμοια νοσηρά κρούσματα.

να αποπροσανατολιστικό να θεωρούμε α περίφημα «μυστικά κονδύλια» είναι το κριθμόν ένα πρόβλημα. [Δεν μ' αρέσει να υπονομιώ τη συνηθισμένη παρομοίωση του τρου» και του «δάσους»...]. Ο χρηματιστής δημοσιογράφων είναι ένα από τα προβλήματα, και δεν λύνεται μόνο με την καθιέρωση του «πόθεν έσχες» που προωθεί η κυβέρνηση. Γιατί το ζήτημα δεν είναι απλώς φορολογικό, είναι κυρίως ηθικό, αφού το «πιάσιμο» και της αλλοτρίωσης του αποδέκτη...

η αλλοτρίωση σήμερα, όχι μόνο πλέον στο κράτος αλλά κυρίως από την ανεξέλεγκτη εισβολή του μεγάλου κεφαλαίου στην ένδοξη και ηλεκτρονική δημοσιογραφία, είναι ο μεγαλύτερος κίνδυνος.

τις συνέπειες από την «υπαλληλοποίηση» αυτής κάποιων «λειτουργών» της με τα έρχοντα του Χ μεγαλοεπιχειρηματία, εργοδότη δημοσίων έργων, εφοπλιστή κ.λπ. που ει το Μέσον τις ζούμε καθημερινά, με τις

όλο και πιο συχνές παραβιάσεις των στοιχειωδών κανόνων δεοντολογίας. Παραπληροφόρηση κατά σύστημα, διασυρμός προσώπων, εκχυδαϊσμός... και η αναξιοπιστία αντανάκλαται σ' όλο το επάγγελμα... Δεν πάει άλλο... Παίζονται «χοντρά» παιχνίδια στα ΜΜΕ. Τι θα γίνει όταν θα εισβάλουν και τα ξένα τραστ, τύπου Μπερλουσκόνι και Μέρντοχ;

Οι περισσότερες «διαφορές» που έρχονται στα Πειθαρχικά αφορούν αντισυναδελφική συμπεριφορά και «υπερβάση καθήκοντος» διευθυντικών στελεχών, πράγμα που δείχνει ότι η ελληνική δημοσιογραφία πάσχει.

Προκαλεί κατάθλιψη η συνέντευξη ενός πρόσφατα αποπεμφθέντος ραδιοτηλεοπτικού «αστέρα». (σ.σ.: Γ. Τράγκας από τον ΣΚΑΪ TV). Χρησιμοποιήθηκε σύμφωνα με τις επιλογές του μεγαλοεφοπλιστή εργοδότη του [με τον οποίο, όπως κόμπαζε, είχε «αδελφικές σχέσεις»] και εκδιώχτηκε από το κανάλι γιατί έγινε «βασικότερος» από αυτόν... Κι ο ίδιος δεν έχει καταλάβει «γιατί»;

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

• Πείτε, εσείς, θεωρείτε αναγκαίες θεσμικές αλλαγές και με τίνος την πρωτοβουλία πρέπει να ξεκινήσει η διαδικασία;

– Σίγουρα την πρωτοβουλία αυτών των αλλαγών δεν μπορούμε να την περιμένουμε από

καμιά κυβέρνηση. Ούτε από τα μεγάλα –κυρίως– κόμματα που θέλουν να τα έχουν καλά με τα ελεγχόμενα από το επιχειρηματικό κεφάλαιο ΜΜΕ... Μόνο όταν θίγονται άμεσα ψελλίζουν κάποιες αόριστε καταγγελίες, που μετά τις ξεχνούν...

Την πρωτοβουλία για την εξυγίανση πρέπει να την αναλάβουμε εμείς οι δημοσιογράφοι, δεν μπορεί να μένουμε αδρανείς. Κι εδώ μπορεί να παίξει ιστορικό ρόλο το Δ.Σ. της Ένωσης Συντακτών καθώς και τα άλλα επαγγελματικά σωματεία του κλάδου.

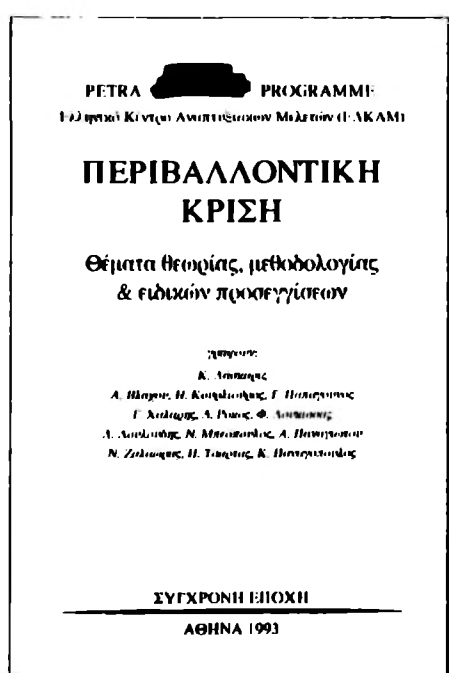
Πρώτο δήμα πρέπει να είναι η τροποποίηση του καταστατικού της ΕΣΗΕΑ που κάτω από τις σημερινές συνθήκες μοιάζει πρωτόγονο. Με αυτό το σκοπό πρέπει ν' αρχίσει ένας διάλογος, ένα συνέδριο, όπως θέλετε πείτε το, με τη συμμετοχή όλων εκείνων που έχουν γνώμη για Τα ΜΜΕ.

Ζητούμενο είναι η κατοχύρωση της ανεξαρτησίας και αξιοπιστίας του δημοσιογραφικού λειτουργήματος, της αξιοπρέπειας και προσωπικής ευθύνης του συντάκτη και του διευθυντικού στελέχους, της ουσιαστικής λειτουργίας του Ραδιοτηλεοπτικού Συμβουλίου και της «χειραφέτησης» της ΕΡΤ.

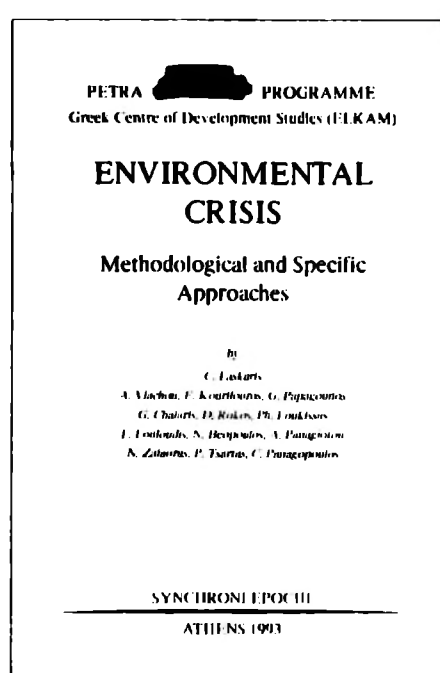
Κι ακόμη, να βρεθεί ένα τρόπος προστασίας των μικρών εντύπων γνώμης που κινδυνεύουν με εξαφάνιση, όπως τα σπάνια άγρια ζώα και πουλιά...

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΠΟΧΗ

ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ ΚΡΙΣΗ
Θέματα θεωρίας, μεθοδολογίας
& ειδικών προσεγγίσεων

ENVIRONMENTAL CRISIS
Methodological and Specific
Approaches

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΠΟΧΗ: Σόλωνος 130, 106 81 Αθήνα, Τηλ.: 3620 835, 3623 649 Fax: 3613 354

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΑ.Σ.Ε.: Μαυροκορδάτου 3, Αθήνα, Τηλ.: 3629 835, 3629 814 & 28ης Οκτωβρίου 19, Γιάννενα, Τηλ.: 38 090

★ Πρώτη είδηση, αρκετά... μπαγιάτικη, αφού συνέβη τις ημέρες έκδοσης του προηγούμενου τεύχους του ΑΝΤΙ, και γι' αυτό άλλωστε δεν την προλάβαμε. Η είδηση λοιπόν προτάσσεται λόγω της σημασίας της: Ο κ. Αντώνης Καρκαγιάννης βρίσκεται πλέον εκτός «Καθημερινής». Τον λόγο βέβαια τον ξέρετε.

Επιγραμματικά, τον υπενθυμίζουμε: Μια χαλκευμένη -όπως τελικά αποδείχθηκε- επιστολή, έφερε τον κ. Μητσοτάκη «συλλέκτη» και κάποιων έργων τέχνης νεοελλήνων ζωγράφων - μ' άλλα λόγια υπονοούσε ότι είχε δώσει χέρι στην πολυσυζητημένη πλέον συλλογή της ΑΓΕΤ. Το θέμα ήρθε στη δημοσιότητα από τον λαλίστατο κ. Κακαουνάκη, μέσω του ΣΚΑΪ, ο κ. Μητσοτάκης πραγματικά εξεμάνη, έκανε μήνυση σ' ολόκληρο το αλαφουζέικο ζητώντας εκατό εκατομμύρια αποζημίωση λόγω ηθικής βλάβης (τα οποία εφόσον εκδικαστούν ζητεί να πάνε σε σύλλογο για την καταπολέμηση των ναρκωτικών). Και ο μεν Κακαουνάκης συνέχισε την επομένη να κραυγάζει, με σπασμένη όμως φωνή και... φτερά, ο δε κ. Καρκαγιάννης, που διακρίνεται για το ήθος και την τόλμη του, με μια ανακοίνωση που έλεγε ότι αρνείται να παραπληροφορεί το κοινό του παραιτήθηκε. Η διαφορά ήθους, συνέπειας και σεβασμού του κοινού είναι πασιφανής. Δικαιωματικά λοιπόν, η είδηση μπαίνει πρώτη, αφού στους χαλεπούς καιρούς που ζούμε τέτοια συμβάντα στο δημοσιογραφικό χώρο αποτελούν εξαίρεση...

★ Μια και ξεκινήσαμε, όμως, με αναφορά στο αλαφουζέικο, ας προχωρήσουμε: Επεισοδιακή παραιτήση από τον τηλεοπτικό ΣΚΑΪ, και κατ' επέκταση από τον ραδιοφωνικό, του κ. Τράγκα.

Αφορμή, μια εκπομπή για τα sex shops της Αθήνας, σε ώρα ακατάλληλη για ανηλίκους. Η εκπομπή κόπηκε στον αέρα, με παρέμβαση του ίδιου του κ. Αλαφούζου. Επισωθηκε ότι ο κ. Τράγκας είχε προειδοποιήσει το κανάλι, το οποίο όμως δεν είχε άλλη ώρα να δώσει στην εκπομπή... Έτσι, μετά την εκπομπή για τον κ. Λάτση, που οδήγησε τον πατέρα Αλαφούζο να αποποιηθεί τον υιόν του, με ανακοίνωση μάλιστα στην «Καθημερινή» ότι δεν έχει καμιά σχέση με τις

ραδιο-τηλεοπτικές επιχειρήσεις ΕΡΜΗΣ Α.Ε., ήρθε η χαριστική βολή για τον κ. Τράγκα, αφού η αιτία είχε προϋπάρξει. Ζήτησε κι αυτός φαίνεται από τις δόξες του κ. Χαρδαβέλα και της κ. Διγενή κι είπε να το τραβήξει λίγο περισσότερο προς το σεξιστικόν. Και ιδού τ' αποτελέσματα.

Βέβαια, δεν έχασε και τίποτε το κανάλι, μόνο μια εντελώς αντιηλεοπτική παρουσία κι ίσως και κάποιους μαθητευόμενους δημοσιογράφους, που διοχετεύονταν από τη δημοσιογραφική σχολή του κ. Τράγκα, για να κάνουν δήθεν την πρακτική τους, μ' άλλα λόγια να βγάζουν σχεδόν αμισθί το ρεπορτάζ του καναλιού! Άλλωστε, όπως μάθαμε απ' το σταθμό, αυτή την εποχή έγιναν και κάποιες άλλες εκκαθαρίσεις τέτοιας τάξεως συντακτών. Πάντως, όπως τουλάχιστον λέγεται, το διαζύγιο είναι συναινετικό μεταξύ των συμβαλλομένων, οι οποίοι ήδη έχουν προχωρήσει στη λύση των συμβολαίων. Ο κ. Τράγκας, πάντως, έστω κι αν έχει εισπράξει τις χειρότερες κριτικές, βρίσκεται ήδη σε συνεννοήσεις με τρία άλλα τηλεοπτικά κανάλια. Ένα πουλάκι ψιθύρισε, ότι οι προτιμήσεις του κλείνουν προς το Star Channel. Θα δούμε, όμως...

★ ... Στο οποίο Star Channel, ο κ. Πέτρος Κωστόπουλος κατέχει πλέον τη θέση του διευθύνοντος συμβούλου, ενώ ως διευθυντής τοποθετήθηκε ο κ. Τζίμυ Κορίνης, ο πάλαι ποτέ εκδότης της πολυθρύλητης «Μάσκας». Αχ, κύριε Κωστόπουλε, σας είπα κανείς ότι μοιάζετε χάλι ως Μαστοράκης στη θέση του Μαστοράκη;

★ Μείζον θέμα της προηγούμενης εβδομάδας, η επιστολή παραίτησης σύσσωμου του Δ.Σ. του Πρωτοβάθμιου Πειθαρχικού Συμβουλίου της ΕΣΗΕΑ. Κίνηση αναμενόμενη. Το είχαμε γράψει άλλωστε στο προ-προηγούμενο τεύχος του Αντί ότι το Πειθαρχικό κάτι είχε δρει, ήθελε να συνεχίσει την έρευνα αλλά εμποδιζόταν από την ΕΣΗΕΑ... Ας μας πίστευαν. Η επιστολή παραίτησης ήρθε ταυτόχρονα με την επίσκεψη του Δ.Σ. της ΕΣΗΕΑ στον πρωθυπουργό κ. Ανδρέα Παπανδρέου, όπου βεβαίως έγινε αναφορά και στα περίφημα «μυστικά κονδύλια». Το ένα γεγονός δεν μπορούσε να επισκιάσει το άλλο. Έτσι, ούτε λίγο ούτε πολύ, ζητήθηκε από τον πρωθυπουργό να καθιερωθεί το «πόθεν έσχες» στους δημοσιογράφους. Βεβαίως και πρέπει να κα-

θιερωθεί. Φαντάζεστε, όμως, ότι όποιος παίρνει «μυστικά κονδύλια», ότι θα φτάσει να τα δηλώσει και στην Εφορία; Ας μη γελιόμαστε, υπάρχουν τόσοι τρόποι να τα καλύψει, που τους γνωρίζει ακόμη και ο τελευταίος συννοικιακός φοροτεχνικός! Πάντως, μετά τη δημοσιότητα που πήρε το όλο θέμα, το μεγαλύτερο μέρος του Δ.Σ. του Πειθαρχικού ξανασκέπτεται την παραίτησή του. Μόνος αμετάπειστος, ο πρόεδρος του κ. Λυκούργος Κομίνης, ο οποίος μάλιστα έστειλε και μιαν έντονη ύφους επιστολή στο Δ.Σ. της ΕΣΗΕΑ. Επιστολή που θεωρήθηκε υβριστική, γι' αυτό και θα του ασκηθεί έγκληση...

★ Μια άλλη είδηση πολύ χαρακτηριστική: Οι μικροί εκδότες συνεταιρίζονται (είδηση - καταστατικό στο προηγούμενο Ποντίκι) για να διεκδικήσουν δημόσια έργα και να στηρίξουν τις εκδοτικές επιχειρήσεις τους. Τα διαπλεκόμενα με τον Τύπο συμφέροντα αυξάνονται και πληθύνονται, οι παραδοσιακοί εκδότες έχουν πια εκλείψει, η κρίση είναι πλέον τόσο φανερή, καμιά εκδοτική επιχείρηση δεν μπορεί να σταθεί από μόνη της.

★ Υβρεις εξακοντίζουν μεταξύ τους, ο μεν κ. Κακαουνάκης από τον Σκάϊ, ο δε κ. Κουρής από τις στήλες της Αυριανής. Μήλον της έριδος, ο κ. Μαυρίκης, ο οποίος ισχυρίζεται ότι πριν εμφανίσει τις κασέτες του είχε επισκεφθεί τον κ. Κουρή στον Ταύρο και του τις είχε προσφέρει έναντι του ποσού των 70 εκατ. δρχ. Ωστόσο, ο κ. Μαυρίκης είχε φροντίσει, καθώς λέγεται, να παγιδεύσει και το τηλέφωνο του κ. Κουρή! Τώρα, τα παλικάριάκια αλληλοδρίζονται! Να δούμε πού θα καταλήξει αυτή η ιστορία...

★ Πάντως, τον κ. Κακαουνάκη δεν τον κυνηγάει μόνο ο κ. Κουρής. Αυτεπάγγελτη δίωξη κατέθεσε εναντίον του και το Πρωτοβάθμιο Πειθαρχικό Συμβούλιο της ΕΣΗΕΑ (λίγο πριν παραιτηθεί), για τη χαλκευμένη επιστολή που αφορά τους πίνακες της ΑΓΕΤ - την υπόθεση που γράψαμε ως πρώτη είδηση, στην οποία ατυχώς εμπλέκεται και ο κ. Καρκαγιάννης.

★ Μέσα σε όλα, κρίση και στην Ένωση Ιδιοκτητών Ημερησίων Εφημερίδων Αθηνών. Οι εκδότες είχαν την προηγούμενη εβδομάδα τις εκλογές τους, όπου φάνηκε καθαρά και η έντονη πλέον αντιπαλότητά τους. Τις περισσότερες ψήφους πήρε ο κ. Τεγόπουλος της Ελευθεροτυπίας, ο κ. Λαμπράκης

για πρώτη φορά έστειλε αντιπρόσωπο χωρίς να δηλώσει κανένα ενδιαφέρον για την ψηφοφορία, ενώ ο κ. Μπόμπολας, αν και πήρε δέκα ψήφους, μάλλον αποχωρεί από την ΕΙΗΕΑ, επειδή, όπως είπε, «ορισμένοι συνάδελφοι δεν τηρούν ούτε τη στοιχειώδη δεοντολογία απέναντι στην εφημερίδα του και τον ίδιο προσωπικά...». Τι αποδεικνύουν όλα αυτά; Τερόστια κρίση που έχει να κάνει με αυτόν καθεαυτό τον Τύπο, τα ένθετα και τα δώρα, αλλά και τις σχέσεις των πέντε εκδοτών που συμμετέχουν στο Mega Channel. Τι θα προκύψει απ' αυτή την κρίση, ουδείς γνωρίζει...

★ Πάντως, αυτό που καταμετρούται ως επιπλέον στοιχείο της κρίσης είναι ότι ο μεν κ. Βαρδινιώτης έχει προσχωρήσει στο Star Channel σχεδόν επισήμως, ενώ η τελική φάση συνεννοήσεων, λέγεται ότι βρίσκεται ο κ. Λαμπράκης με τον ΣΚΑΪ όπου έχει ήδη προσχωρήσει και ο κ. Κόκκαλης, συντάκτης του σε άλλες επιχειρήσεις. Νέα συμφέροντα, νέες ισορροπίες, τι θα γίνει με το Mega που φαίνεται να κτυπιέται απ' όλες τις μεριές;...

★ Τελικά, ο κ. Κίτσος Τεγόπουλος κατάφερε να πουλήσει το παλιό κτίριο της «Ελευθεροτυπίας» στην Κολοκοτρώνη, στην τιμή που επιθυμούσε. Λέγεται ότι αγοράστηκε από τον Οργανισμό Χώρων του.

★ Η στήλη φαίνεται τελευταία

M.Z. ΚΟΠΙΔΑΚΗΣ
«ΑΡΙΑΔΝΗ». ΜΙΑ ΣΠΟΥΔΗ ΣΤΟΝ
ΕΡΩΤΙΚΟ ΣΕΦΕΡΗ

M.Z. ΚΟΠΙΔΑΚΗΣ
«ΑΡΙΑΔΝΗ»
ΜΙΑ ΣΠΟΥΔΗ ΣΤΟΝ ΕΡΩΤΙΚΟ ΣΕΦΕΡΗ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΠΟΛΥΤΥΠΟ»
ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ:
Δεινοκράτους 131
Αθήνα 115 21, τηλ. 72.49.300

κρίση στο Πρωτοβάθμιο Συμβούλιο της ΕΣΗΕΑ, κρίση στην Ένωση Ιδιοκτητών Ημερησίων Εφημερίδων, μικροί εκδότες συνεταιρίζονται για να διεκδικήσουν δημόσια έργα και να στηρίξουν τις θνησιγενείς επιχειρήσεις τους. Τρία εντυπωσιακά γεγονότα της τρέχουσας επικαιρότητας του τελευταίου πεκαπενθημέρου, η μία πλευρά ενός νομίσματος που δείχνει το σαλακωμένο προφίλ του Τύπου, αφού στην άλλη ενδημεί κρίση σοβαρή. Έτσι, αφού το ψάρι συνήθως μυρίζει από το κεφάλι, ως ήθελαν κεραυνός εν αιθρία αποκαλύφθηκε, την προηγούμενη Κυριακή εβδομάδα, η κρίση στο όργανο των Ιδιοκτητών του Τύπου, που θεβαίως έχει τις επιπτώσεις της σ' ολόκληρο το οικοδόμημα, εκδοτικό και τηλεοπτικό.

Τα τελευταία δύο χρόνια, τουλάχιστον, όλοι, συχνά - πυκνά, ημιοσίως ή σε ιδιωτικές συζητήσεις, μιλούν για την κρίση του Τύπου. Κρίση που έχει να κάνει με την αξιοπιστία του, τα συμφέροντα που υπηρετεί, την αδυναμία του να σταθεί στο ύψος των περιστάσεων, οι οποίες τα τελευταία χρόνια όλο και πυκνώνουν. Τα πολιτικά γεγονότα από το 1989 και μετά υπήρξαν πολλά και ραγδαία, οι συχνές πολιτικές αναμετρήσεις τις ερισσότερες φορές έδιναν πλαστές διεξόδους, είτε στο εριεχόμενο είτε στα οικονομικά του Τύπου. Ωστόσο, η κρίση πήρχε, οι προσφορές των εφημερίδων την κάνουν ακόμη πιο ανερή, οι εκδότες έχουν εμπλακεί σε μια κούρσα ανταγωνισμού που τους έχει ήδη φέρει σε αδιέξοδο, αδιαφορώντας ουσιαστικά για αυτό καθαυτό το προϊόν που θα 'πρεπε αποκλειστικά να τους αφορά: τη δημοσιογραφική ύλη.

Ο πλήθος των τηλεοπτικών καναλιών, από την άλλη, ξέκοψε παραδοσιακούς αναγνώστες από την εφημερίδα τους είτε γιατί βυράστηκαν είτε γιατί δεν έβρισκαν σ' αυτήν τίποτε ερισσότερο απ' ό,τι στην τηλεοπτική οθόνη! Δεν είναι καθόλου αρακινδυνευμένο να πει κανείς πως δεν φταίει τόσο για την κρίση η τηλεόραση, όσο η ίδια η φτώχεια του Τύπου. Δεν είναι επίσης τυχαίο ότι οι περισσότερες εφημερίδες αντέγραψαν τη λογική της στην ειδησεογραφία, μπροστά στην αδυναμία τους ν' αποκτήσουν διαφορετικό τρόπο επικοινωνίας με το αναγνωστικό κοινό. Η λογική του ταμπλόιντ, άλλωστε, στηρίζεται ακριβώς σ' αυτή την αδιέξοδη σχέση. Ταυτόχρονα, αν λάβει κανείς υπόψη του ότι οι περισσότεροι εκδότες εμπλέκονται οικονομικά στην ιδιωτική τηλεόραση—αυτό που με νόμο απαγορεύεται στις άλλες Ευρωπαϊκές χώρες—καταλαβαίνει αμέσως πως απ' τη στιγμή που ενδιαφέρον τους εντάθηκε για το νέο και πλέον

προσοδοφόρο οικονομικά μέσον, οι εφημερίδες έγιναν πολύ σύντομα τα αποπαίδια τους. Τώρα πιά, που κανείς δεν είναι πλέον τόσο αθώος για τις σχέσεις που έχουν διαμορφωθεί μεταξύ Τύπου και πολιτικής, τώρα που οι σχέσεις των εκδοτών βρίσκονται σε κρίση, όλοι πια έχουν καταλάβει καλά ότι το παιχνίδι της εξουσίας και, κατ' επέκτασιν, το οικονομικό παίζεται κυρίως με τις εφημερίδες. Κι αυτές, δυστυχώς, πέρα από τα επιφαινόμενα και τις πλαστές λόγω προσφορών κυκλοφορίες, μοιάζουν να 'χουν χάσει αρκετή από τη δυναμική τους. Είναι πια γνωστό ότι, με συσκέψεις επί συσκέψεων, οι επικεφαλής των εφημερίδων προσπαθούν να επαναπροσδιορίσουν τη σχέση εφημερίδας - κοινού. Θα τα καταφέρουν ή θα καταφύγουν σε εύκολες λύσεις διαθάζοντας λάθος τ' αποτελέσματα των ερευνών αγοράς που έχουν ήδη ακριβοπληρώσει;

Στην όλη υπόθεση, όμως, πόσο άμοιροι είναι και οι ίδιοι οι δημοσιογράφοι; Στους περισσότερους, η πληθώρα των μέσων λειτούργησε σαν πρόκληση. Ο εύκολος πλουτισμός αλλά και η δύναμη που δημιουργεί η διπλο-τριπλοθεσία, όχι μόνο αλλοτρίωσε πολλούς αλλά οδήγησε άλλους στο να εφεύρουν μεθόδους ευκολίας για τη δουλειά τους. Με επιπτώσεις στην ποιότητα. Δεν είναι λίγοι αυτοί που έπαψαν να ενημερώνονται, που επέλεξαν την προχειρότητα της επιβίωσης από τη δυσκολία της άποψης και της θέσης. Κι έπειτα, όταν ο πλουτισμός γίνεται αυτοσκοπός, τα πράγματα εύκολα μπορούν να κατρακυλήσουν έως τα «μυστικά κονδύλια»—για μια ελάχιστη μειοψηφία βέβαια. Έτσι, όμως μεγάλο μέρος της αξιοπιστίας του Τύπου έχει εξανεμιστεί...

Τα σημάδια της κρίσης ήδη εμφανίστηκαν, ίσως σύντομα πάρουν διαστάσεις. Η ΕΣΗΕΑ δεν φαίνεται διατεθειμένη να επέμβει δυναμικά, μοιάζει μάλιστα να προσπαθεί με κάθε τρόπο να καλύψει τα πράγματα και να προστατέψει το κύρος του δημοσιογραφικού επαγγέλματος. Ιδίως, μετά την παραίτηση του Δ.Σ. του Πρωτοβάθμιου Πειθαρχικού Συμβουλίου. Η πολιτική ηγεσία, απ' την άλλη,—εν μέσω οικονομικής κρίσης μάλιστα—αδυνατεί να περάσει έναν αντιμονοπωλιακό νόμο για τα ΜΜΕ, μ' αποτέλεσμα οι εκδότες να μοιάζουν ισχυρότεροι παρά ποτέ. Ωστόσο η κρίση υπάρχει και, πιθανόν έως το τέλος αυτού του χρόνου να υπάρξουν εξελίξεις πολύ δυσάρεστες για όλους. Η αισιόδοξη ρήση, που λέει ότι κάθε κρίση γεννάει καινούργια πράγματα, ίσως, στο χώρο του ελληνικού Τύπου, να διαψευστεί...

ρέντα, με αποτέλεσμα να λαμβάνω και επιστολές. Παραθέτουμε ουσία αυτήν της κ. Μητροπούλου:

«Διαίτητο ενδιαφέρον ακολουθώ τη στήλη του δικού σας "Μέσα στην έρση" και καταδιασκεδάζω κουτσομπολιά και το παρήνιο των ΜΜΕ. Γνώω η στήλη είναι ανώνυμη εύκολο να υποθέσουμε όλοι τον κτη της. Δεν σας κρύβω, κύριε, ότι με συγκινεί ιδιαίτερα μαφέρον του για τη οδρομία μου στο οιογραφικό Οργανισμό ράκη. Προ καιρού έγραφε ότι ημαι—γνωρίζει, βλέπετε και ψεις μου—να ζητήσω μια θέση ύλου στον ΔΟΛ, αλλά ότι ήταν νο να μου την δώσει ο κ. ράκης. Στο τελευταίο τεύχος Ιντί" διαβάζω ότι πράγματι αυτή τη θέση αλλά λόγω ήσεων των κυρίων Ξιαναγιώτη και Ψυχάρη ο κ.

Λαμπράκης δεν μπόρεσε να μου την δώσει και με δόλεψε στο Μέγαρο Μουσικής.

Η αλήθεια είναι ότι ζήτησα να παίξω βιολί στην Καμεράτα, αλλά και εδώ είχε αντίρρηση ο διευθυντής Ορχήστρας κ. Μυράτ. Κατόπιν αυτού και προς μεγάλην θλίψιν του συνεργάτη σας, παραμένω εκδότρια στο MARIE CLAIRE και σε κάποια άλλα περιοδικά, που πρόκειται να εκδοθούν. Έτσι και το Μέγαρο Μουσικής θα γλιτώσει από το κλείσιμο και ο ανώνυμος συνεργάτης σας θα έχει με κάτι να ασχολείται. Θα μπορούσα, επίσης, να εισηγηθώ στον κ. Λαμπράκη την πρόσληψή του, για να "αναστήσει" τα περιοδικά, τα οποία έκλεισα.

Τέλος, επειδή όλα τα σχόλια που δημοσιεύσατε κατά καιρούς για μένα, δεν αποτελούν είδηση αλλά πικρόχολες κρίσεις και ειρωνείες, μπορώ να σας βοηθήσω με πρόσθετα στοιχεία ώστε τουλάχιστον να είναι πιο "διαβαστερά", πιο "ανάλαφρα", όπως λέμε εμείς οι

περιοδικατζήδες. Ας πούμε, πόσο άρωμα έχω, τι άρωμα φοράω, σε ποιο εστιατόριο πηγαίνω. Κάτι σε στυλ Ζάχον Χατζηφωτίου. Πιστεύω ότι μ' αυτό τον τρόπο θα συμβάλει πολύ η στήλη σας στο ξεκαθάρισμα του τοπίου των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης.

Συναδελφικά
Ρούλα Μητροπούλου»

★ Να πληροφορήσουμε μόνο την κ. Μητροπούλου ότι ο κύριος που υπονοεί δεν συνεργάζεται με τη στήλη. Η οποία στήλη, αν και κυκλοφορεί έκθετη, πολλοί διεκδικούν την πατρότητά της... Αναφορικά δε μ' όσα έγραψε το «ΑΝΤΙ» για το ρόλο της κ. Μητροπούλου στα περιοδικά του Συγκροτήματος, που παραπέμπουμε στις απαντήσεις τώως συνεργατών της στο αφιέρωμα για τον «Ταχυδρόμο», του περιοδικού «Έψιλον» της «Κυριακάτικης Ελευθεροτυπίας».

★ Διευκρίνιση σχετικά με τα όσα σημείωνε η στήλη για την κ. Μυρσίνη Ζορμπά, για το «ασυμβίβαστο» της εκδοτικής της δραστηριότητας και της παρουσίας της στο ΥΠΠΟ ως σύμβουλος του αναπληρωτή υπουργού Πολιτισμού κ. Μικρούτσικου σε θέματα βιβλίου. Πληροφορηθήκαμε ότι δεν έχει πλέον και τυπικά την ιδιότητα της εκδότριας, αφού οι «Εκδόσεις Οδυσσέας ΕΠΕ» έπαψαν τη δραστηριότητά τους και βρίσκονται υπό εκκαθάριση. Η κ. Ζορμπά, αφού ολοκλήρωσε τη διδακτορική της διατριβή, από το φθινόπωρο του 1993 διδάσκει σήμερα στο Παιδαγωγικό Τμήμα Νηπιαγωγών του Πανεπιστημίου Αθηνών.

Παρασυρθήκαμε από το ότι η Μυρσίνη Ζορμπά εδώ και χρόνια, έχει ταυτιστεί με τις εκδόσεις Οδυσσέας.

Η χαμένη τιμή της κυβερνητικής εκπροσώπησης

του Στέλιου Π. Καφαντάρη

Ο κ. Βαγγέλης Βενιζέλος αναμφίβολα είναι άνθρωπος πολλαπλώς προικισμένος. Επαναλαμβάνω διαγραμματικά για λόγους πληρότητας μόνο τις σημαντικότερες κοινοτοπίες για το παρελθόν του, όπως τις έχω κατά καιρούς διαβάσει, γιατί δεν γνωρίζω ούτε τον ίδιο ούτε τους χώρους όπου κινείται: Ο νεότερος καθηγητής πανεπιστημίου, ο εξαιρετος συνταγματολόγος, ο πλέον συγκροτημένος εκ των υπερασπιστών του Ανδρέα κατά την εποχή των διώξεων, ο πρώτος βουλευτής Θεσσαλονίκης, μεγάλης ευφυΐας και σπανίων πολιτικών προσόντων.

Με όλες αυτές τις αρετές, αλλά ίσως ακόμη και μόνο με την ευφυΐα, αναμέναμε όπως ήταν φυσικό μίαν Άλλην ενημέρωση από τη θέση του κυβερνητικού εκπροσώπου. Δεν είμαι επαγγελματίας του Τύπου και μου λείπουν τα στοιχεία για να αναλύσω διεξοδικά τη συνολική πορεία του μέχρι τώρα. Διαβάζω βέβαια ήπια σχόλια, ότι ευρέθη επιθετικός, ή επηρμένος, πρόσφατα μάλιστα χαρακτηρίστηκε ως «πολύ άγριος», και πάντως αγριότερος του κ. Τ. Χυτήρη που η στήλη αναπολούσε. Αλλά όλα αυτά θα μπορούσαν να συγχωρεθούν σε έναν υστερογενή ζηλωτή.

Θέλω ωστόσο να σημειώσω μία δοκιμασία που σχεδόν τυχαία υπέπεσε στην αντίληψη των πολιτών, η οποία φωτίζει εξαιρετικά μία πολύ σκοτεινή του πλευρά. Βεβαίως, ο καθένας μπορεί να αντιτάξει ότι μία δοκιμή δεν φτάνει. Και όμως, αυτός ο έλεγχος, όπως ελπίζω ότι θα φανεί πιο κάτω, είναι ισχυρότατος και δεν χρειάζεται επανάληψη. Προσοχή! Δεν επιχαίρω, το αντίθετο, αισθάνομαι απογοητευμένος, όπως όταν χάνεται ένα σπάνιο αγαθό.

Αναφέρομαι στο σχόλιό του της Πέμπτης 3 Φεβρουαρίου: Εντελώς αναίτια, εκινήθη με πρωτοφανή μωρία εναντίον του Μητσοτάκη, ουσιαστικά ενισχύοντάς τον, για τους πίνακες της ΑΓΕΤ. Στην καθιερωμένη ημερήσια επαφή με τους δημοσιογράφους αναμετέδωσε τη μομφή που είχε ακουστεί από το ραδιόφωνο του Σκάι το ίδιο πρωί, ότι ο Μητσοτάκης είχε δωροδοκηθεί με τους περίφημους πίνακες για να επιτρέψει την πώληση της ΑΓΕΤ στην Cal-Nat.

Επισημαίνεται ότι οικειοθελώς εσχολίασε, δεν επιέσθη από την κατάσταση ούτε από τους δημοσιογράφους. Άλλωστε ήταν από τα λίγα θέματα εκείνης της ημέρας που δεν αποτελούσε αρμοδιότητα, πρόβλημα ή εν δυνάμει απειλή για την κυβέρνηση. Ας μην λησμονείται ότι εκείνες τις ώρες ήταν στο απόγειό της η σύγκρουση του Υπουργείου Δικαιοσύνης με την Εισαγγελία του Αρείου Πάγου και είχε αρκετά αδικαιολόγητα να δικαιολογήσει.

Αν δεχτούμε, όπως φαίνεται από τα πράγματα, ότι πίστεψε τις δημοσιογραφικές πηγές και όχι τη λογική του, θα μπορούσε να χαρεί κρυφά –για λόγους δημοσίας αιδούς– με τα παθήματα του Επιτίμου Προέδρου. Αντί αυτού επέλεξε να κάνει ένα αξιολύπητο, κραυγαλέο σχόλιο με πολλά σμπάρα περί της φιλοτέχνου διαθέσεως του κ. Μητσοτάκη, που μπορεί να εκτείνεται πλέον στη σύγχρονη τέχνη αλλά, το σημαντικότερο, edήλωσε ότι πρέπει να κινηθεί η Δικαιοσύνη.

Φαίνεται ότι οι περισσότερες εφημερίδες τον προστάτησαν και δεν παρέθεσαν το σχόλιο αυτούσιο. Για την Ιστορία, ως μνημείο αφελείας και επιπολαιότητας, αντιγράφω τον κορμό του περί κινητοποιήσεως της Δικαιοσύνης:

«...οι αποκαλύψεις –χρησιμοποιώ τον όρο με το πλήρες περιεχόμενό του– στις οποίες προέβη σήμερα, είναι βέβαιος ότι θα κινήσουν την προσοχή των αρμοδίων δικαστικών αρχών...»

...αλλά όλα αυτά βασίζονται στην απόδοση θέσεων που ανέπτυξε στην συνέντευξή του ο κ. Καρκαγιάννης. Δεν έχω άλλη πηγή πληροφόρησης. Και έχω ήδη τονίσει ότι όλα αυτά αποτελούν ένα επαρκές έναυσμα για να κινηθεί το ενδιαφέρον των αρμοδίων δικαστικών αρχών. Όσα έχω δηλώσει όμως τελούν υπό την επιφύλαξη αυτή.

Απέκλεισα το κομμάτι περί φιλότεχνης διάθεσης για αισθητικούς λόγους.

Ασφαλώς δεν θα περίμενε κανείς ο κ. Βενιζέλος να παραιτηθεί από τη θέση του διασώζοντας την τιμή της κυβέρνησης που εκπροσωπεί, όταν οι αποκαλύψεις πράγματι απέκτησαν το πλήρες περιεχόμενό τους. Είναι γνωστό ότι οι υπουργοί δεν παραιτούνται για άστοχα σχόλια, ιδίως τα σχεδόν γυμνασιακού χαρακτήρα. Άλλες είναι οι προϋποθέσεις που πρέπει να συντρέχουν για να παραιτηθεί κυβερνητικός εκπρόσωπος, ίσως μάλιστα οι προϋποθέσεις αυτές να ερευνώνται από τα πανεπιστημιακά τμήματα Συνταγματικού Δικαίου.

Πώς θα μπορούσε να διορθωθεί ένα ολέθριο σφάλμα, όχι ένα απλό σφάλμα «τύπου II» της στατιστικής; Ας σημειωθεί παρεμπιπτόντως ότι οι περισσότεροι κυβερνητικοί εκπρόσωποι υποπίπτουν συνήθως μόνο στο συμπληρωματικό σφάλμα «τύπου I» που είναι η διάψευση μιας αλήθειας και όχι στην επιβεβαίωση ψευδών. Λόγω της βαρύτητας του λάθους θα έπρεπε να το παραδεχτεί με γενναιότητα και σεμνότητα. Και όμως, όσα είπε διορθωτικά την επαύριον είχαν τις περισσότερες από τις μειονεξίες του αρχικού σχολίου.

Τελικά διέσωσε την τιμή της πολιτείας ο σεμνός διευθυντής σύνταξης της Καθημερινής Αντ. Καρκαγιάννης. Θα πρέπει να είναι μοναδικό παράδειγμα ευθιξίας στα δημοσιογραφικά χρονικά των τελευταίων χρόνων.

Ισως ένα ερώτημα μένει αναπάντητο. Πώς μπόρεσε ο ευφυέστατος κ.λπ., κ.λπ. κυβερνητικός εκπρόσωπος να παρασυρθεί τόσο αφελώς από μία κατάφωρα ψευδή είδηση; Αποτολμάται εδώ μία ερμηνεία. Δεν μπόρεσε να κρύψει τη χαρά του για την περίπτωση που η είδηση ήταν αληθινή, έστω και αν τέτοια αλήθεια είχε απειροελάχιστες πιθανότητες.

Βεβαίως, με την κοινότερη λογική προκύπτει ότι, και αν ακόμα δεν υπήρχε λεπτομερής καταγραφή των έργων της ΑΓΕΤ στα κατάστιχα της εταιρείας, υπήρχαν οι ίδιοι οι ζωγράφοι και η εργογραφία τους και κυρίως, ευρύτατα διανεμημένες, οι εκδόσεις ημερολογίων της ΑΓΕΤ που περιλαμβάνουν τους πίνακες. Παλαιότερα τουλάχιστον, ακόμα και φοιτητές Νομικής αναζητούσαν τα ημερολόγια για διακόσμηση των ενδιαιτημάτων τους.

Σκέφτομαι τον καθηγητή Δημήτρη Τσάτσο που ίσως αναζήτησε με την ευκαιρία του συμβάντος την εκπληκτική φράση του «ο Βενιζέλος ήταν το κύριο έναυσμα για να πιστέψω ότι η μεγάλη στιγμή του δασκάλου είναι η ώρα που γίνεται μαθητής του μαθητή του». Πάντως, ο Δημήτρης Τσάτσος μικροπολιτική και ευτέλεια δεν διδάσκει.

14 Φεβρουαρίου 1994

Με δυσκολίες στις ευρωεκλογές

του Ανδρέα Πετρόπουλου

προσεγγίσεις των σχημάτων της ιστορίας απέναντι στη συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση είτε διαπνέονται από μια απορριπτική φιλοσοφία που αποκρύπτει, όμως, έναν αντιευρωπαϊσμό που οδηγεί αναπόφευκτα στο παρελθόν και καταβάλλονται προσπάθειες ίχνευσης, μέσα από συνθέσεις αλλά και τιφάσεις, μιας αριστερής εναλλακτικής πολιτικής για την ευρωπαϊκή συνθήκη.

το μοτίβο αυτό κινούνται λίγο - πολύ το Κ.Κ.Ε. και ο ΣΥΝ προσπαθώντας να συγκεράσουν τις διαφορετικές απόψεις και οπτικές που υπάρχουν στο εσωτερικό τους και προσδίδοντας το κάθε κόμμα από την πλευρά να κερδίσει το μεγαλύτερο μερίδιο του ρικνωμένου, σύμφωνα και με τα αποτελέσματα των περασμένων εκλογών, αριστερακροατηρίου.

Διαφωνίες, αντιευρωπαϊσμός...

Κότερα, το Κ.Κ.Ε. που ευτύχησε στην εκλογική τακτική των εθνικών εκλογών, έχοντας ουσιαστικά εν ου παικτοίς το παιδί της αντι - Μάαστριχτ πολιτικής, η συνείδηση των ευρωεκλογών το αναγκάζει να περιεργαστεί περισσότερο συγκεκριμένο σε ό,τι αφορά την πολιτική του για την Ευρώπη. Αυτή όμως η συγκεκριμενοποίηση, η αποκωδικοποίηση του συνθήματος «πέντε κόμματα - πολιτικές» ήταν η αιτία να διατυπωθούν πρώτες διαφορετικές απόψεις στο εσωτερικό του κόμματος, από την εποχή της αποχώρησής του από το Συνασπισμό.

Αλλωστε, από το Δεκέμβριο που συζητήθηκε επίπεδο Κ.Ε., η τακτική και οι συμπεριφορές του κόμματος εν όψει ευρωεκλογών, αυτοί ήταν αυτοί που διαφώνησαν με τη υποχώρηση υποδάθμιση της προοπτικής αποδέσμευση της χώρας από την Ευρωπαϊκή Ένωση, εμμένοντας σε μια σκληρή πλήρως αντιευρωπαϊκή γραμμή. Στη

σύνθεση της απόφασης «ικανοποιήθηκαν» και οι δύο πλευρές, κυρίως για να αποφευχθεί η περαιτέρω απομόνωση του κόμματος τόσο διεθνώς όσο και στο εσωτερικό. Επί της ουσίας, το Κ.Κ.Ε. είναι αυτοπαγιδευμένο από τη «διπλή» θέση που προβάλλει: -Ευρώπη των λαών, χωρίς Ευρωπαϊκή Ένωση- αφού, όπως τονίζεται στην εισήγηση, «στατικό στοιχείο για μια Ευρώπη αντιμονοπωλιακή, αντιιμπεριαλιστική που θα πρωταγωνιστούν οι λαοί, αποτελεί η έξοδος από την Ευρωπαϊκή Κοινότητα»!

Παρέμβαση προέδρου

Στον ΣΥΝ, το κείμενο της προγραμματικής διακήρυξης για τις ευρωεκλογές πέρασε από την Κ.Π.Ε. του κόμματος με μεγάλη πλειοψηφία (έξι λευκά). Χρειάστηκε, ωστόσο, η πειστική, όπως αποδείχθηκε, παρέμβαση του προέδρου Ν. Κωνσταντόπουλου. Η συζήτηση επικεντρώθηκε στις τροπολογίες των δυσανεκτικών που επέμεναν στην «καθαρή γραμμή» για το «Ναι» στο Μάαστριχτ, υποστηρίζοντας ότι υπάρχουν δύο επιλογές: «Η ευρωπαϊκή ενοποίηση και η μη Ευρώπη».

Τελικώς, εγκρίθηκε το κείμενο που εισηγήθηκε η Π.Γ. και αποτελεί στοιχείο συνέχειας και τομής όσον αφορά τη μέχρι τώρα ευρωπαϊκή πολιτική του ΣΥΝ, αλλά και της κριτικής στήριξης που κράτησε το κόμμα στη

Βουλή, όταν είχε ψηφιστεί η συνθήκη του Μάαστριχτ.

Στο κείμενο δίνεται ιδιαίτερο βάρος στον ευρωπαϊκό προσανατολισμό της Αριστεράς, στην κριτική για τη σημερινή πορεία της Ευρώπης και στο πρόγραμμα ριζικής αναθεώρησης της συνθήκης του Μάαστριχτ, ενώ σημαντικό δομήμα αποτέλεσε το ντοκουμέντο του FORUM των νέων αριστερών ευρωπαίων δυνάμεων, στο οποίο συμμετέχει και ο ΣΥΝ. Σ' αυτό επισημαίνεται ότι η πορεία της ενωμένης Ευρώπης θα εξαρτηθεί καθοριστικά από το «παρόν» των δυνάμεων της Αριστεράς, από την ικανότητά τους να συντονιστούν και να εμπνεύσουν τα νέα μεγάλα κινήματα, από την αλλαγή των σημερινών συσχετισμών, την ήττα του νεοφιλελευθερισμού και του εθνικισμού.

Τούτων δοθέντων, τέσσερις μήνες πριν από τις ευρωεκλογές τα σχήματα της ελληνικής Αριστεράς βρίσκονται μπροστά στο σταυροδρόμι της υπό αναθεώρηση συνθήκης του Μάαστριχτ, καθορίζοντας την τακτική τους ανάλογα με τη στάση τους απέναντι στη συνθήκη. Οι ευρωεκλογές που από παράδοση μπορεί να καταγράψουν καλύτερα ποσοστά, αυτή τη φορά δεν φαίνεται να την ευνοούν, κυρίως λόγω της ευκολότερης έκφρασης των δυσανεκτικών μέσω κομμάτων του τύπου ΠΟΛ.Α. Αυτό που απομένει δεν είναι άλλο από την επεξεργασία μιας πραγματικά εναλλακτικής και ριζοσπαστικής πολιτικής.

Οι γύροι της αναμέτρησης και η τελική έκβαση

του Μιχάλη Πατρινού

Ένας εμφύλιος πόλεμος μαίνεται στα παρασκήνια της Νέας Δημοκρατίας και ο οποίος γνωρίζει διαδοχικές φάσεις και μάχες, αλλά δεν φαίνεται ότι θα κριθεί αποφασιστικά ενωρίτερα από τα μέσα Ιουνίου. Τότε που θα έχουν προκύψει τα αποτελέσματα από τις ευρωεκλογές και συγκεκριμένα η καθίζηση ή όχι του κόμματος σε σχέση με το 39,7% του εκλογικού της ποσοστού της 10ης Οκτωβρίου του 1993.

Ο ίδιος ο νέος πρόεδρος της Ν.Δ., κ. Μιλτ. Έβερτ, ενώ στη συνεδρίαση της Κ.Ο. στην Αλεξανδρούπολη δεν απέκλεισε το ενδεχόμενο να υποστεί κάποια μικρή μείωση η Ν.Δ., στις ευρωεκλογές σε σχέση με τα ποσοστά της στις εθνικές εκλογές, όπως συμβαίνει πάντα από το 1977, άλλαξε άποψη στις Βρυξέλλες, όπου δρέθηκε την περασμένη εβδομάδα. Δήλωσε ότι το κόμμα του στις 12 Ιουνίου θα αυξήσει τους σημερινούς δέκα ευρωβουλευτές κατά έναν ακόμα, γεγονός που σημαίνει ότι μπορεί να προσεγγίσει το 43-44%, δεδομένου ότι οι έλληνες ευρωβουλευτές δεν είναι πλέον 24 αλλά 25.

Ο πρόεδρος της Ν.Δ. δεν έκανε τη δήλωση αυτή μόνον υπό το κράτος της ευφορίας στις Βρυξέλλες και από την ανάγκη να διορθώσει την ηττοπαθή δήλωσή του στον Έβρο, αλλά και με βάση ένα ενθαρρυντικό δεδομένο. Ήταν τα αποτελέσματα των εσωκομματικών εκλογών στις οργανώσεις της Νέας Δημοκρατίας, που θεωρείται ότι πήγαν «ανέλπιστα καλά». Έλαβαν μέρος 400.000 και πλέον μέλη σε όλη την Ελλάδα και στη συνέχεια οι εκλογές για τα 20μελή συμβούλια των περιφερειακών οργανώσεων έδωσαν ένα ποσοστό ογδόντα τοις εκατό (80%) υπέρ της νέας ηγεσίας. Είναι χαρακτηριστικό ότι ο άλλοτε ισχυρός κομματικός άνδρας, κ. Ιωάν. Δημητροκάλλης αμφισβήτησε με ειδική ανακοίνωσή του μόνο τον αριθμό όσων είχαν ψηφίσει στις εκλογές του 1991 –τους οποίους καθαρά δικά του στοιχεία ανέδιδαν σε 381.000– και όχι τα πρόσφατα αποτελέσματα

και τα συμπεράσματα για τις εσωτερικές επιρροές και αντιπαλότητες.

Παράγοντες προσκείμενοι στον κ. Έβερτ ισχυρίζονται ότι ο Δημητροκάλλης είναι «καμένο χαρτί» ως προς την επιρροή του στον κομματικό μηχανισμό και υποστηρίζουν ότι η χρησιμοποίησή του από τον κ. Ιωάν. Βαρβιτσιώτη στην αναμέτρηση με τον Μ. Έβερτ τις αρχές Νοεμβρίου δεν πρόσφερε στον πρώην υπουργό Εθνικής Άμυνας ούτε έναν εκλέκτορα από τους 70 των νομαρχιακών. Βέβαια, δεν πρέπει να παραγνωρίζουν ότι ο Δημητροκάλλης, πρόσωπο πολλαπλά προσκείμενο στον τέως πρωθυπουργό, έχει αναλάβει τη «γενική διεύθυνση» της συνεργασίας των δεξιών και ΠΑΣΟΚικών εκδοτών να αναλάβουν κρατικά δημόσια έργα, όπως έχει αποκαλύψει αναλυτικά το «Ποντίκι» και αρνηθεί κάθε συμμετοχή σχετικά ο «Ελεύθερος Τύπος».

Η στρατηγική Μητσοτάκη

Μπορεί να μην πήγε καθόλου καλά η τακτική Μητσοτάκη για διατήρηση των ερεισμάτων του σε στελεχιακό επίπεδο, αλλά τούτο δεν σημαίνει ότι δεν υπάρχει και εφαρμόζεται συγκεκριμένη στρατηγική σε άλλα επίπεδα και με διάφορες μεθόδους. Ο επίτιμος πρόεδρος της Ν.Δ. φέρεται να καλεί διάφορους βουλευτές και να μην αρκείται μόνο σε παράπονα ότι δεν καλύπτεται από τον Έβερτ στις επιθέσεις του ΠΑΣΟΚ και να διαφωνεί με την «λαπαδιασμένη» αντιπολιτευτική τακτική του διαδόχου του.

Προχωράει σε πολύ περισσότερα από την έμφαση ότι θέλει να είναι ενεργός πολιτικός, με ειδικό μάλιστα γραφείο στη Βουλή, (που έσπευσε να του παραχωρήσει για τις επαφές του ο κ. Α. Κακλαμάνης για ευνόητους πολιτικούς λόγους) έως τους υπαινιγμούς ότι δεν αποκλείεται σε 5-6 μήνες να κληθεί και πάλι να αναλάβει τα ηνία του κόμματος. Ένας από τους κατ' εξοχήν έμπιστους βουλευτές του, ο Γ. Καρατζαφέρης, δεν έκρυψε σε δηλώσεις του ότι ο Μητσοτάκης μπορεί να ξαναγυρίσει όπως ο Παπανδρέου ως πρωθυπουργός, ενώ άλλοι προσκείμενοι, όπως οι Β. Μαγγίνας, Β. Πολύδωρας, Π. Καμμένος, Α. Ανδρεουλάκος, Θ. Κασσίμης, Κ. Πυλαρινός και Νικ. Γκελεστάκης δεν κρύβουν σε συζητήσεις τους την προτίμησή τους για μια

νέα «δυναμική ηγεσία» Μητσοτάκη και τα «ασύγκριτα» ηγετικά του προσόντα.

Το μεγάλο δέβαιο πρόβλημα είναι ότι οι βουλευτές αυτοί δεν ξεπερνούν τα δάχτυλα των δύο χεριών και ότι τα σχέδια επιστροφής του Μητσοτάκη δεν συμμερίζονται οι προσκείμενοι βαρώνοι. Δεν ενθουσιάζουν τους Σωτ. Κούβελα, Αθαν. Τσαλδάρη, Ιωάν. Κεφαλογιάννη, Γ. Σουφλιά, Α. Ανδριανόπουλο, Στ. Μάνο και Τζ. Τζαννετάκη και φυσικά τον Ιωάν. Βαρβιτσιώτη. Όλοι αυτοί θεωρούν ότι δεν είναι καλύτερη λύση η «αναπαλαίωση του κόμματος», ότι ο Μητσοτάκης είναι πολύ τραυματισμένος από τις δικαστικές του εμπλοκές και κατηγορίες και ότι βεβαίως το θέμα για ορισμένους προσωπικά δεν είναι να έρθει ο Μητσοτάκης, αλλά να φύγει ο Έβερτ και να έρθουν αυτοί στην αρχηγία του κόμματος.

Από την άποψη αυτή ο Μητσοτάκης δεν έχει συμμαχίες με τους επιφανείς του κόμματος, πλην ίσως του Μιχ. Παπακωνσταντίνου και εν μέρει του Σωτήρη Κούβελα σ' αυτές του τις επιδιώξεις. Οι προσκείμενοι βουλευτές που έχουν αναφερθεί δεν είναι επίσης διατεθειμένοι να δγουν δημόσια και να παραγανδίσουν την παλιννόστηση, παρά το γεγονός ότι προπαγανδίζουν πως μόνο ο Μητσοτάκης μπορεί να ασκήσει δυναμική αντιπολίτευση στο ΠΑΣΟΚ και να προστατεύσει τους οπαδούς μας από τις διώξεις. Κατηγορούν και σ' αυτή τους την επίδοση ότι έχουν πολλούς αποδέκτες και ότι ο Έβερτ πάει να πάρει το 7% που μας λείπει αλλά με μεθόδους, που κινδυνεύει να μας εγκαταλείψει το 40%.

Κάτω από την πίεση αυτή, αλλά και εκτιμώντας ότι η κυβέρνηση δεν έχει κανένα ενδοιασμό στην πλήρη κομματικοποίηση του κρατικού μηχανισμού, ο Μιλτ. Έβερτ έκρινε ότι πρέπει να ανεβάσει τους τόνους, να τεματίσει την ασυλία που παρείχε με δηλώσεις του στον Α. Παπανδρέου και να μεταλλάξει τη διάθεση συναινετικής αντιπολίτευσης στο σχήμα «υπεύθυνης αντιπολίτευσης απέναντι στην ανεύθυνη διακυβέρνηση». Πάντως, τα αισθήματα διωγμού και κομματισμού του ΠΑΣΟΚ δημιουργούν ένα εύφλεκτο υλικό σε μερίδα της στελεχιακής βάσης της Νέας Δημοκρατίας, στην οποία ο «σκληρός», κ. Μητσοτάκης, επιχειρεί με πολλές μεθόδους

αναβαθμίσει την επιρροή ως «πρώτος ωκόμενος από το ΠΑΣΟΚ» και ως ηγέτης διεθνή ακτινοβολία και επιρροή. Ο Μ. Έδερτ έχει αποφασίσει να αφήσει τον Μητσοτάκη να εκδηλωθεί πρώτος και δεν δείχνει, όπως ο προκατόχός του, τάσεις εκνευισμού για το προσωπικό του μέλλον.

Οι αντιπαραθέσεις

διμέτωπη αυτή τακτική από τον κ. Μητσοτάκη και την κ. Ντόρα Μπακογιάννη, που θοδεύεται και από ειδικό γραφείο «στρατηγικής» στην οδό Ραβινέ, θα συνεχιστεί. Η αναμετρήσεις και συγκρούσεις είναι βέβαιο ότι θα σημειωθούν στο μέλλον με διάφορες αιτίες και χρονική κλιμάκωση το νέδριο του κόμματος στη Χαλκιδική στις 24 Απριλίου. Στην ουσία δεν είναι μόνο θέμα της αναπαλαίωσης, της αδυναμίας επιρροή στον νέο κοινοτικό μηχανισμό, επιφυλακτικότητας των δελφίνων, αλλά το γεγονός ότι τα σχέδια επιστροφής της οικογένειας» γίνονται με κλεφτοπόλεμο, υπόγειες και παρασηνιακές διαδικασίες, με μισόλογα, δι' αντιπροσώπων. Μέθοδοι οι οποίες ασφαλώς δημιουργούν κλίμα ανιστορίας στη νέα ηγεσία και στο κόμμα της Εθνικής Δημοκρατίας, αλλά πολύ λίγο αποδίδουν. Γιατί ο κ. Μητσοτάκης δεν έχει ανοιχτά και ξεκάθαρα διαφωνήσει, όπως παλαιότερα ο κ. Έδερτ και θα συνεχίσει την τακτική του «πετροπόλεμου από την πίσω θύρα του τοίχου» εγκλωβισμένος στην τα-

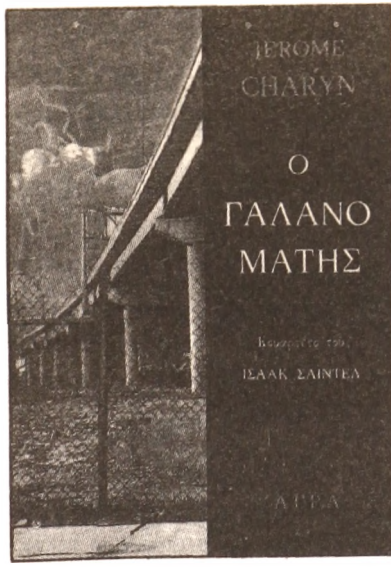
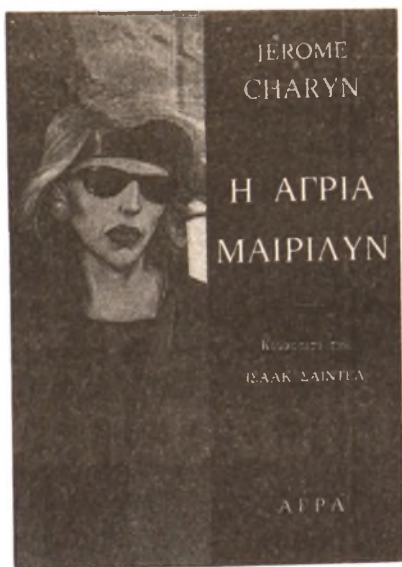
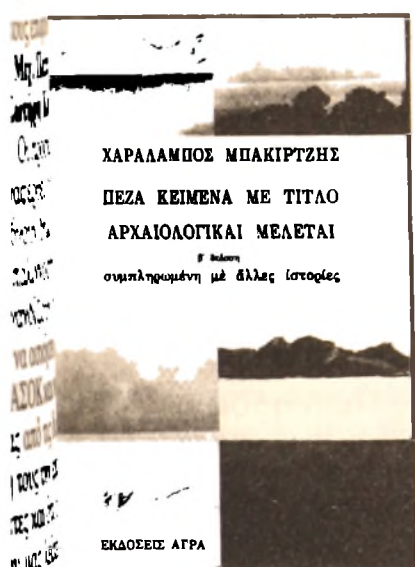
κτική του να εμφανίζεται ο ίδιος προσωπικά ως εγγυητής της ενότητας της παράταξης. Τέτοιος πόλεμος αναμέτρησης και με τόσο φιλόδοξους στόχους αποκλείεται να αποδώσει πριν από τις ευρωεκλογές και μετά, υπό την προϋπόθεση ότι θα έχει δημιουργηθεί ένα μεγάλο κύμα αμφισβήτησης του κ. Έδερτ από μια σημαντική πτώση της Ν.Δ. σε εκλογικά ποσοστά. Το 1985 ο κ. Μητσοτάκης ως αρχηγός της Ν.Δ. έχασε τις εκλογές μετά οχτώ μήνες αρχηγίας του και πάντοτε στις ευρωεκλογές η Ν.Δ. γνώριζε, όπως και το ΠΑΣΟΚ άλλωστε, πτώση 4-6 μονάδων από την επιρροή της. Έτσι στις ευρωεκλογές το μείζον πρόβλημα για τον κ. Έδερτ, δεδομένης μάλιστα της μείωσης του ΠΑΣΟΚ υπέρ των μικρών κομμάτων δεν είναι τόσο ο κ. Μητσοτάκης, αλλά η Πολιτική Άνοιξη και ο Α. Σαμαράς με τα φιλόδοξα σχέδιά του για να αυξήσουν στις 12 Ιουνίου το εκλογικό τους ποσοστό από πέντε σε δέκα τοις εκατό.

Μέχρι τότε ο Μιλτ. Έδερτ πρόκειται να συνεχίσει την προσεκτική του διαφοροποίηση από το παρελθόν του κ. Μητσοτάκη και από τις σκανδαλώδεις υποθέσεις του σήμερα, χωρίς να μπορεί να κατηγορηθεί ότι αφήνει ακάλυπτο ως πολιτικό στέλεχος τον κ. Μητσοτάκη και την κ. Μπακογιάννη. Βέβαια, το μπαράζ του ΠΑΣΟΚ τον τελευταίο καιρό με τις υποθέσεις της ΑΓΕΤ - Ηρακλής, τις υποκλοπές, την αρχαιολογική συλλογή και την Ευρυτανία, έχει εμποδίσει τον κ. Έδερτ να εμφανίσει ένα ιδιαίτερο και σύγ-

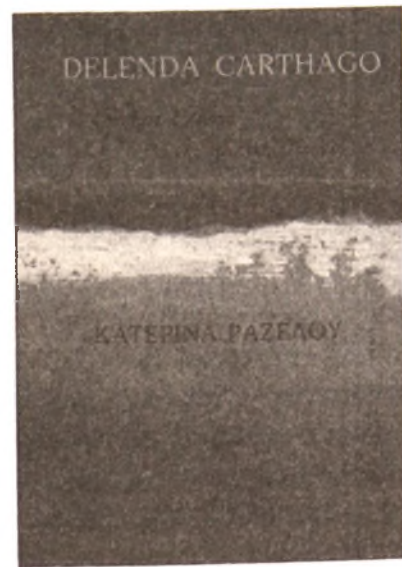
χρονο πρόσωπο, όπως φιλοδοξούσε. Μάλλον μοιάζει όλο και περισσότερο μια από τα ίδια από πλευράς γενικών εντυπώσεων, καθώς είναι υποχρεωμένος να απολογείται για λογαριασμό της «πολιτικής κάλυψης του Μητσοτάκη» είτε να υιοθετεί ρεβανσιστικές και παλαιοκομματικές μεθόδους, όπως η «αποκατάσταση» των λεωφορειούχων και η εκ νέου απόλυση των... «Κολλάδων», η αποκατάσταση των συμβασιούχων της Ν.Δ. και η εκ νέου απόλυση εκείνων του ΠΑΣΟΚ. Ακόμα και όταν η αντιμετώπιση των θεμάτων διαφέρει από το παρελθόν (λ.χ. αποκατάσταση απολυθέντων μόνο εάν έχουν δικαιωθεί από δικαστικές αποφάσεις, μικτός φορέας δημοσίων συγκοινωνιών και όχι μόνο, ιδιωτικοποίηση) η γενική εντύπωση είναι αρνητική για τις φιλοδοξίες και τις προοπτικές του νέου αρχηγού της Ν.Δ. Δεν μπορεί να τοποθετηθεί κριτικά ως προς ορισμένες μεθόδους, επιλογές και πρακτικές του παρελθόντος που εκτείνονται από τα Σκόπια έως τα μέτρα οικονομικής πολιτικής. Η αναβάθμιση της νέας ηγεσίας ή οι πιθανότητες γι' αυτό συνδέονται στενά με την κριτική στάση και την υποβάθμιση προσώπων και επιλογών του παρελθόντος. Και αυτό δεν γίνεται.

Το αίτημα της ανανέωσης της Ν.Δ. φαίνεται να είναι στενά συνδεδεμένο με την ανάγκη της ρήξης, που θα γίνει αναπόφευκτη στο μέλλον.

□

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΓΡΑ 1979 - 1993

Πόλεμος + Πόλεμος

της Κατερίνας Καρύγιαννη

«Το Βορειοατλαντικό Συμβούλιο της 9ης Φεβρουαρίου 1994 αποφασίζει ότι 10 ημέρες από τις 24.000 ώρες Γκρίνουιτς της 10ης Φεβρουαρίου 1994, τα βαρέα όπλα οιονδήποτε μέρους που θα βρεθούν μέσα στη ζώνη αποκλεισμού του Σεράγεβο, μαζί με τις άμεσες και ουσιώδεις στρατιωτικές διευκολύνσεις υποστήριξής τους, θα δεχθούν αεροπορικά πλήγματα από το ΝΑΤΟ...».

Με το τηλεσίγραφο αυτό απάντησε το ΝΑΤΟ στην πρόσφατη αιματηρή επίθεση στο Σεράγεβο, που στοίχισε τη ζωή σε 68 άτομα και άφησε πάνω από 150 τραυματίες. Αφορμή ή πρόσχημα; Το δεύτερο δεν αποκλείεται καθόλου. Γεγονός ωστόσο παραμένει η απόφαση του ΝΑΤΟ να προχωρήσει σε αεροπορικές επιδρομές επιλεγμένων στόχων ενεργοποιώντας την απόφαση 836 του Συμβουλίου Ασφαλείας στις 4 Ιουνίου του 1993. Η τελευταία αυτή κίνηση του Βορειοατλαντικού Συμβουλίου χαρακτηρίστηκε από τη συμπόρευση ΗΠΑ και Γαλλίας και από τη διστακτικότητα της Γερμανίας.

ΟΙ ΗΠΑ που είχαν επανειλημμένα κατηγορηθεί ότι συμποτάρουν το σερβοκρατικό σχέδιο διαμελισμού της Βοσνίας - Ερζεγοβίνης το οποίο υποστηρίζουν οι μεσολαβητές Όουεν και Στόλτενμπεργκ καθώς και η Γαλλία με τη Βρετανία, ενισχύοντας έτσι την αδιαλλαξία των Μουσουλμάνων βρήκαν τώρα την ευκαιρία που χρειαζόνταν για να επιδείξουν τα φιλειρηνικά τους αισθήματα και τη συμπνοιά τους με τους ευρωπαίους ειρηνιστές. Ο μεγάλος πρωταγωνιστής του σχεδίου ειρήνευσης διά των όπλων ήταν, βέβαια, η Γαλλία. Τόσο πια υπερασπίστηκε τις αεροπορικές επιδρομές που πραγματικά έκοψε τη φόρα της Γερμανίας, που βλέπει τώρα ευσεβείς πόθους, που είναι και δικοί της, να προωθούνται, αλλά όχι με τους δικούς της όρους. Θα ήταν πράγματι ευχής έργο για τη Γερμανία η στρατιωτική αυτή πρωτοβουλία να είχε αναληφθεί από τη ΔΕΕ. Η κοινή όμως πορεία ΗΠΑ, Γαλλίας δεν της άφησαν πολλά περιθώρια και γι' αυτό ακριβώς παρουσιάστηκε κάπως διστακτική την τελευταία στιγμή.

Αμελητέα είναι μάλλον η αντίδραση της Ρωσίας να ζητήσει έκτακτη σύγκληση του Συμβουλίου Ασφαλείας, αν βέβαια ισχύουν οι πληροφορίες που αναφέρουν ότι το αίτημα προς το γ.γ. του ΟΗΕ ακολούθησε επιστολή του υπουργού Εξωτερικών Κοζιρέφ προς τους ομολόγους του των ΗΠΑ, Γερμανίας, Γαλλίας και Βρετανίας, που ανέφερε ότι η Ρωσία θα προβάλει απλώς φραστικές αντιρρήσεις σε τηλεσίγραφο του ΝΑΤΟ κατά των Σέρβων.

Βεβαίως, αυτό που θα πρέπει να μας ενδιαφέρει περισσότερο δεν είναι ο συσχετισμός των δυνάμεων, ο οποίος οδήγησε στη λήψη της συγκεκριμένης απόφασης, αλλά η αποτελεσματικότητα αυτής σε σχέση με τη βοσνιακή κρίση. Για να μπορούμε, όμως, να ισχυριστούμε το ένα ή το άλλο, θα πρέπει πρώτα να δούμε ξανά τα δεδομένα αυτής της κρίσης.

Πώς άρχισαν όλα

Στις 29 Φεβρουαρίου του 1992 η Βοσνία - Ερζεγοβίνη κηρύσσει την ανεξαρτησία της. Είχε προηγηθεί, στις 15

Ιανουαρίου εκείνης της χρονιάς, η αναγνώριση από την Ευρώπη της ανεξαρτησίας της Κροατίας και της Σλοβενίας και θα ακολουθούσε, όπως ήταν αναμενόμενο, η αυτοανακήρυξη των Σέρβων της Βοσνίας σε ανεξάρτητο κράτος. Ο πόλεμος ξεκινάει και δεν αργεί να αρχίσει η πολιορκία του Σεράγεβο. Η πρώτη αντίδραση από τη διεθνή κοινότητα εκδηλώθηκε το Νοέμβριο του ίδιου χρόνου, οπότε επιβλήθηκε στη Νέα Γιουγκοσλαβία (Σερβία και Μαυροβούνιο) ναυτικός αποκλεισμός για να πάψουν να στηρίζουν τους Σέρβους της Βοσνίας. Μια από τις πολλές δραματικές κορυφώσεις, γιατί υπήρξαν και θα υπάρξουν πολλές, ήταν η παρουσίαση, τον Ιανουάριο 1992, από τους μεσολαβητές Βανς και Όουεν του περιβόητου σχεδίου της καντονοποίησης της Βοσνίας. Το σχέδιο βέβαια έμεινε στα χαρτιά - και πολύ καλά έκανε και έμεινε στα χαρτιά επειδή, επί της ουσίας, στερούνταν όχι μόνο φαντασίας, αλλά και κοινής λογικής και ήταν ανεφάρμοστο. Γίνεται αλήθεια να αντιμετωπίζεις ένα πολυεθνικό κράτος όπως η Βοσνία με τη λογική που κόβεις ένα καρπούζι σε φέτες; Πολύ περισσότερο που ήταν σαφές από την αρχή ότι το σχέδιο θα σκόνταφτε στην αδιαλλαξία των Σέρβων που σε καμιά περίπτωση δεν θα δέχονταν ένα σχέδιο που τους έκοβε τον ομφάλιο λώρο και τις διόδους επικοινωνίας τους με τη μητέρα Σερβία.

Ός το επόμενο σχέδιο, θα μεσολαβήσουν το στένεμα της πολιορκίας του Σεράγιεβο, η ενταντικοποίηση του εμπόργκο ενάντια στη Σερβία, οι αμέτρητες εκχειρίδες που θα παραδιάζονται κάθε φορά πριν αρχίσουν να εφαρμόζονται και η κορύφωση του δράματος των ανθρώπων της Βοσνίας, που δεν έχουν πια μέρος να θάψουν τους νεκρούς τους. Το σχέδιο ειρήνευσης που θα ακολουθήσει βασίζεται σε σερβοκρατική πρόταση που δεν προβλέπει άλλο από το διαμελισμό της Βοσνίας, με βάση το χαρτί που διαμορφώθηκε στα πεδία των μαχών. Τι σημαίνει αυτό; Σημαίνει ότι οι Σέρβοι που κατέχουν σήμερα το 70% του εδάφους της Βοσνίας, μπορούν να απαιτούν να κρατήσουν κάτι πάνω κάτι κάτω από το 60% παρ' όλο που πληθυσμιακά δεν αντιπροσωπεύουν παρά το 32%, ενώ την άλλη οι Κροάτες, που έχουν ήδη καταλάβει το 18%, ήταν ευχαριστημένοι να το κρατήσουν μιας και αντιπρο-

= Ειρήνη;

πτεύουν το 17% του πληθυσμού, το υπόλοιπο μένει στους Μουσουλμάνους που αντιπροσωπεύουν το 44% των κόνιων. Έτσι και το σχέδιο αυτό που το ενστερνίστηκαν μεσολαβητές Όουεν και Στόλτενμπεργκ και το υποστήριξε η πλειοψηφία των Ευρωπαίων δεν είχε καλύτερη τύχη από το προηγούμενο. Αλίθιανο θα ήταν να είχε ευοδωθεί και φανερά αδικεί μια εθνότητα, τους Μουσουλμάνους, προς όφελος των Σέρβων και των Κροατών. Πολύ ριψοπρότερο που ένας τέτοιος διαμελισμός της Βοσνίας θα ηγούσε, κατά πάσα πιθανότητα, στην ένωση των δύο Κροατών με την Κροατία και αντίστοιχα των δύο Σέρβων με τη Σερβία, με αποτέλεσμα η επιδίωξη των μουσουλμάνων να μην είναι πια δυνατή μεταξύ των δύο. αλήθεια δέβαια είναι ότι οι Μουσουλμάνοι έφτασαν πολύ κοντά στην υπογραφή αυτού του σχεδίου γιατί πίεσαν πολύ στρατιωτικά και ίσως να το είχαν υπογράψει δεν ενθαρρύνονταν από τις διακηρύξεις των ΗΠΑ για άρση του εμπάργκο όπλων προς τους βόσνιους Μουσουλμάνους.

Όλοι εναντίον όλων

Ο λοιπόν βασικό δεδομένο είναι ότι οι μορφές που πήρε τώρα η ειρηνική διευθέτηση της κρίσης δεν ήταν βιώσιμες αν μη τι άλλο δεν ήταν αυτές που απαιτεί η πολυπλοκότητα του προβλήματος της Βοσνίας, πράγμα που σημαίνει ότι ο διάλογος δεν έχει εξαντληθεί σε καμία περίπτωση, το που για να έχει νόημα πρέπει να γίνει σε άλλη βάση. να κατανοήσουμε τι σημαίνει ακριδώς αυτό θα πρέπει δούμε μερικά πολύ απλά πράγματα και να καταρρίψουμε κάποιους μύθους που σχετίζονται με τη βοσνιακή κρίση. Και πρώτα πρώτα να δούμε ποιοι μάχονται εναντίον των ποιων.

Οι Σέρβοι λοιπόν πολιορκούν το Σεράγιεβο, με μουσουλμάνους στην πλειοψηφία τους κατοίκους, αλλά στο στόλ κάποιους άλλους Σέρβους συμμαχούν με τους Μουσουλμάνους προκειμένου να αντισταθούν στους Κροάτες. βορειοανατολικά και βορειοδυτικά Μουσουλμάνοι Κροάτες χτυπούν τους Σέρβους. Στο κέντρο οι μουσουλμάνοι χτυπιούνται με τους Κροάτες. Στο Νότο, οι Σέρβοι αναμετρίονται με τους Κροάτες, ενώ στο Μπίχατς στο ακρότατο βορειοανατολικό σημείο, οι Μουσουλμάνοι μεταξύ τους. Αυτή η μικρή αναφορά για όσους δεν γνωρίζουν απόλυτα αυτό που λέμε πολυπλοκότητα της βοσνιακής κρίσης.

Από την άλλη μεριά ίσως έχει φτάσει πια η ώρα να μιλάσουμε ότι δεν έχει νόημα να δίνουμε στον πόλεμο μια θρησκευτική χροιά, μιας και είναι σαφές ότι οι Μουσουλμάνοι δεν είναι και τόσο μουσουλμάνοι σε ό,τι αφορά την πίστη τους, μια και η πλειοψηφία τους δείχνει προτιμάει το ρακί παρά τις μετάνοιες στο τζαμί. Καθώς της μετρημένοι στα δάχτυλα είναι και οι Μουσουλμάνοι που μιλάνε για τη δημιουργία ενός ισλαμικού κράτους τότε συνέπεια, δεν μπορούμε να μιλάμε για την απειλή δημιουργίας ενός ισλαμικού κράτους στην καρδιά της Βοσνίας. Άλλωστε, δεν μπορούμε να παραβλέπουμε το γεγονός ότι πράγματι το Σεράγιεβο είναι μια πολιορκημέ-

«Όλα βρίσκονται υπό έλεγχο». Όταν η δυτική υπερουσία θέλει να κατανικήσει την πραγματικότητα

νη πόλη εδώ και 22 μήνες, με ό,τι σημαίνει αυτό.

Όπως επίσης δεν μπορούμε να ξεχνάμε ότι οι Σέρβοι του Κάρατζιτς έχουν υποστηρίξει ότι «ένα από τα τρία έθνη της Βοσνίας θα εξαφανιστεί αν δεν ενωθούν οι Σέρβοι της Βοσνίας με τη Σερβία».

Η μεγάλη πατρίδα

Μεγάλη σημασία, επίσης, έχει να δούμε ότι οι Μουσουλμάνοι δεν είναι παρά ένα πιόνι της αμερικανικής πολιτικής που, ως τώρα, είχε τα αποτελέσματά της: Η αδιαλλαξία των μουσουλμάνων δεν θα πάψει όσο η Σερβία θα αρνείται να συνδιαλέγεται με τις ΗΠΑ, και μάλιστα με τους όρους της τελευταίας. Ας έχουμε λοιπόν κατά νου ότι το ζητούμενο για τους Αμερικάνους στα Βαλκάνια, σαφώς δεν είναι οι Μουσουλμάνοι, αλλά οι Σέρβοι και ο ρόλος που μπορούν να παίξουν για τον περιορισμό κυρίως της γερμανικής επιρροής στα Βαλκάνια.

Καταλαβαίνουμε, λοιπόν, ότι μια στρατιωτική επέμβαση στη Βοσνία άλλους στόχους έχει που αφορούν στον ιμπεριαλιστικό ανταγωνισμό ΗΠΑ - ΕΟΚ για την κατανομή σφαιρών επιρροής και εξουσίας στα Βαλκάνια. Όπως επίσης καταλαβαίνουμε ότι καμιά προσπάθεια για ουσιαστικό διάλογο δεν έχει γίνει, και πώς είναι δυνατόν να γίνει όταν το πρόβλημα δεν τοποθετείται στις σωστές του βάσεις.

Κατά συνέπεια, δεν θα μπορούμε στη λογική του περιοδικού Economist αλλά και άλλων ευρωπαϊκών και αμερικανικών εντύπων να προβλέψουμε αν το ΝΑΤΟ θα πραγματοποιήσει την απειλή του και πώς ακριδώς θα την πραγματοποιήσει, όπως επίσης δεν μπαίνουμε στη λογική του να διερευνήσουμε τι πιθανότητες έχει η επιχείρηση να επιτύχει στρατιωτικά. Το θέμα είναι ότι η επιχείρηση αυτή δεν πρέπει να γίνει, όχι μόνο γιατί δεν θα φέρει την ειρήνη στα Βαλκάνια, αλλά αντίθετα θα κλιμακώσει τον πόλεμο. Γιατί πιστεύουμε ότι είναι θέμα κοινής λογικής να καταλαβαίνουμε ότι πόλεμος στον πόλεμο ή πόλεμος + πόλεμος μόνο ειρήνη δεν μας κάνει.

Γίνεται, άραγε, να αντιμετωπίσεις ένα πολυεθνικό κράτος όπως η Βοσνία με τη λογική του κόβεις ένα καρπούζι σε φέτες;

Εθνικισμός και «ένοπλα επιχειρήματα»

του δρος Γιάννη Νικολάου

Μερικά συμπεράσματα

Είκοσι χρόνια μετά την τουρκική εισβολή στην Κύπρο, η χρήση ένοπλης βίας για την επίλυση των διαφορών επανέρχεται σε απόσταση αναπνοής από τα ελληνικά σύνορα μέσα από την αιματηρή *αντιπαράθεση* στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη. Η χρονική διάρκεια και η κλιμάκωση των επιχειρήσεων είναι ενδεικτικές της επανεμφάνισης στο ευρωπαϊκό προσκήνιο ενός ανώριμου εθνικισμού, ο οποίος έχει πάρει τη μορφή του επιθετικού σωδινισμού, διαχωριζόμενος έτσι από τον απελευθερωτικό πατριωτισμό της δεκαετίας του '40 και της περιόδου της αποαποικιοποίησης.

Η κατάρρευση των παραμέτρων ισορροπίας ισχύος στην Ευρώπη και η αυξανόμενη οικονομική δυσπραγία στις πρώην κομμουνιστικές χώρες τείνουν να οδηγήσουν το ένστικτο της προστασίας και διατήρησης της εθνικής κοινότητας –που ενυπάρχει σε κάθε εθνική ομάδα– στην εδραίωση μιας ολοκληρωτικής εθνικιστικής φιλολογίας και πρακτικής. Η Γηραιά Ήπειρος απέναντι στη βοσνιακή κρίση παρουσιάζει το εξαιρετικά αντιφατικό φαινόμενο της συσσωματικής ολοκλήρωσης στο δυτικό της τμήμα (η γεωγραφική τοποθέτηση στερείται σήμερα τους ιδιαίτερα σημαίνοντες πολιτικούς χρωματισμούς του παρελθόντος) και της ραγδαίας διάλυσης στο ανατολικό¹ χωρίς να έχει εξευρεθεί τρόπος θεσμικής εξισορροπητικής αντιμετώπισης των δύο αντίροπων δυναμικών.

Από τη Γαλλική Επανάσταση η συνειδητή εθνική ταυτότητα αποτέλεσε τη θεμελιακή ηθική βάση της χρήσης των όπλων και τον ενοποιητικό κρίκο των υπό τα όπλα μαζών². Στη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου, η πυρηνική ισορροπία έθεσε εκποδών την εθνικιστική αλληλεγγύη κατά το σχεδιασμό του δεύτερου χτυπήματος. Με άλλα λόγια, τα πυρηνικά όπλα –στο μέτρο που η καταστροφική τους ισχύς δεν γνώριζε σύνορα– δεν αναγνώριζαν και τις εθνικές ομάδες, τις τάξεις ή άλλες μορφές διαφοροποίησης μέσα ή έξω από αυτά, υποσκελίζοντας την έννοια του εθνικισμού χάριν του διεθνισμού και της αμοιβαίας επιβίωσης³.

Ο νεοεθνικισμός της δεκαετίας του '90, που αναδύθηκε από τα ερείπια του κομμουνισμού, φέρει κοινά χαρακτηριστικά με αυτόν τον τελευταίο, τον οποίο αντικατέστησε στη Ν.Α. Ευρώπη και τον Καύκασο. Το κυριότερο όμως χαρακτηριστικό του είναι αυτό της εγκατάλειψης της προστασίας των ατομικών δικαιωμάτων προς όφελος της διπλωματίας των συλλογικών δικαιωμάτων⁴.

Οι αντιφάσεις στην αντιμετώπιση της βοσνιακής κρίσης δεν αποτέλεσαν καθαρά ευρωπαϊκό φαινόμενο αλλά γνώρισμα της δυτικής πολιτικής στο σύνολό της. Μία γρήγορη επισκόπηση της αμερικανικής πολιτικής αποκαλύπτει παρόμοιες αδυναμίες –με αυτές των ευρωπαϊκών κυβερνήσεων– χάραξης συνεκτικής και ομοιογενούς πολι-

τικής, ιδιαίτερα όσον αφορά τις θεμελιώδεις αρχές της αναγνώρισης ή μη του δικαιώματος αυτοδιάθεσης. Ο αμερικανός υπουργός Εξωτερικών J. Baker ήταν απόλυτα σαφής όταν δήλωνε στις 23 Ιουνίου 1991 ότι οι ΗΠΑ δεν θα αναγνωρίσουν σε καμία περίπτωση ανεξάρτητα κράτη στη Γιουγκοσλαβία, για να τροποποιήσει λίγο αργότερα τη στάση του, υποστηρίζοντας ότι η ανεξαρτησία θα μπορούσε να τύχει αναγνώρισης αν αποτελέσει αντικείμενο διαπραγμάτευσης μεταξύ των μερών⁵.

Οι Μουσουλμάνοι της Βοσνίας - Ερζεγοβίνης δεν είναι παρά Σέρβοι ή Κροάτες στην εθνική τους καταγωγή, οι οποίοι εξισλαμίσθηκαν κατά την οθωμανική περίοδο⁶. Όμως, η αντιπαλότητα Σέρβων και Κροατών για την περιοχή, που ενυπήρχε και στην τιτοϊκή Γιουγκοσλαβία και εκφραζόταν μέσα από αιτήματα διοικητικού ελέγχου, οδήγησε τον Τίτο στην αναγωγή μιας θρησκευτικής ομάδας σε ιδιαίτερα εθνική οντότητα μέσα από την απόφαση της Κεντρικής Επιτροπής του Κ.Κ. της Βοσνίας του 1969, έτσι ώστε να τερματιστεί η διαμάχη⁷. Το γεγονός ότι η Ευρωπαϊκή Κοινότητα και οι ΗΠΑ αναγνώρισαν τη Βοσνία - Ερζεγοβίνη ως ανεξάρτητο κράτος (7 Απριλίου 1992) και σήμερα το ΝΑΤΟ αναλαμβάνει την προστασία του με την απειλή αεροπορικών χτυπημάτων –προσυπογράφοντας έτσι και την τιτοϊκή εθνογένεση– αποτελεί μια πρώτου μεγέθους ιστορική ειρωνεία.

Η Τελική Πράξη του Ελσίνκι, η οποία υπεγράφη την 1η Αυγούστου 1975 από 35 ευρωπαϊκά κράτη στο πλαίσιο της Διάσκεψης για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη, υπογράμμισε, μεταξύ άλλων, την υποχρέωση του σεβασμού της κρατικής κυριαρχίας και της εδαφικής ακεραιότητας. Ως εκ τούτου, η αναθεώρηση ή τροποποίηση συνόρων στον ευρωπαϊκό χώρο αποκλείστηκε, με μόνη εξαίρεση αυτή της ειρηνικής μεταβολής ή της συμφωνημένης κατόπιν διαπραγματεύσεων αναδιανομής.

Η γερμανική ενοποίηση κατέστη δυνατή στο βαθμό που καμία αντίρρηση δεν αντιτάχθηκε και αποτέλεσε την πρώτη ειρηνική μεταβολή συνόρων στον ευρωπαϊκό χώρο μετά το τέλος του μεγάλου πολέμου. Αντίθετα, η δίαιη απόσχιση της Βοσνίας από τη Γιουγκοσλαβική ομοσπονδία –αλλά και οι απαιτήσεις του Κοσσυφοπεδίου– συγκρούονται με

ματα» στον ευρωπαϊκό χώρο

τη βοσνιακή κρίση

γράμμα και το πνεύμα των συμφωνηθέντων στο Ελσίν-

Αναμφισβήτητα, η Τελική Πράξη του Ελσίνκι είναι μία δεσμευτική συμφωνία, που ρύθμισε όμως καθοριστικά τις σχέσεις Ανατολής - Δύσης και ως εκ τούτου η αλλαγή του διπολικού συστήματος σε πολυπολικό δεν ευνοεί τους ιμπεριαλισμούς ούτε στην εφαρμογή της αλλά ούτε και την απόρριψή της.

Εθνικιστικές επιδιώξεις εναντίον του απαραβίαστου των συνόρων

Τα Βαλκάνια είναι ακόμη γεμάτα από εθνικές επιδιώξεις συμβαδίζουσες προς την αρχή του απαραβίαστου των συνόρων. Ο βαλκανικός εθνικισμός παραμένει ένα συλλογικό αδιεξέλικτο σύνδρομο⁸, το οποίο καλύπτεται υπό το ένδυμα της αυτοδιάθεσης. Αυτή η τελευταία, μολονότι αποτέλεσε μια σχετικά πρόσφατη πραγματικότητα στο διεθνές γίγνεσθαι, παρουσιάζεται ως η κυριότερη αιτία μεταβολής των συνόρων στον παγκόσμιο χώρο.

Τα Βαλκάνια σήμερα βρίθουν από αιτήματα αυτοδιάθεσης, τα οποία συναντούν μια ευμενώς ουδέτερη -αν όχι ιδιοκρίμα- ευρωπαϊκή στάση. Η Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών συνέδεσε το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης με τους υπό αποικιακό ζυγό κυβερνώνμενους λαούς⁹, αλλά η παραχώρηση του δικαιώματος δεν ήταν ούτε αμερόληπτη ούτε ελεύθερη περιορισμών. Το άπαξ εκχωρηθέν και πραγματοποιηθέν δικαίωμα δεν μεταβιβάζεται στις νικητές μειονότητες εντός των ορίων του μετα - αποικιακού κράτους.

Στη νέα τάξη πραγμάτων η έννοια της αυτοδιάθεσης των λαών απέκτησε προτεραιότητα εφαρμογής σε σχέση με τη νομιμότητα του νέου κράτους. Μολονότι η αυτοδιάθεση κατά την αποαποικιακή περίοδο των διεθνών σχέσεων συνδεθεί με μια καλύτερη απόδοση των διοικητικών, πολιτειακών λειτουργιών των απελευθερωμένων χωρών, οι οποίες ήταν είτε ανύπαρκτες είτε παρελθόντων κάτω από το βάρος της μητροπολιτικής διακυβέρνησης - σήμερα η διωσιμότητα των κρατικών οντοτήτων που προήλθαν από τη διάλυση της Γιουγκοσλαβίας έχει προσεκτικά αξιολογηθεί.

Από το 1994 έως σήμερα, το ΝΑΤΟ κατόρθωσε με ευτυχία να διατηρήσει την ισορροπία ισχύος και τη σταθερότητα στον ευρωπαϊκό χώρο με το να περιλάβει στην πολιτική του φιλοσοφία την ενεργοποίηση του μηχανισμού του απέναντι σε κάθε προσπάθεια βίαιης μεταβολής των συνόρων των μελών του. Έτσι, η ατλαντική «αμυντική φιλοσοφία» των προηγούμενων δεκαετιών στηριζόταν, εκτός των άλλων, και στην εδαφική ακεραιότητα των μελών της συμμαχίας ως ακρογωνιαίον λίθον της ευρωπαϊκής ασφάλειας.

Η εξαφάνιση του ΣτΒ και η εμφάνιση των μειονοτικών διεκδικήσεων μετέθεσαν το κέντρο βάρους της απειλής στον εξωτερικό περίγυρο στο εσωτερικό του κράτους, μειώνοντας κάθε δυνατότητα αποτελεσματικής ρυθμιστικής παρέμβασης από τη Συμμαχία και αυτό διότι, έστω και αν το ΝΑΤΟ είχε τη δυνατότητα γοργού μετασχηματισμού

σε σύστημα συλλογικής ασφάλειας, η κυρίαρχη ανεξαρτησία των κρατών - μελών του θα τα εμπόδιζε να του παραχωρήσουν δικαιοδοσία σε θέματα τόσο ζωτικής σημασίας όσο η διατήρηση της ενότητας του κράτους.

Αποδοχή της διαφορετικότητας

Η Ευρωπαϊκή Ένωση αποτελεί την εναργέστερη ένδειξη ότι τα προβλήματα που αντιμετωπίζει η Ν.Α. Ευρώπη δεν είναι ανυπέρβλητα στο μέτρο που προσφέρει ένα τέλει παράδειγμα συσσωμάτωσης πολύμορφων εθνικών ταυτοτήτων μέσω της αποδοχής της διαφορετικότητας, αρνούμενη την απόρριψη του διαφορετικού μέσω του απόλυτου καθορισμού της εθνικής ταυτότητας¹⁰.

Η αδυναμία σύμπτωσης -στις περισσότερες

περιπτώσεις- εθνικών και κρατικών συνόρων υπογραμμίζει την ορθότητα της ευρωπαϊκής προσέγγισης ως μοντέλου ανάπτυξης και διεθνούς συνεργασίας, του οποίου η σταδιακή επικράτηση στον ευρύτερο ευρωπαϊκό χώρο θα μειώσει σημαντικά τις υπάρχουσες και μέλλουσες να αναφανούν εστίες έντασης.

Το περιοριστικό γεωγραφικό πεδίο λειτουργίας του Βορειοατλαντικού Συμφώνου και η έλλειψη κοινής πολιτικής μεταξύ των κρατών - μελών έχουν αποτρέψει στο παρελθόν την εκτός της προστατευόμενης ζώνης αποστολή νατοϊκών δυνάμεων. Η εφαρμογή της απόφασης των Ηνωμένων Εθνών για την επιβολή ελέγχου των πτήσεων πάνω από τη Βοσνία - Ερζεγοβίνη¹¹ αποτελεί έκφραση αλλαγής πορείας¹² προς την κατεύθυνση της άρσης κάθε γεωγραφικού περιορισμού λειτουργίας του ΝΑΤΟ.

Η απαγόρευση υπέρπτησης του βοσνιακού χώρου -no fly zone- που επιβλήθηκε με τις αποφάσεις 781 και 816 των Ηνωμένων Εθνών και τις οποίες το ΝΑΤΟ ανέλαβε να εφαρμόσει δεν ήταν ουσιαστικά παρά μια επίδειξη ισχύος, χωρίς άμεσο και ουσιαστικό αποτέλεσμα πάνω στην κατάσταση στο έδαφος¹³. Δεν παρείχε κανένα πλεονέκτημα στους Μουσουλμάνους, δεδομένου ότι ούτε η σερβική ούτε η αεροπορία των Σέρβων της Βοσνίας ενεπλάκη μέχρι σήμερα στις μάχες παρά μόνο για λόγους διοικητικής και μόνο υποστήριξης. Έτσι, το ΝΑΤΟ περιορίστηκε σε μια επιχείρηση επιτήρησης του εναέριου χώρου της Βοσνίας - Ερζεγοβίνης, που οδήγησε στην καταγραφή και μόνο των παρεμβάσεων (monitoring). Εξάλλου, καμία παράβαση που παρατηρήθηκε μέχρι σήμερα δεν οδήγησε σε κατάρριψη ή αναχαίτιση σερβικού αεροπλάνου ή ελικοπτέρου.

Αντίθετα, η απόφαση του ΝΑΤΟ να αναλάβει την υλοποίηση της παραγράφου 10 της Απόφασης 836 του Συμ-

βουλίου Ασφαλείας, που προβλέπει μεταξύ άλλων την προστασία του Σεράγεβο από τα πυρά του πυροβολικού, μπορεί -αν υλοποιηθεί- να διαμορφώσει την πορεία του πολέμου αποφασιστικά. Θα είναι η πρώτη πολεμική εμπλοκή του οργανισμού αυτού εκτός περιοχής -out of area- και η πιθανότερη συνέπειά του θα είναι η γεωγραφική επέκταση και η κλιμάκωση των μαχών. Είναι ένα ενδεχόμενο που πρέπει να αποφευχθεί γιατί οποιαδήποτε νέα κλιμάκωση των συγκρούσεων θα απομακρύνει τη δυνατότητα διπλωματικής διευθέτησης κατά τη διάρκεια των συνομιλιών που διεξάγονται στη Γενεύη.

Οι ελληνικές δυνατότητες παρέμβασης για τη διευθέτηση της κρίσης φαίνονται εξαιρετικά περιορισμένες, όχι λόγω των επικρίσεων που υφίσταται διεθνώς η Ελλάδα για τις φιλικές της σχέσεις με το Βελιγράδι, αλλά κυρίως λόγω της εξάντλησης της δυναμικότητας της ελληνικής διπλωματίας στη μάχη του ονόματος από την οποία η ίδια, προς το παρόν, αποκομίζει κλιμακούμενες διπλωματικές αποτυχίες. Ένα νέο, ελληνικής επινόησης, δόγμα Hal-lstein όχι μόνο δεν θα εξυπηρετήσει τα ελληνικά συμφέροντα, αλλά θα βλάψει το σύνολο του Ελληνισμού γιατί θα τον απομονώσει τραγικά όταν ο ίδιος έχει άμεση ανάγκη τη συνδρομή των διεθνών δρώντων για την επίλυση των προβλημάτων του¹⁴.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. 6λ. Pierre Hassner: *Europe beyond partition and unity: disintegration or reconstruction?* International Affairs, vol. 66, 1990, p. 461 - 475
2. Robert Giplin: *The Richness of the Tradition of Political Realism*, στο *Neorealism and its Critics* by Robert Keohane, Columbia University Press, New York, 1986, p. 300
3. Σύμφωνα με τον Barry Posen «... nationalism is less important from a military standpoint in a nuclear relationship», στο *The Security Dilemma and Ethnic Conflict*, Survival, Spring 1993, vol. 35, p. 32
4. Michael Brenner: *EC: Confidence Lost*, Foreign Policy, Summer 1991, p. 32...
5. James Gow: *Deconstructing Yugoslavia*, Survival, IISS, July August 1991, Brassey's, London, p. 380
6. «... Moslems in Bosnia - Herzegovina are Serbs or Croats in their origins whose forefathers found it wise to convert to Islam», *International Herald Tribune*, 9 Δεκεμβρίου 1992, σ. 5
7. 6λ. John Zametica: *The Yugoslav Conflict*, Adelphi Paper 270, IISS 1992, p. 9
8. Alexander Motyl: *The Modernity of Nationalism - Nations, States and Nation - States in the Contemporary World*, Journal of International Affairs, vol. 45, winter 1992, p. 309
9. 6λ. την απόφαση της Γενικής Συνέλευσης των Ην. Εθνών: *Declaration on the Granting of Independence to Colonial Territories and peoples*, Res. 1514 XV, 14 Δεκεμβρίου 1960
10. John Holst: *European and Atlantic Security in a Period of Ambiguity*, The World Today, vol. 48, December 1992, p. 218 - 221
11. 6λ. τις αποφάσεις του Συμβουλίου Ασφαλείας 781 & 816
12. Οι ενέργειες του ΝΑΤΟ στη Βοσνία ετέθησαν υπό την εποπτεία του SACEUR και τον προσωπικό έλεγχο των διοικητών CINCSOUTH και του 5ου ΑΤΑΦ. 6λ. NATO Press Release (93) 29, 12 Απριλίου 1993
13. Η απαγόρευση της υπέρπτησης είναι ένα στρατιωτικό μέτρο που θα πρέπει να διακριθεί από την επαληθευτική διαδικασία των «ανοικτών ουρανών» («open skies»), διαδικασία η οποία αντίθετα επιτρέπει την υπέρπτηση για λόγους επιθεώρησης.
14. Yannis Nikolaou: *De la Defence de l'Etat a la Defense de la Nation: Les Orientations Fondamentales de la Politique Exterieur Hellenique depuis la fin de la Deuxieme Guerre Mondiale* στο: *Guerres Mondiales et Conflicts Contemporains*, PUF, Paris, 1993, p. 67-84.

Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΤΩΝ ΜΗΔΕΝΙΚΩΝ

Εάν στα παραπάνω χαρτονομίσματα δεν αναγραφόταν η ημερονία, θα πίστευε κανείς πως έχει να κάνει με αποτελέσματα κατοχικού πληθωρισμού ή με εικονογράφηση διδύλου οικονομικής επιστημονικής φαντασίας.

Ωστόσο, το Βελιγράδι 1993 που διακρίνεται κάτω αριστερά, μας επαναφέρει στο παρόν της Γιουγκοσλαβικής κρίσης, η οποία χτυπάει ιδιαίτερα -εκτός φυσικά από τους εμπόλεμους- τη Σερβία, με το εμπόργκο που της έχει επιβληθεί.

Το χαρτονόμισμα των 5.000.000 δηναρίων, ακολουθήθηκε και από άλλα με περισσότερα μηδενικά, σε μια προσπάθεια της κυβέρνησης του Μιλόσεβιτς να προλάβει έναν πληθωρισμό, ο οποίος «έτρεχε» με 10% την ώρα.

Το πιο πρόσφατο δείγμα αυτής της προσπάθειας ήταν το νέο χαρτονόμισμα του ενός δηναρίου, που φιλοδοξούσε να είναι ισότιμο με το μάρκο. Τα κατάφερε για ελάχιστο χρονικό διάστημα μετά την έκδοσή του, δίχως να απειλήσει σοβαρά το μάρκο, το οποίο συνεχίζει να είναι το πιο δυνατό ξένο νόμισμα στην αγορά της Σερβίας και ο ουσιαστικός ρυθμιστής της οικονομίας της.

Η ελληνική διπλωματία στο κενό

του Θέμου Χ. Στοφορόπουλου

Ο λόγος περί της ελληνικής διπλωματίας, οι αποτυχίες της οποίες συνεχίζονται. Κι όμως. Η διπλωματία, απαραίτητη συνιστώσα της εθνικής ισχύος, είναι και σύνθετη και δύσκολη «τέχνη». Κι η Ελλάδα αγνοεί τους τρόπους άσκησής της επ' ωφελεία...

Οι αποτυχίες της διπλωματίας μας συνεχίζονται. Η Τουρκία εξακολουθεί να κερδίζει και εμείς, παρά την κρίση που διέρχεται, την παρακολουθούμε αδρανείς. Στην Κύπρο έφθασε να συζητείται, υπό την αιγίδα του Αττίλα, «οικοδόμηση τρωτών εμπιστοσύνης». Στο Αιγαίο, μονιμοποιείται το κρατόριον των ελληνικών δικαιωμάτων, ενώ στη Θράκη, με την υπονόμευση της ελληνικής κυριαρχίας, η Αγκυρα προετοιμάζει τις μελλοντικές της διεκδικήσεις. Απειλάει η Βόρειος Ήπειρος. Οι κοινοτικοί μας εταίροι, η «αλληλεγγύη» των οποίων αποτελεί, υποτίθεται, στύλο της εξωτερικής μας πολιτικής, συνάπτουν διπλωματικές σχέσεις με τα Σκόπια και διευκολύνουν την ομόδοξή μας προς να τους ακολουθήσει και την Ουάσιγκτον να προωθήσει και αυτή σε αναγνώριση, παρά τη σημασία που η επιδότησή μας έχει δώσει στην ελληνοαμερικανική ομοθυμία. Η Ευρωπαϊκή Ένωση και το ΝΑΤΟ, αδιαφορώντας για τις αντιρρήσεις μας, απειλούν τους Σέρβους. Εμφανιμαστέ ανίκανοι να αξιοποιήσουμε πολιτικά την οικονομική συνεργασία με τους βόρειους γείτονές μας, είναι δε χνίη η παρουσία μας στη Μέση Ανατολή και τις πρώην σοβιετικές δημοκρατίες.

Μοναξιά, η πιο σκληρή παρέα!

Χωρίς πραγματικούς συμμάχους και χωρίς προοπτική, αποπιστώνουμε το αδιέξοδο και ψάχνουμε να βρούμε τι έπεται να κάνουμε. Δεν λείπουν οι δεβαιότητες ελλήνων «αποδημόνων» (των οποίων οι απόψεις ταυτίζονται, κατά περίπτωση, με τις επιθυμίες των Αμερικανών και των Ευρωπαϊκών). Έχοντας ανακαλύψει ότι «δεν πρέπει να τελούμε σε δυσαρμονία με τη διεθνή συγκυρία για να μην επαναληφθεί το '97 και το '22», οι «επαίοντες» μας συμβουλεύουν να «συμβιβαστούμε» ως προς τις ελληνο-αμερικανικές «διαφορές» (δηλαδή να υποχωρήσουμε, ακόμα κι αν αυτό, μόνον εμείς, αφού η άλλη πλευρά δεν έχει καμία τέτοια διάθεση). Ή να «παγώσουμε» τις «διαφορές» αυτές και μάλιστα με «διασυμμαχικές διασφαλίσεις» (άλλα λόγια, να παγιώσουμε επίσημα την αποχή από άσκηση των δικαιωμάτων μας). Και να εμπιστευτούμε μέλλον του κυπριακού Ελληνισμού στη (φιλότουρκη) Ουάσιγκτον και στους (φιλότουρκους) κοινοτικούς μας εταίρους. Και να «συμβιβαστούμε», επίσης, με τα Σκόπια (να δεχτούμε, δηλαδή, μια συμφωνία που ενώ θα φαίνεται να συμβιβασμός, δεν θα θίγει το αλυτρωτικό ιδεολόγημα που το κύριο συμβολικό μέσο προώθησής του). Γενικότερα, μας συμβουλεύουν να ευθυγραμμιστούμε, σε όλα, με τα μέλη του ΝΑΤΟ και της Ευρωπαϊκής Ένωσης, διότι,

λένε, συμπίπτουμε με αυτά «στην υποστήριξη του διεθνούς συνοριακού στάτους κβο». Δεν έχουν, όμως, έτσι τα πράγματα, ούτε είναι τόσο απλά. Οι Δυτικοί προτιμούν την Αγκυρα, τα Τίρανα, τα Σκόπια και τη Σόφια, που εκδηλώνουν (μεγαλύτερες ή μικρότερες, κατάφωρες ή συγκαλυμμένες) επιθυμίες δημιουργίας, αντίστοιχα, «Τουρκίας από την Αδριατική μέχρι την Κίνα», «Μεγάλης Αλβανίας», «Ενωμένης Μακεδονίας», «Μεγάλης Βουλγαρίας». Στο Αιγαίο, εξάλλου, η Ελλάδα (πρέπει να) επιδιώκει όχι τη διατήρηση του «διεθνούς συνοριακού στάτους κβο», αλλά την επέκταση των χωρικών της υδάτων στα δώδεκα μίλια, σύμφωνα με το Διεθνές Δίκαιο. Στην Κύπρο (πρέπει να) επιδιώκουμε όχι τη διαιώνιση ή την μεταμφίεση του πραγματικού (που δεν είναι, βέβαια, «διεθνές συνοριακό») στάτους κβο κατοχής, εποίκισμού και προσφυγιάς, αλλά την απελευθέρωση του κυπριακού λαού. Ενώ στη Βόρειο Ήπειρο πρέπει να προστατευθεί ο Ελληνισμός από τις προσπάθειες των Τιράνων να τον διώξουν (και να μεταβάλουν αυτό το «στάτους κβο»).

Ο χρόνος είναι ένα κενό

Ο χρόνος αποτελεί βασικό στοιχείο της διπλωματίας, όπως και των άλλων τεχνών. Σε όλα τα εθνικά μας θέματα αντιμετωπίζουμε σήμερα τις συνέπειες: (α) της παρασιτικής νοοτροπίας που επικράτησε στη χώρα μας μετά τον Εμφύλιο και της διεθνούς θέσεως στην οποία μας οδήγησε, (β) των πράξεων και, κυρίως, των παραλείψεών μας, ως προς τα θέματα αυτά, κατά τα τελευταία πενήντα χρόνια, (γ) των προσπαθειών που κατέβαλαν, την ίδια περίοδο, οι αντίπαλοί μας.

Στην Ελλάδα αγνοούμε την τέχνη της διπλωματίας. Τη βυζαντινή παράδοση έχει κληρονομήσει το Φανάρι, όχι η Αθήνα. Γι' αυτό δεν έχουμε, εκτός των άλλων, συνείδηση της σημασίας του χρόνου στην εξωτερική πολιτική. Ούτε της σκληρότητας που χαρακτηρίζει τη διεθνή ζωή. Επικρατεί στη χώρα μας η εντύπωση ότι θα τα καταφέρουμε με κάποιον έξυπνο μεμονωμένο χειρισμό, λόγω των δικών μας (μόνον) αγαθών προαιρέσεων, με την επίδειξη κοινοτικού πνεύματος σε μια αδιάφορη έως εχθρική για εμάς Κοινότητα, αν κάνουμε τους καλούς στους αδυσώπητους Αμερικανούς, ή, αντίθετα, αν –απλώς και μόνον– είμαστε ανένδοτοι.

Δεν έχουμε αντιληφθεί πόσο ανεπτυγμένη, σύνθετη και δύσκολη είναι η διπλωματία, απαραίτητη συνιστώσα της εθνικής ισχύος. Την τέχνη αυτή δεν θα μπορέσουμε να μάθουμε αν δεν επανεκπολιτιστούμε, συνδεδεμένοι με την ελληνική πνευματική παράδοση, για να τη συνεχίσουμε.

Η Ρωσία μπροστά στη Η μοναξιά του

του Γρηγόρη Τραγγανίδα

Η αντίστροφη μέτρηση για τους βομβαρδισμούς στη Βοσνία - Ερζεγοβίνη άρχισε. Το πώς - και αν - θα τελειώσει, αποτελεί θέμα για συζήτηση και οι γνώμες διχάζονται, με σοβαρά επιχειρήματα η καθεμιά. Αυτό που, προς το παρόν, έχουμε στα χέρια μας, είναι ο συσχετισμός δυνάμεων και οι πανταχού παρόντες ξένοι «προστάτες» και «σύμμαχοι». Για το ρόλο ενός εξ αυτών, της Ρωσίας, θα άξιζε να μιλήσουμε, εφόσον αποτελεί ενδιαφέρον πεδίο σύγκρουσης παραδοσιακών δεσμών και σύγχρονης αναζήτησης θέσης στη Νέα Τάξη Πραγμάτων.

Το πρώτο που θα ανακαλύψει όποιος ανοίξει συζήτηση με έναν Ρώσο για τη Γιουγκοσλαβική κρίση, θα είναι μια, περισσότερο ή λιγότερο, ευδιάκριτη συμπάθεια προς τους Σέρβους. Οι εξαιρέσεις είναι ελάχιστες και περιορίζονται στην πλειοψηφία τους σε Ρώσους που ζουν στο εξωτερικό, σε άτομα, δηλαδή, που έχουν πρόσβαση σε περισσότερες πληροφορίες. Ωστόσο, ακόμα κι αν η γκάμα των πληροφοριών στη Ρωσία ήταν ευρύτερη, πάλι θα ήταν δύσκολο να ανακαλύψεις έστω ουδέτερους που θα κρατούσαν ίσες αποστάσεις από όλες τις πλευρές. Το σίγουρο είναι πως αυτοί οι δεσμοί ανάμεσα στους δύο λαούς ήταν ισχυροί πολύ πριν από την εμφάνιση του Ζιρινόφσκι στην πολιτική. Εξίσου σίγουρο είναι, όμως, πως αυτή η εμφάνιση, τους βοήθησε και τους ενίσχυσε, φέρνοντάς τους στο προσκήνιο.

Επικίνδυνες τάσεις

Εντούτοις, δεν είναι μόνο ο Ζιρινόφσκι που συμπλέει με αυτή την κατεύθυνση. Διότι αυτό που φέρνει σήμερα τη Ρωσία κοντά στη Σερβία -πέρα από υποχωρήσεις και συμβιβασμούς- δεν είναι μόνο η κοινή εθνολογική και γλωσσική αφετηρία τους, οι ιστορικά κοινοί εχθροί τους (βλ. Τουρκία), αλλά και οι οικονομικές και κοινωνικές συνθήκες στην ίδια τη χώρα, που βρίσκονται σε συνεχή κρίση. Το γεγονός αυτό μπορεί να γίνει κατανοητό θεωρητικά. Ο εθνικισμός χρησιμεύει ως σανίδα σωτηρίας της εξουσίας αλλά και πρακτικά, με άλλα γεγονότα που δεν φτάνουν μέχρι τα αυτιά των ειδησεογραφικών πρακτορείων.

Αυτή τη στιγμή, η σταθερότητα στη Ρωσία κινδυνεύει από μικρής έκτασης -προς το παρόν- κοινωνικές συγκρούσεις στα χαμηλά στρώματα του πληθυσμού, που πρώτη αφορμή έχουν το χρώμα των μαλλιών και τα χαρακτηριστικά του προσώπου! Σωστά μικρά πογκρόμ παρατηρούνται στις νότιες κυρίως περιοχές, όπου μεγάλο ποσοστό του πληθυσμού στις πόλεις είναι άνθρωποι άλλων εθνотήτων, κυρίως από την περιοχή του Καυκάσου. Το σκηνικό αυτό στήνεται φυσικά με τη βοήθεια των μηχανι-

σμών της εξουσίας και με την ανοχή της στην καλύτερη περίπτωση. Στη Μόσχα, για παράδειγμα, είναι αρκετά τα σκούρα μαλλιά και η καμπουρωτή μύτη για να σε σταματήσει η αστυνομία. Εάν δε το διαβατήριό σου γράφει πως γεννήθηκε σε περιοχή του Καυκάσου τότε είσαι εξ ορισμού και αμπαζιος ή οσετίνοσ εξτρεμιστής.

Οι αιτίες είναι φυσικά αναγνωρίσιμες στην αδυναμία της εξουσίας να προτείνει κάποιο όραμα διεξόδου από την κρίση στους προδομένους υπηκόους της. Τι σχέση όμως έχουν όλα αυτά με τη στάση της Ρωσίας στην κρίση της Βοσνίας; Οι σχέσεις είναι πολλές και περίπλοκες. Εάν, π.χ., η τάση του πανρωσισμού γίνει ανεξέλεγκτη τότε ο Γέλτσιν θα έχει να αντιμετωπίσει την απειλή ενός εμφύλιου πολέμου στον οποίο σίγουρα θα χρησιμοποιηθούν και οι ταξικές, εκτός των εθνικιστικών, διαφορές. Εξάλλου, η τάση αυτή ανέδειξε νέες πολιτικές δυνάμεις ανταγωνιστικές του προς τον Γέλτσιν, ο οποίος μάλλον τρέχει για να προλάβει τις εξελίξεις. Αυτές οι δυνάμεις αποτελούν μια σημαντική συνιστώσα στους εξωτερικούς χειρισμούς της ρωσικής κυβέρνησης, που συνδυάζεται με την αδυναμία του Γέλτσιν να ελέγξει την κρατική Δούμα αλλά και τους στρατιωτικούς (οι οποίοι, πέρα από το γεγονός των συμφερόντων της Ρωσίας στην περιοχή, έχουν ενδεχομένως εγκύψει στις εθνικιστικές κραυγές του Ζιρινόφσκι).

Στροφές επί στροφών

Από την αρχή η Ρωσία δεν είδε με καλό μάτι τη διεύρυνση του NATO προς Ανατολάς. Από την αρχή, επίσης, τάχθηκε κατά και του NATOϊκού τελεσίγραφου προς τους Σέρβους. Η προ ημερών αναδίπλωση του Γέλτσιν στο θέμα των βομβαρδισμών εάν «κινδυνεύσουν οι δυνάμεις του ΟΗΕ» είναι δείγμα του αδιεξόδου στο οποίο έχει βρεθεί η ρωσική εξωτερική πολιτική, που πιέζεται αφενός από τη Σκύλλα του πανσλαβισμού και αφετέρου από τη Χάρυδω της πλήρους υποταγής στο NATO.

Ωστόσο, μια μέρα έπειτα από αυτή την υπαναχώρηση, ο ρώσος ΥΠΕΞ Κοζίρεφ σπεύδει στο Βελιγράδι, όπου, από κοινού με τον Μιλόσεβιτς, λύνουν τις παρεξηγήσεις και

κρίση της Βοσνίας: γχοινοβάτη

ακοινώνουν για πολλοστή φορά την καλή θέληση της ρβίας για τερματισμό του πολέμου, καθώς και το πε-
τό και επικίνδυνο των βομβαρδισμών.

Η «μεγάλη στροφή», όπως χαρακτηρίστηκε η κίνηση της
σίας να διαπραγματευθεί τους βομβαρδισμούς, έχει να
νει και με αυτό τον εσωτερικό διχασμό ανάμεσα στην
ισθένιση των στρατηγικών συμφερόντων της και την
ονομική διείσδυση της Δύσης. Τα δάνεια και η «αν-
μπιστική βοήθεια» πρέπει να εξωφληθούν με τη διασκέ-
ση του φόβου των πιστωτών για τυχόν αναδίωξη της
σίας ως υπερδύναμη. Ο Ζιρινόφσκι έρχεται να δυσκο-
ρει αυτά τα σχέδια, χωρίς να σημαίνει ότι μπορεί να
τουργήσει αποτρεπτικά για την επέκταση του πολέμου.

Ο ρώσος Μωσής

της συνιστώσα παρεμπόδισης των επίσημων εξωτερικών
αρισμών της ρωσικής κυβέρνησης, ο Ζιρινόφσκι αλλη-
πρίζει κι αυτός στο εσωτερικό. Η φιλοσοφία του για
ανσλαβική ορθόδοξη ενότητα ενάντια στη Δύση βρίσκει
όσφορο έδαφος στους Σέρβους της Βοσνίας. Το παρή-
ρο είναι πως όλος αυτός ο κόσμος που επευφήμησε τον
ρινόφσκι στη τελευταία του περιοδεία στην πρώην Γιου-
ροσλαβία, δεν χειροκροτούσε τόσο τις θέσεις του όσο
φραζε την επιθυμία του να βοηθήσει η Ρωσία τα «νότια
έλφια» της.

Η αλήθεια είναι πως, αν δεν υπήρχαν η αγχωμένη δουλι-
τητα του Γέλτσιν και οι εθνικιστικοί αλαλαγμοί του
ρινόφσκι, αυτή η βοήθεια θα ήταν φυσιολογική, ακόμα
θεμιτή στο πλαίσιο μιας ειρηνικής επίλυσης του Βοσ-
κού, χωρίς όμως την έπαρση των «εγγυητριών» δυνά-
ων που θα οδηγούσε σε νέο μοίρασμα σφαιρών επιρ-
IS.

Αντί, όμως, για τα παραπάνω, έχουμε έναν ωρυόμενο
ρινόφσκι που υπόσχεται εκδίκηση εκ μέρους της Ρωσίας
κάθε χώρα που θα συμμετάσχει στους βομβαρδισμούς,
καλεί σε «ιερό πόλεμο» τους Σλάβους και που ορίζει
Σέρβους ως τον «εκλεκτό λαό», ο οποίος θα απελευ-
ώσει τη σλαβική φυλή!

Όλα τα παραπάνω θα ήταν απλά φολκλόρ, εάν πίσω
κάθε κίνηση των αντιμαχόμενων δεν διακρινόταν ο
μολόγητος πόθος της δημιουργίας «μεγάλων εθνών»,
ώς και το κυνήγι των χωρών της Δύσης για την επιρροή
νέα κράτη που δημιουργούνται.

Αντιφατική πολιτική

τι μένει, προς το παρόν, είναι η έλλειψη πολιτικής στο
νιακό πρόβλημα από μια χώρα που, εκτός από την
ρή θέση που εξακολουθεί να κατέχει στον παγκόσμιο
χεταιρισμό δυνάμεων, έχει να διαφυλάξει και ιδιαίτερα
φέροντα στην περιοχή των Βαλκανίων.

«Όλες οι προοπτικές είναι κακές, αλλά μερικές είναι χειρότερες»

Αυτό που μια ακόμη φορά λείπει είναι η χρυσή τομή,
πέρα από την εξυπηρέτηση ή τη «διευκόλυνση» ξένων
συμφερόντων από τη μια αλλά και την αποφυγή του εθνι-
κισμού και του φασισμού από την άλλη.

Για τη Ρωσία τα Βαλκάνια, όπως και ο Καύκασος,
αποτελούν ζωτικής σημασίας στρατηγικά σημεία και όλα
δείχνουν πως καμία πολιτική, όποιων μεταρρυθμίσεων,
δεν είναι ικανή να την αποτρέψει να συνεχίζει να διεκδικεί
τα εκεί οριοθετημένα συμφέροντά της.

Τα τελευταία τηλεγραφήματα των ειδησεογραφικών
πρακτορείων που δείχνουν μια Ρωσία να φάσκει και να
αντιφάσκει στη βαλκανική πολιτική της (επίσκεψη του
υφυπουργού Εξωτερικών Β. Τσούρκιν στα Σκόπια, που
φαίνεται να αποσκοπεί στην εδραίωση της ρωσικής επιρ-
ροής στην περιοχή έναντι των ΗΠΑ, ανοχή έναντι των
Αμερικανών σε τυχόν σύγκληση του Συμβουλίου Ασφα-
λείας του ΟΗΕ) σκιαγραφούν τη Ρωσία να ισορροπεί σε
ένα τεντωμένο σκοινί, που η απειλή του ΝΑΤΟ για βομ-
βαρδισμούς τείνει να σπάσει.

Το ζητούμενο είναι προς ποια μεριά θα πέσει ο σκoiνο-
δάτης...

**Η έλλειψη
ενιαίου
λόγου στη
βαλκανική
πολιτική της
Ρωσίας είναι
ενδεικτική
των
προβλημά-
των που
αντιμετω-
πίζει ο
Γέλτσιν.**

Τι ζητάει το ΠΑΣΟΚ στη Μακεδονία;

του Τάσου Παππά

Παγιδευμένο λόγω της πλειοδοσίας του προεκλογικώς και των προσδοκιών που καλλιέργησε για εύκολη και περηφανή νίκη στο ζήτημα των Σκοπίων είναι το ΠΑΣΟΚ. Η έλλειψη ενιαίας στρατηγικής του, η οποία εκφράζεται το τελευταίο διάστημα με αντικρουόμενες απόψεις μεγάλωσχημων στελεχών της κυβέρνησης, -ακόμα και για το ποιος είναι «υπεύθυνος διά να ομιλεί» για την εξωτερική μας πολιτική-, έκλεισε την περασμένη Τετάρτη διά στόματος πρωθυπουργού, με έναν μάλλον επικίνδυνο, για την ειρήνη στα Βαλκάνια, τρόπο. Η επιλογή του ΠΑΣΟΚ να εναρμονιστεί με τη λογική των εθνικιστικών κύκλων, έγινε πλέον εμφανής. Μήπως θα γίνει η αιτία να μπει η χώρα μας σε νέες περιπέτειες;

Η προσπάθεια -άλλοτε διακριτική άλλοτε κραυγαλέα- να απαγκιστρωθεί η χώρα από τη δίνη στην οποία έχει περιέλθει εξαιτίας των αλληπάλληλων ατυχών και αφελών χειρισμών δεν στέφεται με επιτυχία. Η εξ υπαρχής χωλαίνουσα γραμμή που συνέδεε το θέμα με τις διαθέσεις των ΗΠΑ, παρά τις αδρότητες μεταξύ Κλίντον - Παπανδρέου στις Βρυξέλλες, που δημιούργησαν ανεδαφική ευφορία σε ορισμένους, έδειξε πολύ γρήγορα τα όριά της. Είναι ν' απορεί κανείς με την έλλειψη προνοητικότητας του ηγετικού επιτελείου της κυβέρνησης αλλά και με την κοντόθωρη λογική -έξω από κάθε στοιχειώδη επεξεργασία των δεδομένων της Βαλκανικής- σε σχέση με τις προθέσεις των ΗΠΑ. Το «μπαλάκι» δρόθηκε στο τερέν της Ελλάδας και ο χειριστής της ρακέτας αποφάσισε να λακτίσει με αποφασιστικότητα: κλείνουμε το προξενείο μας στα Σκόπια και απαγορεύουμε τη διακίνηση των προϊόντων από και προς τα Σκόπια διά μέσου της Θεσσαλονίκης. Η σκλήρυνση της γραμμάς είναι προφανής κι αυτό συνιστά κατίσχυση στο εσωτερικό της κυβέρνησης, της λογικής των αδιάλλακτων. Την ώρα που ο Α. Παπανδρέου ανακοίνωσε τις αποφάσεις της κυβέρνησης κάποια υπουργικά στελέχη κουνήθηκαν άτσαλα στις θέσεις τους δείχνοντας τη δυσφορία τους (Σημίτης, Πάγκαλος, Γ. Παπανδρέου). Είναι γνωστό πως στο κυβερνητικό στρατόπεδο υπάρχουν δυο προσεγγίσεις. Η ρεαλιστική ή ενδοτική για τους αντιπάλους της και η εθνική ή πατριδοκάπηλη για τους εχθρούς της.

Ο Μεγαλέξανδρος ήταν ΠΟΛ.Α.;

Ο Ανδρέας Παπανδρέου, λένε οι ρεαλιστές,

πρέπει να υιοθετήσει μια διαλλακτική συμπεριφορά που στην τελική της ανάπτυξη θα έχει συνέπεια την αποδυνάμωση της αλυτρωτικής πολιτικής των Σκοπίων και την υποχώρηση του Γκλιγκόροφ από τις «δογματικές» εμμονές για τα σύμβολα και το Σύνταγμα. Πρακτικά αυτό σημαίνει «ναι στο διάλογο στον ΟΗΕ», ο οποίος δεν μπορεί να αφορά μόνο το όνομα, γιατί κάτι τέτοιο τον τορπιλίζει από την αρχή. Τα Σκόπια, ισχυρίζονται οι ρεαλιστές, θα υποχωρήσουν και στους τρεις όρους που βάζει η Ελλάδα αλλά θέλουν να το κάνουν συντεταγμένα και με αξιοπρέπεια. Αν σου δώσουν από τώρα αυτά που ζητάς, τότε το μόνο ανοιχτό θέμα που θα μείνει είναι το όνομα. Η διαπραγματεύση έχει αξία όταν και οι δύο πλευρές έχουν κάτι να προσφέρουν. Σε ό,τι αφορά το όνομα, αφού ο μαξιμαλιστικός στόχος της Ελλάδας για το όνομα δεν είναι εφικτός, η βολικότερη και για τα δύο μέρη λύση είναι ο γεωγραφικός προσδιορισμός.

Η πλευρά των σκληρών συστήνει σταθερά επιθετική πολιτική, με οικονομική πίεση, συλλαλητήρια, κινητοποίηση του Ελληνισμού όπου γης για να καμφθεί η αδιαλλαξία του Γκλιγκόροφ. Πρωταθλητές εδώ οι μακεδόνες βουλευτές και παράγοντες του ΠΑΣΟΚ, που τα δύο αυτά χρόνια έκαναν ελάχιστα πράγματα για να διαφοροποιηθούν από την περιρρέουσα ατμόσφαιρα και συνέδεσαν το πολιτικό τους μέλλον με την ευτυχή κατάληξη του θέματος της ονομασίας. Η επιλογή της σκληρής γραμμής μπορεί να χαροποίησε τους μακεδονάρχες του ΠΑΣΟΚ, τους κατοίκους της Β. Ελλάδος που στοιχίζονται πίσω από τους ιεράρχες και τα ποικιλώνυμα σωματεία αλλά ενδεχομένως αποδειχθεί μπούμεραγκ αν δεν υπάρξει υποχώρηση των Σκοπίων. Το ερώτημα σ' αυτές τις

περιπτώσεις που απασχολεί τη διεθνή διπλωματία αφορά στο «επόμενο δήμα». Ο χρόνος απόδοσης των μέτρων δεν είναι απερίοριστος. Η οποιαδήποτε κυβέρνηση που σέβεται τον εαυτό της οφείλει να υπολογίζει τις αντιδράσεις του αντιπάλου και να προετοιμάζεται για τις μελλοντικές κινήσεις. Στην προκειμένη περίπτωση η κλιμάκωση περιλαμβάνει και το κλείσιμο των συνόρων. Είναι έτοιμη η κυβέρνηση να προχωρήσει σ' αυτό, ενώ προεδρεύει της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ενώ η κρίση στα Βαλκάνια παραμένει και ενώ πιέζεται από σοβαρά οικονομικά προβλήματα για τη λύση των οποίων έχει απόλυτη ανάγκη τη συνεισφορά των εταίρων στην κοινότητα; Και δεν είναι επίσης οξύμωρο να αναλαμβάνει πρωτοβουλίες για την αποτροπή της σύρραξης στην περιοχή, να εμφανίζεται διαπρύσιος κήρυκας των ειρηνικών λύσεων στη Βοσνία και την ίδια στιγμή να δίνει δείγματα πολεμικής διάθεσης - γιατί περί αυτού πρόκειται. Ο πρωθυπουργός παίζει ασφαλώς με τη φωτιά. Οι παλικάρισμοί κι οι λεονταρισμοί ταιριάζουν στην αντιπολίτευση, όπως την εννοεί το ΠΑΣΟΚ, και όχι σε μια υπεύθυνη κυβέρνηση. Είναι τραγικό να σύρεται ολόκληρη η πολιτική τάξη της χώρας από τα εθνικιστικά φληναφήματα του Αντώνη Σαμαρά και να φοβάται να κινηθεί με ευλυγισία μη τυχόν και κατηγορηθεί από τον αρχηγό της Πολιτικής Άνοιξης για ενδοτισμό. Τα διαπιστητήρια του πατριωτισμού δυστυχώς σήμερα εκδίδονται στην Πανδρόσου. Είναι όμως γνωστό ότι οι υπερπατριώτες οδήγησαν στα παρελθόν το έθνος σε περιπέτειες, με συνέπειες μη αναστρέψιμες.

Σύσκεψη: «Μπορώ» - αλλά δεν «μπορεί» ο πρόεδρος

Ο πρωθυπουργός φαίνεται να δέχεται τώρα και τη σύσκεψη των πολιτικών αρχηγών και τη συγκρότηση του Συμβουλίου Εξωτερικής Πολιτικής που προτείνει εδώ και δύο χρόνια ο ΣΥΝ και εσχάτως ενστερνίσθηκε ο Μ' Έβερετ. Πρόκειται για δύο καλές ευκαιρίες τις οποίες ο πρωθυπουργός αποφάσισε να αξιοποιήσει με προφανή στόχο και να ξεπλύνει από το αδιέξοδο και δείγματα δημοκρατικής νοοτροπίας να δώσει -εκ του ασφαλούς, φυσικά- και συνυπεύθυνους να βρει. Βεβαίως, για να συγκληθεί η σύσκεψη των πολιτικών αρχηγών πρέπει να ξεπεραστεί η άρνηση του προέδρου της Δημοκρατίας Καραμανλή, ο οποίος, ως γνωστόν, δεν λει να βλέπει τον Α. Σαμαρά ούτε ζωντανό, πολύ περισσότερο μάλιστα να τον έλκει απέναντί του στο τραπέζι της κορυφαίας σύσκεψης ως ισότιμο συνομιλητή.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

των Φίλιππου Τ. Πιέρρου και Θάνου Π. Ντόκου

Η μεταψυχροπολεμική εποχή μάς κληροδότησε συνθήκες αβεβαιότητας και ρευστότητας. Οι υποσχέσεις για μια νέα «τάξη πραγμάτων» συνεχίζουν να παραμένουν απλώς ένα ρητορικό σχήμα. Η κατάσταση εμφανίζεται ιδιαίτερα οξυμένη στο βαλκανικό μας μικρόκοσμο, όπου τα κενά ισχύος εμπλέκονται δραματικά με πρακτικές γεωγραφικού - συνοριακού αναθεωρητισμού, «εθνοτικής κάθαρσης», εθνικιστικής υστερίας και φασιστοειδών υποφάσεων.

Γε αυτές τις συνθήκες, οι διεθνείς αναλυτές και οι κυβερνήσεις αποπειρώνται απεγνωσμένα να διατυπώσουν νέα φαννοιολογικά σχήματα και να επεξεργαστούν προτάσεις για την αντιμετώπιση του «χάους». Είναι σαφές ότι στην διαεναγώνια αναζήτηση σχημάτων και λύσεων έχει αποδυθεί και η χώρα μας. Βεβαίως, η ιδιότητά μας ως μέλους της Ευρωπαϊκής Ένωσης, του ΝΑΤΟ και της Δυτικο-Ευρωπαϊκής Ένωσης μας παρέχει ήδη τα εχέγγυα μιας σταθερής πορείας στο μέλλον. Όμως, δεν ελλείπουν οι τοπικές και περιφερειακές εκκρεμότητες. Οι τελευταίες όχι μόνο απειλούν να επαναχαρτογραφήσουν τα Βαλκάνια, αλλά κυρίως – και εδώ εντοπίζεται ο σημαντικότερος κίνδυνος – τροφοδοτούν στο εσωτερικό της χώρας μας ιδεολογικούς και πρακτικούς πειραματισμούς αμφίδολης δημοκρατικής αξιοπιστίας και λογικής συνέπειας. Σε πολλές περιπτώσεις, τη ψύχραιμη και ρεαλιστική αξιολόγηση των δεδομένων υποκαθιστούν οι κραυγές, οι ψίθυροι και οι εθνικιστικές ιαχές.

Με την εργασία μας αυτή, προσπαθούμε να αναλύσουμε – συνοπτικά, βεβαίως – τις μείζονες εκκρεμότητες που αντιμετωπίζει αυτή τη στιγμή η χώρα μας. Δεν αρκούμεθα, όμως, μόνο σε αυτό. Υποβάλλουμε συγκεκριμένες προτάσεις που θα μπορούσαν να αποτελέσουν αφετηρία γόνιμου προβληματισμού. Είναι σαφές ότι η πανοραμική αυτή άποψη των γεγονότων – ένα είδος ιδιότυπης Λευκής Βίδλου – δεν εξαντλεί όλα τα ζητήματα. Δίδει όμως μια εικόνα σε αυτά που θεωρούμε ότι έχουν προτεραιότητα. Με την επισήμανση ότι οι απόψεις μας αυτές δεν εκφράζουν τις επίσημες απόψεις οποιουδήποτε πολιτικού σχηματισμού, εκφράζουμε την ελπίδα ότι το πόνημά αυτό θα φανεί χρήσιμο σε όσους υποβληθούν στον κόπο να το προσέξουν.

Τα τελευταία πέντε χρόνια αποτέλεσαν ασφαλώς μια περίοδο κοσμογονικών αλλαγών, οι πλέον σημαντικές των οποίων ήταν το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, η κατάρρευση της σοβιετικής αυτοκρατορίας, η διάλυση της ίδιας της Σοβιετικής Ένωσης και το συνεπαγόμενο τέλος του υπάρχοντος χαλαρού διπολικού διεθνούς πολιτικού συστήματος. Είναι διάχυτη η αβεβαιότητα για την τελική δομή της νέας παγκόσμιας τάξης, η οποία, άλλωστε, βρίσκεται ακόμη σε εξελικτικό στάδιο. Επιχειρώντας μια «τηλεγραφική» περιγραφή του σημερινού διεθνούς συστήματος, θα λέγαμε ότι χαρακτηρίζεται από τις ακόλουθες τάσεις και φαινόμενα:

★ ★ Την κατάρρευση του υπαρκτού σοσιαλισμού σε ολόκληρο τον κόσμο (έχουν απομείνει μόνο 4 κομμουνιστικά καθεστώτα: Κίνα, Β. Κορέα, Βιετνάμ, Κούβα). Είναι, ωστόσο, σαφές, ότι για λόγους που δεν μπορούν να αναλυθούν σε μια σύντομη μελέτη, δεν πρόκειται για το «τέλος της ιστορίας» και ότι η οικονομία της αγοράς δεν αποτελεί πανάκεια.

★ ★ Την (ανησυχητική στην πλειονότητα των περιπτώσεων) άνοδο του εθνικισμού, ενώ σε πολλές δυτικοευρωπαϊκές χώρες παρατηρείται μια εξίσου ανησυχητική άνοδος των ακροδεξιών ιδεολογιών και κομμάτων και πολλαπλασιάζονται οι εκδηλώσεις ξενοφοβίας και ρατσισμού.

★ ★ Την ανώμαλη και «επώδυνη» μετάβαση σε μετακομμουνιστικές κοινωνίες στην Ανατολική Ευρώπη και τα Βαλκάνια.

★ ★ Την ειρηνική ή βίαια διάλυση ομοσπονδιακών κρατών, η οποία έρχεται σε αντίθεση με την προσπάθεια άλλων κρατών για τη δημιουργία ευρύτερων πολιτικών και οικονομικών κοινοτήτων (π.χ. υπογραφή NAFTA).

★ ★ Την αύξηση του ρόλου του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών και την ευρεία χρήση των μηχανισμών επιβολής και διατήρησης της ειρήνης, δυστυχώς όχι πάντοτε με αποτελεσματικό τρόπο.

★ ★ Τη σημαντική αύξηση της σπουδαιότητας της οικονομικής ισχύος. Αν και το «παράδειγμα» της *realpolitik* δεν έχει αντικατασταθεί από το «παράδειγμα» της διεθνούς αλληλεξάρτησης, παρά μόνο σε ορισμένες «θεματικές» και γεωγραφικές περιοχές, η σημασία της γεωοικονομίας έχει αυξηθεί σε βάρος της γεωπολιτικής.

★ ★ Την εμφάνιση «κενών ισχύος» και τη συνακόλουθη αναζήτηση νέων περιφερειακών ισορροπιών, συμμαχιών και συστημάτων ασφαλείας, τόσο στην Ευρώπη (με το ΝΑΤΟ σε αναζήτηση ρόλου, καθώς και μορφής σύνδεσης με τις χώρες της πρώην Ανατολικής Ευρώπης με στόχο την κατοχύρωση της ασφάλειάς τους χωρίς να θιγούν οι ρωσικές «ευαισθησίες»), όσο και σε άλλες περιοχές του κόσμου.

★ ★ Την επιδράδυνση της πορείας προς την Ενωμένη Ευρώπη και την οριζόντια διεύρυνση (σε βάρος της εμβάθυνσης) της Ευρωπαϊκής Ένωσης με την επικείμενη ένταξη της Αυστρίας, της Σουηδίας, της Νορβηγίας και της Φινλανδίας. Η δε γιουγκοσλαβική κρίση κατέδειξε την πολιτική αδυναμία της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

★ ★ Την προσπάθεια της Γερμανίας για αύξηση της επιρροής της στα Βαλκάνια και την Ανατολική Ευρώπη, η οποία, με κάποια δόση υπερβολής, προκαλεί ανησυχίες για τη δημιουργία ενός «Τέταρτου Ράιχ».

★ ★ Τη διαμάχη, στο εσωτερικό της εναπομείνουσας υπερδύναμης, ανάμεσα σε διεθνιστές («ατλαντιστές» - «ειρηνιστές») και απομονωτιστές. Σύμφωνα με ορισμένους αναλυτές, η υπογραφή της NAFTA και η προσπάθεια προσέγγισης των χωρών της Ασίας - Ειρηνικού (APEC) ισοδυναμεί με επικράτηση των «ειρηνιστών» και απομάκρυνση από Ευρώπη. Εξάλλου, αρχίζει να κερδίζει έδαφος η ιδέα του διαχωρισμού σε ζωτικά και μη - ζωτικά συμφέροντα και περιοχές, ως βασικού κανόνα για τη χάραξη της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής, το νέο θεμελιώδες δόγμα της οποίας είναι η εγκαθίδρυση οικονομιών αγοράς στο μεγαλύτερο δυνατό αριθμό χωρών.

★ ★ Την έντονη ανησυχία για την πορεία της Ρωσίας, μετά την, μέχρι στιγμής, αποτυχία των οικονομικών μεταρρυθμίσεων, την αύξηση της επιρροής των ενόπλων δυνάμεων, μετά την καταστολή του πραξικοπήματος και την απροσδόκητη επιτυχία του ακροδεξιού Ζιρινόφσκι στις εκλογές. Η προσπάθεια για δημιουργία σφαίρας επιρροής και εξασφάλιση του δικαιώματος επέμβασης στον άμεσο περίγυρο της χώρας, όπως εκδηλώνεται με το νέο αμυντικό δόγμα και τις ρωσικές αντιρρήσεις για συμμετοχή των ανατολικοευρωπαϊκών χωρών στο ΝΑΤΟ εντείνουν τις ανησυχίες, ενώ υπαρκτό παραμένει και το ενδεχόμενο απώλειας του ελέγχου επί του πρώην σοβιετικού πυρηνικού οπλοστασίου.

★ ★ Την αυξανόμενη αποδοχή της, μέχρι πρότινος αιρετικής, ιδέας ότι κάτω από ορισμένες συνθήκες υπάρχουν εξαιρέσεις στην αρχή του «απαράβιαστου της εθνικής κυριαρχίας» (με την προώθηση της αρχής της «ανθρωπιστικής επέμβασης»).

★ ★ Την εντυπωσιακή οικονομική άνοδο της περιοχής του Ειρηνικού (με «ατμομηχανές» την Ιαπωνία, την Κίνα και τους «Δράκοντες») και την αναμενόμενη ταχεία εξέλιξη της περιοχής σε τρίτο «πόλο» πολιτικο-οικονομικής ισχύος (μετά τη Β. Αμερική και την ενωμένη Ευρώπη). Δεν είναι ακόμα ξεκάθαρο, όμως, αν το νέο διεθνές σύστημα θα είναι τριπολικό ή πολυπολικό.

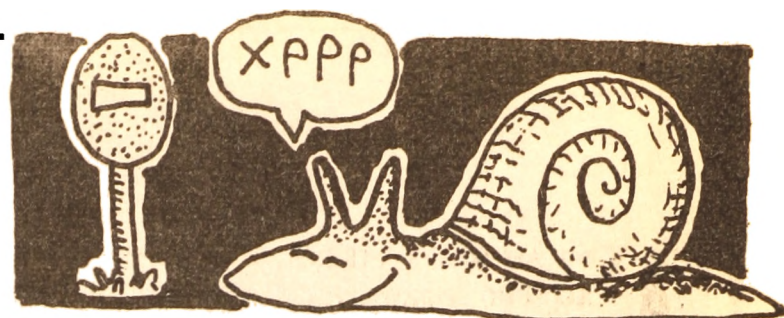
★ ★ Τη μείωση των πυρηνικών οπλοστασίων των ΗΠΑ και της πρώην ΕΣΣΔ και της πολιτικής σημασίας των πυρηνικών όπλων στις διμερείς τους σχέσεις, με ταυτόχρονη αύξηση της «οριζόντιας» διασποράς των πυρηνικών και άλλων όπλων μαζικής καταστροφής (χημικά και βιολογικά) και μέσων μεταφοράς (βαλλιστικών και πυραύλων CRUISE) στην περιφέρεια, φαινόμενο που συνδέεται, μεταξύ άλλων, με την εμφάνιση περιφερειακών δυνάμεων σε διάφορες περιοχές του κόσμου.

★ ★ Την άνοδο της επιρροής του Ισλάμ, ως πολιτικο-κοινωνικού κινήματος. Η ακραία του μορφή, ο φανατικός ισλαμισμός, θεωρείται ως μια σημαντική απειλή κατά των μετριοπαθών αραβικών καθεστώτων, καθώς και των δυτικών συμφερόντων.

★ ★ Την πιθανή «μεταμόρφωση» της Μέσης Ανατολής, τόσο στο διακρατικό όσο και στο ενδοκρατικό επίπεδο, ως αποτέλεσμα του δεύτερου πόλεμου του Περσικού Κόλπου, της εξάπλωσης του ισλαμικού φανατισμού, των πολυμερών ειρηνευτικών συνομιλιών ανάμεσα σε Άραβες και Ισραηλινούς και των διμερών διαπραγματεύσεων ανάμεσα σε Παλαιστίνιους και Ισραηλινούς.

★ ★ Την αύξηση της διεθνούς αλληλεξάρτησης και την αδιαμφισβήτητη παγκοσμιότητα των προβλημάτων: υπερπληθυσμός, AIDS, φτώχεια-υπανάπτυξη, μόλυνση περιβάλλοντος, καταστροφή στρώματος όζοντος, φαινόμενο του θερμοκηπίου, κ.ά.

★ ★ Τη μεγαλύτερη έμφαση στην προάσπιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, αλλά όχι υποχρεωτικά υιοθέτηση του δυτικού μοντέλου.

ΒΑΣΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΞΩΤΕΡΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

1. ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΟ

Πιστεύουμε ότι ο χρόνος κυλά εναντίον της χώρας μας (σχετική ένδειξη αποτελεί η αυξανόμενη «ανεπίσημη» χρήση του ονόματος «Δημοκρατία της Μακεδονίας» για το κράτος των Σκοπίων και οι αυξανόμενες πιέσεις των εταίρων μας) και το φάσμα της διπλωματικής ήττας διαγράφεται απειλητικό. Δεν είναι δυνατόν να αμφισβητηθεί από οποιονδήποτε καλόπιστο παρατηρητή ότι το επιχείρημα περί ελληνικότητας της Μακεδονίας είναι ορθό και ότι η πολιτική ορισμένων εταίρων υπονομεύει την έννοια της κοινοτικής αλληλεγγύης σε θέματα εξωτερικής πολιτικής. Αυτό δεν σημαίνει ότι η ονομασία των Σκοπίων έπρεπε να αναχθεί σε βασική διπλωματική θέση και επιδίωξη της χώρας μας. Δυστυχώς, παλαιότερες κακές εκτιμήσεις του διεθνούς κλίματος και οι εθνικιστικές κορώνες (ενίοτε για ψηφοθηρικούς λόγους) στο εσωτερικό της χώρας οδήγησαν στην υιοθέτηση μιας αδιάλλακτης πολιτικής και δεν επέτρεψαν την επίτευξη μιας συμβιβαστικής λύσης αμέσως μετά την απόφαση της Λισσαβώνας, όταν η Ελλάδα βρισκόταν στην καλύτερή της διαπραγματευτική θέση, ή και ακόμα νωρίτερα, όταν με τη διάλυση της Γιουγκοσλαβικής ομοσπονδίας ανέκυψε η διαμάχη περί ονομασίας των Σκοπίων (οπότε θα είχε προληφθεί η όξυνση της αντιπαράθεσης και η συνακόλουθη ενίσχυση των εθνικιστικών στοιχείων και στις δύο χώρες). Η έναρξη διαπραγματεύσεων θα είχε εξασφαλίσει στη χώρα μας την ουσιαστική υποστήριξη των κοινοτικών εταίρων, αυξάνοντας έτσι τις πιθανότητες εύρεσης μιας αποδεκτής από την Ελλάδα ονομασίας. Εξάλλου, η κατόπιν διμερών διαπραγματεύσεων ή διεθνούς διαιτησίας επίτευξη συμβιβαστικής λύσης θα είχε αποτρέψει την εξάντληση των περιορισμένων διεθνών ερεισμάτων και εφεδρειών της Ελλάδας, ενώ θα εμπειριείχε και τη δυνατότητα αναβάθμισης του ελληνικού ρόλου στα Βαλκάνια από αντίδικο σε κοινοτικό τοποτηρητή και μεσολαβητή.

Οι επιλογές της κυβέρνησης στην παρούσα χρονική στιγμή είναι αμφότερες αρνητικές για τη χώρα και η τελική απόφαση θα βασιστεί στη λογική του «το μη χείρον βέλτιστον». Η Ελλάδα έχει να επιλέξει μεταξύ της εμμονής στη σημερινή πολιτική του αδιαπραγμάτευτου του όρου Μακεδονία και της έναρξης διαπραγματεύσεων για την εύρεση συμβιβαστικής λύσης. Καλό θα ήταν να μην είχαμε φθάσει στο σημερινό αδιέξοδο. Επειδή όμως οι ευχές σπανίως φέρνουν το επιθυμητό αποτέλεσμα στη διεθνή πολιτική, εκφράζουμε την εκτίμηση ότι εφόσον η εμμονή στη σημερινή πολιτική θα έχει μεγάλο πολιτικό κόστος για τη χώρα (αλλά και για τα Σκόπια, καθώς όπως θα πρέπει να κατανοήσει η γειτονική χώρα), δεν είναι αργά για μια αλλαγή στην ελληνική πολιτική.

Μπορεί δέδαια κανείς να ισχυριστεί ότι η αλλαγή της ελληνικής θέσης περί αδιαπραγμάτευτου της ονομασίας Μακεδονία θα υπο-

νομεύσει τη διεθνή αξιοπιστία της χώρας και θα αποδυναμώσει τη μελλοντική διαπραγματευτική της ισχύ, ενώ δεν μπορεί να αγνοηθεί και το κοινό αίσθημα στην Ελλάδα. Πιστεύουμε, όμως, ότι η αλλαγή στην ελληνική πολιτική θα ερμηνευθεί από τις ξένες κυβερνήσεις λιγότερο ως αδυναμία και περισσότερο ως προσαρμογή της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής στο πνεύμα του συμβιβασμού που διέπει την κοινοτική Ευρώπη. Όσο για το κοινό αίσθημα, εφόσον υπάρξει πρότερη συμφωνία των πολιτικών δυνάμεων και η κατάλληλη ενημέρωση για τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα της νέας ονομασίας, το θέμα μπορεί να διευθετηθεί.

Ελληνικός διαπραγματευτικός στόχος (χωρίς άλλα περιθώρια υποχώρησης) θα πρέπει να αποτελέσει η αναγνώριση του σκοπιανού κράτους με έναν επιθετικό προσδιορισμό (κατά προτίμηση γεωγραφικό), ο τερματισμός του σφετερισμού του άστρου της Βεργίνας, η αλλαγή των «αλτρωτικών» άρθρων του σκοπιανού συντάγματος και η υπογραφή συμφώνου φιλίας και συνεργασίας.

Ένας τέτοιος «έντιμος» συμβιβασμός δεν αποτελεί ήττα για την Ελλάδα, αφού το προτεινόμενο όνομα προσδιορίζει σαφώς την Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας ως γεωγραφική περιοχή, δυσχεραίνοντας έτσι σημαντικά τη μελλοντική έκφραση αλτρωτικών βλέψεων και διεκδικήσεων, και εξασφαλίζει κατά τρόπο ουσιαστικό τα ελληνικά συμφέροντα, και αφαιρεί ένα σημαντικό σημείο τριβών με τους κοινοτικούς εταίρους.

Η επιτυχημένη υλοποίηση της προτεινόμενης πολιτικής, όσον αφορά το «Μακεδονικό», θα ανοίξει το δρόμο για την περαιτέρω βελτίωση των σχέσεων της Ελλάδας με τις βαλκανικές χώρες. Αντίθετα, η συνέχιση της σημερινής αδιέξοδης πολιτικής θα οδηγήσει νομοτελειακά σε διπλωματική ήττα, οριστική ένταξη των Σκοπίων σε ξένη (όχι υποχρεωτικά φιλική προς την Ελλάδα) σφαίρα επιρροής, επιδείνωση του επενδυτικού κλίματος και πολιτική απομόνωση της χώρας μας, τόσο στα Βαλκάνια όσο και μέσα στην Ευρωπαϊκή Ένωση (οδηγώντας έτσι σε αποκοπή της Ελλάδας από τις διαδικασίες ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης).

Θα επαναλάβουμε την προσωπική μας άποψη ότι, ενόψει της διαφαινόμενης αρνητικής έκβασης της προσπάθειας για το μη σφετερισμό του ονόματος Μακεδονία από τα Σκόπια, απαιτείται μια γενναία απόφαση για αλλαγή της ελληνικής πολιτικής στο «Μακεδονικό». Απαραίτητη προϋπόθεση για την επιτυχή υλοποίηση, και αποδοχή από τον ελληνικό λαό, του πολιτικού συμβιβασμού είναι η ειλικρινής ενημέρωσή του όσον αφορά τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα της προτεινόμενης συμφωνίας και η αποφυγή της ψηφοθηρικής εκμετάλλευσης του θέματος. Ο απεγκλωβισμός της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής από το θέμα της ονομασίας του σκοπιανού κράτους θα επιτρέψει την αποτελεσματικότερη αντιμετώπιση του εξ Ανατολών κινδύνου, που αποτελεί και τη μόνη σοβαρή απειλή για την ελληνική ασφάλεια.

Στους Έλληνες αναλυτές και πολιτικούς που αντιμετωπίζουν ως απόλυτα θετικό για τα ελληνικά συμφέροντα το ενδεχόμενο διάλυσης της Δημοκρατίας των Σκοπίων, υπό το βάρος των εσωτερικών αντιθέσεων, θα θέλαμε να υπενθυμίσουμε ότι σε μια τέτοια περί-

Ο κ. Φίλιππος Πιέρρος είναι διδάκτωρ του Πανεπιστημίου Harvard και μέλος του ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου. Ο κ. Θάνος Ντόκος είναι διδάκτωρ διεθνών σχέσεων του Πανεπιστημίου Cambridge και έχει διατελέσει επιστημονικός ερευνητής στο Πανεπιστήμιο Harvard.

Όταν τα «Ηνωμένα Έθνη περνούν»

πτώση η γειτονική χώρα θα διαμοιραζόταν ανάμεσα στην Αλβανία και τη Βουλγαρία. Μακροπρόθεσμα, είναι άραγε αυτό προτιμότερο για την Ελλάδα, από την ύπαρξη μιας σχετικά ασθενούς κρατικής οντότητας στα όρια συνόρα μας, η οποία θα εξαρτάται οικονομικά από τη χώρα μας;

Από τα προαναφερθέντα, είναι προφανές ότι θεωρούμε το κλείσιμο των συνόρων ως ενέργεια ιδιαίτερα ζημιογόνο για τα ελληνικά συμφέροντα. Σε όσους θα σπεύσουν να χαρακτηρίσουν την προτεινόμενη πολιτική ως υπερβολικά συμβιβαστική και κατευναστική, θα αντιτεινουμε ότι η διαιώνιση της σημερινής κατάστασης δεν συμφέρει τη χώρα μας, αφού η διαπραγματευτική μας θέση επιδεινώνεται καθημερινά και οι αναγνωρίσεις του γειτονικού κράτους ακολουθούν η μία την άλλη. Και ναι μεν υπάρχει σημαντικό οικονομικό κόστος και για τα Σκόπια, αλλά αυτό μικρή παρηγοριά αποτελεί για τη χώρα μας.

Θεωρούμε λοιπόν επιβεβλημένη την επανέναρξη διαπραγματεύσεων (είτε στο πλαίσιο του ΟΗΕ είτε διμερώς) με μη - διαπραγματεύσιμο στόχο την ικανοποίηση των ελληνικών αιτημάτων στο θέμα της σημαίας, του Συντάγματος και των μέτρων οικοδόμησης εμπιστοσύνης, και αποδοχή, από ελληνικής πλευράς, μιας ονομασίας που θα περιλαμβάνει έναν σαφή επιθετικό προσδιορισμό.

2. ΚΥΠΡΙΑΚΟ

Οι προοπτικές για τη σύντομη και σύμφωνα με τις διεθνείς επιταγές επίλυση του προβλήματος δεν είναι καλές. Οι διαφορές των μερών παραμένουν σημαντικές, κυρίως σε θέματα συνταγματικής άρθρωσης, πολιτειακής συγκρότησης και πολιτικής μορφολογίας της Κύπρου. Η τουρκική πλευρά εμμένει σε ένα πολιτειακό πλαίσιο που θα κατοχυρώνει κατά τρόπο «αεροστεγή» και θα αναδεικνύει σε κυρίαρχες συνιστώσες την αυστηρή διζωνικότητα, την τυφλή και πλήρη πολιτική ισότητα των δύο κοινοτήτων και τη δυσανάλογα μεγάλη συμμετοχή της τουρκοκυπριακής πλευράς στην κυβερνητική και διοικητική δομή της νήσου.

Αντίθετα, η ελληνική πλευρά εμφορείται από ένα ιδεώδες πολιτειακής συγκρότησης που προσεγγίζει και ενσωματώνει τα θεμελιώδη στοιχεία της κοινοτικής έννομης τάξης, τουτέστιν ελευθερία διακίνησης και επιστροφής των προσφύγων, ακώλυτη δυνατότητα κτήσεως περιουσίας σε όλη την κυπριακή επικράτεια, ευέλικτη και δίκαιη λύση του εδαφικού, ενιαία κρατική οντότητα και, βεβαίως, αποτελεσματική και ισχυρή ομοσπονδιακή εξουσία.

Ας εξετάσουμε, όμως, τις τελευταίες εξελίξεις. Δεν συμφωνούμε με την πρόταση για αποστολή ελληνικών στρατιωτικών δυνάμεων. Αυτό που χρειάζεται είναι η βελτίωση της ελληνοκυπριακής αμυντικής ικανότητας, η οποία δεν στερείται εξοπλισμού, αλλά δίδεται η εντύπωση ότι στερείται τακτικού - στρατηγικού δόγματος. Επιβεβλημένη θεωρείται από πολλούς αναλυτές η συμπερίληψη της Κύπρου στον ελληνικό αμυντικό χώρο. Τίθενται, ωστόσο, κάποια ερωτήματα: α) Αν η Ελλάδα δεν προτίθεται να στείλει στρατεύματα, τι αλλάζει στην πράξη, αφού το *casus belli* υποτίθεται ότι ισχύει εδώ και αρκετά χρόνια; β) Πώς επηρεάζεται η νομιμότητα της Κυπριακής Δημοκρατίας ως κυρίαρχης πολιτείας;² γ) Πώς θα υλοποιηθεί η διακηρυχθείσα ελληνική αμυντική δέσμευση; Η επέκταση της ελληνικής αποτρεπτικής ικανότητας θα απαιτήσει σημαντικές αλλαγές στο ελληνικό στρατιωτικό δόγμα.

Δεν μας βρίσκουν απόλυτα σύμφωνους οι προτάσεις για αποστρατιωτικοποίηση του νησιού, οι οποίες προβλέπουν διάλυση της Εθνικής Φρουράς, την παράδοση του οπλισμού της στα Ηνωμένα Έθνη, τη διακοπή του εξοπλιστικού προγράμματος και την ανάληψη της δαπάνης συντήρησης μιας ενισχυμένης ειρηνευτικής δύναμης του ΟΗΕ με διευρμένους όρους εντολής. Ως αντίδοτο θα ζητηθεί από την Άγκυρα η αποχώρηση των τουρκικών στρατευμάτων κατοχής με το σύνολο του οπλισμού τους και η διάλυση των τουρκο-κυπριακών δυνάμεων με παράδοση του οπλισμού τους επίσης στα Ηνωμένα Έθνη. Η πρόταση αυτή θα υποβληθεί αυτοτελώς και ανεξαρτήτως εκείνων οι οποίες αφορούν την ΕΛΔΥΚ, την ΤΟΥΡΔΥΚ και την ένταξή τους στην ειρηνευτική δύναμη του ΟΗΕ ή τη χρηματοδότηση έργων υποδομής τα οποία θα αποδούν επ' ωφελεία αμφοτέρων των κοινοτήτων.

Οι προτάσεις αυτές θα δημιουργήσουν σοβαρά προβλήματα στην περίπτωση που γίνουν δεκτές από την τουρκική

**ΑΠΑΡΑΙΤΗΤΗ ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΗ ΓΙΑ ΤΗΝ
ΕΠΙΤΥΧΗ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗ ΚΑΙ ΑΠΟΔΟΧΗ ΑΠΟ
ΤΟΝ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΛΑΟ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΙΚΟΥ
ΣΥΜΒΙΒΑΣΜΟΥ ΣΤΟ «ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΟ» ΕΙΝΑΙ Η
ΕΙΛΙΚΡΙΝΗΣ ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ ΤΟΥ.**

πλευρά, αφού η μεταφορά δυνάμεων από την Ελλάδα σε περίπτωση κρίσης είναι πολύ δύσκολη, σε αντίθεση με την Τουρκία, που θα μπορούσε να μεταφέρει σημαντικές δυνάμεις σε λίγες μόνο ώρες. Η εφαρμογή των προτάσεων αυτών θα είναι ωφέλιμη για την ελληνική πλευρά μόνο αν συνοδεύεται από ουσιαστικές διεθνείς εγγυήσεις.

Ως θετική κρίνεται η απόφαση της Ευρωπαϊκής Ένωσης για το διορισμό κοινοτικού παρατηρητή. Υπέρ της αλλαγής προσανατολισμού της κυπριακής εξωτερικής πολιτικής, από τη μέχρι πρόσφατα ισχύουσα πολιτική της αδέσμευτης χώρας προς μια πολιτική προσέγγισης της Ευρωπαϊκής Ένωσης, συνηγορούν και οι συντελούμενες αλλαγές στον Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών, ο οποίος αποτελούσε μέχρι σήμερα ένα από τα βασικότερα στοιχεία της κυπριακής διπλωματικής πολιτικής για την επίλυση του κυπριακού προβλήματος.

Ενώ γενικά παρατηρείται μια αναβάθμιση του ΟΗΕ - το αν επιτυγχάνει τους στόχους του και το αν η αμερικανική παντοδυναμία στο Συμβούλιο Ασφαλείας αποτελεί αρνητική εξέλιξη δεν θα μας απασχολήσει στην παρούσα μελέτη.

όσον αφορά το Κυπριακό διαφαίνεται μια μείωση του ενδιαφέροντος και μια «κόπωση», τόσο των χωρών - μελών, όσο και της διεθνούς κοινής γνώμης, η οποία δεν φάνηκε να συγκινείται ιδιαίτερα από το επιχείρημα ότι «μετά την κατάρρευση του Τείχους του Βερολίνου, απέμεινε μονάχα το Τείχος του Αίσχους στην Λευκωσία».

Παρά τις προεκλογικές υποσχέσεις του προέδρου Κλίντον, υπάρχουν σοβαρές αμφιβολίες για κάποια ουσιαστική αλλαγή της αμερικανικής στάσης στο κυπριακό ζήτημα. Η αμερικανική πολιτική καθορίζεται με βάση τα οικονομικά και γεωπολιτικά συμφέροντα των ΗΠΑ, και σπάνια μεταβάλλεται με την αλλαγή του προέδρου. Και τα αμερικανικά συμφέροντα στην Ανατολική Μεσόγειο και τη Μέση Ανατολή δεν επιτρέπουν την άσκηση ουσιαστικής πίεσης στην Τουρκία για την επίτευξη λύσης στο κυπριακό πρόβλημα.

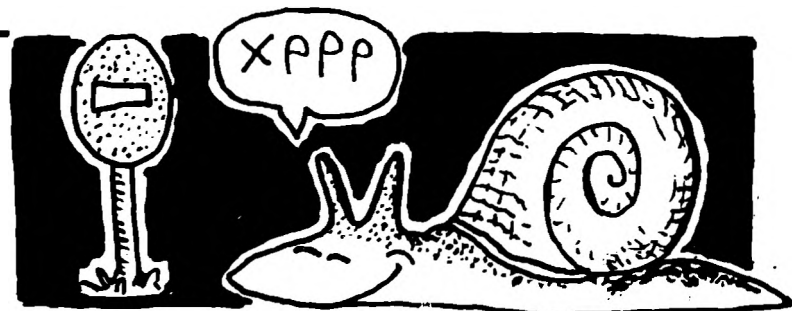
Η ευρωπαϊκή προοπτική, υπό τη μορφή της στενότερης σύνδεσης και, τελικά, της ένταξης στην Ευρωπαϊκή Ένωση προσφέρει την καλύτερη και, κατά τη γνώμη μας, τη μοναδική αξιόπιστη, μακροπρόθεσμη εγγύηση για την ομαλή πολιτειακή λειτουργία του ομοσπονδιακού κυπριακού κράτους που θα προκύψει από τις σημερινές ή μελλοντικές συνομιλίες μεταξύ των ενδιαφερομένων μερών. Πιο συγκεκριμένα, οι επικριτές του υπό συζήτηση ειρηνευτικού σχεδίου του γενικού γραμματέα του ΟΗΕ υποστηρίζουν ότι θα υπάρξουν πολλά και σημαντικά σημεία τριβής, καθώς και δυσλειτουργίες, ιδιαίτερα όσον αφορά το λεγόμενο «πολιτειακό». Σε περίπτωση που οι διαφωνίες οδηγήσουν σε ακραίες ενέργειες, μια στενότερη σχέση Κύπρου - Ευρωπαϊκής Ένωσης μπορεί να λειτουργήσει αποτρεπτικά για τυχόν επανάληψη της τουρκικής «επέμβασης» στην Κύπρο.

Βέβαια, δεν υπάρχουν περιθώρια για μεγάλη αισιοδοξία σχετικά με τη γρήγορη ένταξη της Κύπρου στην Ένωση. Χρησιμοποιώντας πολιτικά και όχι οικονομικά κριτήρια, η Κοινότητα φαίνεται ότι έχει τοποθετήσει την ένταξη της Κύπρου στο απώτερο μέλλον (και πιο συγκεκριμένα στον τρίτο κύκλο υποψηφίων χωρών - μελών, μετά δηλαδή τις χώρες ΕΖΕΣ και τις χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης, και μαζί με ορισμένα βαλκανικά κράτη και πρώην σοβιετικές δημοκρατίες). Αυτό βέβαια δεν σημαίνει ότι δεν μπορεί να επισπευθεί η ένταξη της Κύπρου αν επιτευχθεί κάποια λύση στο κυπριακό πρόβλημα.

Η Κύπρος θα πρέπει να εκμεταλλευθεί το γεγονός ότι υπάρχει μια κοινοτική χώρα που υποστηρίζει ανεπιφύλακτα την ένταξή της στην Ευρωπαϊκή Ένωση και η οποία είναι διατεθειμένη να τη βοηθήσει με κάθε τρόπο. Δυστυχώς, η διαπραγματευτική ισχύς και τα κοινοτικά, αλλά και ευρύτερα διεθνή ερείσματα της χώρας μας είναι σημαντικά μειωμένα λόγω του «Μακεδονικού».

Όσον αφορά τις διακοινοτικές συνομιλίες, πιστεύουμε ότι πρέπει να συνεχιστούν, αλλά πρέπει να υπάρξει μια σχετική σκλήρυνση της ελλαδικής στάσης. Δεν υπάρχουν πολλά περιθώρια για περαιτέρω υποχωρήσεις. Αν συνεχιστεί η αδιαλλαξία της τουρκικής πλευράς και εφόσον εκτιμηθεί ότι η συνέχιση των διαπραγματεύσεων θα είναι ζημιογόνα για την ελληνο-κυπριακή πλευρά, η αντίδραση θα πρέπει να είναι το πάγωμα των διαπραγματεύσεων μέχρις ότου αλλάξει η τουρκική στάση.

Τέλος, μια πανεθνική διάσκεψη θα πρέπει να πραγματοποιηθεί μόνο αν υπάρχουν συγκεκριμένες προτάσεις και ιδέες για συζήτηση.

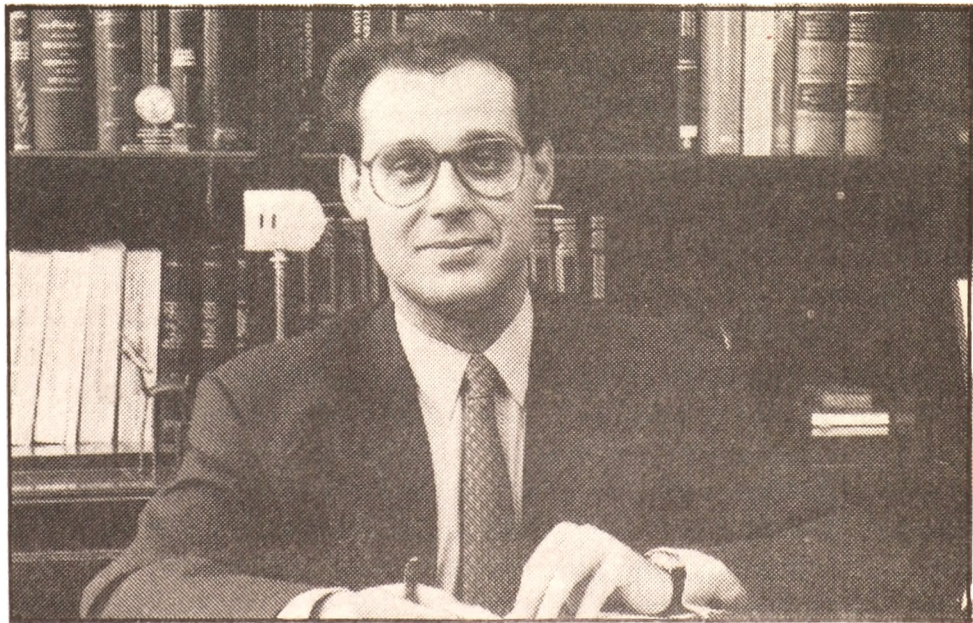
3. ΕΛΛΗΝΟ-ΤΟΥΡΚΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ

Σε καμία περίπτωση η βαλκανική ρευστότητα δεν θα πρέπει να αλλοιώσει την αντίληψη ότι η Τουρκία παραμένει, τουλάχιστον βραχυπρόθεσμα και μεσοπρόθεσμα, η κυριότερη απειλή για την ελληνική ασφάλεια. Μέσω ενός πλέγματος κινήσεων και διεκδικήσεων στο Αιγαίο, τη Θράκη, την Κύπρο και, εσχάτως, τα Βαλκάνια, η γειτονική χώρα ακολουθεί διαχρονικά μια αναθεωρητική, ρεβιζιονιστική πολιτική απέναντι στην Ελλάδα, μια πολιτική που επιχειρεί να επεκτείνει τον τουρκικό ζωτικό χώρο σε βάρος των διεθνών οριοθετήσεων.

Παράλληλα, μετά την, κατά τα φαινόμενα τουλάχιστον, όχι ιδιαίτερα πετυχημένη προσπάθεια πολιτικής και οικονομικής διείσδυσης στις πρώην σοβιετικές μουσουλμανικές δημοκρατίες της Κεντρικής Ασίας, η Τουρκία έχει στρέψει την προσοχή της στη βαλκανική χερσόνησο, όπου με το πρόσχημα της προστασίας των μουσουλμανικών μειονοτήτων στη Βουλγαρία, Βοσνία και Αλβανία, επιχειρεί να αυξήσει την επιρροή της (δημιουργώντας αυτό που Έλληνες αναλυτές ονομάζουν «μουσουλμανικό» ή «τουρκικό» τόξο) και να μετεξελιχθεί σε αξιόπιστη περιφερειακή υπερδύναμη με βαρύνουσα οικονομική και πολιτική παρουσία.

Εξάλλου, η Τουρκία δεν φαίνεται να εγκαταλείπει τον πάγιο προσανατολισμό της προς τη Δύση και κυρίως την Ευρωπαϊκή Ένωση, της οποίας φιλοδοξεί να καταστεί μέλος. Επειδή η επίτευξη του στόχου αυτού στο άμεσο μέλλον θα πρέπει να θεωρείται ανέφικτη, η Βρετανία και η Γερμανία ανακοίνωσαν την έναρξη ενός τριμερούς διαλόγου με την Τουρκία σε θέματα κοινού ενδιαφέροντος. Αν και η πρώτη συνάντηση των υπουργών Εξωτερικών των τριών χωρών δεν φαίνεται να απέδωσε εντυπωσιακά αποτελέσματα, οπωσδήποτε αποτέλεσε πηγή προβληματισμού για τη χώρα μας, αφού όπως πολύ σωστά επισημαίνει ο Γ. Καπόπουλος «η απροθυμία της Αθήνας να συμπλεύσει με την κοινοτική πρακτική στις σχέσεις με την Τουρκία, δίνει τη δυνατότητα ανάπτυξης πρωτοβουλιών στις οποίες δεν μετέχουμε»³.

Η κατάσταση είναι λιγότερο ρόδινη στα ανατολικά και νοτιοανατολικά σύνορα της Τουρκίας. Το ενδεχόμενο διευθέτησης των διαφορών Συρίας και Ισραήλ ίσως προκαλέσει μια μετατόπιση του συριακού ενδιαφέροντος προς βορράν, ενώ η επαναδραστικο-

Ο ευρωβουλευτής Φίλιππος Πιέρρος

ποίηση της Ρωσίας στην περιοχή του Καυκάσου και την Κεντρική Ασία προκαλεί σοβαρές ανησυχίες στην τουρκική πολιτική και στρατιωτική ηγεσία.

Τέλος, σοβαρότατα προβλήματα προκαλεί η αδυναμία καταστολής της κουρδικής εξέγερσης. Το τεράστιο πολιτικό και οικονομικό κόστος προκαλεί ισχυρούς κραδασμούς στο εσωτερικό της χώρας, ενώ επηρεάζει και τις εξωτερικές σχέσεις (όπως δείχνουν τα τουρκικά αιτήματα, ενίοτε με άκομψο και απαιτητικό τρόπο, προς τις δυτικές και γειτνιάζουσες μεσανατολικές χώρες για συνεργασία στην αντιμετώπιση του κουρδικού προβλήματος).

Πολιτική αντιμετώπισης της τουρκικής απειλής

Όπως αναφέρει ο καθηγητής Γ. Βαληνάκης, οι βασικές επιλογές είναι τρεις: α) η συνέχιση της σημερινής πολιτικής, β) η κλιμάκωση της αντιπαράθεσης με την Τουρκία και γ) μια πολιτική ελεγχόμενης αποκλιμάκωσης της έντασης⁴. Και στις τρεις περιπτώσεις, αλλά ιδιαίτερα στις δύο πρώτες, η ισχυροποίηση των ελληνικών ενόπλων δυνάμεων και η εξασφάλιση της αξιοπιστίας της ελληνικής αποτρεπτικής ικανότητας θεωρούνται ως απολύτως απαραίτητες προϋποθέσεις για την επιτυχία της ελληνικής πολιτικής εθνικής ασφάλειας. Εξίσου σημαντική, ωστόσο, είναι η βελτίωση της ελληνικής οικονομίας και η χάραξη εθνικής στρατηγικής.

Το σημερινό ανισοζύγιο δυνάμεων και η διεθνής συγκυρία δεν επιτρέπουν την εφαρμογή μιας πολιτικής κλιμάκωσης της αντιπαράθεσης με την Τουρκία.

Σε περίπτωση που αντί της συνέχισης της σημερινής πολιτικής επιλεγεί η λύση των διαπραγματεύσεων, θα πρέπει να ξεκαθαριστούν εκ των προτέρων τα θέματα που θα αποτελέσουν αντικείμενο διαπραγματεύσεων, οι ελληνικοί διαπραγματευτικοί στόχοι και τα όρια των ελληνικών υποχωρήσεων. Θα πρέπει, ακόμα, να γίνει κατανοητό ότι τυχόν διαπραγματεύσεις θα είναι σκληρές και μακροχρόνιες και ως εκ τούτου χρειάζεται υπομονή, επιμονή και σταθερή στρατηγική. Όποια και αν είναι η ελληνική επιλογή, θα πρέπει να εξεταστεί πολύ σοβαρά η δυνατότητα και οι παράμετροι μιας στρατηγικής προσέγγισης και, ενδεχομένως, συνεννόησης με τους ανατολικούς γείτονες της Τουρκίας, καθώς και με τη Ρωσία.

4. ΒΑΛΚΑΝΙΑ

★ Βοσνία - Ερζεγοβίνη

Στο σημείο αυτό θα θέλαμε να εκφράσουμε ορισμένες σκέψεις όσον αφορά το ενδεχόμενο στρατιωτικής επέμβασης στη Βοσνία - Ερζεγοβίνη, αλλά και στο Κοσσυφοπέδιο σε περίπτωση απρόκλητης στρατιωτικής καταστολής από τη Σερβία του αλβανικού αυτονομιστικού κινήματος:

α) Υποστηρίζουμε σαφώς την αρχή της στρατιωτικής επέμβασης ως έσχατου μέσου για την κατάπαυση και τον τερματισμό των εχθροπραξιών, την αντιμετώπιση της επιθετικότητας ενός κρά-

Η προσωποποίηση του παραλόγου

τους, την επανόρθωση της διεθνούς νομιμότητας, και, γενικότερα, την επιβολή της ειρήνης.

β) Μέρος της ευθύνης για τη Γιουγκοσλαβική σύρραξη φέρουν ευρωπαϊκές χώρες, και ιδιαίτερα η Γερμανία, με την πολιτική της ταχείας αναγνώρισης της Κροατίας και Βοσνίας.

γ) Οι Σέρβοι φέρουν μεγάλο μέρος της ευθύνης και έχουν διαπράξει πολλές θηριωδίες στο πλαίσιο της πολιτικής εθνικής καθαρότητας, αλλά δεν είναι οι μοναδικοί υπεύθυνοι. Ούτε οι Μουσουλμάνοι, ούτε οι Κροάτες είναι άμοιροι ευθυνών. Δεν είναι, εξάλλου, λίγες οι περιπτώσεις «προβοκάτσιας» από τους Μουσουλμάνους για να κατηγορηθούν οι Σέρβοι.

Για να ληφθεί η απόφαση για στρατιωτική επέμβαση θα πρέπει να εκπληρώνονται οι ακόλουθες προϋποθέσεις:

1) να έχουν εξαντληθεί όλα τα ειρηνικά (πολιτικά - διπλωματικά) μέσα επίλυσης του προβλήματος,

2) να υπάρχει ευρεία υποστήριξη της (διεθνούς) κοινής γνώμης και,

3) να τεθούν σαφείς και ξεκάθαροι πολιτικοί στόχοι (άποψη που εξέφρασε επανηλειμμένα και ο πρώην αρχηγός του Μικτού Επιτελείου των ΗΠΑ, στρατηγός Πάουελ).

Όσον αφορά τις προτάσεις για τον εξοπλισμό των μουσουλμάνων, είτε στη Βοσνία, είτε στο Κοσσυφοπέδιο, θεωρούμε ότι κάτι τέτοιο θα προκαλέσει σημαντική κλιμάκωση των εχθροπραξιών πριν υπάρξουν κάποια θετικά αποτελέσματα.

Στην περίπτωση της Βοσνίας - Ερζεγοβίνης, πιστεύουμε ότι η επιτυχία μιας στρατιωτικής επέμβασης (ιδιαίτερα στην περίπτωση χειρσαίων επιχειρήσεων) καθίσταται ιδιαίτερα αμφίβολη, λόγω της ύπαρξης μιας σειράς προβλημάτων, τόσο πολιτικής, όσο και στρατιωτικής φύσεως. Λιγότερα, αλλά πάντως υπαρκτά, είναι τα προβλήματα στην περίπτωση των αεροπορικών επιθέσεων.

Θεμελιώδη ελληνική θέση θα πρέπει να συνεχίσει να αποτελεί η αντίθεση και αποδοχή από στρατιωτικές επιχειρήσεις (ιδιαίτερα χειρσαίες) και η προώθηση μιας ειρηνευτικής πρότασης που θα βασίζεται στη διακοπή των εχθροπραξιών, την ευρεία ανάπτυξη ειρηνευτικών δυνάμεων του ΟΗΕ και την κατ' αρχήν αποδοχή του σχεδίου τριχοτόμησης της Βοσνίας, με την προϋπόθεση ότι θα υπάρξει η δυνατότητα βελτίωσης των όρων του ειρηνευτικού σχεδίου κατά τη διάρκεια των διαπραγματεύσεων που ήδη λαμβάνουν χώρα και ότι θα εξασφαλιστούν κατά τον καλύτερο δυνατό τρόπο τα συμφέροντα των Μουσουλμάνων (αν δεν θέλουμε να τους μετατρέψουμε στους «Παλαιστίνιους» της Ευρώπης, οξύνοντας ακόμα περισσότερο την αντιπαράθεση χριστιανών και μουσουλμάνων σε ολόκληρο τον κόσμο). Στο σημείο αυτό θα θέλαμε να

**Ο ΑΠΕΓΚΛΩΒΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ
ΕΞΩΤΕΡΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΑΠΟ ΤΟ ΘΕΜΑ ΤΗΣ
ΟΝΟΜΑΣΙΑΣ ΤΟΥ ΣΚΟΠΙΑΝΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΘΑ
ΕΠΙΤΡΕΨΕΙ ΤΗΝ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΙΚΟΤΕΡΗ
ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΟΥ ΕΞ ΑΝΑΤΟΛΩΝ
ΚΙΝΔΥΝΟΥ, ΠΟΥ ΑΠΟΤΕΛΕΙ ΚΑΙ ΤΗ ΜΟΝΗ
ΣΟΒΑΡΗ ΑΠΕΙΛΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ
ΑΣΦΑΛΕΙΑ**

τονίσουμε ότι η αντίθεση της Ελλάδας σε μια στρατιωτική επέμβαση στη Βοσνία θα πρέπει να βασιστεί περισσότερο στην αναποτελεσματικότητα μιας τέτοιας ενέργειας, και λιγότερο στο δικαίωμα της διεθνούς κοινότητας να επέμβει στρατιωτικά.

Πιθανότητα ελληνικής στρατιωτικής εμπλοκής

Παρά την ύπαρξη πολυάριθμων σεναρίων, αμερικανικής κυρίως προέλευσης, η πιθανότητα εμπλοκής της Ελλάδας σε μια πολεμική σύγκρουση στα Βαλκάνια είναι πολύ περιορισμένη, εκτός αν η ίδια το επιδιώξει. Θεωρούμε την υιοθέτηση μιας «επιθετικής» πολιτικής ως ιδιαίτερα ριψοκίνδυνη διότι: α) με ανοιχτό το μέτωπο με την Τουρκία, η Ελλάδα δεν έχει την πολυτέλεια να ανοίξει και δόρειο μέτωπο, β) από καθαρά στρατιωτικής πλευράς, κάθε εμπλοκή στα δόρεια σύνορα θα είναι σχετικά μακροχρόνια και θα εκφυλιστεί σε ανταρτοπόλεμο, με αποτέλεσμα η φθορά και οι απώλειες να προκαλέσουν σοβαρές αντιδράσεις στο εσωτερικό της χώρας. Με λίγα λόγια, δεν θα πρόκειται για μια γρήγορη, «καθαρή» στρατιωτική επιχείρηση με συγκεκριμένους στόχους, γ) μια ελληνική στρατιωτική επέμβαση θα έπληττε ανεπανόρθωτα την εικόνα της Ελλάδας ως χώρας διατήρησης του status quo, δ) θα συντελούσε στην περαιτέρω απομόνωση της Ελλάδας στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, και ε) πιστεύουμε ότι μια τέτοια πολιτική δεν θα εξασφάλιζε επαρκή υποστήριξη στο εσωτερικό της χώρας - και δεν αναφερόμαστε στις πολιτικές δυνάμεις, αλλά στο λαό.

Ωστόσο, ουδόλως θα έβλαπτε η διακριτική υπενθύμιση ότι «η χρήση στρατιωτικής δύναμης δεν μπορεί να αποκλειστεί a priori σε περίπτωση που θιγούν τα ζωτικά συμφέροντα της Ελλάδας».

★ ΚΟΣΣΥΦΟΠΕΔΙΟ

Το Κοσσυφοπέδιο αποτελεί μια βραδυφλεγή βόμβα, η οποία μπορεί να εκραγεί οποιαδήποτε στιγμή. Ωστόσο οι Αλβανόφωνοι (αλλά και οι σερβικές Αρχές) έχουν επιδείξει αξιοσημείωτη αυτοσυγκράτηση, παρά τις «παραινέσεις» εξωτερικών παραγόντων για εξέγερση. Σε περίπτωση ανάφλεξης του Κοσσυφοπεδίου, το ενδεχόμενο επέκτασης των συγκρούσεων και στα Σκόπια και η συρροή μεγάλου αριθμού προσφύγων στην Ελλάδα δεν μπορεί να αποκλειστεί.

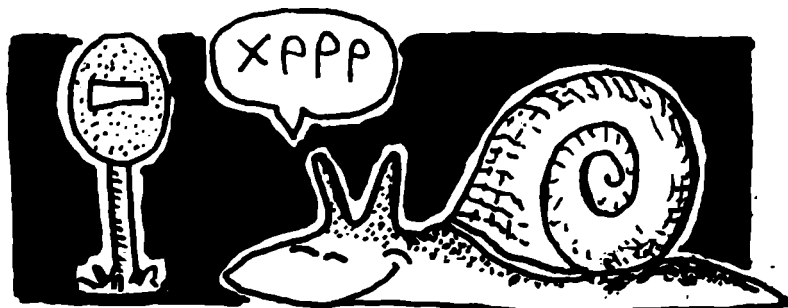
Η ενδεδειγμένη λύση είναι η έναρξη διαπραγματεύσεων με στόχο τον πλήρη σεβασμό των δικαιωμάτων των Αλβανόφωνων και την παραχώρηση μεγαλύτερης αυτονομίας.

★ ΣΕΡΒΙΑ

Συνεχίζοντας τη σύντομη οριοθέτηση των αρχών της ελληνικής βαλκανικής πολιτικής, θεωρούμε ότι βασική επιδίωξη θα πρέπει να είναι η διατήρηση καλών σχέσεων με τη Σερβία. Η ετοιμότητα της Ελλάδας να υποστηρίξει τις σερβικές θέσεις, με σημαντικό κόστος όσον αφορά την εξωτερική εικόνα της χώρας μας, φαίνεται να έχει πείσει τους Σέρβους για την ειλικρινή ελληνική φιλία και υποστήριξη και έχει αυξήσει τα περιθώρια ελιγμών της Ελλάδας, επιτρέποντάς της να προβεί σε κάποιες ενέργειες που με την πρώτη ματιά ίσως φαίνονται «αντι - σερβικές». Η χώρα μας θα πρέπει να χρησιμοποιήσει την επιρροή της στην κατεύθυνση του εκδημοκρατισμού της Σερβίας, έτσι ώστε να αποφευχθεί η επανάληψη λυπηρών επεισοδίων τύπου Ντράσκοβιτς.

Πάντως, τα περιθώρια δράσης της Ελλάδας θα πρέπει να οριοθετηθούν σε συνεργασία με την Ευρωπαϊκή Ένωση και να αποφευχθούν στο μέλλον παρεμβάσεις που μπορεί να εκληφθούν ως ιδιαίτερα μεροληπτικές. Εξάλλου, η χώρα μας θα πρέπει να επιχειρήσει «ανοίγματα» προς την Κροατία και τη Σλοβενία.

Πέρα από τα «στρατιωτικά» προβλήματα, υπάρχουν και σοβαρές εσωτερικές πολιτικές και κοινωνικές τριβές στη Σερβία, ενώ

ένα σημαντικό θέμα που δεν φαίνεται να έχει απασχολήσει ιδιαίτερα τη διεθνή κοινότητα είναι το οικονομικό μέλλον της Βοσνίας, της Σερβίας και των Βαλκανίων γενικότερα. Οι φοβερές υλικές καταστροφές ως αποτέλεσμα των ανηλεών συγκρούσεων, η επιβολή οικονομικών κυρώσεων και η συνακόλουθη ραγδαία μείωση της βιομηχανικής παραγωγής και της οικονομικής δραστηριότητας στις περισσότερες περιοχές της πρώην Γιουγκοσλαβίας, με την εξαίρεση της Σλοβενίας, σε συνδυασμό με τις υψηλές στρατιωτικές δαπάνες, δεν αφήνουν περιθώρια αισιοδοξίας για την οικονομική ανασυγκρότηση της πάλαι ποτέ Γιουγκοσλαβίας. Εξάλλου, η μεγάλη κλίμακας διαρροή εγκεφάλων από τη Σερβία απειλεί να υπονομεύσει τη μελλοντική επιστημονική και οικονομική ανάπτυξη της χώρας αυτής. Ακόμα και αν επιλυθεί σύντομα η γιουγκοσλαβική κρίση, τα σοβαρά οικονομικά προβλήματα των χωρών της περιοχής θα αποτελέσουν πηγή τριβών και αστάθειας, τόσο στις διμερείς τους σχέσεις, όσο και στο εσωτερικό των χωρών αυτών.

Παρουσιάζεται μια μοναδική ευκαιρία για την Ελλάδα να επιχειρήσει μια «ειρηνική επανάσταση» (κατά τον επιτυχημένο όρο των καθηγητών Κουλουμπή, Βερέμη, Ροζάκη και Φατούρου) στα Βαλκάνια και, εκμεταλλευόμενη την ιδιότητά της ως μοναδικού μέλους της Ευρωπαϊκής Ένωσης στην περιοχή, να επιχειρήσει μια υπέρβαση των παραδοσιακών αντιλήψεων περί δημιουργίας «αξόνων» και να ηγηθεί μιας μακρόπνοης προσπάθειας για την οικονομική ανόρθωση και ανάπτυξη των Βαλκανίων.

★ ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ

Η συμμαχία Ελλάδας - Βουλγαρίας, που με ιδιαίτερη προσπάθεια θεμελίωσε ο Κ. Καραμανλής και ενίσχυσαν όλες ανεξαιρέτως οι μεταδιδακτορικές κυβερνήσεις, υπέστη πλήγματα στο πρόσφατο παρελθόν, κυρίως λόγω της κατάρρευσης του Συμφώνου της Βαρσοβίας και της κατάστασης στρατιωτικής αδυναμίας στην οποία ευρέθη η Βουλγαρία. Οι σχέσεις Αθήνας - Σόφιας διήλθαν μια περίοδο ελεγχόμενης ψυχρότητας, ενώ κατά την ίδια περίοδο σημειώθηκε σημαντική πρόοδος στις πολιτικές και οικονομικές σχέσεις της Σόφιας με την Άγκυρα.

Η Βουλγαρία επιδιώκει, και αυτό είναι και θεμιτό και δίκαιο, μια εξομάλυνση των σχέσεών της με τον τοπικό της περίγυρο, χωρίς αυτό να εμπεριέχει κατ' ανάγκην πάγιες και εκ προθέσεως ανθελληνικές αιχμές ή επιθυμία πλήρους ανατροπής του ελληνοβουλγαρικού δεσμού. Τους τελευταίους μήνες, πάντως, παρατηρείται μια ελαφρά θελτωση των ελληνο-βουλγαρικών σχέσεων, ενώ κάνουν την επανεμφάνισή τους τα αντι-τουρκικά αισθήματα μεγάλου μέρους της βουλγαρικής κοινωνίας. Η υιοθέτηση μιας λιγότερο διαλλακτικής στάσης απέναντι στην Άγκυρα διευκολύνεται και από τη σταδιακή αύξηση του ρωσικού ενδιαφέροντος και επιρροής στην περιοχή των Βαλκανίων (αλλά και του Καυκάσου).

Όσον αφορά τις διμερείς σχέσεις Ελλάδας - Βουλγαρίας, σημεία τριβής παραμένουν το εκκρεμές θέμα της ρύθμισης των υδάτων του Νέστου και το πάντα υπαρκτό ενδεχόμενο να γίνουμε μάρτυρες της αναζωπύρωσης του γνωστού βουλγαρικού εθνικισμού και μεγαλοϊδεατισμού. Είναι γνωστές άλλωστε οι βλέψεις της Βουλγαρίας προς τη Δημοκρατία των Σκοπίων, της οποίας διεκδικούν την εθνολογική και γλωσσική πατρότητα και πολιτική κηδεμονία. Μια τέτοια εξέλιξη ασφαλώς θα είχε σοβαρές αποσταθεροποιητικές συνέπειες στην περιοχή των Βαλκανίων στο ποσοστό/βαθμό που

Φωτογραφία από τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο: Η ιστορία επαναλαμβάνεται(;)

θα τροφοδοτούσε αντίστοιχες επεκτατικές ορέξεις από την πλευρά της Αλβανίας και της Σερβίας. Τέλος, πηγή ανησυχίας για την Ελλάδα, αλλά και για άλλες γειτονικές χώρες, αποτελεί το προβληματικό από την άποψη της ασφάλειας πυρηνικό εργοστάσιο στο Κοζλόντουι.

Εκπλήσσει και ανησυχεί η σχεδόν ολοσχερής επενδυτική μας απουσία και αδράνεια (σε κρατικό επίπεδο, τουλάχιστον), που ασφαλώς μας αποστερεί από τη δυνατότητα ενός αποτελεσματικού πολιτικού επηρεασμού των εκεί εξελίξεων. Εντούτοις, ενθαρρυντικό στοιχείο αποτελεί η σημαντική αύξηση των ιδιωτικών επενδύσεων.

Συμπερασματικά, οι ελληνο-βουλγαρικές σχέσεις δεν είναι ανέφελες, αλλά τα προβλήματα μπορούν να επιλυθούν με διάλογο και συνεργασία στον οικονομικό και πολιτικό τομέα.

ΟΡΘΟΔΟΞΙΑ

Θεωρούμε ότι ο παράγων «ορθοδοξία» θα πρέπει να προβληθεί με λιγότερο έντονο τρόπο για να αποφευχθεί η κλιμάκωση της θρησκευτικής αντιπαράθεσης στα Βαλκάνια. Η επίσημη υποστήριξη για τη δημιουργία ενός ορθόδοξου τόξου ή άξονα μπορεί να οδηγήσει στην ενίσχυση των προσπαθειών για τη δημιουργία ενός μουσουλμανικού τόξου. Ο δε χαρακτήρας της προσπάθειας για την αναδίωξη της ορθοδοξίας στα Βαλκάνια και την Αν. Ευρώπη θα πρέπει να είναι εμφανώς πνευματικός και υπερεθνικός, και όχι «κοσμικός».

Ελληνική διείσδυση στα Βαλκάνια

Στο πλαίσιο της διείσδυσης της Ελλάδας στα Βαλκάνια, πρωτεύουσα σημασία θα πρέπει να δώσουμε στην πολιτιστική, μορφωτική, διοικητική και θεσμική διπλωματία. Ενδεικτικά αναφέρουμε:

- ★ Χορήγηση υποτροφιών σε βαλκάνιους φοιτητές για το Δημοκρίτειο, Αριστοτέλειο και Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, καθώς και τις στρατιωτικές σχολές της χώρας μας. Δημιουργία αγγλόφωνων τμημάτων, αν χρειαστεί.
- ★ Σύνταξη φιλόδοξων συμφωνιών μορφωτικής και πολιτιστικής συνεργασίας.
- ★ Υποδοχή της ανάπτυξης σε όλες αυτές τις χώρες σύγχρονων θεσμών και οργανοδιοικητικών προτύπων.
- ★ Επανενεργοποίηση σε όλα τα επίπεδα του πολυμερούς βαλκανικού πολιτικού και οικονομικού διαλόγου χωρίς τα προσκόμματα πλέον των σοβαρών ιδεολογικών διαφορών του παρελθόντος.
- ★ Οργάνωση ετήσιας βαλκανικής διάσκεψης τύπου «Νταβός», με έδρα διεξαγωγής τη Θεσσαλονίκη ή άλλη πόλη στη Β. Ελλάδα.
- ★ Ίδρυση Βαλκανικού Ινστιτούτου Περιφερειακής Ανάπτυξης

και Ευρωπαϊκής Τράπεζας για την ανάπτυξη των Βαλκανίων κατ' εικόνα και ομοίωση της Ευρωπαϊκής Τράπεζας για την ανασυγκρότηση της Ανατολικής Ευρώπης, με έδρα τη Θεσσαλονίκη.

Τα εν λόγω ιδρύματα θα μπορούσαν να αναλάβουν τη διαχείριση της κοινοτικής βοήθειας προς τα Βαλκάνια και την αποτελεσματική διοχέτευση διεθνών κεφαλαίων προς την περιοχή αυτή. Κατ' αυτόν τον έμμεσο αλλά αποτελεσματικό τρόπο, η Ελλάδα θα μπορούσε να εξελιχθεί στον αποκλειστικό υπεργολάβο της κοινοτικής πολιτικής για τα Βαλκάνια, με όλες δεδαιώς τις θετικές πολιτικές και οικονομικές συνέπειες.

5. ΕΛΛΗΝΟ-ΑΛΒΑΝΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ

Οι βασικοί άξονες της ελληνικής πολιτικής προς την Αλβανία είναι οι ακόλουθοι:

- 1) η προστασία και ο σεβασμός των δικαιωμάτων της ελληνικής μειονότητας,
- 2) η σημαντική μείωση του αριθμού των οικονομικών προσφύγων μέσω της αποτελεσματικής φύλαξης των συνόρων –κυρίως από την αλβανική πλευρά– και της βελτίωσης της οικονομικής κατάστασης στη χώρα αυτή,
- 3) η μη έγερση εδαφικών - μειονοτικών διεκδικήσεων από την Αλβανία, με επίκεντρο το ανύπαρκτο θέμα της Τσαμουριάς και
- 4) ο περιορισμός της τουρκικής διείσδυσης.

Το βασικό αντικείμενο της ελληνο-αλβανικής αντιπαράθεσης αφορά ένα κατ' εξοχήν ευαίσθητο και ακανθώδες ζήτημα για τα σημερινά Βαλκάνια: το καθεστώς και τα δικαιώματα των μειονοτήτων. Στη συγκεκριμένη περίπτωση, πρόκειται για την τελευταία μεγάλη ελληνική μειονότητα: αυτή της Β. Ηπείρου.

Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι η αλβανική πολιτική ηγεσία, σε μια προσπάθεια να αποσπάσει την προσοχή του πληθυσμού από τα σοβαρότατα εσωτερικά προβλήματα, παίζει το εθνικιστικό χαρτί, τόσο εκτός των συνόρων της χώρας (Κοσσυφοπέδιο και Σκόπια), όσο και στο εσωτερικό (με εξιλαστήριο θύμα την ελληνική μειονότητα). Ταυτόχρονα, εκφράζει ανησυχίες (οι οποίες δεν αποκλείεται να είναι σε κάποιο βαθμό ειλικρινείς) για το ρόλο και τις δραστηριότητες της Ορθόδοξης Εκκλησίας όπως αυτές εκφράζονται από μερίδα της ελληνικής εκκλησιαστικής ιεραρχίας), την οποία φαίνεται να θεωρεί όργανο της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής.

Επιπροσθέτως, η σύνδεση και προσπάθεια εξίσωσης, από ελληνικής πλευράς, του καθεστώτος της ελληνικής μειονότητας με αυτό του αλβανικού πληθυσμού στο Κοσσυφοπέδιο εγκυμονεί πολλούς κινδύνους, αφού προκαλεί στην αλβανική κυβέρνηση περιττές και αβάσιμες, πλην όμως υπαρκτές, ανησυχίες για ελληνικές εδαφικές δόλεις στη Β. Ήπειρο (ανησυχίες που ενισχύονται από τις ακραίες απόψεις μερίδας ελλήνων πολιτικών και θρησκευτικών αξιωματούχων). Επιπλέον, και αυτό αποτελεί έναν ακόμα πιο σοβαρό κίνδυνο, ενδέχεται να δημιουργήσει ένα προηγούμενο το οποίο μπορεί να εκμεταλλευτεί στο μέλλον η Τουρκία στη Δυτική Θράκη (όπου υπάρχει το πρόσθετο πρόβλημα της εδαφικής γειννίας των μουσουλμανικών μειονοτήτων σε Βουλγαρία και Ελλάδα).

Τα πρόσφατα επεισόδια, αλλά και η γενικότερη στάση της αλβανικής κυβέρνησης, έχουν προκαλέσει ανησυχία για την ασφάλεια

ΠΑΡΑ ΤΙΣ ΠΡΟΕΚΚΛΟΓΙΚΕΣ ΥΠΟΣΧΕΣΕΙΣ ΤΟΥ ΠΡΟΕΔΡΟΥ ΚΛΙΝΤΟΝ, ΥΠΑΡΧΟΥΝ ΣΟΒΑΡΕΣ ΑΜΦΙΒΟΛΙΕΣ ΓΙΑ ΚΑΠΟΙΑ ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΗ ΑΛΛΑΓΗ ΤΗΣ ΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΗΣ ΣΤΑΣΗΣ ΣΤΟ ΚΥΠΡΙΑΚΟ ΖΗΤΗΜΑ

λεια των Ελλήνων κατοίκων της Β. Ηπείρου. Υπάρχουν τρία πιθανά βραχυπρόθεσμα και μεσοπρόθεσμα σενάρια, που ενδέχεται να θέσουν σε κίνδυνο την ασφάλεια της ελληνικής μειονότητας: 1) Συγκρούσεις στο Κοσσυφοπέδιο, με άμεσο επακόλουθο τη συρροή μεγάλου αριθμού προσφύγων, τους οποίους εγκαθιστά η αλβανική κυβέρνηση στη Β. Ήπειρο, προβαίνοντας ταυτόχρονα σε διώξεις σε βάρος της ελληνικής μειονότητας, 2) περαιτέρω όξυνση των σχέσεων Αλβανίας - Σκοπίων, συγκρούσεις Αλβανόφωνων και Σλαβόφωνων στα Σκόπια, διάλυση του κράτους αυτού και απορρόφησή του από την Αλβανία και τη Βουλγαρία και διώξεις σε βάρος της ελληνικής μειονότητας, και 3) διώξεις σε βάρος της μειονότητας ως αποτέλεσμα των εσωτερικών εξελίξεων στην Αλβανία.

Είναι, βέβαια, ευνόητο ότι χρειάζεται ιδιαίτερη προσοχή για την αποφυγή δημιουργίας προηγούμενου, το οποίο θα μπορούσε να μεταλλευθεί η Τουρκία και να προκαλέσει προβλήματα σχετικά με τη μουσουλμανική μειονότητα στη Θράκη. Τέλος, είναι πολύ πιθανό ότι μια ελληνική στρατιωτική επέμβαση θα οδηγούσε σε απομόνωση της Ελλάδας από τους υπόλοιπους εταίρους της Κοιότητας.

Αξίζει να σημειωθεί ότι η στάση της Ευρωπαϊκής Ένωσης και των ΗΠΑ στην πρόσφατη ελληνο-αλβανική κρίση δεν ήταν τόσο ελπιόσημη για την Ελλάδα όσο θα περίμενε κανείς. Αντίθετα, οι ΗΠΑ και οι ευρωπαϊκές χώρες υιοθέτησαν μια σχετικά ουδέτερη στάση, κηρύσσοντας τη θερμή τους υποστήριξη για το σεβασμό των δικαιωμάτων των μειονοτήτων και παροτρύνοντας τους δύο «αντίδικοι» να χαμηλώσουν τους τόνους και να λύσουν τα διμερή προβλήματα μέσω διαπραγματεύσεων.

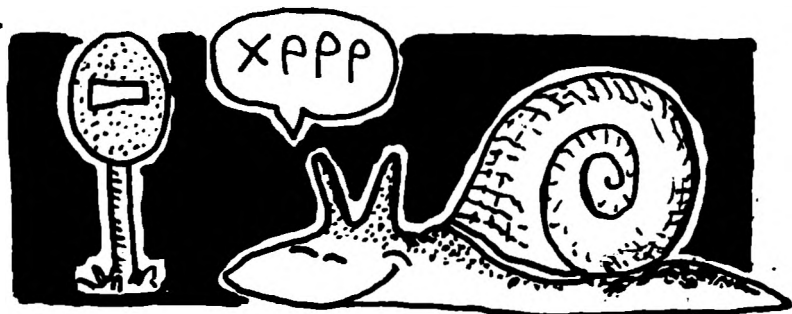
Η σχετικά ουδέτερη στάση των δυτικών χωρών οφείλεται τόσο στην ύπαρξη αμερικανικών, κυρίως, συμφερόντων στην Αλβανία, όπως δείχνει η διαφαινόμενη «πρόσδεση» της Αλβανίας στο «αμερικανικό άρμα»), όσο και στη μάλλον αρνητική εικόνα που έχουν οι δυτικές χώρες για την ελληνική βαλκανική πολιτική.

Ελληνική πολιτική απέναντι στην Αλβανία

Βασική αρχή της ελληνικής βαλκανικής πολιτικής θα πρέπει να είναι η αποχή από πολεμικά σενάρια και παιχνίδια. Η Ελλάδα διαθέτει επαρκή στρατιωτική ισχύ και υπεροχή απέναντι σε κάθε γειτόνα, και αυτό το γνωρίζουν οι χώρες αυτές. Συνεπώς, η επίδειξη στρατιωτικής ισχύος δεν κρίνεται ως απαραίτητη.

Από την άλλη πλευρά, η ελληνική πολιτική θα ήταν πιο αποτελεσματική αν συνοδευόταν από τη διακριτική και σε χαμηλούς τόνους υπενθύμιση ότι η Ελλάδα (ως η κατ' εξοχήν μη αναθεωρητική δύναμη στα Βαλκάνια) δεν έχει εδαφικές βλέψεις, ότι σε καμία περίπτωση δεν ευνοεί την επίλυση των διακρατικών διαφορών με βίαιο τρόπο και φυσικά είναι κατά της βίαιης αλλαγής των συνόρων, αλλά και ότι δεν είναι σε καμία περίπτωση διατεθειμένη να παρενχτεί την κακομεταχείριση της ελληνικής μειονότητας στη Β. Ήπειρο, ή άλλες απειλές κατά της εθνικής ασφάλειας και των ελληνικών συμφερόντων. Έτσι, ενώ στην τρέχουσα χρονική περίοδο, δεν χρειάζονται ενέργειες στρατιωτικού χαρακτήρα, όπως για παράδειγμα συγκέντρωση στρατιωτικών δυνάμεων στα ελληνο-αλβανικά σύνορα, πέρα από τις απαιτούμενες για την καλύτερη αλλαγή των συνόρων, θεωρούμε, ωστόσο, απαραίτητη την επεξεργασία σχεδίων δράσης για την αντιμετώπιση ενδεχόμενης απειλής κατά της ελληνικής μειονότητας της Β. Ηπείρου. Θα επαναλάβουμε, όμως, ότι η στρατιωτική αντιμετώπιση της απειλής θα πρέπει να αποτελέσει λύση *εσχάτης ανάγκης*.

Η ελληνική πολιτική απέναντι στην Αλβανία θα πρέπει να είναι αυτή του «καρότου» και του «ραβδιού». Το βάρος θα πρέπει να είναι στα θετικά κίνητρα με την πραγματοποίηση μιας «επίθεσης ειρήνης», αύξηση των επενδύσεων (στο βαθμό που αυτό είναι επι-

κτό, και με εκμετάλλευση των δυνατοτήτων που προσφέρει η Ευρωπαϊκή Ένωση) και εύρεση αμοιβαία ικανοποιητικής λύσης στο πρόβλημα των λαθρομεταναστών. Η εφαρμογή μιας τέτοιας πολιτικής θα αυξήσει την ελληνική επιρροή στην Αλβανία, με αποτέλεσμα μια μελλοντική σκλήρυνση της ελληνικής στάσης να υποχρεώσει την Αλβανία να συνειδητοποιήσει πλήρως το βαθμό εξάρτησής της από την Ελλάδα. Παράλληλα με την οικονομική συνεργασία, θα πρέπει έμπρακτα να γνωστοποιήσουμε ότι η (περαιτέρω) προώθηση των σχέσεων Αλβανίας - Ευρωπαϊκής Ένωσης εξαρτάται σε ένα σημαντικό ποσοστό από τη νομιμόφρονα συμπεριφορά της χώρας αυτής και βεβαίως τη συγκατάθεση της Ελλάδας. Θα πρέπει, τέλος, να καταστήσουμε σαφές ότι για την Ελλάδα δεν υφίσταται θέμα Τσάμηδων, και ότι προσπάθειες ανακίνησης του θέματος θα είναι ζημιογόνες για τις διμερείς σχέσεις.

Ιδιαίτερα αποτελεσματική για τη βελτίωση των διμερών σχέσεων θα είναι η μείωση της επιρροής εσωτερικών παραγόντων στη διαμόρφωση εξωτερικής πολιτικής (όσο κι αν αυτό κάθε άλλο παρά εύκολο είναι) και ο περιορισμός της επιρροής των ακραίων στοιχείων και στις δύο πλευρές.

Τέλος, θεωρούμε ως αναποτελεσματική την πολιτική των ηχηρών ενεργειών και εξαγγελιών σε ανώτερο και ανώτατο πολιτικό επίπεδο, και ως πολύ πιο χρήσιμες τις χαμηλού και μεσαίου επιπέδου επαφές και διεργασίες, κυρίως μέσω διπλωματικών καναλιών.

Δεν θα πρέπει να υποτιμηθεί η αξία και των αρνητικών κινήτρων. Για το σεβασμό των δικαιωμάτων και την προώθηση των συμφερόντων της μειονότητας θα πρέπει να γίνει μια προσπάθεια επηρεασμού της διεθνούς κοινής γνώμης, συνοδευόμενη από διπλωματικές παραστάσεις σε διεθνή fora. Η προσπάθεια αυτή θα στοχεύει στην επίτευξη κυρίως μεσοπρόθεσμων και μακροπρόθεσμων στόχων, αλλά ενίοτε και σε βραχυπρόθεσμα οφέλη. Εξάλλου, το σημαντικότερο όπλο που διαθέτει η Ελλάδα απέναντι στην Αλβανία είναι ο μεγάλος αριθμός αλβανών μεταναστών που ζουν και εργάζονται στη χώρα μας. Σε καμία περίπτωση δεν συμφωνούμε με τη μετατροπή των ανθρώπων αυτών σε πιόνια πολιτικών παιγνίων, ανάμεσα στις δύο χώρες. Ωστόσο, αν παραστεί επιτακτική ανάγκη, και μέσω προσεκτικών χειρισμών, θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί η απειλή της απέλασης μεγάλου αριθμού λαθρομεταναστών και του αποτελεσματικότερου «σφραγίσματος» των ελληνο-αλβανικών συνόρων.

Θα πρέπει, πάντως, να σημειωθεί ότι η «σκληρή» πολιτική απέναντι στην Αλβανία δεν υποστηρίζεται ούτε από την πλειοψηφία των στελεχών της «Ομόνοιας» ούτε από τον Αρχιεπίσκοπο Αναστάσιο Γιαννουλάτο, αφού εκτιμούν ότι σε καμία περίπτωση δεν διασφαλίζει τα συμφέροντα της μειονότητας. Επιπλέον, η ύπαρξη ενός ακόμα ανοιχτού μετώπου δεν συμφέρει την Ελλάδα, που αντιμετωπίζει μια σοβαρή απειλή στα ανατολικά της σύνορα, ενώ εκκρεμεί και η ρύθμιση του «Μακεδονικού».

Συμπερασματικά, οι εκάστοτε ελληνικές κυβερνήσεις θα πρέπει να εφαρμόσουν μια συνεπή και σταθερή πολιτική απέναντι στην Αλβανία, με γνώμονα την αποφυγή υιοθέτησης ακραίων και άκαμπτων θέσεων, οι οποίες κατά κανόνα δεν προωθούν τη βελτίωση των διμερών σχέσεων, αλλά και την αποφυγή επίδειξης υπερβολικής υποχωρητικότητας, η οποία ενδέχεται να ερμηνευθεί από την άλλη πλευρά ως αδυναμία.

Κλείνουμε με την επισήμανση ότι μεσο-μακροπρόθεσμα σοβαρή

Κάτω απ' τα συντρίμια της φρίκης

και ανησυχητική πρέπει να χαρακτηριστεί η αδυναμία της χώρας μας να αναδειχθεί σε βαρύνουσα οικονομική και επενδυτική δύναμη στην Αλβανία και να «εκμαιεύσει» μίαν επιτέλους σοβαρή και γενναιόδωρη κοινοτική χρηματοδότηση για τα Βαλκάνια γενικότερα και την Αλβανία ειδικότερα.

6. ΣΧΕΣΕΙΣ ΜΕ ΗΠΑ

Η σημερινή κυδέρνηση, εκτιμώντας ότι υπάρχει σύγκρουση συμφερόντων ανάμεσα στις ΗΠΑ και την Ευρωπαϊκή Ένωση στα Βαλκάνια, επέλεξε την πρόσδεση στο αμερικανικό «άρμα», θεωρώντας ότι παρέχονται έτσι περισσότερες δυνατότητες προώθησης των εθνικών συμφερόντων, απ' ό,τι με τον γαλλο-γερμανικό άξονα.

Ωστόσο, δεν στοιχειοθετείται επαρκώς η αντιπαράθεση ΗΠΑ-Ε.Ε. στα Βαλκάνια, αφού κατά γενική εκτίμηση υπάρχει αντίθεση συμφερόντων, αλλά όχι σύγκρουση. Η άποψη αυτή ενισχύεται από τη διαφαινόμενη ανυπαρξία αμερικανικής βαλκανικής πολιτικής και από τις δηλώσεις αμερικανών αξιωματούχων ότι οι ΗΠΑ δεν έχουν ζωτικά συμφέροντα στην περιοχή⁵.

Η Ελλάδα θα πρέπει να επιλέξει μια «συνδυαστική» πολιτική: την καλλιέργεια στενών σχέσεων με την εναπομένουσα στρατιωτική υπερδύναμη (εν όψει και της τριγωνικής σχέσης ΗΠΑ - Ελλάδας - Τουρκίας), χωρίς όμως ουσιαστική απομάκρυνση από την Ευρωπαϊκή Ένωση (κάτι το οποίο δεν θα επέτρεπε η εξάρτηση της ελληνικής οικονομίας). Μακροπρόθεσμα, εξάλλου, πιστεύουμε ότι τα ελληνικά συμφέροντα ταυτίζονται με την τύχη της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Τέλος, πολλοί αναλυτές εκτιμούν ότι η ανάπτυξη στενών σχέ-

σεων με τις ΗΠΑ για την ενίσχυση της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής δεν πρόκειται να αποφέρει κανένα κέρδος, αν η Αθήνα δεν εννοήσει αυτές τις σχέσεις ως ένα πεδίο δυναμικής συνεργασίας στη βάση συγκεκριμένων ελληνικών στόχων και επιδιώξεων.

7. ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΙ ΚΑΙ ΣΥΜΜΑΧΙΕΣ: ΝΑΤΟ - ΔΥΤΙΚΟ-ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ - ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΗΝΩΜΕΝΩΝ ΕΘΝΩΝ

Το βασικό ζήτημα στις σχέσεις της Ελλάδας με τη Συμμαχία αφορά στην ίδρυση των υπο-στρατηγείων. Χωρίς να εισέλθουμε σε τεχνικές λεπτομέρειες, θα εκφράσουμε την άποψη ότι εφόσον διασφαλίζονται σε ικανοποιητικό βαθμό τα ελληνικά κυριαρχικά δικαιώματα, η ελληνική απάντηση θα πρέπει να είναι θετική. Έτσι, θα αυξηθούν οι πιθανότητες εγκατάστασης της πολυεθνικής μεραρχίας ταχείας αντίδρασης, ενώ θα υπάρξουν και σημαντικά οφέλη στους τομείς της εκπαίδευσης, βελτίωσης της υλικο-τεχνικής υποδομής και συνεργασίας με τις ένοπλες δυνάμεις συμμαχικών χωρών. Βέβαια, οι ελληνικές επιλογές, τόσο στο συγκεκριμένο θέμα, όσο και γενικότερα, θα πρέπει να πάψουν να βασίζονται σε υπεραπλουστεύσεις του τύπου: «Η Τουρκία διαφωνεί, άρα η επιλογή Χ είναι θετική για την Ελλάδα».

Στην πρόσφατη διάσκεψη κορυφής του ΝΑΤΟ υπήρξε εντυπωσιακή συναίνεση όσον αφορά στην ανάγκη διατήρησης της Συμμαχίας. Σε μια προσπάθεια καθορισμού του νέου της ρόλου στο υπό διαμόρφωση διεθνές σύστημα, συμφωνήθηκε η ενίσχυση της πολιτικής διάστασης της Συμμαχίας, πέραν της στρατιωτικής. Σημαντική ήταν και η συζητούμενη αναβάθμιση του ρόλου του ευρωπαϊκού πυλώνα με τη δημιουργία αυτόνομου στρατιωτικού βραχίονα. Τέλος, ρεαλιστική αλλά όχι ιδιαίτερα ικανοποιητική ήταν η προτεινόμενη ρύθμιση για τις χώρες της πρώην Ανατολικής Ευρώπης. Η διατύπωση ήταν, πάντως, σκόπιμα αόριστη, αφήνοντας έτσι περιθώρια αλλαγών.

Όσον αφορά τις ελληνικές θέσεις για το νέο ρόλο και την προς Ανατολές διεύρυνση του ΝΑΤΟ, θεωρούμε ότι, εφόσον αποκλείστηκε η συμμετοχή των βαλκανικών χωρών, τουλάχιστον για το εγγύς μέλλον, η Ελλάδα ορθά ακολούθησε την πλειοψηφία των υπολοίπων νατοϊκών εταίρων και απέφυγε το πολιτικό κόστος ενεργού και αναφανδόν υποστήριξης μιας συγκεκριμένης πολιτικής επιλογής. Πάντως, πάγιο ελληνικό συμφέρον αποτελεί η διατήρηση φιλικών σχέσεων με τη Ρωσία, η οποία φαίνεται αποφασισμένη να διαδραματίσει ουσιαστικό ρόλο στα Βαλκάνια και την Κεντρική Ασία, φράζοντας έτσι το δρόμο για αύξηση της τουρκικής επιρροής στις περιοχές αυτές.

Τέλος, η Ελλάδα θα πρέπει να εκμεταλλευθεί τη διαφαινόμενη αναβάθμιση της νότιας πτέρυγας της Συμμαχίας (αυτή, τουλάχιστον, είναι η εσχάτως διαμορφούμενη άποψη στις ΗΠΑ).

Η αδρανοποίηση του Άρθρου 5 του Καταστατικού της Αντικοευρωπαϊκής Ένωσης (ΔΕΕ) ουσιαστικά αφαιρεί κάθε περιθώριο ενίσχυσης της ελληνικής ασφάλειας απέναντι στην τουρκική απειλή. Πέραν αυτού, πάντως, η ισότιμη και πλήρης ελληνική συμμετοχή στη ΔΕΕ δίδει στη χώρα μας τη δυνατότητα εξασφάλισης ορισμένων πολιτικών, τεχνολογικών και στρατιωτικών οφελών.

Όσον αφορά στον Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών, θεωρούμε απαραίτητη την αναβάθμιση της ελληνικής διπλωματικής παρουσίας στα διάφορα όργανα και μια πιο ενεργό ελληνική συμμετοχή στις διεργασίες και τα τεκταινόμενα στον Οργανισμό. Ελληνική επιδίωξη θα πρέπει να αποτελέσει η εκλογή της χώρας μας στο Συμβούλιο Ασφαλείας (ως μη - μόνιμο μέλος), στόχος που απαιτεί, βέβαια, μακροχρόνια προετοιμασία. Ταυτόχρονα, η Ελλάδα θα πρέπει να υποστηρίξει, χωρίς να έρθει σε σύγκρουση με τους

εταίρους της, και εξασφαλίζοντας κάποια ανταλλάγματα, τη διεύρυνση του Συμβουλίου Ασφαλείας με την είσοδο κρατών όπως η Ιαπωνία, η Γερμανία, η Ινδία, η Βραζιλία και η Νιγηρία, με την ιδιότητα του μόνιμου μέλους, χωρίς όμως δικαίωμα αρνησικυρίας (βέτο).

Η Ελλάδα θα πρέπει να υποστηρίξει επί της αρχής την αύξηση των αρμοδιοτήτων του ΟΗΕ, ιδιαίτερα στον τομέα των ειρηνευτικών επιχειρήσεων (peace-keeping operations). Στο θέμα της επιβολής της ειρήνης (peace-making), τα πράγματα είναι λιγότερο ξεκάθαρα και οι αποφάσεις θα πρέπει να λαμβάνονται μετά από μελέτη και ανάλυση των ιδιαιτεροτήτων της κάθε περίπτωσης.

Θεωρούμε ως ιδιαίτερα χρήσιμη τη συμμετοχή της χώρας μας σε ειρηνευτικές επιχειρήσεις, τόσο στο πλαίσιο του ΟΗΕ, όσο και της Δυτικο-Ευρωπαϊκής Ένωσης, για τους ακόλουθους λόγους:

- α) βελτιώνει τη διεθνή εικόνα της Ελλάδας,
- β) προσφέρει πολύτιμη εμπειρία στους άνδρες των ενόπλων δυνάμεων που θα συμμετάσχουν στην επιχείρηση,
- γ) ενισχύει το διεθνή ρόλο του ΟΗΕ/Δυτικο-Ευρωπαϊκής Ένωσης και συνεισφέρει στην επίλυση διεθνών κρίσεων.

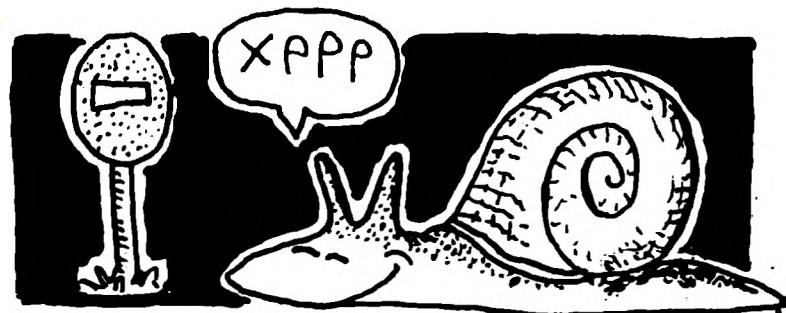
Εννοείται βέβαια ότι οι πιθανοί κίνδυνοι για τους (εθελοντές) συμμετέχοντες στην ειρηνευτική επιχείρηση δεν θα ξεπερνούν κάποια λογικά και αποδεκτά όρια.

8. ΜΕΣΟΓΕΙΟΣ - ΜΕΣΗ ΑΝΑΤΟΛΗ

Η περιοχή της Μεσογείου αποτελεί ένα κατ' εξοχήν προβληματικό γεωπολιτικό σύνολο, αφού σε αυτήν εκδηλώνονται ο ενδημικός χαρακτήρας της αραβοϊσραηλινής διένεξης και άλλων περιφερειακών συγκρούσεων, η επέκταση του ισλαμικού φανατισμού, αλλά και ο συνδυασμός επιδράσεων από αυξανόμενα οικονομικά, πολιτικά και οικολογικά προβλήματα. Επειδή δε η Μεσόγειος είναι το σημαντικότερο ίσως σημείο επαφής μεταξύ Βορρά - Νότου, πιστεύουμε ότι η αντιπαράθεση μεταξύ των δύο αυτών κόσμων θα επηρεάσει και την ελληνική ασφάλεια.

Θα εμφανιστούν νέες ή θα οξυνθούν υπάρχουσες εστίες προβλημάτων στα Βαλκάνια, την περιοχή της Μεσογείου την Εγγύς και Μέση Ανατολή. Τα προβλήματα αυτά θα είναι σε μεγάλο βαθμό υπερεθνικά, με την έννοια ότι θα θίγουν τα συμφέροντα και την ασφάλεια περισσότερων του ενός κρατών και αντίστοιχα, η επίλυσή τους θα απαιτήσει τη συνεργασία πολλών κρατών. Επιπλέον, θεωρούμε ότι η παραδοσιακή θεώρηση των στρατιωτικών προβλημάτων ασφαλείας ως το μοναδικό ή τουλάχιστον το βασικότερο αντικείμενο της εξωτερικής πολιτικής είναι ανεπαρκές. Οικονομικά, κοινωνικά και περιβαλλοντικά προβλήματα επηρεάζουν σημαντικά την ασφάλεια ενός κράτους. Επομένως, θα πρέπει να διευρύνουμε την αντίληψη της εξωτερικής μας πολιτικής έτσι ώστε να περιλάβει και τους τομείς αυτούς.

Πριν αναφερθούμε σε συγκεκριμένα προβλήματα, θα θέλαμε να παρουσιάσουμε συνοπτικά τη θεωρητική βάση για την ανάλυσή μας. Πιστεύουμε ότι η αντίληψη της ασφαλείας πρέπει να γίνει ευρύτερη και να περιλάβει όχι μόνο θέματα στρατιωτικής ασφαλείας (που μέχρι τώρα ονομαζόταν high politics), αλλά και την οικονομική, κοινωνική, περιβαλλοντική και άλλες μορφές ασφαλείας (τα επονομαζόμενα low politics). Και αυτό είναι εμφανές στην περιοχή της Μεσογείου και της Μέσης Ανατολής, όπου οι απειλές κατά της ασφαλείας των χωρών της περιοχής είναι πολλαπλής φύσεως: όχι μόνο στρατιωτικής, αλλά και οικονομικής, κοινωνικής, περιβαλλοντικής φύσεως, κ.ά. Και θα πρέπει να τονιστεί ιδιαίτερα η διεθνής διάσταση των απειλών αυτών, οι οποίες είτε έχουν υπερεθνικά «αίτια», είτε μπορούν να αντιμετωπιστούν μόνο με συντονισμένη διεθνή δράση και συνεργασία. Τα προβλήματα

αυτά, ακόμα και όταν δεν επιδρούν άμεσα στην ασφάλεια ενός κράτους, μπορούν να αποτελέσουν σημεία τριβής και να προκαλέσουν την επιδείνωση των σχέσεων ανάμεσα σε δύο ή περισσότερες χώρες.

Και αυτό καθίσταται σαφές στην έκθεση Van der Brink, που υπεβλήθη το 1992 στην Πολιτική Επιτροπή του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου. Πιο συγκεκριμένα αναφέρεται ότι: «... η επέκταση του ισλαμικού φονταμενταλισμού, η ενδημική κατάσταση της αραβοϊσραηλινής διαμάχης, η επέκταση των συγκρούσεων μεταξύ διαφόρων εθνοτήτων και ομάδων, καθώς και ο συνδυασμός επιδράσεων από τα αυξανόμενα οικολογικά προβλήματα, την οικονομική εξάρτηση, τη διατήρηση στην εξουσία διαφόρων καθεστώτων που διάκινεται εχθρικά στην ανάπτυξη της δημοκρατίας και το σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, την ανεργία, τη δημογραφική έκρηξη και τα αυξανόμενα μεταναστευτικά ρεύματα έχουν οδηγήσει σε μεγάλη πολιτική και κοινωνική αποσταθεροποίηση όλης της νότιας και νοτιοανατολικής περιοχής της Μεσογείου».

Η χώρα μας θα πρέπει να τονίσει τη μεσογειακή της διάσταση και να προωθήσει την ιδέα της σύγκλησης μιας διάσκεψης για τη Συνεργασία και την Ασφάλεια στη Μεσόγειο (ΔΑΣΜ). Ένας τέτοιος περιφερειακός θεσμός θα μπορούσε να παίξει σημαντικό ρόλο στη διαχείριση κρίσεων, σε θέματα ανθρωπίνων δικαιωμάτων, προστασίας μειονοτήτων, προστασίας περιβάλλοντος και οικονομικής ανάπτυξης. Θα αποτελούσε επίσης ένα ιδιαίτερα χρήσιμο (περιφερειακό) forum συνομιλιών και επαφών μεταξύ των χωρών της περιοχής.

Όσον αφορά στη Μέση Ανατολή, μετά τις τελευταίες εξελίξεις στο Παλαιστινιακό και με την ευκαιρία της ανάληψης της προεδρίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης από την Ελλάδα, η χώρα μας θα υποχρεωθεί να χαράξει και να εφαρμόσει μια πιο ενεργό πολιτική απέναντι στον αραβικό κόσμο και το Ισραήλ. Πρόκειται για μια καλή ευκαιρία προώθησης των ελληνικών συμφερόντων στην περιοχή (τα οποία περιλαμβάνουν την απρόσκοπτη κάλυψη ενεργειακών αναγκών, την ανάπτυξη των εμπορικών σχέσεων -αν και τα περιθώρια ελληνικής οικονομικής διείσδυσης είναι σχετικά περιορισμένα-, τον περιορισμό της τουρκικής επιρροής στην περιοχή και την εξασφάλιση πολιτικής υποστήριξης στο Κυπριακό), η οποία δεν πρέπει να χαθεί.

9. ΕΘΝΙΚΗ ΑΜΥΝΑ

Πρωταρχικό μέλημα της ελληνικής αμυντικής πολιτικής θα πρέπει να είναι ο ορισμός της τουρκικής απειλής. Είναι στρατιωτικής ή πολιτικής φύσης; Στοχεύει η Τουρκία στην κατάληψη ελληνικών εδαφών ή στην κλιμακούμενη παραβίαση και σταδιακή συρρίκνωση ελληνικών κυριαρχικών δικαιωμάτων και στην περιθωριοποίηση και φινλανδοποίηση της χώρας μας για να διευκολυνθεί η προσπάθεια της Τουρκίας για ανάδειξη σε περιφερειακή υπερδύναμη; Ο ορισμός της απειλής είναι ιδιαίτερα σημαντικός διότι θα επηρεάσει αποφασιστικά τη διαμόρφωση της ελληνικής αμυντικής πολιτικής.

Μετά τον πολιτικό ορισμό της απειλής και εφόσον η πολιτική ηγεσία της χώρας καταλήξει στο συμπέρασμα ότι υφίσταται στρατιωτική απειλή εκ μέρους της Τουρκίας, θα πρέπει να αποφασιστεί ποια θα πρέπει να είναι η ακολουθητέα ελληνική πολιτική απέναντι

**ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΒΟΣΝΙΑΣ -
ΕΡΖΕΓΟΒΙΝΗΣ, ΠΙΣΤΕΥΟΥΜΕ ΟΤΙ Η ΕΠΙΤΥΧΙΑ
ΜΙΑΣ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗΣ ΕΠΕΜΒΑΣΗΣ
ΚΑΘΙΣΤΑΤΑΙ ΙΔΙΑΙΤΕΡΑ ΑΜΦΙΒΟΛΗ, ΛΟΓΩ
ΤΗΣ ΥΠΑΡΞΗΣ ΜΙΑΣ ΣΕΙΡΑΣ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΩΝ,
ΤΟΣΟ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΟΣΟ ΚΑΙ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗΣ
ΦΥΣΕΩΣ**

ντι στην Τουρκία.

Οι συγγραφείς του άρθρου αυτού δεν συμμερίζονται υποχρεωτικά την άποψη περί του αναπόφευκτου μιας πολεμικής σύρραξης, μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας, αν και θεωρούν το ενδεχόμενο αυτό ως πιθανό αν συνεχιστεί η διαφαινόμενη ανατροπή της στρατιωτικής (και οικονομικής) ισορροπίας δυνάμεων ανάμεσα στις δυο χώρες και η διαμόρφωση ενός ανισοζυγίου δυνάμεων σε βάρος της Ελλάδας. Η χώρα μας θα πρέπει να καταβάλει κάθε προσπάθεια για την επαναφορά της σχέσης ισχύος με την Τουρκία στο παλαιότερο επίπεδο της «γενικής ισορροπίας».

Πώς μπορεί να γίνει αυτό σε μια περίοδο όπου η κακή κατάσταση της ελληνικής οικονομίας δεν επιτρέπει την αύξηση των (ήδη πολύ υψηλών) αμυντικών δαπανών; Επιπλέον, υπάρχει πειστική μεσοπρόθεσμη και μακροπρόθεσμη ανάγκη για μείωση του ποσοστού

**ΘΕΩΡΟΥΜΕ ΟΤΙ Ο ΠΑΡΑΓΩΝ «ΟΡΘΟΔΟΞΙΑ»
ΘΑ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΠΡΟΒΛΗΘΕΙ ΜΕ ΛΙΓΟΤΕΡΟ
ΕΝΤΟΝΟ ΤΡΟΠΟ ΓΙΑ ΝΑ ΑΠΟΦΕΥΧΘΕΙ Η
ΚΛΙΜΑΚΩΣΗ ΤΗΣ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗΣ
ΑΝΤΙΠΑΡΑΘΕΣΗΣ ΣΤΑ ΒΑΛΚΑΝΙΑ**

του ΑΕΠ που διατίθεται για τις θεωρούμενες, ως μη παραγωγικές αμυντικές δαπάνες. Σε περίπτωση που δεν μειωθούν οι αμυντικές δαπάνες ή που ίσως αυξηθούν στο πλαίσιο της κλιμάκωσης του ανταγωνισμού εξοπλισμών με την Τουρκία, υπονομεύεται το μέλλον της ελληνικής οικονομίας και κοινωνίας. Βέβαια, συγκρινόμενη με το πιθανό κόστος ενός ελληνο - τουρκικού πολέμου που ενδέχεται να καταλήξει σε ελληνική ήττα, τότε η αύξηση των αμυντικών δαπανών δικαιολογείται απόλυτα. Επιπλέον, όπως ισχυρίζονται ορισμένοι οπαδοί της «realpolitik», η ισχυροποίηση των ελληνικών Ε.Δ. θα αποτρέψει μια πιθανή σύρραξη με την Τουρκία («αν θέλεις ειρήνη, προετοιμάσου για πόλεμο»).

Από την άλλη πλευρά, όμως, ακόμη και αν δεν ηττάτο σε έναν πολυετή ανταγωνισμό εξοπλισμών, πράγμα αρκετά αμφίβολο, η Ελλάδα θα κινδύνευε να βρεθεί σε ακόμη χειρότερη οικονομική κατάσταση, έχοντας κερδίσει τον «Ψυχρό Πόλεμο», αλλά έχοντας απολέσει την ειρήνη και έχοντας θυσιάσει τις προοπτικές οικονο-

μικής διείσδυσης και πολιτικής κυριαρχίας στα Βαλκάνια στο βωμό της ελληνο-τουρκικής στρατιωτικής αντιπαράθεσης.

Το ζητούμενο είναι, λοιπόν, η αύξηση της ελληνικής αποτρεπτικής ικανότητας χωρίς ταυτόχρονη αύξηση των αμυντικών δαπανών και, ει δυνατόν, με μακροπρόθεσμη μείωση αυτών. Μοναδική επιλογή για την Ελλάδα είναι να στραφεί στην «έξυπνη» χρήση των διατιθέμενων πόρων (more bang for the buck).

Ελληνική αμυντική πολιτική

Πιστεύουμε ότι η μελλοντική ισορροπία στρατιωτικής ισχύος θα εξαρτηθεί σε μεγάλο βαθμό από το βαθμό εκμετάλλευσης από τις δυο χώρες των δυνατοτήτων που προσφέρουν τα οπλικά συστήματα νέας τεχνολογίας. Η Ελλάδα δεν μπορεί να κερδίσει έναν ποσοτικό αγώνα εξοπλισμών με την Τουρκία. Για το λόγο αυτό, θα πρέπει να ρίξει το βάρος της στην ποιότητα, και μάλιστα σε ακόμη μεγαλύτερο βαθμό απ' ό,τι μέχρι σήμερα. Όπως έδειξε ο δεύτερος πόλεμος του Περσικού Κόλπου, νέες οπλικές τεχνολογίες (π.χ. αισθητήρες, τηλεκατευθυνόμενες γομώσεις και άλλα «έξυπνα» όπλα, συστήματα διαχείρισης μάχης, αντιαεροπορικοί και αντιαρματικοί πύραυλοι, απόκτηση δυνατοτήτων ηλεκτρονικού πολέμου - τόσο αμυντικού, όσο και επιθετικού, κ.λπ.) σε συνδυασμό με ένα σύγχρονο στρατηγικό και επιχειρησιακό δόγμα (π.χ. ταχυσκίνητες μονάδες με ισχυρή δύναμη πυρός και μεταφερόμενες με ελικόπτερα και ΤΟΜΠ, νυκτερινές επιχειρήσεις, πλήγματα σε βάθος, κ.λπ.) και την αποτελεσματική εκπαίδευση των ενόπλων δυνάμεων μπορούν, λειτουργώντας ως πολλαπλασιαστές δυνάμεως, να συνεισφέρουν αποφασιστικά στην ικανότητα της Ελλάδας να αποτρέψει επιθετικές ενέργειες από οποιονδήποτε αντίπαλο, αλλά και αν χρειαστεί να πραγματοποιήσει η ίδια επιθετικές επιχειρήσεις.

Η ελληνική αποτρεπτική στρατηγική θα πρέπει να στοχεύει στη μετατροπή της χώρας και ιδιαίτερα των απειλούμενων περιοχών, σε αυτό που ο καθηγητής Α. Πλατιάς εύστοχα ονόμασε «δηλητηριασμένη γαρίδα»⁶. Η Ελλάδα θα πρέπει να διαθέτει επαρκείς στρατιωτικές ικανότητες, έτσι ώστε να δύναται όχι μόνο να πραγματοποιήσει αμυντικές πολεμικές επιχειρήσεις, αλλά και να μεταφέρει τον πόλεμο στο έδαφος του αντιπάλου. Η απόκτηση επιθετικών ικανοτήτων θα προσδώσει αξιοπιστία στον ισχυρισμό ότι τα οποιαδήποτε οφέλη για τον αντίπαλο σε μια πολεμική σύρραξη θα είναι σαφώς μικρότερα από το κόστος. Είναι, βέβαια, γεγονός ότι η απόκτηση «επιθετικών» όπλων, ανάλογα με τις περιστάσεις, μπορεί να αυξήσει την αστάθεια, αλλά πρόκειται για ένα τίμημα που η Ελλάδα θα πρέπει να πληρώσει αν επιθυμεί να αυξήσει την αποτρεπτική της ικανότητα.

Μια σύντομη αναφορά θα πρέπει να γίνει και στους πολυσυζητημένους «κινδύνους στα βόρεια σύνορα της χώρας». Εκτιμούμε ότι δεν διαφαίνεται στρατιωτική απειλή από βορρά και, ως εκ τούτου, ότι δεν συντρέχει λόγος αναδιάταξης ή μετακίνησης στρατιωτικών δυνάμεων. Τυχόν ελάσσονα προβλήματα μπορούν να αντιμετωπιστούν από ταχυσκίνητες (και ει δυνατόν αερομεταφερόμενες) δυνάμεις με ισχυρή δύναμη πυρός.

ΜΗΧΑΝΙΣΜΟΣ ΕΞΩΤΕΡΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Μόνιμες ανεπάρκειες και παθογένειες της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής

Καταθλιπτικά και πεισματικά, η εξωτερική μας πολιτική διατηρεί έναν πυροσβεστικό και κατασταλτικό χαρακτήρα. Αντιδρά συνήθως κατόπιν εορτής, χωρίς να διαθέτει ένα προεπεξεργασμένο πλαίσιο αρχών και στόχων. Κατ' αντίθεση προς την Τουρκία, η

οποία διαθέτει εθνική στρατηγική, εμείς κινούμεθα περιπτωσιολογικά και περιστασιακά. Φυσιολογικές, κατά συνέπεια, επιπτώσεις, η ρευστότητα στις αντικειμενικές μας επιδιώξεις, το ευμετάβλητο των σκοπών μας, η προχειρότητα των τακτικών μας κινήσεων, η ανυπαρξία εν τέλει βαρύτητας και αξιοπιστίας στις εξωτερικές μας παραστάσεις. Ασφαλώς, σ' ένα ρευστό διεθνές περιβάλλον, η εξωτερική πολιτική πρέπει να διαθέτει ευκαμψία και ευλυγι-

σία. Τις αρετές, όμως, αυτές μιας αποτελεσματικής εξωτερικής πολιτικής, τις χωρίζει μια μεγάλη απόσταση από τη σύγχυση, την αντιφατικότητα και την έλλειψη συντονισμού, που χαρακτηρίζει τις εξωτερικές μας αντιδράσεις.

Από πλευράς θεσμικής άρθρωσης, η εξωτερική μας πολιτική αυτοσχεδιάζει, παραπαίει, «κινείται στο μετέωρο βήμα του πελαργού». Πολυδιάσπαση κέντρων αποφάσεων, ανυπαρξία «think - tanks» επεξεργασίας θεμάτων, αδυναμία σεναριολογικού σχεδιασμού, απουσία επαρκούς κοινοβουλευτικού ελέγχου, έλλειψη συντονισμού των διαφόρων διευθύνσεων του υπουργείου Εξωτερικών, αποτελούν ορισμένα από τα προβλήματα. Κυρίως, όμως, η μη θεσμοθέτηση ενός επιτελικού οργάνου που σε συνθήκες εχεμύθειας και υψηλού ποιοτικού επιπέδου θα εξασφάλιζε την ευκρίνεια των στόχων, τη διακομματική συναίνεση, την ανάμιξη των απαραίτητων υπηρεσιακών παραγόντων και, τέλος, τη γόνιμη σύνθεση αντιτιθέμενων απόψεων.

Η ΣΗΜΕΡΙΝΗ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗ, ΕΚΤΙΜΩΝΤΑΣ ΟΤΙ ΥΠΑΡΧΕΙ ΣΥΓΚΡΟΥΣΗ ΣΥΜΦΕΡΟΝΤΩΝ ΑΝΑΜΕΣΑ ΣΤΙΣ ΗΠΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ ΣΤΑ ΒΑΛΚΑΝΙΑ, ΕΠΕΛΕΞΕ ΤΗΝ ΠΡΟΣΔΕΣΗ ΣΤΟ ΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΟ «ΑΡΜΑ»

Προτάσεις για την καλύτερη λειτουργία του μηχανισμού εξωτερικής πολιτικής

★ Αξιοποίηση του διπλωματικού δυναμικού του υπουργείου Εξωτερικών και αναβάθμιση του ρόλου του ΥΠΕΞ σε σχέση με αυτόν του διπλωματικού γραφείου και των προσωπικών συμβούλων του εκάστοτε πρωθυπουργού.

★ Αύξηση των διατιθέμενων πόρων για την εξωτερική πολιτική και την προώθηση των εθνικών θεμάτων.

★ Θεσμοθέτηση Εθνικού Συμβουλίου Εξωτερικής Πολιτικής.

★ Επαναλειτουργία της Υπηρεσίας Σχεδιασμού του ΥΠΕΞ, με διόρθωση των λειτουργικών αδυναμιών που διαφάνηκαν κατά την πρώτη περίοδο λειτουργίας της.

★ Στενότερη συνεργασία των υπουργείων Εξωτερικών και Εθνικής Άμυνας για τη χάραξη και υλοποίηση της πολιτικής εθνικής ασφάλειας.

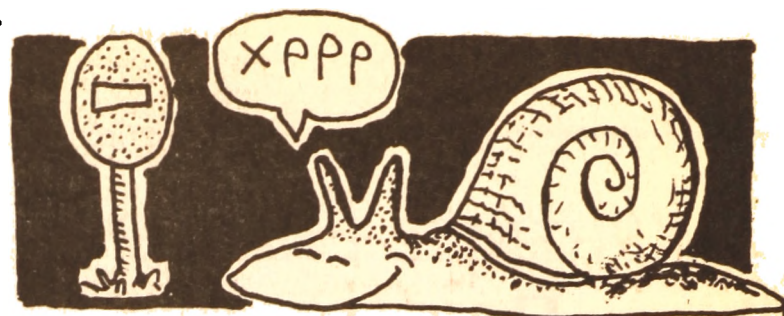
★ Χορήγηση ουσιαστικών αρμοδιοτήτων στην Επιτροπή Εξωτερικών Υποθέσεων και Άμυνας του Κοινοβουλίου.

Θα κλείσουμε τη μελέτη αυτή με τις ακόλουθες διαπιστώσεις:

★ ★ Η οικονομική ισχύς αναδεικνύεται ως το βασικότερο, ίσως, μέσο άσκησης εξωτερικής πολιτικής. Λόγω της κακής κατάστασης της ελληνικής οικονομίας, η ελληνική εξωτερική πολιτική δεν μπορεί να είναι, στις περισσότερες περιπτώσεις, «αυτόφωτη». Κατ' ανάγκη θα στηρίζεται στην οικονομική ευρωστία της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η εξάρτηση αυτή μειώνει τις επιλογές της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής.

★ ★ Θα πρέπει να γίνει, επιτέλους, κατανοητό ότι σε θέματα μεταχείρισης μειονοτήτων, η Ελλάδα συγκρίνεται και αξιολογείται ως προς τις «επιδόσεις» των Ευρωπαίων εταίρων της και όχι ως προς άλλες βαλκανικές χώρες ή την Τουρκία.

Η εθνολογική ομοιογένεια της χώρας (σε ποσοστό άνω του 98%) είναι από τις υψηλότερες στην Ευρώπη και τον κόσμο και δεν υπάρχει κανένας απολύτως λόγος για τη διαιώνιση της μειονοτικής «φοβίας» που χαρακτηρίζει την ελληνική πολιτική. Η χώρα μας θα πρέπει, διορθώνοντας τις λίγες υπάρχουσες διακρίσεις και «αδι-

κίες» (διοικητικής, κυρίως, φύσης) να προχωρήσει σε ανοιχτή αναγνώριση και πλήρη παραχώρηση δικαιωμάτων, στις όποιες (ολιγομελείς, πλην της μουσουλμανικής) μειονότητες ζουν στην Ελλάδα, ευθυγραμμίζόμενη έτσι με την επικρατούσα διεθνή τάση κατά της αφομοίωσης των μειονοτήτων.

Με τον τρόπο αυτό, η Ελλάδα θα μπορέσει να αντιμετωπίσει με σχετική ευκολία τις προσπάθειες γειτονικών χωρών για την ανακίνηση μειονοτικού ζητήματος και να εκμεταλλευτεί πλήρως το αρνητικό μητρώο της Τουρκίας στον τομέα των δικαιωμάτων των μειονοτήτων και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

★ ★ Η Ελλάδα θα πρέπει να εφαρμόσει ενεργητική εξωτερική πολιτική σε μια προσπάθεια να επηρεάσει και να διαμορφώσει το εγγύς της περιβάλλον με τρόπο που να ευνοεί την εξασφάλιση των εθνικών της συμφερόντων. Μετά το τέλος του διπολισμού, επιβεβλημένη είναι η ανάληψη πρωτοβουλιών και η εκμετάλλευση της διεθνούς ρευστότητας, αφού η αδράνεια οδηγεί μια χώρα στην περιθωριοποίηση. Ωστόσο, η ενεργητική και ενίοτε «επιθετική» εξωτερική πολιτική θα πρέπει να ασκείται μόνο σε περιπτώσεις προάσπισης ζωτικών συμφερόντων, ενώ θα πρέπει να αποφεύγεται η ανάλωση δυνάμεων σε δευτερεύοντες στόχους. Στους περισσότερους, λοιπόν, τομείς, η ελληνική εξωτερική πολιτική θα συνίσταται σε μια «προσπάθεια κατευνασμού και χαμηλών τόνων».

★ ★ Ως απαραίτητη κρίνεται η βελτίωση της αρνητικής διεθνούς εικόνας της χώρας. Η ελληνική προεδρία αποτελεί μια πρώτης τάξης ευκαιρία για την ανατροπή του σχετικά αρνητικού κλίματος για τη χώρα μας ανάμεσα στους ευρωπαίους εταίρους μας.

★ ★ Τέλος, θα πρέπει να γίνει κατανοητό από όλες τις πολιτικές παρατάξεις ότι δεν υπάρχουν πλέον περιθώρια για κομματική εξωτερική πολιτική. Ελπίζουμε ότι τα πρόσφατα αμοιβαία «ανοίγματα» κυβέρνησης και αξιωματικής αντιπολίτευσης σε θέματα που άπτονται της ελληνικής προεδρίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης θα εξελιχθούν σε θεσμικές διαδικασίες.

1. Βλέπε, Φίλιππος Τ. Πιέρρος & Θάνος Π. Ντόκος, «Για μια Πολιτική Περιορισμού των ζημιών στα Βαλκάνια», *Ελευθεροτυπία*, 21-1-93.

2. Βλέπε, Ροζάκης Χ., «Ανακύκλωση του Κυπριακού», *Καθημερινή*, 12/1/94.

3. Καπόπουλος Γ., «Η εμβέλεια μιας Στήριξης μετά την Τριμερή της Άγκυρας», *Καθημερινή* 23-1-94. Επίσης, εκφράζεται η άποψη ότι «η Αθήνα έχει κάθε λόγο να μετέχει στη διαμόρφωση μιας κοινής πολιτικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης απέναντι στην Άγκυρα, μιας πολιτικής η οποία ως προϊόν συμβιβασμού και συγκερασμού απόψεων δεν θα ταυτίζεται πλήρως με τις ελληνικές θέσεις».

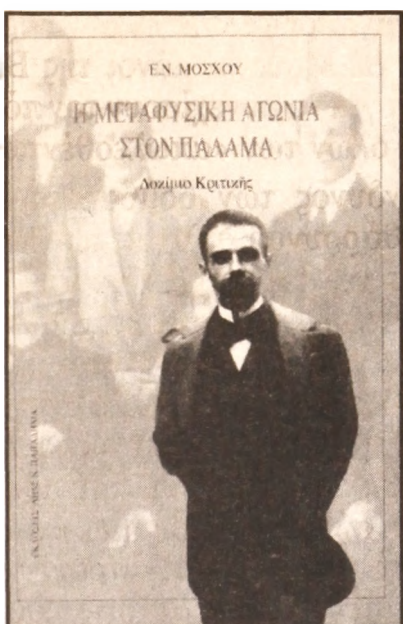
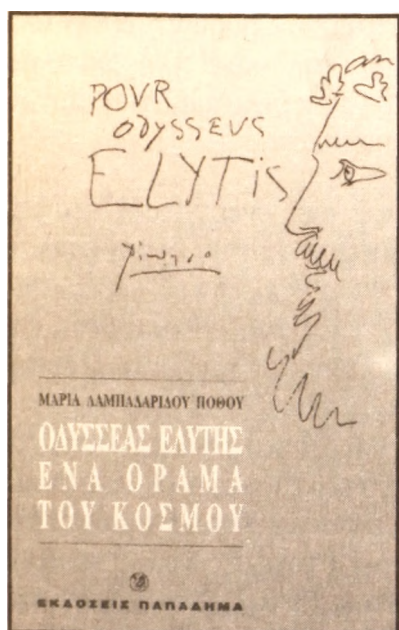
4. Βλέπε εισήγηση Γ. Βαληνάκη στο 3ο Ετήσιο Συνέδριο του ΕΛΙΑΜΕΠ με θέμα «Ελληνο - Τουρκικές Σχέσεις: Τάσεις και Προοπτικές». Αθήνα, 12-13 Μαΐου 1993.

5. Για μια εμπεριστατωμένη ανάλυση του σημερινού παγκόσμιου συστήματος, καθώς και του υποσυστήματος των Βαλκανίων, βλέπε δυο άρθρα του Αλέξανδρου Καζαμία: «Το Σημερινό Παγκόσμιο Σύστημα: Μεταξύ Ρευστότητας και Αμερικανικής Ηγεμονίας», *Οικονομικός Ταχυδρόμος*, 21-12-93 & «Τα Αδιέξοδα του Ατλαντισμού και του Εθνικισμού», *Αντί*, 7-1-94.

6. Βλέπε την πολύ ενδιαφέρουσα ανάλυση του Π. Ήφαιστου και Α. Πλατιά στο βιβλίο τους *Ελληνική Αποτρεπτική Στρατηγική*. Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 1992.

ΧΡΗΣΙΜΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΟΙΟΤΗΤΑΣ

Σειρά: ΝΕΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ
ΚΑΙ ΞΕΝΗ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΔΗΜ. Ν. ΠΑΠΑΔΗΜΑ
Ιπποκράτους 8, Τηλ.: 36.27.318

ΤΣΑΡΛΣ ΤΖΟΝΣΟΝ ΤΟ ΠΕΡΑΣΜΑ

Ένα βιβλίο που δύσκολα ξεχνιέται.
Ένα έργο που είναι τόσο ένα θαυμάσιο θαλασσινό διήγημα, όσο και ένας εξαιρετικός διαλογισμός σχετικά με τη φύση του εαυτού μας. Ένα βιβλίο αποκαλυπτικό για την ντροπή του πολιτισμού μας το δουλεμπόριο.

Δρ. ΚΕΒΙΝ ΛΕΜΑΝ ΠΡΩΤΟΤΟΚΑ ΚΑΙ ΜΟΝΑΧΟΠΑΙΔΙΑ

Πρωτότοκος ή μοναχοπαίδι έχεις κατά τον Δρ. Λέμαν μερικά ιδιαίτερα χαρακτηριστικά θετικά ή αρνητικά ανάλογα με το πώς τ' αντιμετωπίζεις. Είσαι αυστηρός με τον εαυτό σου, έχεις υπερβολικές απαιτήσεις απ' το περιβάλλον σου, τα θέλεις όλα τέλεια!
Όμως μάθε να υπερπηδās την καταπιεστική τελειομανία σου. Άντλησε δύναμη από την αποτυχία και γίνε ένα δυνατό και σίγουρο άτομο. Γιάτρεψε τις πληγές της παιδικής ηλικίας.

ΑΠΟΣΠΕΡΙΤΗΣ Ερεσσού 9 τηλ. 3629675
Ζ. Πηγής 29 τηλ. 3301.866

Γραφτείτε συνδρομητές στο ANTI

**Για να ενημερώνεστε
και να προβληματίζεστε**

ημέλεια: Βασίλης Καπετανγιάννης

Ο ΒΟΣΝΙΑΚΟΣ ΛΑΒΥΡΙΝΘΟΣ

Καθώς πλησιάζουμε προς την εκπνοή της νατοϊκής διορίας για την παράδοση των βαρέων όπλων των εμπολέμων στην ατέρμονη αυτή εθνοτική εμφύλια σύρραξη στη Βοσνία, κορυφώνεται η αγωνία για τις ευεργετες συνέπειες που θα μπορούσε να έχει η πραγματοποίηση της απειλής για αεροπορικές επιδρομές εντίον των βαρέων όπλων (των Σέρβων της Βοσ-
S).

Διότι περί απειλής πρόκειται και μπλόφας. Ο Σέρβος θα την κερδίσει; Θα επικρατήσει η διπλωματική οδός ή μια εμπλοκή με απρόβλεπτα αποτελέσματα; Τα νέα στοιχεία που κάνουν δυνατή και ανή τη χρήση βίας από τις δυτικές χώρες μπορούν να αποδοθούν στη νέα προσέγγιση των θέσεων Α και Ευρώπης με τη δημιουργία αιφνίδιου να Αμερικής-Γαλλίας, παρά τις βρετανικές αμβολίες και τις αντιρρήσεις του Καναδά και της άδας.

εν υπάρχει αμφιβολία ότι αυτή τη φορά τα γατα είναι σοβαρά καθώς 170 πολεμικά αερο-
φη (μεταξύ των οποίων και τα αμερικανικά 15E
le) από 6 χώρες του NATO είναι έτοιμα για
ση, ενώ συνεχείς αναγνωριστικές πτήσεις έχουν
επισημάνει λεπτομερώς τους πιθανούς στό-

ενώ αναμένεται η υλοποίηση της απόφασης NATO εντός της διορίας που έχει τεθεί, πυρε-
ει είναι οι διπλωματικές προσπάθειες ώστε να
θει κάποια αρχική συμφωνία, η οποία θ' ανοί-
ο δρόμο για την ειρήνευση. Πιστεύεται ότι το
φερόμενο πακέτο υπό την απειλή των όπλων
κάνει αυτή τη φορά «ελκυστικό» προς όλα τα

Σέρβοι που κατέχουν το 72% του εδάφους θα
ει να κάνουν παραχωρήσει της τάξεως του
, ενώ το βοσνιακό-μουσουλμανικό κρατίδιο

θα πρέπει να έχει πιο υπερασπίσιμα σύνορα και
πρόσβαση στη θάλασσα μέσω της Κροατίας. Η πίε-
ση, όμως, για να είναι αποτελεσματική πρέπει να
ασκηθεί προς όλες τις πλευρές. Διότι οι μεν Σέρβοι
μπορεί μέχρι την τελευταία στιγμή να πιστεύουν ότι
πρόκειται περί μπλόφας και να βρεθούν προ εκπλή-
ξεως οι δε Μουσουλμάνοι της Βοσνίας να ενθαρ-
ρυνθούν για να συνεχίσουν τον πόλεμο προς ανακα-
τάληψη όλων των «απωλεσθέντων εδαφών».

Ο κίνδυνος των βομβαρδισμών έγκειται εδώ,
στην ενθάρρυνση δηλαδή των Μουσουλμάνων της
Βοσνίας να συνεχίσουν τον πόλεμο, πιστεύοντας
και προκαλώντας—σύροντας μάλλον— μια ενεργότε-
ρη ανάμειξη της Δύσης στον πόλεμο, πέραν των
βομβαρδισμών. Κάτι τέτοιο θα ήταν καταστροφικό
και για τη Δύση και για τους ίδιους τους Βόσνιους.
Γι' αυτό και ο Economist τόνισε ότι θα πρέπει να
ειπωθεί απερίφραστα (με κτηνώδη ειλικρίνεια)
στους Βόσνιους ότι δεν πρόκειται να έχουν αυτά
που ονειρεύονται κι ότι από κάθε νέα γενική ανά-
φλεξη του πολέμου αυτοί έχουν να χάσουν τα πά-
ντα, εφόσον η στρατιωτική τους ήττα είναι αναπό-
φευκτη.

Η απειλή χρήσης βίας ενδεχομένως να επιταχύνει
την αποστρατιωτικοποίηση του Σεράγεβο και να
αποτελέσει ένα μικρό αλλά αποφασιστικό βήμα
προς την ειρήνη. Κι αυτός πρέπει νά 'ναι ο στόχος.
Διότι οι όροι του NATO δεν αλλάζουν στην ουσία
το συσχετισμό των εμπολέμων δυνάμεων επί του
εδάφους ούτε σταματούν τον πόλεμο πέρα από την
πολιορκημένη πρωτεύουσα της Βοσνίας.

Σ' αντίθετη περίπτωση η πραγματοποίηση των
βομβαρδισμών διατρέχει τον κίνδυνο γενίκευσης
του πολέμου και εκτός της σημερινής περιοχής,
καθώς και τον κίνδυνο ταπείνωσης του NATO ακό-
μα δε και την απαρχή μιας δυτικής εμπλοκής που
κανείς στην ουσία δεν επιθυμεί. Είκοσι δύο μήνες
πόλεμος είναι καιρός να σταματήσει.

**Οι αεροπορικοί
βομβαρδισμοί, εάν
πραγματοποιηθούν,
ενέχουν τον κίνδυνο
γενίκευσης του
πολέμου και εκτός
Βοσνίας.**

Παρά τις ορατές ιδιαιτερότητες εδώ και εκεί, οι εθνικιστικές αναδιπλώσεις σήμερα παρουσιάζουν ορισμένα κοινά χαρακτηριστικά. Είναι κυρίως ίδιον των μη δυτικών κοινωνιών, στις οποίες οι δημοκρατικές αξίες έχουν λίγη απήχηση, παρ' όλο που υπεισέρχεται μερικές φορές το τυπικό του πολυκομματισμού. Αλλά, όπως το δείχνει και η δική μας κοινωνία, ο πολυκομματισμός δεν είναι αναγκαστικά συνώνυμο της δημοκρατίας. Είναι συχνά εναλλαγή αυθαίρετων και αυταρχικών κομμάτων σε κοινωνίες εξίσου αυταρχικές και αυθαίρετες, οι οποίες αδυνατούν να αναγνωρίσουν τη διαφορά, την οιαδήποτε διαφορά, ως κάτι το θετικό, αποκλείοντας, έτσι, κάθε διάλογο στο εσωτερικό όσο και με το εξωτερικό.

Στις κοινωνίες των εθνικιστικών φανατισμών, ο Άλλος – είτε βρίσκεται στο εσωτερικό είτε εκτός των συνόρων – φαντασιώνεται, ανεξαρτήτως της αντικειμενικής πραγματικότητας, αποκλειστικά ως εχθρός, του οποί-

Το φρούτο του εθνικισμού δεν είναι εισαγόμενο

ον ο αποκλειστικός στόχος θα ήταν η περί ης ο λόγος κοινωνία. Η επιδίωξη της τελευ-

ταίας φαίνεται έτσι να εξαρτάται από την καταστροφή του Άλλου και όχι από την συνδιαλλαγή της με αυτόν. Ο διάλογος και ο ορθός λόγος – η ερώτηση τι οφείλω να πράξω και γιατί – δεν έχουν θέση στις εθνικιστικές αναδιπλώσεις. Η κινητήρια δύναμη των τελευταίων είναι το πάθος και η παρόρμηση της καταστροφής και σε τελευταία ανάλυση της αυτοκαταστροφής.

Οι κοινωνίες αυτές ζουν σε μια μόνιμη αντίφαση ανάμεσα στη φαντασίωση και το καθημερινό βίωμα, ανάμεσα στην εικόνα που έχουν για τον εαυτό τους και σ' αυτό που ζουν και πράττουν καθημερινά. Αυτό που οι εθνικιστικοί φανατισμοί λένε για την κοινωνία είναι η ιδανικότητά της, η αδιάσπαστη ενότητα, η λατρεία της γλώσσας, της Ιστορίας, της παράδοσης και της θρησκείας. Αλλά αυτά είναι ο μύθος.

Στην πραγματικότητα συναντιέται το ακριβώς αντίθετο από αυτό που δηλώνεται.

Ο εσωτερικός ή εξωτερικός εχθρός κατασκευάζεται συχνά εκ του μη όντος. Ο αντισημιτισμός της Πολωνίας σήμερα είναι τόσο πιο ισχυρός όσο στη χώρα αυτή οι Εβραίοι έχουν σχεδόν εξαφανιστεί. Και θα ήταν δύσκολο να υπερασπίσει κανείς διά του ορθού λόγου την πραγματικότητα του κινδύνου που θα παρουσίαζε για την Ελλάδα η «δημοκρατία της Μακεδονίας».

«Ο φίλος φίδυ!»

Οι άφθονες αναφορές στην «εσωτερική ενό-

Γιατί οξύνεται ο εθνικιστικός φανατισμός;

της Σοφίας Μάππα

Η έξαρση των εθνικιστικών αναδιπλώσεων, συνδυασμένη συχνά με την έξαρση των θρησκευτικών φανατισμών, αποτελεί σήμερα ένα μείζον, όσο και εκρηκτικό φαινόμενο του πλανήτη.

Πολιτικές ενότητες σαν αυτή της Σοβιετικής Ένωσης ή της Γιουγκοσλαβίας έχουν πλέον διαλυθεί, τα κράτη της Ανατολικής Ευρώπης κλυδωνίζονται από την ξενοφοβία και την έξαρση του θρησκευτικού αισθήματος. Η Αλγερία έχει εγκατασταθεί στο αδιέξοδο του ιερού πολέμου, οι αφρικανικές χώρες στις εθνοτικές και φυλετικές τους διαμάχες.

Η Ελλάδα θγαίνει από τα πάθη των σκανδάλων του ΠΑΣΟΚ και του Κοσκωτά, για να θυθιστεί σ' αυτά του «Μακεδονικού ζητήματος». Ο κοινός παρονομαστής όλων αυτών των κινημάτων είναι η αδυναμία των κοινωνιών να διακρίνουν τα πραγματικά προβλήματα από τα φανταστικά και να σταθούν θετικά απέναντι στα πρώτα.

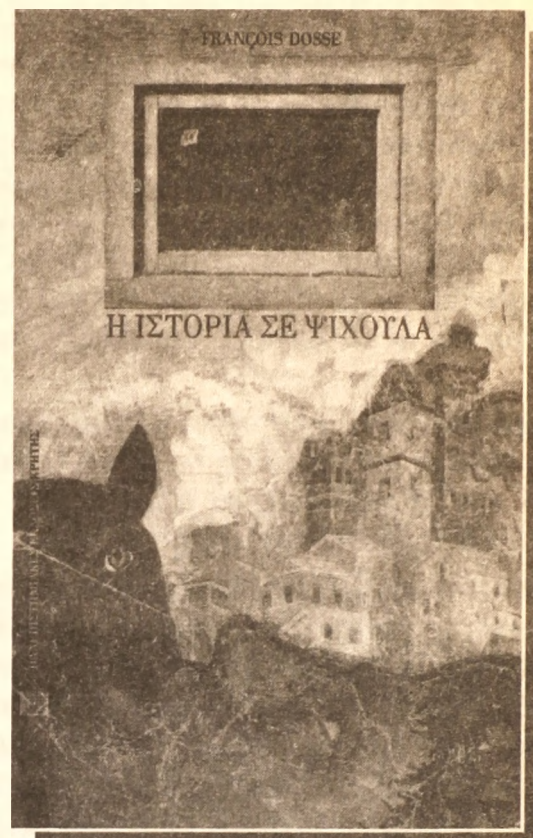
FRANÇOIS DOSSE

Η Ιστορία σε ψίχουλα

Από τα Annales στη «Νέα Ιστορία»

Μετάφραση: Α. ΒΛΑΧΟΠΟΥΛΟΥ

Επιμέλεια: Χ. ΧΑΤΖΗΩΣΗΦ

Ο ΤΡΟΠΟΣ ΠΟΥ ΠΡΟΣΕΓΓΙΖΟΥΜΕ το παρελθόν, αλλά συχνά και τα σύγχρονα προβλήματα των ανθρωπίνων κοινωνιών, επηρεάστηκε βαθύτατα μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο από τις εργασίες των ιστορικών των Annales. Ο François Dosse παρουσιάζει την ιστορία του περιοδικού των Annales και τη συγκρότηση της ομώνυμης σχολής σαν μια επιστημονική περιπέτεια που εκτυλίσσεται μέσα στην ταραγμένη πολιτική και κοινωνική ιστορία της Ευρώπης του 20ού αιώνα.

Ο συγγραφέας προβάλλει τον πλούτο των προσεγγίσεων της σχολής και αναδεικνύει τη συμβολή της στην εξέλιξη των κοινωνικών επιστημών, χωρίς όμως να αφήσει τη λάμψη των πρωταγωνιστών και την αίγλη της σχολής να θολώνει την κριτική του ματιά.

Η Ιστορία σε ψίχουλα είναι ένα βιβλίο, που συζητήθηκε πολύ στη Γαλλία, αλλά και στο εξωτερικό όπου μεταφράστηκε ήδη στα αγγλικά, τα ισπανικά και τα πορτογαλικά.

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ: Σ. Μαρίνης
Σόλωνος 116, 10681 ΑΘΗΝΑ
ΤΗΛ. 01-3608348 FAX 3619724

ητα» των κοινωνιών αυτών διαψεύδονται υπό την καθημερινή πρακτική του γενικευμένου πολέμου και την αδυναμία να ξεπεραστούν οι στενές φυλετικές ή οικογενειακές αντιτίσεις. «Ο φίλος φίδι» λέει μια ελληνική παροιμία, εκφράζοντας πυκνά την δυσκολία α ειδωθεί ο Άλλος ως άλλο από εχθρό.

Η αναφορά στην Ιστορία είναι τόσο πιο υθική όσο οι κοινωνίες αυτές αγνοούν την ιστορία τους και την ετερότητα του χρόνου. Σε μια χώρα σαν τη δική μας, όπου η μυθοποίηση του παρελθόντος συμβαδίζει με τη καθύστατη άγνοιά του, είναι λίγοι εκείνοι που θα μπορούσαν να εξηγήσουν το σλόγκαν του κατακλύζει τους αθηναϊκούς –και παρχιακούς– τοίχους: «Το μήνυμα του Μ. Ιλεξάνδρου είναι παγκόσμιο». Ποιο είναι αυτό το μήνυμα και ποιες οι αξίες που θα το καναν παγκόσμιο;

Η αναφορά στην ύψιστη σημασία της εθνικής γλώσσας είναι με τη σειρά της τόσο πιο ύθραυση όσο η γλώσσα αποσυντίθεται, το όνομα συχνά της απλούστευσης. Στις ώρες του Μαγκρέμπ και οι δύο γλώσσες –τα ραβικά και τα γαλλικά– καταστρέφονται, ναφέρει μια σύνεδρος σε μια πρόσφατη διεθνή συνάντηση του Forum των Δελφών. Ο ίδιο ισχύει και στην Ελλάδα.

Η προσκόλληση στη θρησκεία είναι τόσο ερισσότερο κενή περιεχομένου όσο το δόγμα αγνοείται και η βία απέναντι στα θεία να μέρος της καθημερινής πρακτικής, πως το δείχνουν εύγλωττα οι ύθρεις της ρθόδοξης ελληνικής κοινωνίας.

Η εξιδανίκευση της κοινωνίας διαψεύδει καθημερινά από την περιφρόνηση και συχνά το μίσος που δείχνει αυτή η ίδια προς εαυτό της, μέσα από τη βία των κοινωνικών σχέσεων και την αυτοκαταστροφή ή την ροτίμηση κάθε ξένου προϊόντος και δη του ρωπαϊκού, από ό,τι η ίδια παράγει. Η μονοποίηση της Δύσης, κεντρικός στόχος χνά των εθνικιστικών αναδιπλώσεων, είναι τόσο πιο αντιφατική όσο οι κοινωνίες τές μιμούνται μέχρι καρικατούρας κάποτε τικές συμπεριφορές, ειδικά τις καταναλωτές, χωρίς να μπορούν, δηλαδή να θέλουν, κατανοήσουν άλλες δυτικές αξίες, όπως η παράδειγμα την αξία της εργασίας, της μοκρατίας, της αυτονομίας ή του ορθού γου.

Η οξύτητα του εθνικιστικού φανατισμού

Η εξήγηση των φαινομένων αυτών είναι δέ-α πολύπλοκη για το πλαίσιο ενός αρ-

θρου. Θα σταθώ λοιπόν σχηματικά σε δύο-τρία σημεία που εξηγούν, κατά τη γνώμη μου την οξύτητα και την αυτοκαταστροφική δύναμη των εθνικιστικών φανατισμών.

Το κύριο αίτιο είναι η απουσία, στις κοινωνίες αυτές, συλλογικού (όπως και ατομικού) υποκειμένου, το οποίο να θέτει την κοινωνική θέσμιση ως πρόταγμα της δικής του βούλησης και όχι της βούλησης του Άλλου. Η αρχή που οργανώνει τις κοινωνίες αυτές δεν είναι αυτή της αυτονομίας του υποκειμένου, αλλά της υποταγής του στη θρησκεία, στην παράδοση, στην οικογένεια. Είναι η κλασική περίπτωση της ετερονομίας για την οποία μιλάει ο Καστοριάδης, της αδυναμίας δηλαδή των κοινωνιών να αυτονομηθούν από την παράδοση και να ιδρύσουν το δικό τους νόμο. Εξ ου η αδυναμία εκσυγχρονισμού, η διαστροφή κάθε νέου στοιχείου από την παράδοση, η δυσκολία χωριστών εξουσιών, η εγκατάσταση στη νευρωτική επανάληψη. Η θρησκεία - Ορθοδοξία ή Ισλάμ – ξαναπαίρνει το πάνω χέρι στην τέως Σοβιετική Ένωση, εκεί όπου η κομμουνιστική ιδεολογία είχε υπεισέλθει ως θρησκεία. Δηλαδή ως δόγμα μη επιδεχόμενο αμφισβήτηση: Πίστευε και μη ερευνά, όπως θα έλεγαν οι απανταχού ορθόδοξοι Πατέρες.

Αλλά ο δογματισμός εμποδίζει την αναζήτηση της αλήθειας της κοινωνίας πάνω στον εαυτό της και τη σχέση της με τον Άλλο. Εξ ου και η απουσία κριτικής ματιάς και ορθού λόγου και η υπερίσχυση των παθών στην, ας πούμε, κοινωνική οργάνωση. Εξ ου η ανομία και η αυθαιρεσία των κοινωνικών σχέσεων, δηλαδή ο γενικευμένος πόλεμος, στο εσωτερικό όπως και σε σχέση με το εξωτερικό. Εξ ου επίσης η αδυναμία των εισαγμένων νόμων –των νόμων της Δύσης– να ριζώσουν στο εσωτερικό. Εξ ου τέλος η ενοχοποίηση του Άλλου, του ξένου, για προβλήματα που είναι καθαρά εσωτερικά. Οι εθνικισμοί εκφράζουν και εξηγούν την άρνηση του εκσυγχρονισμού και την αδυναμία των κοινωνιών να δώσουν λύση στα προβλήματά τους. Το Ισλάμ, η Ορθοδοξία, η ξενοφοβία δεν προτείνουν λύσεις. Είναι φυγή μπρος στην πραγματικότητα, για να μην βρεθεί λύση. Εμποδίζουν την κοινωνία να δει το πρόβλημα στον εαυτό της –αντί να το μεταθέσει στους άλλους– και να θέσει τη δική της αλλαγή ως δικό της πρόταγμα.

Είναι το θέμα της Πόλης του Καβάφη.

Η Σοφία Μάππα είναι διευθύντρια του Forum των Δελφών (διεθνής οργανισμός διανοουμένων και πολιτικών με έδρα το Παρίσι και την Αθήνα).

Σε τηλεοπτική συζήτηση κατά τον πρώτο γύρο των φινλανδικών εκλογών, στο στούντιο, δημοσιογράφος ρώτησε την Ελίζαμπεθ Ρεν: «Καλά, εσείς γιατί κατεβαίνετε αφού δεν έχετε καμιά πιθανότητα εκλογής;» Η χαμογελαστή Λίλλαν βρήκε αξιοπερίεργο το ερώτημα, όπως και το κοινό, αλλά εκείνος απτόητος πρόσθεσε, κλείνοντας το θέμα: «Μα, οι 9 στους 10 αδιαφορούν για σας»...

Τη θυελλώδη προεκλογική δημοτικότητά της την ερμηνεύουν ως αντίδραση κατά του ανδροκρατικού κατεστημένου, παρ' ότι η ίδια απέχει πολύ από του να συνιστά υποψηφιότητα είτε διαμαρτυρίας είτε των γυναικών. Μια τέτοιου είδους χροιά πήγε να της προσδοθεί, μετά τη δήλωση σοσιαλδημοκράτισσας φεμινίστριας, της Λαξέν, υπέρ της.

Αμέσως, μετά τη Λαξέν, οι δημοσκοπήσεις έδειξαν μαζική μετατόπιση των ανδρών άνω των 50 ετών, από τη Λίλλαν προς τον αντιπαλό της τον Αρτουσάρι.

Θεωρητικά, βέβαια, όπως σωστά παρατηρήθηκε, τα κυβερνώντα κόμματα, διαθέτοντας τα 2/3 της Βουλής, μπορούσαν άνετα να της δώσουν την πλειοψηφία στο δεύτερο γύρο -και δεν τό 'καναν. Όπως επίσης, εξίσου θεωρητικά, θα μπορούσαν να της δώσουν την νίκη οι γυναίκες, οι οποίες υπερτερούν του αρσενικού πληθυσμού -πόσες φο-

ρές, όμως, επιλέξαμε υποψήφιες του φύλου μας;

Στο ίδιο της το κόμμα, εξέχοντες αρσενικοί παράγοντες δυνάμωναν την αντίθεσή τους προς την υποψηφιότητα της Ρεν, ενώ ταυτόχρονα η δημοτικότητά της αύξαινε με ταχύ ρυθμό. Ο προηγούμενος υποψήφιος, ο Γιαν Μάγκνους Γιάνσον, ενώ στον πρώτο γύρο υποστήριξε τον Βέρνεν του Κέντρου, επέκρινε στη συνέχεια τη Λίλλαν ότι «ακουμπάει σε στενή βάση».

Γραβάτα ή κολιέ με πέτρες;

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει, όμως, και το στοιχείο της γυναικείας αμφιθυμίας απέναντί της, κυρίως φεμινιστριών διανοούμενων της Αριστεράς. Πολύ περισσότερο τη στιγμή που ετίθετο θέμα εκλογής μεταξύ ενός άνδρα και μιας γυναίκας, που εμφανίζονταν σχεδόν ως όμοιοι υποψήφιοι. βρισκόμαστε, όπως το διατύπωσε μια άλλη φεμινίστρια, «μπρος σ' ένα δίδυμο ζεύγος, σε γραβάτα από τη μια και σε κολιέ με πέτρες από την άλλη». Κι οι δυο υπέρ της Ευρώπης, κι οι δυο υπέρ της ενισχυμένης άμυνας, γιατί ο κίνδυνος από τη Ρωσία είναι πάντα παρόν. Φιλελεύθερος σοσιαλδημοκράτης ο ένας, υπέρ της πρόνοιας φιλελεύθερη εκείνη. Αμφότεροι με ουμανιστικό τόνο στον πολιτικό

τους λόγο και το αξίωμα περί του οποίου η εκλογή είναι θέμα όχι πρακτικής αλλά συμβολικής κυρίως αξίας. Γιατί άραγε οι διανοούμενες της Αριστεράς, που δηλώνουν ενδιαφέρον για το γυναικείο στοιχείο, τούτη τη φορά ψήφισαν, όπως έλεγαν, άνδρα; Να δούμε πώς διατύπωνε το δίλημμά τους, προεκλογικά η συγγραφέας του Βιασμού ενός άνδρα, η Μάρτα Τικκάνεν: «Τι αποκαλυπτική αυτή η Ελίζαμπεθ Ρεν. Εκεί που εμείς νομίζαμε ότι ήμασταν πολιτισσες μιας αρτηριοσκληρωτικής πατριαρχικής και γραφειοκρατικο-κομματικής κοινωνίας με εμφανείς τις τάσεις σωδινισμού, έρχεται εκείνη και σαλπάρει γραμμή από ένα μικρό κόμμα μ' όλες τις πιθανότητες να τεθεί επικεφαλής του φινλανδικού κράτους. Μια γυναίκα. Μία Φινλανδοσοουηδή...». Και για τα διπλά σταθμά της φεμινίστριας: «Όταν η Ελίζαμπεθ Ρεν αγοράζει μαχητικά αεροπλάνα, τη θγάζουμε τέρας. Μιλάει ο Αρτουσάρι για ενδυνάμωση της άμυνας και καμιά δεν ενοχλείται να διαμαρτυρηθεί».

Για την εσωτερική αντίσταση των φεμινιστριών, (υπό την μορφή της απαίτησης η υποψηφία γυναίκα στην κορυφή της ανδροκρατικής ιεραρχίας να είναι τέλεια), η Μέρτα Τικκάνεν έγραφε: «... Όχι μόνον πνευματώδης και πολιτικά έμπειρη και αντιπροσωπευτική και μαχητική και γλωσσολογική και να χαμογελά και μετρίως. Αλλά εκτός αυτού και αριστερού προσανατολισμού και φεμινίστρια και ράντικαλ του είδους». Για να σαρκάσει: «Θα περιμένουμε πολύ ακόμα...». Βλέπεις, λέει, η Ελίζαμπεθ Ρεν ήταν περισσότερο χαμογελαστή απ' ό,τι έπρεπε για μας και παραήταν σίγουρη για τον εαυτό της, άσε που φορούσε και κολιέ με μαργαριτάρια...

«Αφού, λοιπόν, είναι έτσι οι γυναίκες που υποστηρίζουν γυναίκες, ψηφίζουν άνδρα τούτη τη φορά», μια που γελάει και μετρίως!...».

Τα προγνωστικά του Αρτουσάρι διαφάνηκαν απειλητικά την τελευταία μόλις εβδομάδα. Τότε επέλεξε να ποντάρει συστηματικά ο Αρτουσάρι στο πολυδοκιμασμένο χαρτί της σοσιαλδημοκρατίας, στην ανεργία. Η οποία, στη Φινλανδία, έχει πάρει εκρηκτικές διαστάσεις. Με το που πύκνωσε τις εμφανίσεις του στο πλευρό των ανέργων, βελτίωσε αμέσως την εικόνα του στα μέσα ενημέρωσης. Δημαγωγώντας, παρ' ότι ουδεμία σχέση έχει με τις αρμοδιότητες της προεδρίας ή την πολιτική επί της αγοράς εργασίας, ο Αρτουσάρι υποσχέθηκε άμεσα μέτρα αν αναδεικνυόταν πρόεδρος. Η αντίστοιχη θέση της Ρεν ήταν ότι αναγνωρίζει το μερτικό της ευθύνης που της αναλογεί για την κατάσταση. Η απειλή του Αρτουσάρι την έκανε να εγκαταλείψει την ίδια την αρχή της να μην επιτίθεται στο πρόσωπο του αντιπάλου.

Όπως εδώ, είπαν στη Λίλλαν οι Φινλανδοί

της Αλίκης Τσιλιχρήστου

Ο σοσιαλδημοκράτης Αρτουσάρι, ο 100% Φινλανδός και βεβαίως άνδρας, κέρδισε τις προεδρικές εκλογές. Οι εκλογές ήταν, όμως, της Ελίζαμπεθ Ρεν.

Ήταν η εκπρόσωπος του λιλιπούτειου φιλελεύθερου λαϊκού κόμματος, δύναμης 4% και εκπρόσωπος της σουηδόφωνης μειονότητας που δεν υπερβαίνει το διπλάσιο, η Λίλλαν, όπως συνηθίζουν χαιδευτικά να την αποκαλούν, που έδωσε το στίγμα τους. Ανεμοστρόβιλο και χιονοστιβάδα είπαν την καθοδό της για διεκδίκηση της προεδρίας. Η προεκλογική ευφορία, η έξαρση, που πρώτη φορά ζούσε η Φινλανδία, άγγιζε τα όρια της μαζικής υστερίας, όπου και αν κινήθηκε. Τα κάστρα της ανδροκρατίας και των προκαταλήψεων σείονταν, προξενώντας αλλόκοτες αντιδράσεις

λου. Και η αλλαγή της θεωρήθηκε σημάδι εκνευρισμού – και ήταν. Αποκάλυψε ότι ο Αρτουσάρι ψευδότην για τα εισοδήματά του, όταν δήλωνε μηνιαίο εισόδημα 18.000 κορώνες στις συνεντεύξεις του. Τόσα του έμεναν απλώς καθαρά, μετά τη φορολόγηση ενός ποσού 60.000 κορωνών... Δεν είχε βγάλει μιλιά δε ο διπλωμάτης για τα αφορολόγητα εκατομμύρια που εισέπραττε από τον ΟΗΕ... Η αποκάλυψή της επιβεβαιώθηκε κι ο Αρτουσάρι δικαιολογήθηκε πως δεν τον είχαν ρωτήσει τόσο εκτεταμένα, γι' αυτό και δεν ήταν πλήρης η απάντηση.

Οι ψηφοφόροι δεν φάνηκαν να χολοσκάνε. Ποιος αναμάρτητος στα φορολογικά; Κι η Ρεν πέρασε σε μια δεύτερη κατηγορία που λογίζεται και ως το μοιραίο –αν υπήρξε τέτοιο– λάθος της. Επέκρινε το διπλωμάτη αντιπαλό της ότι εγκατέλειψε τα καθήκοντα του γραμματέα στο υπουργείο, προκειμένου τάχα μου να παρακολουθήσει τις διαπραγματεύσεις για το Βοσνιακό.

«Δεν είδαμε δα και κανέναν καρπό των προσπαθειών σου στη Γενεύη», τον ειρωνεύτηκε. Επακολούθησε η σφαγή του Σαβδάτου, από οβίδα στο Σεράγεβο.

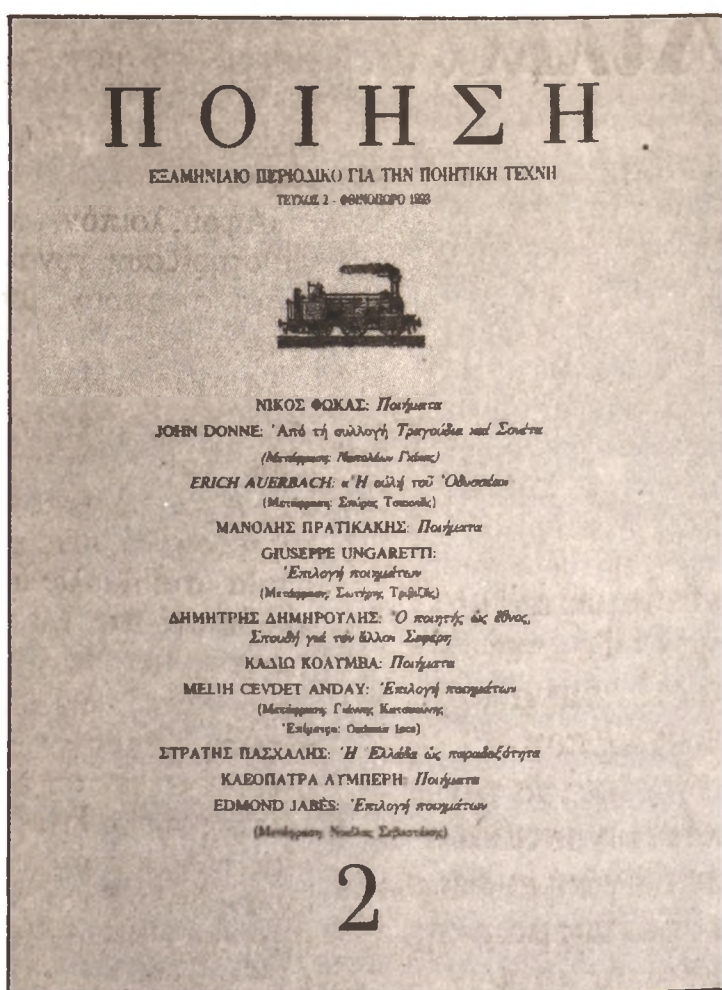
Και δεν φαίνεται άσχετη από το δημαγωγικό της ατόπημα η μετεκλογική απόφασή της να εργαστεί στην Unicef. Μια θητεία στα Ενωμένα Έθνη θα ήταν ίσως η πιο κατάλλη-

λη προετοιμασία για τη ρεβάνς, ύστερα απ' την εξαετία του αντιπάλου της.

Ένας άλλος λόγος πίσω απ' το αιφνίδιο φρενάρισμα, όταν πλησίαζε ακριβώς την προεδρία, θα μπορούσε να είναι η μειονοτική της ιδιότητα, η Ρεν είναι σουηδόφωνη. Δεν απέχουν και πολύ από τις ελλαδικές παλιές αδρότητες προς το σλαβόφωνο στοιχείο, τα όσα καταλογίζονται στη Σουηδία, έως και την δεκαετία του '50, ως προς τη δική της στάση απέναντι στην φινλανδόφωνη μειονότητα...

Κλείνοντας, η αφορμή να γράψω για την Φινλανδία ήταν κάποιο δημοσίευμα σε σοβαρή εφημερίδα της Αθήνας, όπου η υποψηφιότητα της πρώτης υπουργού Άμυνας δεν ήταν παρά υποψηφιότητα μιας γιαγιάς... Και δεν είναι η δροσιά της Λίλλαν, που ενώ είναι συνομήλικη με τον Αρτουσάρι, 57 - 58 κι οι δυο, εκείνη μοιάζει μικρή του αδερφή, αν όχι κόρη του. Δεν είναι που έχουν κι οι δυο εγγόνια. Είναι που συνάδελφοι ελεγκτές της εξουσίας στην γεροντολόγνα Αθήνα που, απέναντι στους προπάππους ηγήτορές μας τίποτα άλλο σχετικό δεν βλέπουν –εκτός της... μαχιμότητας... Τόλμησε κανείς εξάλλου να δυσανεστήσει τον πρωθυπουργό απαιτώντας μια απάντηση για την περιθωριοποίηση μιας γυναίκας - πολιτικού του κύρους μιας Βάσως Παπανδρέου;

ΚΥΚΛΟΦΟΡΕΙ ΤΟ 2ο ΤΕΥΧΟΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΝΕΦΕΛΗ
Ασκληπιοῦ 6, Αθήνα 106 80 τηλ. 3639962

Κυκλοφορεί

από τις εκδόσεις

ΠΙΤΣΙΛΟΣ

το βιβλίο του

**ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ
Μ. ΚΑΛΛΙΑ**

ΤΡΙΑ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑΤΑ

ΤΟ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΕΥΤΙΚΟ
ΤΗΣ ΜΕΓΑΛΗΣ ΒΡΕΤΑΝΙΑΣ

ΤΟ ΗΜΙΠΡΟΟΔΕΥΤΙΚΟ
ΤΗΣ Ε' ΓΑΛΛΙΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

ΤΟ ΠΡΟΕΔΡΙΚΟ
ΤΩΝ ΗΝΩΜΕΝΩΝ ΠΟΛΙΤΕΙΩΝ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Μ. ΚΑΛΛΙΑ

ΤΡΙΑ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑΤΑ

ΤΟ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΕΥΤΙΚΟ ΤΗΣ ΜΕΓΑΛΗΣ ΒΡΕΤΑΝΙΑΣ
ΤΟ ΗΜΙΠΡΟΕΔΡΙΚΟ ΤΗΣ Ε' ΓΑΛΛΙΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ
ΤΟ ΠΡΟΕΔΡΙΚΟ ΤΩΝ ΗΝΩΜΕΝΩΝ ΠΟΛΙΤΕΙΩΝ

ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΟΤΗΤΑ
ΚΑΙ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ Τ. ΠΙΤΣΙΛΟΣ
ΑΘΗΝΑ 1992

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΙΤΣΙΛΟΣ

Α. ΠΙΤΣΙΛΟΣ & ΥΙΟΣ Ο.Ε.

ΣΟΦΟΚΛΕΟΥΣ 4 - ΑΘΗΝΑ
Τ.Κ. 105 59 - Α.Φ.Μ. 82288294
ΤΗΛ. 3211237 - 3218872

■ ΠΡΑΞΕΙΣ ΘΕΑΤΡΟΥ

Μετά την απόφαση του ΝΑΤΟ να δώσει διορία για τον έλεγχο των βαρέων όπλων στη Βοσνία ο αμερικανός υπουργός Άμυνας Πέρρυ συνόψισε με τον πιο εύγλωττο τρόπο το δίλημμα που αντιμετωπίζει η Δύση. «Εάν οι αεροπορικές επιδρομές», είπε ο Πέρρυ «είναι η πρώτη πράξη ενός νέου μελοδράματος, ποια θα είναι η δεύτερη και η τρίτη πράξη;».

Το ερώτημά του απομένει ν' απαντηθεί.

■ ΡΩΣΙΚΑ ΔΙΛΗΜΜΑΤΑ

Δύσκολη η θέση του Γέλτσιν και της Ρωσίας καθώς σκληροί και μετριοπαθείς συγκρούονται στο θέμα της στάσης απέναντι στη Σερβία. Θα τους εγκαταλείψουν ή όχι; Παρά τους όρους που έχουν θέσει οι Ρώσοι για να συμφωνήσουν στις αεροπορικές επιδρομές του ΝΑΤΟ υπό την κάλυψη των Ηνωμένων Εθνών, δυτικοί διπλωμάτες υποστηρίζουν ότι η Ρωσία τελικά θα κάνει πίσω και δεν θα προβάλλει βέτο στο Συμβούλιο Ασφαλείας, καθώς η οικτρά οικονομική της κατάσταση δεν της αφήνει μεγάλα περιθώρια κινήσεων, τη στιγμή που επιζητεί απεγνωσμένα την οικονομική βοήθεια της Δύσης.

■ ΕΤΟΙΜΟΙ

Στρατιωτικοί αναλυτές εκτιμούν ότι οι αεροπορικές επιθέσεις εναντίον σερβικών στόχων στη Βοσνία συνεπάγονται μεγάλους κινδύνους απωλειών καθόσον οι Σέρβοι της Βοσνίας είναι εξοπλισμένοι με ρωσικούς αντιαεροπορικούς πυραύλους SA - 16 Igla πολύ αποτελεσματικούς καθόσον «ελκύονται» από τη θερμότητα που εκπέμπουν

τα αεροσκάφη. Υπολογίζεται, επίσης, ότι οι Σέρβοι έχουν 50 τετραπλούς εκτοξευτήρες πυραύλων τύπου SA - 9, σύστημα τρομερά ευκίνητο και ελαφρό, καθώς και 1.000 φορητούς πυραύλους και 800 αντιαεροπορικά φορητά όπλα. Ορισμένοι αναλυτές υποστηρίζουν συναφώς ότι κατά τον πόλεμο του Περσικού περισσότερα αεροπλάνα καταρρίφθηκαν από πυρά συμβατικών αντιαεροπορικών όπλων παρά από high - tech πυραύλους. Όπως και να 'χει το ζήτημα, το κόστος ενδεχόμενων αεροπορικών επιθέσεων δεν αποκλείεται να είναι υψηλότατο σε υλικές και ανθρώπινες απώλειες από πλευράς επιτιθέμενων.

■ Η ΧΙΛΛΑΡΥ ΣΤΟ ΣΤΟΧΟ

Προβλήματα άρχισε να έχει η Χίλλαρυ Κλίντον, σύζυγος του αμερικανού προέδρου, καθώς έχει διαταχθεί έρευνα για ορισμένες δοσοληψίες και οικονομικές συμφωνίες της εταιρείας Νομικών συμβούλων (την Rose Law Firm) στην οποία η Χίλλαρυ ήταν ενεργό μέλος την περασμέ-

νη δεκαετία.

Η εταιρεία είχε την έδρα της στο Λίτλ - Ροκ την πόλη των 170.000 κατοίκων του Αρκάνσας όπου ζούσε το σημερινό, προεδρικό ζεύγος. Τότε ο Κλίντον ήταν κυβερνήτης, ενώ είχε διατελέσει προηγουμένως και γενικός εισαγγελέας της πολιτείας. Από αυτές τις θέσεις λέγεται ότι βοήθησε πολύ την εταιρεία της συζύγου του, εντός των ορίων της νομιμότητας ή κάπου εκεί στα όρια. Η Χίλλαρυ, ικανότατη δικηγόρος (είχε θεωρηθεί μεταξύ των 100 καλύτερων γυναικών δικηγόρων της Αμερικής) «ανέβασε» πολύ την εταιρεία και τους εταίρους της δικηγόρους Κέννεντυ, Χάμπελ και Φόστερ. Και οι τρεις συνεργάτες της Χίλλαρυ κατέχουν ισχυρότατες θέσεις συμβούλων στο Λευκό Οίκο, ενώ ο Φόστερ, προσωπικός δικηγόρος του Κλίντον, βρέθηκε νεκρός τον περασμένο Ιούλιο κάτω από συνθήκες που έμοιαζαν με αυτοκτονία, αλλά και που έδωσαν λαβή για υποψίες περί δολοφονίας.

Σ' αυτά τα χρόνια η εταιρεία της Χίλλαρυ και των εταίρων της κέρδισε αρκε-

τά λεφτά, εκτός των άλλων και από αγοραπωλησίες σπιτιών για ηλικιωμένους. Το ετήσιο εισόδημα της Χίλλαρυ ανέβηκε από 50.000 δολ. το 1981 στα 180.000 δολ. μια δεκαετία αργότερα, ενώ του Μπιλ έμεινε καθηλωμένο στα 35.000 δολ.

Όλα αυτά δεν κάνουν βέβαια καθόλου καλό στην πανίσχυρη πρώτη κυρία του Λευκού Οίκου, που προσπαθεί να περάσει το νέο Σύστημα Υγείας και να εμφανίζεται ως προστάτης των φτωχών και αδυνάτων. Αυτή η εικόνα κινδυνεύει να θρυμματιστεί αν η έρευνα αποκαλύψει στοιχεία που θα την ενοχοποιούν όχι μόνο από ηθική άποψη αλλά και από άλλες.

Τώρα, βέβαια, σε μικρή πόλη ζούσε το προεδρικό ζεύγος, όλοι γνωστοί, μια μεγάλη παρέα. Και η διπλανή τράπεζα της γειτονιάς, η Wouthem Bank, δάνεισε στον Μπιλ και 3,5 εκατ. δολ. για την προεκλογική του εκστρατεία. Μην τα θέλουμε όλα άμεμπτα στην πολιτική, σ' ένα κόσμο που δεν είναι ούτε όμορφος ούτε αγγελικά πλασμένος.

«ΕΘΝΙΚΗ ΚΑΘΑΡΣΗ»

Τρομοκρατημένοι κούρδοι χωρικοί που κατάφεραν να επιζήσουν από την καταστροφική μανία των Τούρκων της Τσιλέρ που καίουν και καταστρέφουν τα σπίτια τους, ερημώνουν και εκκενώνουν τα χωριά τους, δολοφονούν και εξαφανίζουν τους κατοίκους της. Οι αποκαλύψεις του βρετανού δημοσιογράφου Jonathan Rasmussen στην εφημερίδα Observer της περασμένης Κυριακής ήταν συγκλονιστικές: ένα θέμα όπου στη Δύση ποτέ δεν κοινώς τη νύστα. Η φράση «εθνική καθάαρση» δεν είναι άποψη στη περίπτωση των Κούρδων της Τουρκίας, έγραψε ο ίδιος.

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΙ. Το παιχνίδι των δημοσιογραφικών συγκροτημάτων χοντραίνει – και ακόμη πιο χοντρό γίνεται το παιχνίδι ΤΟΥ Δημοσιογραφικού Συγκροτήματος, που εκτός από το ρόλο που φιλοδοξεί να παίξει στον πολιτισμό, ανάμεσα στις πολλές και ποικίλες δραστηριότητες που αναπτύσσει ενέταξε και το ρόλο του αναμορφωτή του Υμηττού: αναδασώσεις, πάρκα, ζωολογικός κήπος...

Πολλοί, βεβαίως, ενοχλούνται απ' αυτή την υπερδραστηριότητα ενός παραδοσιακού συγκροτήματος του Τύπου, ελάχιστοι όμως το δείχνουν. Βλέπετε, δεν είναι εύκολο να τα βάζεις με όσους εκπροσωπούν την τέταρτη εξουσία – πολύ περισσότερο, δε, αν εκπροσωπείς την «πρώτη» και ξέρεις καλά ότι η τέταρτη έχει πολλούς τρόπους να σε κρατά στο χέρι. Εξαίρεση αποτέλεσε ο Ριζοσπάστης, που, μια βδομάδα πριν, έκανε πρώτο θέμα την ανάληψη του έργου αναδάσωσης και ανάπλασης του Υμηττού από το «Ίδρυμα Μελετών Λαμπράκη». Ο Ριζοσπάστης έδωσε έμφαση στο 1 δισ., με το οποίο θεωρεί ότι η κυβέρνηση θα επιδοτήσει το Ίδρυμα για την ανάληψη των εργασιών του Υμηττού. Ο πρόεδρος του Ιδρύματος, ο τόσο, καθηγητής Αδαμάντιος Πεπελάσης, με επιστολή του, έσπευσε να ευκρινίσει ότι δεν είναι ακριδώς όπως τα παρουσίασε η εφημερίδα και να δώσει την δική του εκδοχή.

Η επιστολή του κ. Πεπελάση, πριν δημοσιευτεί στο Ριζοσπάστη, είδε το φως της δημοσιότητας πρώτα στο Βήμα της Παρασμένης Κυριακής. Η σύνταξη της εφημερίδας του ΔΟΛ, πάντως, θεωρώντας ότι έχει κηρυχθεί πόλεμος ανάμεσα στα δύο έντυπα, δεν κατονόμασε το Ριζοσπάστη. Πρώτος, τον... περιέγραψε: «Κομματική εφημερίδα μικρής κυκλοφορίας»!

Ωραίο το παιχνίδι της περιγραφής, κρατήρησε την άλλη μέρα ο Αγάθων, νέος γιος της στήλης. Και έριξε μερικές ιδέες για πώς οφείλουν τα έντυπα του ΔΟΛ να περιγράφουν και άλλα έντυπα που θα τους μπουν, πιθανόν, στο ρουθούνι, άλλοντικά:

ΕΣΤΙΑ: Μικρής κυκλοφορίας

απογευματινή εφημερίδα αρχαιολογικής αξίας.

• **ΑΥΓΗ και ΕΠΟΧΗ:** Μικρής κυκλοφορίας εφημερίδες των κουλτουριάρηδων.

• **ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ:** Μεγάλης (ή, καλύτερα, όχι και τόσο μεγάλης) κυκλοφορίας εφημερίδα, σαν κόμικς.

– Και το **ΑΝΤΙ;** Ρωτήσαμε.

– Μικρής κυκλοφορίας ανεξάρτητη δεκαπενθήμερη ενημέρωση! Σας κάνει;

★ ★ ★

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΙ-2. Ο Αγάθων, πάντως, ήταν ακάθεκτος. Δεν του αρκούσε που «περιέγραψε» όλους τους υπολοίπους, επεξέτεινε την περιγραφή του και στα έντυπα της Χρήστου Λαδά:

• **ΒΗΜΑ και ΝΕΑ:** Κομματικά έντυπα μεγάλης κυκλοφορίας, που ο ιδιοκτήτης τους επιζητεί τρόπους να υποκαταστήσει το κράτος στους τομείς του πολιτισμού, της παιδείας και, τελευταία, στο υπουργείο Γεωργίας...

★ ★ ★

Ο ΜΙΚΡΟΣ ΚΑΙ Ο ΤΡΕΛΟΣ. Νέα φάση στην κρίση του Μακεδονικού – μια, που, ως φαίνεται, Παπαθεμελήδες, παπάδες και Σαμαράδες επέβαλαν την αλλαγή πλεύσης της κυβέρνησης Παπανδρέου και τη σκλήρυνση της στάσης της. Κι έμειναν μετέωρες κάποιες φωνές που, έστω χύμα, έστω στο πλαίσιο των πολλών απόψεων που μπορούσαν να εκφράζονται εντός της κυβερνήσεως, μιλούσαν τη φωνή της διαλλακτικότητας.

Η μία απ' τις φωνές είναι, βέβαια, εκείνη του Γιώργου Παπανδρέου. Αλλά, οι πάντες στο ΠΑΣΟΚ τον προσπερνούν, μια που ακόμα αρέσκονται να τον φωνάζουν (κοτζάμ μαντράχαλο) μικρό...

Η άλλη είναι η φωνή του Θόδωρου Πάγκαλου. Αυτόν δάλθηκαν να τον καθαρίσουν τα φιλοπασοκικά φύλλα, αποκαλώντας τον τρελό!

Κι οι επιτελείς της κυβέρνησης δρέθηκαν για μια ακόμη φορά εκτεθειμένοι. Από μικρό κι από τρελό...

★ ★ ★

Ο ΒΟΥΝΑΤΣΟΣ ΣΤΟ ΠΕΖΙΚΟ. Την

πρόθεσή του να στρατευθεί, να δώσει το χακί για το δίκαιο των... Σέρβων εξεδήλωσε δημοσίως ο γραφικός δουλευτής του ΠΑΣΟΚ Δημήτρης Βουνάτσος. Τον έδλεπα στην τηλεόραση να λέει και να λέει – κι έπαιρνα όρκο ότι ήταν μεθυσμένος...

– Είναι σίγουρα μεθυσμένος, επικρότησε ο Αγάθων, άγρυπνος συμπαράστατης της στη διπλανή πολυθρόνα. Και πρότεινε:

«Αφού θα καταταγεί που θα καταταγεί στο πεζικό, δεν κανονίζει τουλάχιστον να του σπονσοράρει την εκστρατεία η Johny Walker; (Περιπατητής, πεζοπόρος)».

★ ★ ★

ΤΙ ΜΕΓΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ, ΤΙ ΠΕΡΙΚΛΗΣ!

Νέος γύρος για το ιδεολογικό οπλοστάσιο του εθνικισμού, ξεκίνησε με τη μεγάλη αντιαμερικανική διαδήλωση της Θεσσαλονίκης και της Δράμας, την περασμένη Τρίτη – που διοργανώθηκε κατά βάση με τις ευλογίες της εκκλησίας. Η κυβέρνηση «τραβήχθηκε» από τα συνθήματά της. Όμως, πόσο μπορεί πλέον να αντέξει ο Μεγαλέξανδρος στις πλάτες του τέτοιο βαρύ φορτίο.

Διότι την υστερία πολλοί σαρκάζουν πλέον. Ανάμεσά τους, ο μαίτρ του κυνισμού Αποδοντηριάκις, στη γνωστή στήλη του, στο Φίλαθλο. Το σχόλιο, απόσπασμα του οποίου παραθέτουμε, εκκινεί από άλλη αφορμή, η κατακλείδα του ωστόσο στοχεύει στο εθνικιστικό ιδεολόγημα που θέλει τους σύγχρονους Έλληνες κατ' ευθείαν απογόνους του κλέους της αρχαίας δόξας:

«Έπρεπε η κυρία Λορένα να κόψει το καβλί αυτού του μαλάκα του Μπάμπιτ, για να βάλουν οι Αμερικάνοι στο λεξιλόγιό τους τη λέξη "ευνουχισμός". Την καλύτερη και την πιο πλούσια γλώσσα τον κόσμο έχετε, μαλάκες, άσχετα που δεν ξέρετε να τη χρησιμοποιήσετε. Σε καμιά γλώσσα του κόσμου δεν υπάρχει η λέξη ευνουχισμός. Πού να ξέρουν τώρα οι Αμερικάνοι και οι Εγγλέζοι και οι Γερμανοί, τι είναι ευνουχισμός. Όταν στην εποχή του Περικλή ο ευνουχισμός πήγαινε σύννεφο, οι άλλοι λαοί κοιμόντουσαν...».

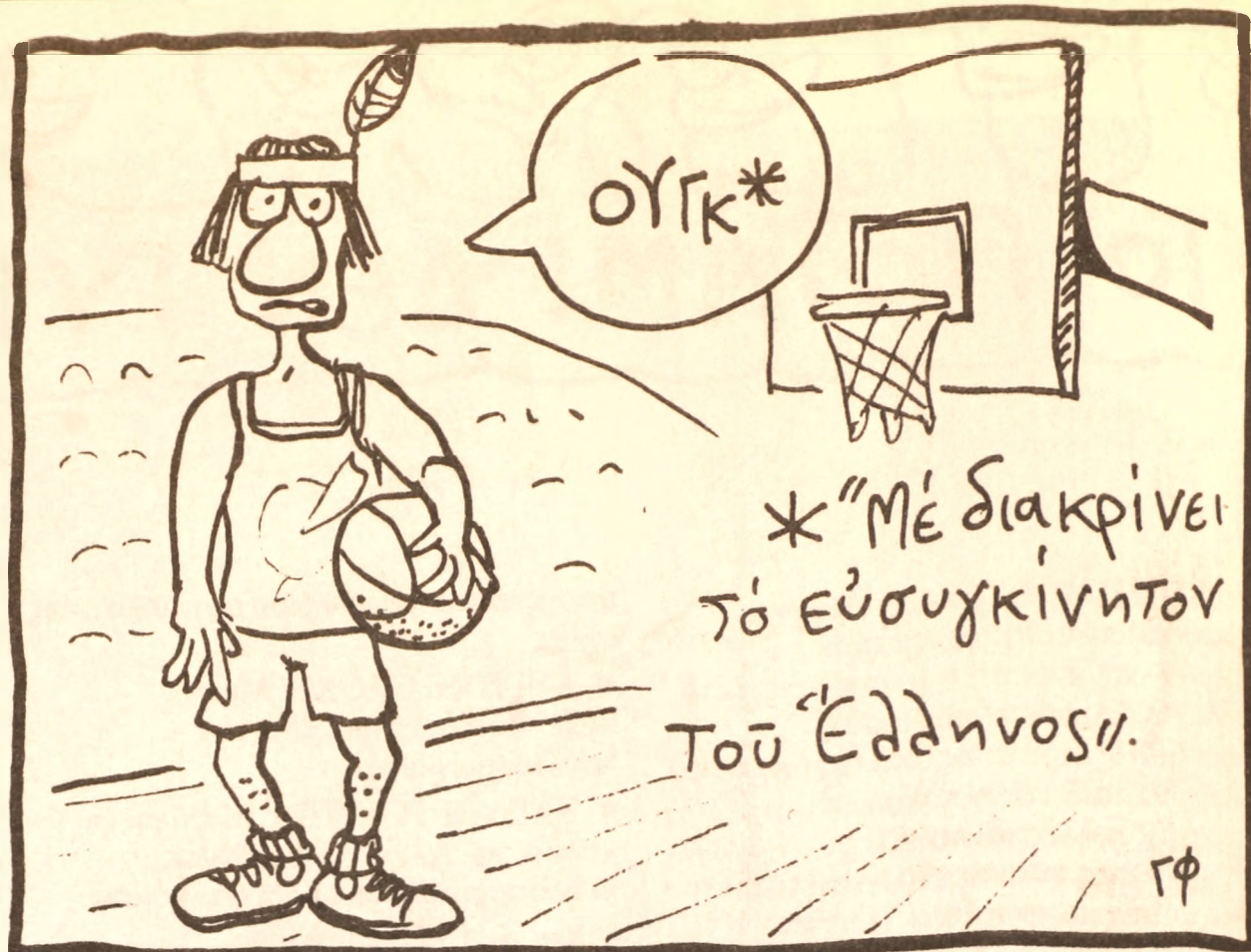
ο Αχύριστος

■ Το Σάββατο 12 τρέχοντας σημάδεψε για τα καλά τα δύο σημαντικότερα αθλητικά πρωταθλήματα: ποδόσφαιρο και μπάσκετ. Στο πρώτο, η πρωτοπόρος ΑΕΚ έχασε από το 17ο του βαθμολογικού πίνακα Αθηναϊκό, ομάδα μέτρια εφέτος και με εντελώς ακατάλληλο για σπορ αγωνιστικό χώρο στο γήπεδό του. Κι όμως, η νίκη της «μικρής» ομάδας θα μπορούσε να αποτελέσει μήνυμα ελπίδας σ' ένα άθλημα που υποφέρει από παρασκήνιο, καχυποψία απέναντι σε οποιονδήποτε διαιτητή, και -σαφώς- τη δία της εξέδρας.

■ Την ίδια μέρα (ελάχιστη ώρα μετά το βασανιστήριο του Βύρωνα), ο Παναθηναϊκός (μπάσκετ) έχασε στη Γλυφάδα από τον ΠΑΟΚ και οι υποστηρικτές (του Παναθηναϊκού) έκαναν ό,τι ήταν δυνατόν για να εξευτελίσουν το «φερ πλέι» της ομάδας τους, θέλοντας να εκδικηθούν λάθη (κατά τη γνώμη τους) της διαιτησίας. Τώρα ο Παναθηναϊκός απειλείται με ποινή από τη διοργανώτρια αρχή του επαγγελματικού μπάσκετ. «Αν υπάρξει, ελάχιστα θ' αλλάξει τη νοοτροπία των οπαδών». Οι παίκτες -προς τιμήν τους- διατηρήθηκαν «στο ύψος τους», αλλά φαίνεται ότι το αίμα «βράζει» μόνο μέσα σε «σωθικά Ρωμιών». Στο συγκεκριμένο «ντέρμπι», ο Παναθηναϊκός βρέθηκε να αγωνίζεται με την εξής πεντάδα: **Βράνκοβιτς, Βολκόφ, Κούουσμα, Σοκ** και... **Γκάλης**. Ο τελευταίος θεωρείται Έλληνας, πλην όμως αρνείται πεισματικά να επιστρέψει στην εθνική ομάδα. Τα συμπεράσματα δικά σας.

■ Πραγματοποιήθηκε η πολυδιαφημισμένη συνδιάσκεψη για τα σπορ της επιτροπής αθλητισμού του ΠΑΣΟΚ σε διμερίδα στο στάδιο Ειρήνης και Φιλίας. Ήταν η δεύτερη του κόμματος, που και πάλι απέτυχε να ανακαλύψει λύσεις στα προβλήματα του αθλητισμού. Ο ΓΓΑ, **Γιώργος Βασιλακόπουλος** χειροκροτήθηκε περισσότερο όλων από τους συνέδρους. Ο υφυπουργός Πολιτισμού και (αθλητισμού) **Γιώργος Λιάνης** απλώς χαιρέτησε το ακροατήριο. Πάλι καλά. Μερικές μέρες αργότερα αντιμετώπισε προβλήματα δύο φορές. Την πρώτη στην εξέδρα του γηπέδου Ιωνικού Νικαίας (όπου ο διαιτητής **Χαρλαβάνης** ευνοούσε τον Παναθηναϊκό σε αγώνα Κυπέλλου) και -τέλος- στο γήπεδο Βύρωνα, όπου οπαδοί της ΑΕΚ υποχρέωσαν τον υπουργό σε φυγή στα μέσα του ματς, επειδή η ομάδα τους έχανε από τον Αθηναϊκό...

■ Υπερβολικά... χαριτολογούν ορισμένοι σχολιαστές ποδοσφαιρικών αγώνων από την κυριακάτικη εκπομπή του «Me-

ga Channel» «Λεπτό προς λεπτό». Πριν από λίγες μέρες, «σπορτκάστερ» χαρακτηρίσε «έξοδο του Μεσολογγίου» άστοχη προσπάθεια του τερματοφύλακα **Δάφκου**. Ακολούθησε ρεπόρτερ από το Ηράκλειο Κρήτης, την περασμένη Κυριακή, ο οποίος είπε επί λέξει: «Διαιτητής της συνάντησης ΟΦΗ - Απόλλωνα είναι ο κύριος Τσινασλανίδης από τη Θεσσαλονίκη, με επόπτες συμπατριώτες του...». Ευτυχώς, δηλαδή, που κάποιος από τους δύο λαινσμεν δεν είχε γεννηθεί στην Καρδίτσα...

■ Η ολυμπιονίκης της Βαρκελώνης στα σπριντ **Βούλα Πατουλίδου** (βαθμοφόρος πλέον του Πολεμικού Ναυτικού), έκανε στο πανελλήνιο πρωτάθλημα κλειστού στίβου, το πρώτο της άλμα στο νέο της αγώνισμα, σημειώνοντας επίδοση έξι μέτρων και είκοσι εκατοστών. Οι ειδικοί του στίβου μιλούν για λαμπρό μέλλον. Πάντως, η **Μαρούλα Λάμπρου**, από την Κύπρο, αγωνιζόμενη με τα ελληνικά χρώματα πριν από δέκα και πλέον χρόνια, σημείωνε στις προπονήσεις άνω των έξι και ημίσεος μέτρα... Καλές επιδόσεις πέτυχαν στην ίδια διοργάνωση (που δυστυχώς δεν συγκίνησε το φίλαθλο κοινό...) οι **Κώστας Κεντέρης** (ρεκόρ) στα 200 μ., **Στέλιος Μπίσμπας**, **Λάμπρος Παπακώστας**, κ.ά. Η πρώτη σημαντική φετινή οργάνωση του κλασικού αθλητισμού δεν ευτύχησε σε θέματα προβολής. Κυρίως τα αθλητικά έντυπα (τέσσερα καθημερινά τον αριθμό...) χορήγησαν μονόστηλο στην πρώτη σελίδα. Πάλι καλά...

■ Μολονότι στις εγχώριες διοργανώσεις το μπάσκετ γνωρίζει μέρες γκρίνιας και τριβής, εντούτοις σε ευρωπαϊκό επίπεδο

εξακολουθεί να δίνει τις καλύτερες των εξετάσεων. Και οι τρεις οργανώσεις, δηλαδή Πρωταθλητριών, Κυπελλούχων και «Κόρατς» εκτός απίθανου απροόπτου, θα έχουν στην τελική φάση τους εκπρόσωπο των ελληνικών χρωμάτων. Το μπάσκετ -το έχει επισημάνει αυτή η στήλη και στο παρελθόν- ζει τις υψηλότερες τιμές του. Μακάρι να απαλλαγεί κάποια στιγμή και από τους δήθεν ομογενείς των ομάδων μας, για τους οποίους γελούν (σε βάρος μας) οι ξένοι σε κάθε εξόρμηση. Από τη νέα αγωνιστική περίοδο η Ελλάδα θα μετάσχει με τρεις ομάδες στο Κύπελλο Πρωταθλητριών. Είναι μια ακόμη επιτυχία του τ.γ.γ. της ομοσπονδίας καλαθοσφαίρας, **Γιώργου Βασιλακόπουλου**. Οι ξένοι, (της διεθνούς ομοσπονδίας), φαίνεται αυτόν ξέρουν, αυτόν εμπιστεύονται...

■ Ο προπονητής της εθνικής ποδοσφαίρου **Άλκης Παναγούλιας** τακτοποίησε όπως εκείνος επιθυμούσε το πρόγραμμα των αγώνων για τα προκριματικά του ευρωπαϊκού πρωταθλήματος, που θ' αρχίσουν το προσεχές φθινόπωρο (και πάντως, μετά τη συμμετοχή μας - φιέστα στο Μουντιάλ των *Ηνωμένων Πολιτειών*...). Ξεκινάμε με αγώνα στις... Νήσους Φερόε και ακολούθως θα δώσουμε τέσσερα παιχνίδια εκτός έδρας. Τι σημαίνει αυτό; Ότι θα είναι επιεικώς «παράφρων ήρωας» εκείνος (κυβερνητικός ή παράγων της ΕΠΟ) που θα θελήσει ν' αντικαταστήσει από τη θέση του το σημερινό επιτυχημένο προπονητή (γνωστό πολιτευτή και υποψήφιο βουλευτή της Νέας Δημοκρατίας).

Γιώργος Αρκουλής

Πολλή ηθικολογία
ξέσπασε με αφορμή
την καινούργια
διαφήμιση της
Μπένετον, που αυτή
τη φορά διάλεξε να
«πουλήσει» το αίμα
ενός νεκρού στο
βουρνιακό δράμα.
Πολλοί
διαμαρτύρονται –
ωστόσο, καλά
γνωρίζουμε ότι είναι
διαμαρτυρία για τη
διαμαρτυρία. Η
διαφήμιση, με τον
έναν ή με τον άλλο
τρόπο, απομονώνει
από την
πραγματικότητα
ευανάγνωστες όψεις
της για να τις
προωθήσει στο κοινό
με προφανή σκοπό:
την υποταγή του στις
καταναλωτικές της
σκοπιμότητες. Η
διαφήμιση,
αισθητικής
αντίστοιχης του
τελευτήσαντος
σοσιαλιστικού
ρεαλισμού, κάτι σαν
καπιταλιστικός
ρεαλισμός, δεν βλέπει
παρά το δίπολο: κοινό
- στόχος. Η κλάψα για
τις υπερβολές της, επί
της ουσίας,
νομιμοποιεί τον
προπαγανδιστικό της
ρόλο. Αλλού
βρίσκονται τα
αντισώματα για το
ρόλο της διαφήμισης
– και πάντως, πέρα
από την περίσσια
ηθικολογία, που δεν
οδηγεί πουθενά.

ΤΑΣΟΣ ΜΠΑΝΤΗΣ ΥΠΑΡΧΕΙ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΣ ΣΥΝΤΗΡΗΤΙΣΜΟΣ!

Στο Θέατρο Εμπρός, με σκηνοθεσία του Τάσου Μπαντή, ανεβαίνει το έργο του Μπέρκοφ «Σαν Έλληνας» (φωτογραφία από την παράσταση), με αμφιλεγόμενες κριτικές. Σε συνέντευξή του στην Πέγκυ Κουνενάκη ο σκηνοθέτης τονίζει: «Υπάρχει ένας ανομολόγητος πνευματικός συντηρητισμός!» (Σελ. 52)

ΠΑΛΑΜΑΣ

Στις 23 Φεβρουαρίου κλείνουν 51 χρόνια από το θάνατο του Κωστή Παλαμά. Με την ευκαιρία, η Ελένη Πολίτου - Μαρμαρινού γράφει για το πέρασμά του από τον Παρνασσισμό στο Συμβολισμό. (Σελ. 59)

ΜΠΛΕ

Η «Μπλε ταινία» του Κριστόφ Κισλόφσκι, που προβάλλεται στις αθηναϊκές αίθουσες, μοιάζει με τη «Βερόνικα» αλλά δεν είναι... Φαίνεται ότι έγινε βάσει συνταγής... (Σελ. 54)

ΧΑΡΒΑΛΙΑΣ

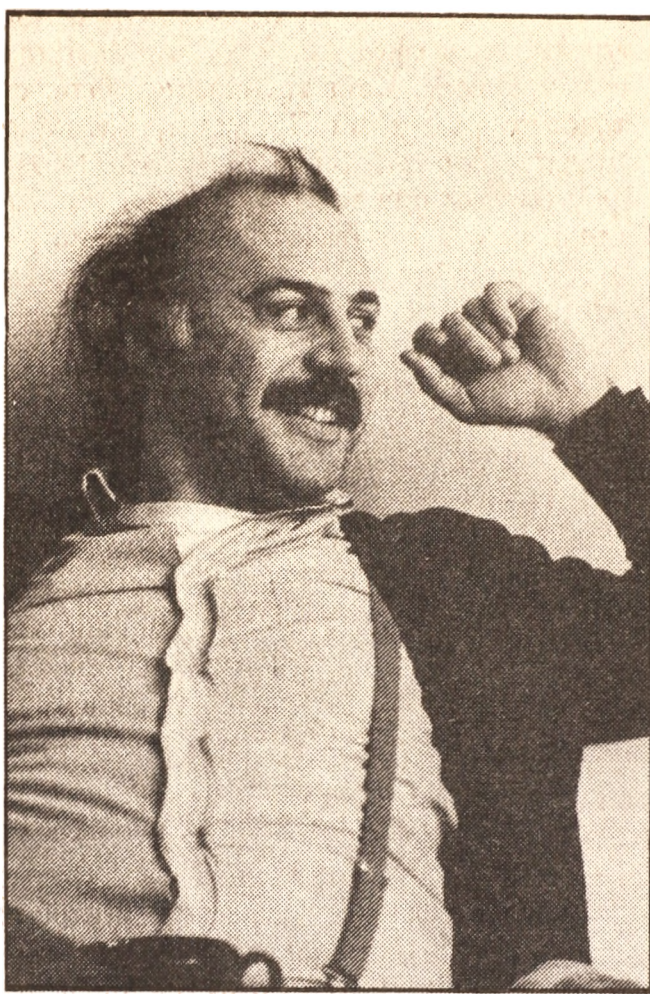
«Η περιπέτεια του μοντέρνου συνεχίζεται», υποστηρίζει ο ζωγράφος Γιώργος Χαρβαλιάς, που εκθέτει στην γκαλερί «Άρτιον» και μιλάει στη Λήδα Καζαντζάκη. (Σελ. 56)

«Υπάρχει ένας ανομολόγητος πνευματικός συντηρητισμός...»

• Ο σκηνοθέτης Τάσος Μπαντής μιλάει στο ΑΝΤΙ

της Πέγκυ Κουνενάκη

Στην περιοχή του Ψυρρή, το Παλαιό Τυπογραφείο του Εμπρός, αποτελεί τώρα πια ένα από τα κύρια χαρακτηριστικά της. Εκεί, πάνω από τρία χρόνια, ο Θεατρικός Οργανισμός «Μορφές» επιτελεί το ύψιστο θεατρικό καθήκον του. Μια συζήτηση με το σκηνοθέτη Τάσο Μπαντή, δίνει το στίγμα αυτής της θεατρικής ομάδας, που αποτελεί πλέον ξεχωριστή ψηφίδα στο αθηναϊκό θεατρικό γίγνεσθαι.

Ο Τάσος Μπαντής

Ο Θεατρικός Οργανισμός «Μορφές» ήρθε το Μάιο του 1990 να προστεθεί στο αθηναϊκό θεατρικό γίγνεσθαι. Ιδρυτικά μέλη της: Τάσος Μπαντής, Δημήτρης Καταλειφός, Ράνια Οικονομίδου και Γιώργος Κέντρος. Ηθοποιοί που είχαν ήδη διαγράψει μια θετική θεατρική πορεία, είχαν ξεχωρίσει για τις ερμηνείες και το ήθος τους. Με την εμφάνισή τους εγκαινίασαν ένα νέο θέατρο, το Παλαιό Τυπογραφείο του Εμπρός, που έμεινε σαν όνομα, σηματοδοτώντας στην περιοχή του Ψυρρή μια μορφή ανάπλασής της. Από το 1990 έως σήμερα παρουσιάστηκαν εκεί πέντε έργα: *Ο Σωσμένος* του Έντουαρντ Μπωντ, *Ο μικρός Έγιολφ* του Ίψεν, *Αμερικανικός δούβαλος* του Ντέιβιντ Μάμετ, *Σαβάνα Μπέι* της Μαργκερίτ Ντυράς, *Σαν Έλληνας* του Μπέργκοφ. Μερικές απ' αυτές τις παραστάσεις καταγράφηκαν στη θεατρική μας συνείδηση. Μια νέα, ζωντανή και ανήσυχη ομάδα ήρθε να ταράξει τα νερά, σ' ελάχιστο διάστημα το θεατρό της έγινε στέκι, αποκτήσε το δικό του απαιτητικό κοινό. Μια συζήτηση, λοιπόν, με το σκηνοθέτη της, τον Τάσο Μπαντή θεωρήθηκε επιβεβλημένη υποχρέωση τόσο απέναντι στην Ομάδα όσο και στο θεατρικό κοινό:

• Αυτή τη στιγμή παίζονται στο Παλαιό Τυπογραφείο του Εμπρός δύο έργα, *Αμερικανικός δούβαλος* και *Σαν Έλληνας*, σε εναλλασσόμενο ρεπερτόριο. Τι σημαίνει αυτό για ένα θέατρο;

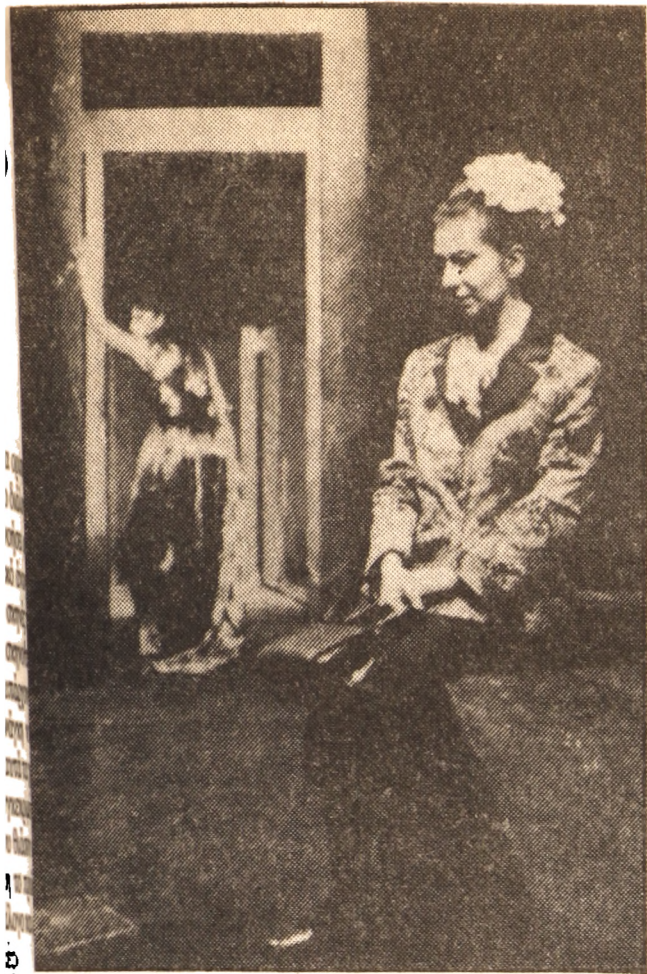
«Σημαίνει αρχικά μια προσπάθεια ν' αντιταχθεί κανείς στη λογική του ενός έργου τη σεζόν, δάση της οποίας, κατά κανόνα, λειτουργεί τα τελευταία χρόνια το θέατρο. Σημαίνει ακόμα μια δυνατότητα για ουσιαστικότερη αξιοποίηση του καλλιτεχνικού δυναμικού του θιάσου. Σημαίνει τέλος, ένα διάλογο ανάμεσα σε διαφορετικά είδη γραφής κι ελπίζουμε σύντομα σε σκηνικές - σκηνοθετικές αντιλήψεις. Ενωώ, σκοπεύουμε σύντομα να εγκαινιάσουμε μια σειρά από συνεργασίες και με άλλους ανθρώπους του θεάτρου, που θα μπορούν να παρουσιάσουν δείγμα γραφής τους στο "Εμπρός"».

• Θα μπορούσατε να γίνετε πιο συγκεκριμένοι; «Υπάρχει στις "Μορφές" ένας βασικός πυρήνας, εμείς οι τέσσερις που ιδρύσαμε το σχήμα. Μ' αυτόν συνεργάζονται ορισμένοι ηθοποιοί, σκηνογράφοι, μουσικοί, στις δουλειές κυρίως που μέχρι σήμερα έχουμε παρουσιάσει. Επιθυμούμε ο πυρήνας αυτός ολοένα να διευρύνεται,

ιδιαίτερα με τη συνεργασία ορισμένων σκηνοθετών και ηθοποιών, που ο διάλογός τους μαζί μας πιστεύουμε ότι θα ευνοήσει μια εξέλιξη κι ένα μεγαλύτερο εκφραστικό άνοιγμα στη δουλειά μας. Υπάρχουν δύο σκηνές που λειτουργούν, εγώ δεν επιθυμώ να σκηνοθετώ πάνω από ένα έργο το χρόνο, έτσι υπάρχουν περιθώρια, αλλά και ουσιαστική ανάγκη να επιχειρηθεί αυτή η διεύρυνση. Όλα αυτά τα χρόνια γίνεται μια δουλειά προς μια συγκεκριμένη κατεύθυνση με τους ηθοποιούς του θιάσου και αισθανόμαστε πλέον την ανάγκη το προϊόν αυτής της δουλειάς να έρθει σε διάλογο και με διαφορετικές σκηνοθετικές οπτικές».

• Ο *Αμερικανικός δούβαλος* που παίζεται, συγκέντρωσε τις θετικότερες των απόψεων. Αντίθετα για το έργο *Σαν Έλληνας* του Μπέργκοφ, υπάρχουν αντιφατικές απόψεις. Τι έχετε να πείτε γι' αυτό;

«Μετά το ανέδασμα του *Μικρού Έγιολφ* του Ίψεν, αποφασίσαμε να ασχοληθούμε με τρία πολύ διαφορετικά στη γραφή και την υφή τους έργα από το σύγχρονο δραματολόγιο. Τρεις τελείως διαφορετικές φωνές σύγχρονων συγγραφέων, που ο καθένας τους, με το δικό του τρόπο, καταθέτει τη μαρτυρία του για το κατακερματισμένο παρόν μας. Η επιλογή των τριών συγκεκριμένων έργων μας απασχόλησε ιδιαίτερα, γιατί θέλαμε να υπάρχει μια αντιπροσωπευτική κατά κάποιον τρόπο εικόνα της θεατρικής γραφής της εποχής μας. Το πρώτο από τα έργα ο *Αμερικανικός δούβαλος*, είναι ένα έργο που πατάει γερά στο ρεαλισμό, έχει στέρεα οικοδομημένους χαρακτήρες και θγαίνει μέσα από μια συγκεκριμένη παράδοση του αμερικανικού ρεαλιστικού θεάτρου, αποτελώντας ένα προχώρημα και ένα συμπύκνωμά της. Το δεύτερο έργο, αυτό της Ντυράς, *Σαβάνα Μπέι*, είναι ένα πολύ προσωπικό δείγμα γραφής μας συγγραφέως που ξεκινώντας από μια κατά βάση ρεαλιστική αφετηρία, ανάγεται σ' ένα χώρο καθαρά ποιητικό, έτσι ώστε να μπορεί κανείς να πει ότι το έργο διαδραματίζεται σ' ένα ψυχικό τοπίο. Σ' ένα τοπίο κατακερματισμένων αναμνήσεων, επιθυμιών, ερωτικών ματαιώσεων. Το τρίτο και τελευταίο έργο του κύκλου, το *Σαν Έλληνας* του Μπέργκοφ, απομακρύνεται εντελώς από τη ρεαλιστική γραφή. Οι ήρωές του διαθέτουν ασφαλώς ορισμένα στοιχεία που τους καθιστούν πρόσωπα αναγνωρίσιμα, αλλά τόσο ο λόγος του Μπέργκοφ όσο και η δόμη του υλικού του, διαδραματίζεται σε μια αυστηρή, εξωρεαλιστική θα λέγαμε περιοχή. Το έργο του Μπέργκοφ είναι ποιητικό θέατρο με την υψηλότερη έννοια του όρου, ένα θέατρο σημαντικό που τολμά να συνομιλεί με τον Σαίξπηρ και την αρχαία τραγωδία. Όπως ήταν εν πολλοίς αναμενόμενο, το κοινό αιφνιδιάζεται από

Σκηνή από το «Σαν Έλληνας» του Μπέρκοφ, που
παιχνεύεται στο θέατρο του Παλιού Τυπογραφείου
του «Εμπρός» με σκηνοθεσία του Τ. Μπαντή

ην εκρηκτική, προκλητική, ανοίκεια για το
θέατρο του τέλους του 20ού αιώνα γραφή του
Μπέρκοφ, μ' αποτέλεσμα η παράσταση να
αποτύχει. Ορισμένοι θεατές με βαθιά συγκίνηση
συμμετοχούν με το ποιητικό περιεχόμενο και
τη γλώσσα του Μπέρκοφ και ενθουσιάζονται,
ώσπου άλλοι απορρίπτουν κατηγορηματικά αυτό
είδος γραφής, θεωρώντας το δεδομένα αντι-
θεατρικό, φτάνοντας στο σημείο ακόμη και ν'
αναγκάζονται.

Από ποιους προέρχονται οι περισσότερες
αντιδράσεις;

Κατά παράδοξο τρόπο, οι εντονότερες αντι-
δράσεις για το έργο και την επιλογή του προέρ-
χονται από μερικούς πνευματικούς ανθρώπους
και διανοούμενους, που δηλώνουν ασυμφιλίω-
τοι, εχθρικοί προς αυτήν την τόσο ιδιαίτερη
και διαφορετική γραφή, αυτή τη διαφορετική θεατρι-
κή γλώσσα. Το κοινό αν και διχάζεται κι αυτό
στις αντιδράσεις του, είναι θα έλεγε κανείς πιο
ανοικτό στο να προσπαθήσει ν' αντιληφθεί και
να αποδεχτεί ή ν' απορρίψει αυτή τη διαφορετι-
κή γραφή. Ένα άλλο παράδοξο είναι ότι με-
ταξύ των που δεν μπορεί να πει κανείς πως το έργο
απορρίπτει περισσότερο κάποιες νεότερες ηλικίες
προκαλεί την αντίδραση των μεγαλύτερων
ατόμων.

Πώς εξηγείτε αλήθεια την αντίδραση κάποιων
διανοούμενων;

Πιστεύω ότι ένας άνθρωπος που έχει διαγρά-
ψει μια προσωπική πορεία και έχει οδηγηθεί σε
ορισμένα προσωπικά συμπεράσματα, κι έχει
απορροφήσει πολύ προσωπικά κριτήρια για ν'
αντιμετωπίζει τα πράγματα, είναι δύσκολο ν'
δεχτεί εκφραστικές κατευθύνσεις που αντί-
τίθενται τόσο ριζικά στις αξίες που ο ίδιος έχει
απορροφήσει. Θέλοντας, λοιπόν, να υπερασπι-
στεί τις δικές του αξίες, αρνείται με τον πιο
κατηγορηματικό τρόπο κάθε γραφή ή κάθε εκ-

φραση γενικότερα που φαίνεται να τις αμφι-
σβητεί. Πιστεύω, ακόμη, ότι υπάρχει ένας πα-
ράξενος και ανομολόγητος πνευματικός συντη-
ρητισμός που κάνει μερικούς ανθρώπους να
υπερθεματίζουν στις απόψεις τους ωσάν να
είναι ταγμένοι θεματοφύλακες ορισμένων
αδιαμφισβήτητων αξιών. Αυτό είναι ένα φαι-
νόμενο θα έλεγα ανησυχητικό, γιατί δεν επιτρέ-
πει συχνά να κρίνεται ή να προσλαμβάνεται
νηφάλια οτιδήποτε προτείνει μια καινούργια ή
διαφορετική προσέγγιση.

● Πώς σας αντιμετωπίζει η κριτική και πώς
βλέπετε εσείς να λειτουργεί η κριτική στην
Ελλάδα;

«Πιστεύω κατ' αρχάς ότι είναι παρακινδυ-
νευμένο να μιλήσει κανείς για την κριτική ή
τους κριτικούς. Κάθε κριτικός καταθέτει την
προσωπική του ματιά. Βάση αυτής και ο ίδιος
κρίνεται τόσο από τους ανθρώπους του θεά-
τρου όσο και από τους αναγνώστες του. Δεν
μπορούμε να πούμε ότι η κριτική για τη δουλειά
μας δεν υπήρξε κατά κανόνα επαινετική, χωρίς
εντούτοις να μπορούμε να παραβλέψουμε το
γεγονός ότι από ορισμένες πλευρές αμφισβη-
τούνται συχνά έντονα τόσο οι επιλογές μας ως
προς το δραματολόγιο, όσο και η προσπάθειά
μας να καλλιεργηθεί μια πιθανόν αποκλείου-
σα από το μεγαλύτερο μέρος του ελληνικού
θεάτρου αντιμετώπιση της σκηνικής πράξης,
κυρίως όσον αφορά την υποκριτική. Δυστυχώς
στην Ελλάδα, αλλά και αλλού φαντάζομαι, η
κριτική διακατέχεται ενίοτε από το σύνδρομο
της κηδεμόνευσης και της ποδηγέτησης της
θεατρικής πράξης. Αναγάγει σε μέτρο και κρι-
τήριο ορισμένους τύπους θεατρικής έκφρασης
και πολεμάει ή αγνοεί κάθε δουλειά που δια-
φωνεί μ' αυτή τη συγκεκριμένη αντίληψη.
Έτσι, η κριτική αναλαμβάνει να παίξει το ρόλο
του ρυθμιστικού παράγοντα της θεατρικής
ζωής του τόπου, πράγμα που νομίζω εξ' ορι-
σμού δεν ανταποκρίνεται στην αποστολή της.
Τη θεατρική ζωή κάθε τόπου τη διαμορφώνουν
πάντα οι άνθρωποι του θεάτρου, οι ίδιοι οι
δημιουργοί και όχι όσοι αρθρώνουν λόγο ή
κρίση γι' αυτό. Σε τελευταία ανάλυση, όλοι
θυμόμαστε με μεγάλη συγκίνηση και κουδάλ-
αμε για πάντα μέσα μας τη μνήμη παραστάσεων,
ερμηνειών, στιγμών θεατρικών, αλλά ποτέ την
κρίση οποιουδήποτε κριτικού για τις στιγμές
αυτές».

● Πώς αντιμετωπίζονται οι «Μορφές» οικονομικά
σ' όλα αυτά που έχουν ήδη πραγματοποιηθεί και
όσα προγραμματίζονται;

«Παρά τη συγκινητική συχνά ανταπόκριση
του κοινού στη δουλειά μας, είχαμε και εξακο-
λουθούμε να έχουμε προβλήματα. Η προσέλευ-
ση του κοινού είναι μεγάλη, το θέατρο είναι
μικρό, οι εισπράξεις μαζί με την επιχορήγηση
δεν επαρκούν για να καλύψουν τις ανάγκες
μιας απρόσκοπτης οικονομικά και πρακτικά
λειτουργίας του θεάτρου. Τα βγάζουμε πέρα
όπως μπορούμε, έχοντας δεχτεί ότι αυτό αποτε-
λεί κατά κάποιον τρόπο έναν κανόνα του παι-
χνιδιού. Ιδιαίτερα, μάλιστα, αν δεν δέχεται
κανείς να παίξει το παιχνίδι με ορισμένους
όρους που δεν του προσεδιάζουν».

● Ποια είναι τα μελλοντικά σχέδια των
«Μορφών»;

«Μετά την ολοκλήρωση αυτού του κύκλου

των τριών έργων από το σύγχρονο δραματολό-
γιο, σχεδιάζουμε να επιστρέψουμε σ' έναν συγ-
γραφέα που ιδιαίτερα αγαπάμε, τον Ίψεν.
Την επομένη χρονιά θα παρουσιάσουμε την
Αγριόπαπια. Ένα έργο που χρόνια ονειρευό-
μαστε και που επιτέλους αποφασίσαμε ν' ανα-
λάβουμε το ρίσκο για το ανέβασμά του, αν
αναλογιστεί κανείς ότι πρόκειται για ένα έργο
στο οποίο θα παίζουν πάνω από 15 ηθοποιοί
και θα έχει υψηλότατο κόστος παραγωγής. Στα
μελλοντικά μας σχέδια περιλαμβάνεται το ανέ-
δασμα ενός Σαίξπηρ κι ενός Γκολντόνι, ελπίζω
με ενδιάμεσους σταθμούς και πάλι ορισμένους
σύγχρονους συγγραφείς στους οποίους τρέ-
φουμε ιδιαίτερη αδυναμία. Το μεγάλο μας όνει-
ρο, πάντως, είναι το ανέδασμα ενός σύγχρονου
έργου –είναι κάτι που έχουμε απόλυτη ανάγκη,
και πιστεύω ότι σύντομα θα μας δοθεί η δυνα-
τότητα να το πραγματοποιήσουμε».

● Οι επιλογές σας δείχνουν μια ροπή προς το
κλασικό ρεπερτόριο. Πιστεύετε ότι σήμερα
λειτουργεί στο κοινό;

«Αυτό είναι και το βασικό ερώτημα που πρέ-
πει ν' απαντάται κάθε φορά που ασχολείται
κανείς με τους κλασικούς. Δεν έχουν κανένα
νόημα ούτε ο Ίψεν, ούτε ο Σαίξπηρ, ούτε οι
τραγικοί ως κομμάτια μουσείου ή ως εγκυκλο-
παιδικά λήμματα. Βλέπουμε συχνά παραστά-
σεις έργων τους, θυθισμένοι στα πιο βαθιά
χασμουρητά που λέει και ο Σαβδόπουλος. Όλη
η δυσκολία βρίσκεται στο ν' αναδειχτεί η ζω-
ντανή ανθρώπινη ύλη που περιέχουν τα κείμε-
να και που μπορεί ισχυρότατα ν' αγγίξει την
ευαισθησία του σημερινού θεατή, ο οποίος δεν
πηγαίνει στο θέατρο για να παρακολουθήσει
μια χαλκομανία εποχής. Επιζητεί ν' αναγνωρί-
σει στα σκηνικά πρόσωπα στοιχεία του δικού
του είναι, του δικού του σήμερα, της δικής του
ζωής. Όταν μια παράσταση κλασικού έργου
πετυχαίνει να ζωντανέψει τις μορφές αυτού του
μουσείου, να τις μπολιάσει με σάρκα και αίμα,
μας συγκινεί και μας δονεί βαθύτατα. Πρέπει
να πω, ότι η περιπλάνησή μας στο τοπίο του
σύγχρονου θεάτρου δεν είναι αθώα απ' αυτή
την άποψη. Ελπίζω μας καθιστά πιο υποψια-
σμένους και ενδεχομένως πιο έτοιμους να προ-
σεγγίσουμε αυτή τη ζωντανή ύλη που εμπεριέ-
χεται σε οποιοδήποτε κλασικό κείμενο».

● Τι πιστεύετε ότι έχετε πάρει κι αν έχετε πάρει
κάτι από την ελληνική θεατρική παράδοση;

«Ανήκουμε σε μια γενιά που μεγάλωσε και
διαμορφώθηκε στο κέντρο δυο πολύ ισχυρών
και αντίρροπων θεατρικών εκφράσεων: Του
Θεάτρου Τέχνης απ' τη μια και της σχολής του
Εθνικού Θεάτρου από την άλλη. Όλοι μας
παρακινήθηκαν ν' ασχοληθούμε με το θέατρο
είτε επειδή έτυχε να δούμε κάποια παράσταση
του Κουν, είτε την Παξινοῦ, τον Μινωτή, τη
Μανωλίδου. Οι παραδόσεις αυτές και η επί-
δρασή τους αισθάνομαι ότι διαρκούν μέσα μας
και μας καθορίζουν, παρ' όλο που το θέατρο
ανανεώνεται, προχωράει, διασταυρώνει επι-
δράσεις του παρελθόντος με ανάγκες του σήμε-
ρα. Γιατί ας μην ξεχνάμε ότι μια άλλη τρόπον
τινά παράδοση για τους ανθρώπους της γενιάς
μας είναι ο κινηματογράφος. Διαμορφωθήκα-
με τόσο από την Παξινοῦ και τον Κουν για
παράδειγμα όσο και από τους ηθοποιούς των
ταινιών του Μπέργκμαν, του Καζάν, του Χιού-
στον».

ΣΥΝΤΑΓΕΣ ΜΠΛΕ

Στο «Μπλε», πρώτη ταινία που ο Κριστόφ Κισλόφσκι κάνει εξ ολοκλήρου στη Γαλλία, οι εικόνες του χρησιμοποιούνται για να αποθεωθεί η «ευρωπαϊκή πνευματικότητα». Κι όμως, ένα τέτοιο φιλμ ολοκληρώνεται σαν συνταγή!

ΔΥΟ ΚΟΡΙΤΣΙΑ, το ένα συμπλήρωνε το άλλο, και με αυτό τον τρόπο γεφυρώθηκαν δυο κόσμοι (εκείνος της δυτικής ευμάρειας και ο αντίστοιχος της πάλαι ποτέ ανατολικής Ευρώπης σε αναβρασμό και σε σύγχυση), στην προηγούμενη ταινία του Κριστόφ Κισλόφσκι, τη *Διπλή ζωή της Βερόνικα*. Συνεκτικό στοιχείο των δύο κόσμων ήταν η επιθυμία των ανθρώπων, απ' όποιο μοντέλο κοινωνικής οργάνωσης και αν προέρχονταν, να συναντηθούν στη βάση των πραγματικών τους αναγκών: στην αρμονία με τα πράγματα, με τη φύση, με τους άλλους ανθρώπους, μακριά από βλακώδεις ανταγωνισμούς και πλαστές ανάγκες.

Ο σκηνοθέτης του *Δεκάλογου* φαινόταν να αντέχει την αναμέτρηση με τις συνθήκες της Δύσης. Είχε τους κώδικές του, είχε και τον τρόπο να στοχεύει καίρια και, κυρίως, λιτά, τον κόσμο, προβάλλοντας ένα απωθημένο κίνητρο για την καλλιτεχνική παραγωγή: τη σχέση του ανθρώπου με το ιερό, που αίρεται πάνω από τη συμβατικότητα, χωρίς ωστόσο να αρνιέται την πραγματικότητα, χωρίς όμως και να τη διαστρέφει. Κι ήταν αυτό πολύ. Ενδόμυχα, τότε, αρνούμαστε να πιστέψουμε ότι για δημιουργούς όπως ο Κισλόφσκι μπορούσε να υπάρξει άλλος δρόμος.

Κι ύστερα, ήρθε μια καινούργια ενότητα. Με γάλλους παραγωγούς, ο πολωνός σκηνοθέτης ξεκίνησε μια τριλογία που τη βάπτισε *Τριλογία των χρωμάτων*. Ο τίτλος, εμπνευσμένος από τα χρώματα της γαλλικής σημαίας αλλά και της Γαλλικής Επανάστασης, υποτίθεται ότι θα ήταν μια καίρια ματιά στον ευρωπαϊκό χώρο που βάδισε 200 κοντά χρόνια με πρόταγμα το τρίπτυχο «ελευθερία, ισότητα, αδελφότητα». Το πρώτο μέρος της τριλογίας, το *Μπλε*, βλέπουν και οι Έλληνες αυτό τον καιρό στις

κινηματογραφικές οθόνες (στο Βερολίνο προβλήθηκε, ήδη το δεύτερο μέρος, το *Λευκό*). Η διαφορά με την προηγούμενη δουλειά του κινηματογραφιστή είναι τρομακτική. Κι η ταινία, ενταγμένη μέσα στη λογική της λεγόμενης *ευρωπαϊκής μυθοπλασίας*, δεν είναι παρά μια άσκηση εντυπωσιασμού, με τα ίδια μορφικά στοιχεία που, στο προηγούμενο φιλμ, λειτούργησαν απολύτως διαφορετικά: ως διάμεσο στην αποκάλυψη ενός μη προσποιητού κόσμου.

Πράγματι, όλα τα στοιχεία της *Βερόνικα* είναι εδώ. Το χαριτωμένο πρόσωπο του κοριτσιού (Ιρέν Ζακόμπ, τότε - Ζιλίετ Μπινός τώρα), οι ήρεμες χειρονομίες του, η φαινομενολογική ματιά στον κόσμο, το περιρρέον πνευματικό αίτημα της «μεταφυσικής» -πέραν- του -χυδαίου- υλισμού, η ζεστασιά της ερωτικής συνεύρεσης μακριά από ταμπού και προκαταλήψεις, η δημιουργία, ο θάνατος, η συνέχεια μέσω των άλλων... Ακόμη κι η μαγική μουσική που έφτασε να παραπέμπει στη *Βερόνικα* και στα ήρεμα πάθη της, κι αυτή ήταν εδώ. Και βέβαια, η δεξιοτεχνία του έμπειρου κινηματογραφιστή, που ελέγχει το καθρέφισμα, τους φακούς, την κίνηση των προσώπων, την κίνηση της μηχανής... Μάλιστα, που το κάνει με έναν εξαιρετικά εξωραϊσμένο, σχεδόν με αποστειρωμένο τρόπο - μην υπεισέλθει στη γραφή κανένα φάλτσο, καμιά ανορθογραφία και καταστραφεί η λεπτότης. Κι όμως. Πίσω από αυτή τη φροντίδα για την «αποστείρωση», εκείνο που έλειπε ήταν το βαθύτερο κίνητρο. Αποτέλεσμα: η ταινία έμοιαζε με συνταγή.

Διότι το βαθύτερο κίνητρο ήταν (φως φανάρι) υπαγορευμένο. Έπρεπε στο φόντο να υπάρχει η περιδότη -πλην ανύπαρκτη έως ανεπαρκής- σύγχρονη αντίληψη για την κυριαρχία της πνευματικό-

Η Ζιλίετ Μπινός στη «Μπλε ταινία» του Κριστόφ Κισλόφσκι.

τητας στο πλαίσιο της Ενωμένης Ευρώπης. Ένα μίξ γκριλ από ευρωπαϊκό διαφωτισμό, ανοχή της «διαφορετικής» συμπεριφοράς, νεύρωση του πολιτισμού μας, επανατοποθέτηση απέναντι στις κυρίαρχες αξίες της κατοχής πλούτου και δύναμης, αναθεώρηση ακόμη και του αδιαπραγμάτευτου και του ανεπανάληπτου της τέχνης... Κι ύστερα; Ε, ύστερα, δεν απέμενε παρά η απόδειξη με κινηματογραφικό τρόπο της περιδότης «ευρωπαϊκότητας», που υποτίθεται ότι προκρίνει το πνευματικό στη μυθοπλασία έναντι του προφανούς -πάντα υποτίθεται- που έχει να προτείνει ο ανταγωνιστικός αμερικανικός κινηματογράφος.

Ο Κισλόφσκι, για τις ανάγκες της παραγωγής αυτής της ταινίας, αποποιήθηκε ό,τι πολλά πολλά χρόνια κατασκεύαζε ως κινηματογραφιστής που ζούσε την περιπέτεια της τέχνης του. Στο *Μπλε*, αν απαρνήθηκε κάτι, αυτό ήταν αυτή καθεαυτή η περιπέτεια. Υποκαταστάθηκε από την επιβολή παγιωμένων σχημάτων και οδηγήθηκε μέσα από τον εξωραϊσμό της κοινοτοπίας διά της τεχνικής. Όμως, ίσως διότι ούτε η τεχνική δεν ήταν αρκετή προς τούτο, επιστρατεύθηκε για μια ακόμη φορά η ιδιότυπη μουσική του πολωνού συνεργάτη του, συνθέση Ζμπόγκνιε Πράισνερ. Που χρησιμοποιήθηκε στην κυριολεξία ως επένδυση σε εικόνες αμήχανες, μετέωρες, έτσι όπως υπηρετούσαν απλώς ένα επιβεβλημένο ιδεολόγημα. Και τελικά, ένας έμπειρος κινηματογραφιστής όπως ο Κισλόφσκι μοιάζει να αποδέχεται το οξύμωρο: εναποθέτει την τύχη της ιστορίας που αφηγείται, την ίδια τη ματιά, στη δεξιοτεχνία του μουσικού του, φτιάχνει

εικόνες για να τις «φορέσει» τελικά στον ήχο. Ομολογούμε πως δεν μπορούσε να πάει το μυαλό μας ότι ο Κισλόφσκι μπορεί να κάνει μια ταινία προσαρμοσμένη στην ηχητική του μπάντα!

Το *Μπλε* τελειώνει σαν βιντεοκλίπ. Η ηρωίδα κάνει τελικά την επιλογή της: αποποιείται τον ήρεμο θάνατο μέσα από τη διακριτική και ευαίσθητη επιλογή της μοναχικής ζωής της ως παραιτημένη, διαλέγει τη ζωή στο πρόσωπο ενός ανθρώπου που την πείθει πως την αγαπά. Και η επιλογή αυτή σημαίνεται με προπαγανδιστικό τρόπο, με ένα βιντεοκλίπ, που εξαίρει την αγάπη, προσφεύγοντας σε κάποιο χωρίο της *Προς Κορινθίους Α' Επιστολής* του Αποστόλου Παύλου, το οποίο, μάλιστα, στο οπερετικό λιμπρέτο ακούγεται στα ελληνικά. Ο θρίαμβος της στρεψοδικίας! Η περιδότη αγάπη, που διατυμπανίζεται ως η υψίστη αρετή, φορμάρεται στα μέτρα μιας ερωτικής σχέσης, αν και υποτίθεται πως αφορά το μέτρο της ανθρωπίνης, της κοινωνικής συγκαιριότητας. Αλλά και ο θρίαμβος της ανοησίας: η περιδότη χριστιανική αγάπη, με όποιο περιτύλιγμα κι αν προσφέρεται, δεν επαρκεί για να λύσει τα ανθρώπινα: ούτε την άθλια νευρωτική ζωή στις πόλεις ούτε τον πολιτικό ανταγωνισμό και τον πόλεμο...

Θα θέλαμε μόνο να βλέπαμε τις αντιδράσεις των εμπολέμων του βοσνιακού δράματος, αν γνώσαν δυνατό να δουν τούτη την ταινία-θρίαμβο της ευρωπαϊκής εξαπλοστευσης των πάντων, θρίαμβο εντέλει της σχηματοποίησης. Μιας σχηματοποίησης, χάριν μιας (ακατανόητης, ακόμα, για μας) προπαγάνδας!

Ηλίας Κανέλλης

ΙΣΤΟΡΙΕΣ ΤΟΥ ΜΑΤΙΟΥ

**Αισθήσεις και
«παραισθήσεις» από την
έκθεση του Ανδρέα
Δεβετζή στην γκαλερί
Α.Δ.**

ΟΙ ΖΩΓΡΑΦΟΙ επιμένουν να ζωγραφίζουν το πρόσωπό μας τυφλά, καθώς τους κοιτάζουμε, πηγαίνοντας μέσα απ' το βλέμμα μια αιγέλη ελεφάντων* περνά στο διανοητικό τους ελάχιστο κάτοπτρο.

Έτσι οι ζωγράφοι είναι τυφλοί, έχουν φερσίματα τυφλών. Κοιτάζουν μέσα τους, αποκοιτώντας ψηλαφιστά το εγγάρακτο βλέμμα του κόσμου. Οι θεοί των Αιγυπτίων είχαν δυο χρυσές αιχμές στις κόρες των ματιών, γιατί αυτοί οι ζωγράφοι κοιτούν με τα χέρια. Ελλιπείς πάντα, μετακοιτούν το βλέμμα που τους ατέκλυσε σε προσιτά, ορατά σημεία: Μια σκιά στο στόμα γίνεται ομιλητική, μια λευκή λάμψη διάχυτη στο στέρνο, αποκρυπτογραφεί τις εσοχές που κρατούν επίμονα τη σιωπή τους. Ο ζωγράφος ανεβάζει το παιδί στην καρέκλα κι αυτό απαγγέλλει, αποκαλύπτει το κοίλον του ατμού εκείνου που το πρωί, με το φως, θυθίζεται γρήγορα μέσα στο στήθος.

Υπάρχει εδώ (πορτραίτο 6') μια υγρασία του βλέμματος του ατόμου, υψηλής πυκνότητας, που νοτίζει, διαβρώνει, έως που φυλλορροήσει το περιττό απογυμνωθεί το πρόσωπο από τη νατουραλιστική, αναπόδραστη αισθηματολογία του. Μια κόκκινη γραμμή στο περίγραμμα του κρανίου, ορίζει το σημείο εκείνο που αναπαύεται η ματιά του ζωγράφου, τη

Αγγελος Ελεφάντης με το άρθρο για τα πρόσωπα και τις μάσκες στην «Εποχή» της 6.2.94 με είχε πει, δίχως να το ξέρω ακόμη, στα πλαίσια της οδού Λυκαβηττού (όπου βρίσκεται η γκαλερί Α.Δ.).

μάχεται, τη διαχέει σε μια λευκότητα που κατακλύζει το χώρο. Μεγίστη προσπάθεια, άπλετο του βλέμματος φως: το ανάγλυφο του πορτραίτου αποσπάται στις δύο διαστάσεις του πίνακα. Τα μάτια που κοιτούν απ' εκεί, ακριβέστατα σαν ωρολόγια στην απεικόνισή τους (μεγεθυσμένα ωστόσο) έχουν προκαλέσει τη φωτοχυσία.

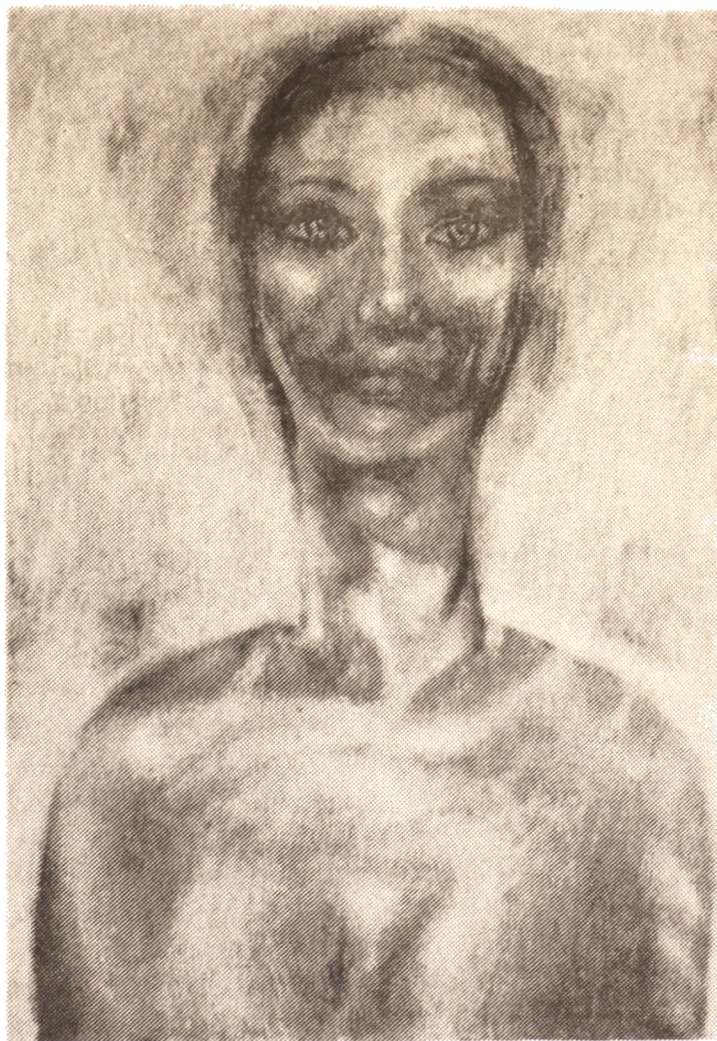
Ξένα, «εξόφθαλμα» ακάλυπτα από το μανδύα του βλέμματος που πτυχώνει το «σώμα» του πίνακα, υποδηλώνουν τον απρόσιτο εκείνο χώρο, που το βλέμμα του καλλιτέχνη πασχίζει να καταυγάσει ανεπιτυχώς, επιτυγχάνοντας το έργο τέχνης.

Ο Δεβετζής επιτυγχάνει να μετουσιώσει το ύφος σε πτητική αίσθηση. Στο πορτραίτο «Κλέα» το απεικονιζόμενο πρόσωπο, διαρρινύει την πυκνή ύφανση της γύρω ματιέρας και αναδύεται φωτεινό, διάφανο, με αναγεννησιακή λεπτότητα χαρακτηριστικών, τρωτό ωστόσο με ουλές, ενδεδυμένο κατάσαρκα ανδρική δορά, ή πουκάμισο κενταύρου. Το ρούχο στους ώμους, διάφανο μωβ, εξουθενώνεται παρά τη μεγέθυνσή του, από την τραχύτητα του θεμέλιου κόκκινου και του μαύρου που ηγεμονεύουν στο υπέδαφος, υποσκάπτοντας την αίσθηση λεπτότητας και χάριτος που μας φώτισε μια στιγμή. Το ανάγλυφο του λαιμού αποκολλά μιαν επίπεδη ψευδαίσθηση αρμονίας του προσώπου που κινδυνεύει να γύρει σαν φλοιός -ολόσωμη μάσκα- αποκαλύπτοντάς μας το κυρίαρχο έρεβος.

Αισθητική αντίσκηξη, ακροβασίες του ύφους που σχοινοβατούν επικίνδυνα χάνοντας στιγμή τη ισορροπία.

Προτιμώ ένα «σκληρό» πορτραίτο όπως αυτό του «κυρίου Μ.», όχι δέβαια για τον ακαδημαϊσμό του σχεδίου του, αλλά για την ειλικρίνεια της γυμνότητάς του. Το βλέμμα εδώ αποξέει

**Κλέα
100X70 εκ.**

**Πορτραίτο
6' 100X70 εκ.**

το επίχρυσμα, δίνοντας στην αφή την ψυχρότητα της πέτρας. Αίσθηση συμπαγής, λεία, αδιαπέραστη, διαυγής ωστόσο. Τα μάτια πελώρια μαύρα, νυχτώνουν το πρόσωπο, θυθίζοντας το πορτραίτο στην σκοτεινότητά τους.

Υπάρχουν κι άλλα βλέμματα

να διασταυρώσει κανείς στην Α.Δ., όμως είπαμε πολλά φοβάμαι για τα είδωλα των αντικριστών κατόπτρων. Έχετε προσέξει πόσους ιλιγγούς ανοίγουν μέσα τους. Ποιο είδωλο πρόφερε άραγε το δικό μας λόγο; Από ποια στάθμη μιλούσαμε εμείς;

Αντώνης Ξηρουχάκης

Αναζητώντας τη χαμένη ματιά

Μια λεκάνη βαμμένη με έντονο, φωτεινό μπλε κι ένας σωρός από φραντζόλες ψωμί στο χρώμα του σταριού. Τα θεματικά στοιχεία αποτυπωμένα πάνω σε τραχιές, στρατιωτικές κουδέρτες.

Αντικείμενα βγαλμένα μέσα από την καθημερινότητα –επαναλαμβανόμενα, υπερμεγέθη– που κυριαρχούν στο χώρο, αναγκάζοντας το θεατή, ίσως για πρώτη φορά, πραγματικά να τα προσέξει.

Η νέα δουλειά του Γιώργου Χαρβαλιά, που παρουσιάστηκε στην γκαλερί «Άρτιο» με την ευτέλεια των υλικών της και την απλότητα της εικαστικής της γλώσσας, μπορεί να προκαλέσει την πώλωση – κοινού και ειδικών. Πόσο μάλλον, όταν η κατάταξή της στα συνήθη στεγανά είναι αδύνατη. Όμως, είναι σίγουρο ότι τους αγγίζει και είναι ικανή να οδηγήσει σε μια διαφορετική ανάγνωση – σχεδόν ξεχασμένη μέσα στον πληθωρισμό των εφέ της έκφρασης – του κόσμου του ζωγραφικού, ίσως και του πραγματικού.

Η έκθεση έδωσε την αφορμή σε μια εκτενή συζήτηση για την πορεία του ζωγράφου στη σύγχρονη τέχνη, αλλά και για την ίδια τη ζωγραφική. Από τη συζήτηση αυτή παραθέτουμε τα πιο ενδιαφέροντα, κατά τη γνώμη μας, σημεία.

– Η προηγούμενη δουλειά ήταν μια μακριά διαδρομή, η οποία ξεκινούσε από το 1987. Τότε εγκατέλειψα ένα καθαρά εξπρεσιονιστικό ιδίωμα της ζωγραφικής μου, που συνοδευόταν από μια εμμονή στην ανθρώπινη μορφή. Σιγά σιγά άρχισαν ασήμαντα πράγματα να κερδίζουν το ενδιαφέρον μου.

Αυτό κράτησε αρκετά, με την έννοια ότι η ζωγραφική καταγωγή προέβαλε αρκετές αντιστάσεις.

Τα ίδια τα ασήμαντα αντικείμενα, τα καθημερινά, ζητούσαν να καταγραφούν με τον πιο άμεσο και ταυτόχρονα τυπικό τρόπο. Τυπικό με την έννοια του ευανάγνωστου και όχι του αδιάφορου.

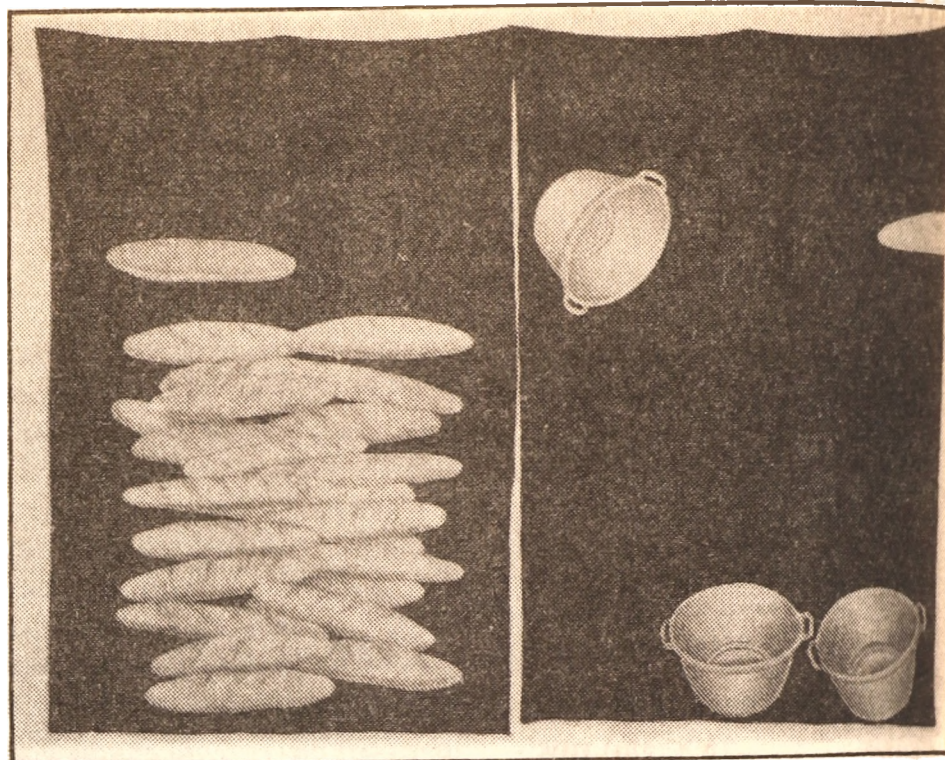
Αυτό εμφανίστηκε γρήγορα στη ζωγραφική με ένα σχέδιο πάρα πολύ απλό και υπό τη μορφή συσσωρεύσεων ή αναπτυγμάτων των μορφών στο χώρο, καθώς και με συστήματα αντιπαραθετικά ως

προς τα αντικείμενα. Όλα αυτά γίνονταν πάνω σ' ένα υπόστρωμα έντονα ζωγραφικό και ταυτόχρονα άμορφο.

Η τελευταία δουλειά προέκυψε ακριβώς από την ανάγκη να ακούσω τι ζητούν όλα αυτά τα απλά, καθημερινά αντικείμενα. Έτσι, αντικαταστάθηκε ένα πλούσιο ζωγραφικό υπόστρωμα, άμορφο, από τον υλικό χώρο μιας κουδέρας. Δηλαδή η ζωγραφική υλικότητα από την έτοιμη υλικότητα μιας κουδέρας.

Τα αντικείμενα ζητούν την αυτονομία τους

• Στην προηγούμενη σου δουλειά, διακρίναμε πιο έντονα μια αναμέτρηση της μορφής με το χώρο. Έχουμε την εντύπωση ότι η μορφή αναζητεί το χώρο που της ανήκει και

Γιώργος Χαρβαλιάς: 23 κιλά ψωμί και τρεις λεκάνες πάνω σε δύο κουδέρτες του πολεμικού ναυτικού, 1993 (205X270 εκ.).

τώρα –στην τελευταία σου δουλειά– τον έχει κατακτήσει, απαιτώντας ταυτόχρονα μεγαλύτερη σαφήνεια.

– Ναι, θα έλεγα ότι είναι και ένα ζωγραφικό σύστημα, μέσα στο οποίο γίνεται ακριβώς μια πάλη ανάμεσα στη μορφή και στο χώρο. Πολλές φορές, ο χώρος μπαίνει μέσα στη μορφή. Ένα σύστημα ζωγραφικό που υπάρχει εδώ στην Ελλάδα έντονα και το έχουν παλέψει στο παρελθόν και άλλοι ζωγράφοι με ανάλογες αντιλήψεις.

Τα αντικείμενα ζητούσαν ολοένα και πιο έντονα την αυτονομία τους.

Έτσι, προέκυψε ένα ξεκαθάρισμα, θα έλεγα και ως προς τη χρήση των μορφών καθημερινών αντικειμένων και ως προς το υπόστρωμα στο οποίο μπαίνουν αυτά.

• Ποιο ρόλο έπαιξε το μπλε χρώμα σ' αυτό;

– Βρήκα ότι ήταν η πιο έντονη αντίθεση, η πιο δυσαρμονική σ' ένα βαθμό που μπορούσε να διαλέξει κανείς από την παλέτα των χρωμάτων, σε σχέση με τις πρώτες κουδέρτες που άρχισα να ζωγραφίζω. Αυτές δεν ήταν στρατιωτικές, αλλά λαϊκές χρώματος καφέ. Το μπλε βοηθούσε να αυτονομηθούν τα αντικείμενα, όσο ήταν δυνατόν, ως μορφικές μονάδες.

• Ήταν δηλαδή μια συνειδητή και όχι τυχαία επιλογή;

– Ναι. Σ' αυτή τη δουλειά είναι όλα σχεδόν συνειδητά. Θα μπορούσα να μιλήσω για μια προγραμματισμένη μορφή μουσικής.

Θα μπορούσα, δηλαδή, να τη συνθέσω εγώ και να την εκτελέσει κάποιος άλλος. Πιθανόν να μπορούσε να γίνει αυτό.

Ο δικός μου χώρος είναι ο χώρος της σύνθεσης, με την έννοια τριών πραγμάτων: της μορφικής μονάδας μιας λεκάνης και μιας συσσώρευσης ψωμιών και της κουδέρας ως επίπεδης υλικότητας, η οποία κατ' εμέ μπορούσε να ζωγραφισθεί και ως αντικείμενο ταυτόχρονα.

Αυτά τα τρία πράγματα ήταν ο ζωτικός χώρος των σχέσεων, ο ζωγραφικός μου χώρος.

Η ζωγραφική ερμηνεία που κάνω είναι στοιχειώδης. Θα μπορούσε να πει κανείς ότι οι λεκάνες ή τα ψωμιά, έτσι όπως είναι ζωγραφισμένα, είναι το έργο ενός επιγραφισμένου.

Πρόθεσή μου ήταν η άμεση αναγνωσιμότητά τους. Και ήθελα να διαβάζονται αμέσως για να αποξενώνονται την ίδια στιγμή. Δηλαδή, για να ακυρώνεται αυτή η άμεση αναγνωσιμότητά τους και να εμφανίζουν και να κάνουν ορατό τον κόσμο τον οποίο δημιουργεί η σχέση των τριών αυτών πραγμάτων. Δηλαδή, όλος ο ζωγραφικός χώρος.

Η περιπέτεια του «μοντέρνου» συνεχίζεται

• Η κατάταξή σου σε μια συγκεκριμένη τεχνοτροπία είναι

δύσκολη. Διακρίνει κανείς κάποια συγγένεια με την pop-art κυρίως, αλλά η φετιχιστική λογική που διακατέχει το ρεύμα αυτό τοποθετεί τη ζωγραφική σου στον αντίποδά της, ενώ η ευτέλεια των μορφικών στοιχείων της δουλειάς σου θα μπορούσε να σε φέρει και πιο κοντά στην arte-povera.

- Και η pop-art και η arte-povera, φαινομενικά, δείχναν να είναι δύο χώροι αναφορών. Ουσιαστικά, δεν αισθάνομαι συγγένεια με κανέναν απ' τους δύο. Η διαφορά με την pop-art είναι κυρίως ιδεολογική - καταγράφει αντικείμενα με μια μαγεία καταναλωτική. Η συγγένεια έγκειται στο ότι και οι ζωγράφοι της pop-art είχαν ζωγραφίσει ασημαντα αντικείμενα και τα έχουν επαναλάβει ως μονάδες. Τις περισσότερες φορές, όμως, με μια συνέχεια που αντιστοιχεί στην παραγωγή, ας πούμε, τη βιομηχανική, τη φωτογραφική ή επεξεργασία ή αναπαραγωγή κ.ο.κ.

Αν μπορούσα να δω κάποια συγγένεια, θα την έβλεπα σε κάποια περιφερειακά έργα της pop-art, ιδιαίτερα της βρετανικής, που ξεκίνησε με πιο κριτικές διαθέσεις οίγουρα όχι της αμερικανικής.

• Επειδή η βρετανική ξεκίνησε με πόχο την πρόκληση;

Ναι. Αλλά ακόμη πιο κοντά βρισκόμαστε στο κίνημα του «Nouveau Realisme», το οποίο ουσιαστικά είναι ένα ρεύμα μιας ευρωπαϊκής pop-art που διαφοροποιείται αισθητικά από την αμερικανική στο γεγονός ότι έχει έναν πολύ κριτικό χαρακτήρα.

Στην arte-povera, απ' την άλλη, έγινε μια προσπάθεια αυτονομίας των μέσων σε επίπεδο γλωσσικής επεξεργασίας. Δηλαδή, κάθε λικότητα θεωρείται ικανή να καταγράψει έναν ζωγραφικό χώρο χωρίς κανένα περιγραφικό στοιχείο, ουσιαστικά, χωρίς κανένα πλέγμα.

Δηλαδή, ένας εκπρόσωπος της arte-povera δεν θα ζωγράφιζε ποτέ μια λεκάνη πάνω σε μια κουβέρτα, αλλά θα αξιοποιούσε τις δυνατότητες της ίδιας της κουβέρτας.

Αναφέρθηκε, επίσης, από έναν χνοκρετικό, συγκεκριμένα τον Ιση Καμπουρίδη, μια συγγένεια με το γαλλικό κίνημα της δεκαετίας του '70 «Υπόδαθρο επιφάνεια» (Supports - Surfaces). Ο σημαντικότερος εκπρόσωπός του, ο Claude Viallat, ασχολείται επί 20 χρόνια με την επεξεργασία μιας μορφικής μονάδας που θυμίζει γράμμα, ζωγραφίζοντάς το πάνω σε διαφορετικούς επίπεδους χώ-

ρους, τέντες, εμπριμέ υφάσματα, ζωγραφισμένα υπόδαθρα που δέχονται αυτό το μοτίβο σε συνεχή επανάληψη. Βέβαια, εκεί έχουμε να κάνουμε με μια αφηρημένη μονάδα, ενώ στο δικό μου έργο πρόκειται για μια εικονογραφική μονάδα.

• Όλα αυτά τα κινήματα χαρακτηρίζονται, όμως, από την πρόθεση να κάνουν μια τομή στις παραδοσιακές μορφές της ζωγραφικής. Ενώ στο έργο σου διακρίνεται μια «επιστροφή» στις αρχές της ζωγραφικής, όχι με την έννοια ενός εκλεκτικιστικού προσεταιρισμού τους αλλά ενός επαναπροσδιορισμού τους.

- Υπάρχει, βέβαια, μια νέα συνθήκη δουλειάς σήμερα. Αυτή η νέα συνθήκη έγκειται στο γεγονός ότι, πραγματικά, μετά τη δεκαετία του '70 δεν έχουμε πρωτοπορίες. Από αυτή την άποψη και τα τρία ρεύματα, τα οποία σχολιάσαμε είναι κάποιες επαναστατικές πρωτοπορίες, είτε με την έννοια της εσωτερικής αμφισβήτησης είτε με την έννοια ενός επαναπροσδιορισμού της ίδιας της ζωγραφικής ή ακόμη και μέσω ευρύτερων κοινωνικών αμφισβητήσεων. Αυτό είναι κάτι που το γνωρίζουμε όλοι.

Δεν υπάρχουν πρωτοπορίες. Υπάρχει ένας εύφορος χώρος, όπου οι διεργασίες, οι οποίες προηγήθηκαν, μπορούν να αξιοποιηθούν με νέες συνεισφορές. Επίσης, υπάρχει η δυνατότητα πολλά «κλειστά» συστήματα, στα οποία οδήγησε ένας πολυμερισμός στη μοντέρνα τέχνη, να γεφυρωθούν, έτσι ώστε να πάψουν να είναι ερμητικά κλειστά μεταξύ τους. Αν και οι απόψεις αυτές φέρνουν στο νου τα πρώτα επιχειρήματα ενός κάποιου μοντερνισμού, πιστεύω ότι όλη αυτή η περιπέτεια εξακολουθεί να υπάρχει μέσα από το χώρο του μοντέρνου, κάνοντας τους εσωτερικούς του επαναπροσδιορισμούς.

Η ζωγραφική, βέβαια, βρίσκειται σε κρίση, καθώς σε διεθνές επί-

πεδο φαίνεται να κυριαρχούν ρεύματα, τα οποία δεν αξιοποιούν τη δυνατότητα της ζωγραφικής επιφάνειας.

Το ενδιαφέρον μου εστιάζεται ακριβώς εκεί, στο πώς να αξιοποιήσω καλύτερα τις δυνατότητες που παρέχει η επιφάνεια, καθώς επίσης και η αναπαράσταση κάποιων πραγμάτων.

Κι αυτό μπορώ να το κάνω μόνο αν λάβω υπόψη μου το τι έχει προηγηθεί.

Όσον αφορά τις αρχές της ζωγραφικής, νομίζω ότι αποτελούσαν ανέκαθεν ένα ζητούμενο για το ζωγράφο. Έτσι ήταν στο παρελθόν, έτσι είναι και σήμερα.

Δεν υπάρχουν σ' ένα μεταφυσικό χώρο ως κάτι απόλυτο, αλλά ως αξίες τις οποίες ζητάμε να βρούμε και να ενεργοποιήσουμε, ν' ανακαλύψουμε την αναγκαιότητά τους, άρα να τις ενσαρκώσουμε κάθε φορά εκ νέου.

Μ' αυτή την έννοια δεν έχουμε να κάνουμε με μια επιστροφή, αλλά με νέα ζητούμενα.

• Ο ιστορικός της τέχνης Erwin Panofsky είχε πει κάποτε ότι πρέπει επιτέλους να γίνει κατανοητό, «ότι ένα έργο τέχνης δεν φτιάχνεται αποκλειστικά για να αρέσει». Πιστεύεις ότι σήμερα είναι αναγκαίος ένας επαναπροσδιορισμός του έργου τέχνης και κατ' επέκταση της ζωγραφικής;

- Θα έλεγα, ότι στον ελληνικό κυρίως χώρο, υπάρχει περισσότερο παρά ποτέ η ανάγκη μιας εκπαιδευτικής πολιτικής, την οποία δεν ακολουθούν ούτε τα ελάχιστα ιδρύματα τα οποία υπάρχουν.

Μια εκπαιδευτική πολιτική, που δεν θα αποσκοπεί απλώς στη μαζική προσέλευση του κόσμου, αλλά και κυρίως στην εκπαίδευσή του. Για να μην τον φέρνει απλώς κοντά στην τέχνη και να τον στέλνει σπίτι του χειρότερο, μετατρέποντάς τον σε ένα φετιχοποιημένο καταναλωτή που αντιλαμβάνεται

τη ζωγραφική ως διακόσμηση ή οικονομική αξία, αλλά έτσι ώστε να βλέπει την τέχνη σαν ένα εκφραστικό επικοινωνιακό χώρο, όπου διευρύνονται οι περιοχές των αισθημάτων.

Μια εκπαιδευτική πολιτική, που όμως δεν θα ξεκινά από το σύνθημα που άκουσα πρόσφατα: «Όχι στην τρομοκρατία της κουλτούρας». Μια τέτοια φράση είναι τραγικό να λέγεται σε μια εποχή όπου κυριαρχεί η μαζική τηλεθέαση.

• Η νέα σου δουλειά ήταν τελικά μια πρόταση - πρόκληση στο «ναρκισσισμό» που μοιάζει να κυριαρχεί αυτή τη στιγμή στο χώρο της τέχνης; Μια προσπάθεια αφύπνισης του κοινού;

- Η πρόκληση δεν ήταν η κυρίαρχη πρόθεσή μου. Άλλωστε, θεωρώ την έκθεση υπερβολικά ευανάγνωστη. Όμως το να μπαίνει κανείς σ' ένα χώρο, όπου επαναπροσδιορίζεται η εικόνα που έχει για τη ζωγραφική, ίσως να αποτελεί σήμερα πρόκληση. Μόνο που αυτό υπήρξε ανέκαθεν στη ζωγραφική. Το να προσπαθεί δηλαδή ένας καλλιτέχνης να φανερώσει ότι είναι ικανός με πολύ ασημαντα και ευτελή πράγματα, στα οποία δεν δίνουμε ποτέ σημασία και τα οποία βρίσκονται συνέχεια ανάμεσα στα πόδια μας, να καταγράψει ένα καλλιτεχνικό χώρο. Ένα χώρο ο οποίος δεν εξαρτάται ούτε από μεγάλες αφηγηματικότητες ούτε από μεγάλες αξίες - μεγάλες ιστορικές στιγμές, ηρωικά αντικείμενα, θρησκευτική εικονογραφία, κ.ο.κ. -.

Ότι δηλαδή ένας ασημαντός χώρος μέσα από το καλλιτεχνικό έργο, μέσα από την καλλιτεχνική ματιά είναι ικανός να αποκαλύψει έναν πλούσιο κόσμο που μας ενδιαφέρει.

Αυτό το έκανε πάντα η τέχνη. Είναι μάλιστα ευκαιρία να αναφέρουμε ένα από τα σημαντικότερα έργα, όπου βρίσκονται οι καταβολές του μοντερνισμού. Όταν ο Μανέ, ο πρώτος μπρεσιονιστής, παίρνει ένα μάτσο σπαράγγια και το ζωγραφίζει, ουσιαστικά είναι η πιο επαναστατική πράξη που κάνει. Δείχνει μια διαφορετική αξιολόγηση του κόσμου, όταν εγκαταλείπει την ηρωική - θρησκευτική θεματογραφία του ακαδημαϊσμού και αναπτύσσει έναν καινούργιο ζωγραφικό κόσμο και μια καινούργια ματιά, κοιτάζοντας ένα μάτσο σπαράγγια.

Τη συνέντευξη πήρε η Λήδα Καζαντζάκη

Ο Γιώργος Χαρβαλιάς γεννήθηκε στην Αθήνα το 1956. Σπούδασε γραφικές τέχνες (Κ.Τ.Ε. 1972 - 1975) και ζωγραφική στην Α.Σ.Κ.Τ. (εργαστήριο Δ. Κοκκινίδη 1976 - 1983). Έχει κάνει τρεις ατομικές εκθέσεις και έχει λάβει μέρος σε ομαδικές εκθέσεις στην Ελλάδα και το εξωτερικό. Από το 1987 συνεργάζεται με τη Σχολή Καλών Τεχνών ως «ειδικός επιστήμονας» στο 5ο Εργαστήριο Ζωγραφικής.

Η ΟΥΣΙΑ ΤΩΝ ΠΡΑΓΜΑΤΩΝ

Το να προσπαθήσει κανείς να προσδιορίσει κάποιο μουσικό είδος είναι εκ φύσεως δύσκολο. Πόσο μάλλον όταν πρόκειται για τη μουσική τζαζ, ένα είδος που οι άπειρες προεκτάσεις και ερμηνείες του και οι πολύπλοκες διασυνδέσεις του με άλλες μουσικές καθιστούν ανέφικτη και ανούσια κάθε προσπάθεια χαρακτηρισμού και ταξινόμησης.

ΟΤΑΝ λοιπόν στη συνέντευξη Τύπου που έδωσαν οι **Michel Petrucciani** και οι **Didier** και **Francis Lockwood**, πριν από τη συναυλία τους στο Παλλάς στις 7.2.94, τέθηκε το ερώτημα «Τι είναι τζαζ;» η απάντηση του Πετροτσιανί ήταν απρόσμενα ακριβόλογη και πρωτότυπη μέσα στη λακωνικότητά της: «Τζαζ είναι το να ακούς τη μουσική του άλλου»· ένας ορισμός που, χωρίς δέβαινα να καλύπτει πλήρως το φάσμα της τζαζ, δίνει μια επαρκέστατη περιγραφή ενός από τα ουσιώδη συστατικά της: της έννοιας του ομαδικού αυτοσχεδιασμού. Κι αυτή ακριβώς η έννοια πραγματοποιήθηκε με την ευκαιρία της κοινής εμφάνισης των τριών επιφανών γάλλων μουσικών που συνέβη στην Αθήνα χάρις στις ενέργειες του Γαλλικού Ινστιτούτου και της Half Note.

Ο Μισέλ Πετροτσιανί είναι ένα από τα φαινόμενα της σύγχρονης μουσικής. Γεννημένος στην Οράγκη το 1962, προσβλήθηκε σε μικρή ηλικία από ασθένεια η οποία του στέρησε τη σωματική του ανάπτυξη, αλλά όχι και τη θέληση, που τον έκανε να αναγνωρίζεται ως ο μεγαλύτερος πιανίστας της τζαζ σήμερα, με το παρωνύμιο «Ο μικρός πρίγκιπας», διάδοχος του Bill Evans και του Thelonious Monc.

Ανήκοντας σε οικογένεια μουσικών, απέκτησε ένα μικρό πιάνο σε ηλικία πέντε ετών, που το έσπασε εκνευρισμένος από τις περιορισμένες δυνατότητές του. «Την πρώτη φορά που έπαιξα πιάνο, μου φάνηκε ότι άγγιξα άσπρα και μαύρα δόντια που γέλαγαν μαζί μου κατάμουτρα», είχε πει κάποτε, φανερώνοντας τη δημιουργική σχέση αντιπαλότητας με το μουσικό όργανο, τόσο χαρακτηριστική στη μουσική αυτοσχεδιασμού.

Η πρώτη του δημόσια εμφάνιση έγινε σε ηλικία 13 ετών στο Φεστιβάλ του Cloussclat, ενώ το 1980 κυκλοφορεί τον πρώτο του δίσκο κερδίζοντας την αναγνώριση τόσο στην Ευρώπη όσο και στην Αμερική. Ήταν ο πρώτος ευρωπαίος μουσικός που ηχογράφησε για την κλασική αμερικανική δισκογραφική εταιρεία Blue Note ανοίγοντας το δρόμο σε πολλούς άλλους. Αλλά η τόσο γρήγορη επιτυχία δεν τον έκανε να σταματήσει να ψάχνει τους δρόμους της τζαζ· όπως έχει πει κι ο ίδιος: «Η ολοκληρωμένη γνώση της τεχνικής δεν αποκλείει την εξερεύνηση, αντίθετα τη διευκολύνει. Είναι σαν να ανοίγει μια πόρτα στο άπειρο».

Οι αδελφοί Λόγκουντ κατάγονται από το Καλαί. Ο Ντιντιέ, γεννημένος το 1956, θεωρείται ο κορυφαίος βιολιστής της τζαζ, στα αχνάρια των μεγάλων συμπατριωτών του Στεφάν Γκραπελί και Ζαν-Λυκ Ποντί. Κατά τη δική του εκτίμηση έχει επηρεαστεί από το παίξιμό τους, αλλά κι από μουσικούς του ροκ, όπως ο Φράνκ Ζάππα ή ο Τζίμυ Χέντριξ.

Ο Φρανσίς, γεννημένος το 1952, έπειτα από κλασικές σπουδές, στράφηκε κι αυτός προς την τζαζ και το ροκ, μέσα από τις συνεργασίες του με τον Ντιντιέ ή από το προσωπικό του συγκρότημα.

Στο πρώτο μέρος της συναυλίας, οι αδελφοί Λόγκουντ έπαιξαν μαζί θέτοντας το μέτρο και το ρυθμό για τα επακόλου-

Ο Μισέλ Πετροτσιανί

θα. Στη συνέχεια, στα σόλο κομμάτια τους, ο Ντιντιέ με την εκπληκτική χρήση του βιολιού που, με τα ηλεκτρονικά βοηθήματα, πολλές φορές ηχούσε σαν μπάσο, σαν κιθάρα, σαν τα κύματα της θάλασσας, απέδειξε το πόσο ανακριβής είναι ο μύθος που θέλει την αυστηρή πειθαρχία του οργάνου αυτού, να αντιτίθεται στην ελευθεριότητα της τζαζ.

Στο δεύτερο μέρος ο Μισέλ Πετροτσιανί έπαιξε μόνος του αρχίζοντας με συνθέσεις του «Δούκα» Ellington, όπως τον είχαμε ακούσει και στο θέατρο του Κολλεγίου Αθηνών πέρυσι. Ο τρόπος που χτύπαγε τα πλήκτρα και ο ήχος του ήταν σαφώς επη-

ρεασμένα από την αμερικανική σχολή, σε μια άκρως ενδιαφέρουσα αντίθεση με το πιο «ευρωπαϊκό» παίξιμο του Φρανσίς Λόγκουντ.

Στο τρίτο μέρος είχαμε τη συνύπαρξη του Πετροτσιανί με τον Ντιντιέ Λόγκουντ, ενώ, λίγο αργότερα, το σχήμα ολοκληρώθηκε με τον Φρανσίς, προσφέροντας σπάνιες στιγμές αρμονικής και δημιουργικής συνεύρεσης και αποδεικνύοντας τη μεγάλη αλήθεια που έκρυβε ο αφορισμός του Μισέλ Πετροτσιανί για την ουσία της τζαζ, της πιο παράξενης μουσικής περιπέτειας του 20ού αιώνα.

Νίκος Βρατσάνος

Στις 23 Φεβρουαρίου κλείνουν πενήντα ένα χρόνια από το θάνατο του Κωστή Παλαμά. Το 1993, έτος Παλαμά, έγιναν πλήθος εκδηλώσεις για να τιμήσουν τα πενήντάχρονα από το θάνατό του, οι οποίες έθεσαν εκ νέου το θέμα της αποτίμησης και της σωστής εκτίμησης του έργου του. Σε όλες τις εκδηλώσεις, στο Συνέδριο που οργάνωσε το Νοέμβριο το Ίδρυμα Παλαμά, στα αφιερώματα των περιοδικών, όπως η *Λέξη* και η *Νέα Εστία*, η ποίηση, η κριτική, η αλληλογραφία του Παλαμά, εξετάστηκαν από ποικίλες σκοπιές και οι γνώμες των ειδικών –και μη– υπήρξαν πολλές φορές αντικρουόμενες. Η διαμάχη γύρω από την αξία ή τη σχετική –διότι περί απόλυτης κανείς δεν τολμά να μιλήσει– απαξία του έργου του αναζωπυρώθηκε. Κι αυτό σημαίνει, το λιγότερο, ότι το έργο του Κωστή Παλαμά εξακολουθεί να είναι ζωντανό, εξακολουθεί να σημαδεύει τα ελληνικά γράμματα.

Ο Παλαμάς δέσποσε και δεσπόζει στα λογοτεχνικά μας πράγματα με το έργο του, με την επίδραση που άσκησε σε πολλούς νεότερους του ποιητές, με τη δουλεμένη γλώσσα του, πρότυπο της μιλημένης νέας ελληνικής. Κι ενώ πολλά αρνητικά μπορούν πολλοί να του καταλογίσουν, με πολλούς μπορούν να τον συγκρίνουν και πολλές παρατηρήσεις να εκφράσουν, η μεγαλοσύνη του επιβάλλει παρ' όλα αυτά στους κάθε λογής κριτικούς να δεχτούν *a priori* τα λόγια του Γ. Σεφέρη: «*Je le considère comme une force de la nature devant laquelle la critique apparaît mesquine*».

Μ' αυτή τη λογική, το *Αντίθέλει* να αποτίσει έναν ελάχιστο φόρο τιμής στον ποιητή: το κείμενο της κ. Ελένης Πολίτου - Μαρμαρινού που ακολουθεί αποτελεί ανακοίνωση στο Συνέδριο για τον Κωστή Παλαμά (Νοέμβριος 1993), για τον Παρνασσισμό και το Συμβολισμό στην ποίησή

ΚΩΣΤΗ ΠΑΛΑΜΑ, 'Αγνάντια τό παράθυρο...

ΤΟ ΠΕΡΑΣΜΑ ΑΠΟ ΤΟΝ ΠΑΡΝΑΣΣΙΣΜΟ ΣΤΟ ΣΥΜΒΟΛΙΣΜΟ

της Ελένης Πολίτου - Μαρμαρινού

Πολλές φορές τό ίδιο τό ποίημα είναι σφραγισμένο μέ τίς δνός μαζί
σφραγίδες, τοῦ μουσικοῦ συμβολισμοῦ καί τοῦ λυρισμοῦ τοῦ
λωγραφικοῦ.

Κωστής Παλαμάς 1901

1. Γραμματολογικά

Ενώ είναι παρήγορο το γεγονός ότι τα τελευταία χρόνια οι μελετητές της λογοτεχνίας μας δείχνουν ανανεωμένο ενδιαφέρον για τον Παλαμά και το έργο του, θεωρητικό, κριτικό και ποιητικό¹, από την άλλη μεριά προβληματίζει η διαπίστωση ότι αρκετές εκτιμήσεις γι' αυτό δεν ανταποκρίνονται πάντα στα πράγματα.

Στην τελευταία κατηγορία ανήκει και η άποψη ότι ο Παλαμάς με την πρώτη συλλογή του *Τά Τραγούδια τῆς Πατρίδος μου* (1886) σημαδεύει έναν από τους «κύριους σταθμούς» του Παρνασσισμού στην Ελλάδα², κι στα *Τραγούδια τῆς Πατρίδος μου* και στα *Μάτια τῆς Ψυχῆς μου* (1892) «ερωτοτροπεί με τον παρνασσισμό και το συμβολισμό»³, καθώς κι η άποψη, σύμφωνα με την οποία «τό έτος τῆς ἑλληνικῆς γέννησης τοῦ Συμβολισμοῦ] πρέπει νά ἦταν τό 1892 καί τό πρῶτο λίκνο τοῦ *Τά Μάτια τῆς ψυχῆς μου*»⁴, ἡ ἑκτίμηση ὅτι ἡ συλλογή αὐτή ἀποτελεῖ παράδειγμα τοῦ συμβολισμοῦ τοῦ Παλαμά⁵.

Οι παραπάνω απόψεις ἔχουν προφανῶς τήν αφετηρία τους στήν ἐπιτήρηση τοῦ Κ.Θ. Δημαρά ὅτι στα *Μάτια τῆς Ψυχῆς μου* «εἶναι σθητή, μαζί μέ τή μειωμένη ἐπίδραση τοῦ παρνασσισμοῦ, ὁ ὁποῖος ποιεῖ στά *Τραγούδια τῆς Πατρίδος μου*, ἡ ἐπίδραση τοῦ νιόφερτου συμβολισμοῦ» στόν τελευταῖο αὐτόν μπορούμε νά ἀποδώσουμε καί τήν παρουσία τοῦ ἐλεύθερου στίχου –τοῦ πολύτροπου, ὅπως, ἀκριδέστερα, ἔλεγε– μέσα στήν νέα συλλογή τοῦ Παλαμά⁶.

Ο Δημαράς με τή σειρά του στηρίζει τή θέση του, μάλλον, σε ὅσα ὁ ὁσ ο Παλαμάς διευκρινίζει στόν *Πρόλογο* τῆς δεύτερης ἐκδόσεως τῶν *Τραγουδιῶν τῆς Πατρίδος μου* (1933), ὅτι δηλαδή ἡ συλλογή αὐτή, που

τήν τοποθετεῖ στή «μεταβατική περίοδο τῆς ποιητικῆς μας», ἐνῶ ἀρδεύεται ἀμεσα «ἀπό τή λαογραφική πηγή», δέχεται καί «κάποιο ἴσα μ' ἐδῶ ἀντιλάλημα, ὅμως ἀσθενικό κ' εὐκολόσθυστο, τῶν Παρνασσικῶν τοῦ Γαλλικοῦ Ἑργαστηριοῦ»⁷. Επιπλέον, ὁ Δημαράς φαίνεται νά

παίρνει υπόψη του και ένα σημείο από τον *Πρόλογο* στα *Μάτια της Ψυχής μου* όπου ο Παλαμάς, μιλώντας γενικά για την ποίηση, υποστηρίζει ότι «ή Ποίησις είναι κυρίως ή συμβολική, ήτοι ή συνθετική, μέ άλλους λόγους ή κεκαλυμμένη καί όχι πάντοτε ή εύκολονόητος έκφρασις της ψυχής του κόσμου»⁸.

Αν όμως η σημερινή παλαμική κριτική ενδιαφέρεται κάπως για την εγκυρότητα του λόγου της, υπόκειται σε μια, αυτονόητη άλλωστε για κάθε κριτική δραστηριότητα, υποχρέωση, δηλαδή στο να μην επαναλαμβάνει πια αβίαστα, πριν τις επαληθεύσει, πολύ παλιότερες απόψεις για τον Παλαμά, έστω κι αν αυτές έχουν διατυπωθεί από μελετητές του αναστήματος ενός Δημαρά, προχωρώντας έτσι στην επανεξέταση και τεκμηριωμένη επανατοποθέτηση του έργου του⁹. Κατά τη διαδικασία αυτή δεν είναι κατανάγκη δεσμευτικά ούτε και όσα ο ίδιος ο Παλαμάς έχει κατά καιρούς διευκρινίσει, σχετικά με την ποίησή του. Γιατί, όπως είναι γνωστό, δεν υπάρχει πάντα αντιστοιχία ανάμεσα στις θεωρητικές απόψεις ενός λογοτέχνη ή τις δηλωμένες ενδεχομένως προθέσεις του και στην ποιητική του πράξη. Η αναντιστοιχία μάλιστα αυτή παίρνει κάποτε στον Παλαμά μεγάλες διαστάσεις, ιδιαίτερα αν συγκριθούν τα πρώιμα, αλλά μεστά, θεωρητικά και κριτικά του κείμενα με τις πρώιμες και ανώριμες ακόμη πραγματώσεις των πρώτων του συλλογών. Έτσι κι αν ακόμα δεχτούμε, πράγμα εύλογο άλλωστε, ότι η γενική παρατήρησή του για την ποίηση, ως «συμβολική (...) έκφραση της ψυχής του κόσμου», αφορά εμμέσως πλην σαφώς και τα ποιήματα της συλλογής τα *Μάτια της Ψυχής μου*, στον *Πρόλογο* της οποίας περιλαμβάνεται, αυτό δεν σημαίνει πως υποχρεωνόμαστε συγχρόνως να δεχτούμε ότι η συλλογή αυτή έχει οπωσδήποτε σχέση με το Συμβολισμό ως ιστορικό λογοτεχνικό φαινόμενο.

Σε ό,τι αφορά, λοιπόν, τον Παρνασσισμό αναγκάζομαι να σημειώσω τα εξής, αναφερόμενη υποχρεωτικά σε δική μου εργασία:

α) Στη διδακτορική μου διατριβή *Ο Κωστής Παλαμάς και ο γαλλικός Παρνασσισμός* (1976), ενώ καταβάλλω κάθε δυνατή προσπάθεια να προσδιορίσω όσο γίνεται ακριβέστερα πότε γνώρισε ο Παλαμάς τον καθένα από τους παρνασσικούς ποιητές και το έργο του, δεν ασχολούμαι ιδιαίτερα, είναι αλήθεια, τουλάχιστον όχι σε ειδικό κεφάλαιο, με το πότε και πού στην ποίησή του εμφανίζεται για πρώτη φορά ο Παρνασσισμός, και μάλιστα γενικά ως ρεύμα. Ίσως γιατί πίστευα –και πιστεύω ακόμα– πως τα λογοτεχνικά φαινόμενα, ιδιαίτερα ο μυστηριώδης μηχανισμός που ονομάζεται επίδραση, είναι πολύ σύνθετα για να αντιμετωπίζονται ως εισαγόμενα εμπορεύματα, συνοδευόμενα από χρονολογημένο δελτίο εκτελωνισμού, ή ως φυσικά φαινόμενα με δηλωμένα στο Ληξιαρχείο τη γέννησή τους.

Από το υλικό ωστόσο που συγκεντρώνεται και μελετάται στη διατριβή αυτή προκύπτει αβίαστα ότι η θεματική της συλλογής *Τά Τραγούδια της Πατρίδος μου* αγνοεί στο σύνολό της το τυπικό παρνασσικό θεματολόγιο, ότι η μετρική μορφή των ποιημάτων που την αποτελούν παρουσιάζει ακόμα τόσες αδυναμίες¹⁰, ώστε δεν μπορεί να συσχετισθεί κατά οποιονδήποτε τρόπο με τη «σύμμετρον καί αγαλματώδη στιχουργίαν των Παρνασσείων ποιητών», για να χρησιμοποιήσω όρους του ίδιου του Παλαμά¹¹, και ότι, τέλος, η σχέση της συλλογής αυτής με τον Παρνασσισμό περιορίζεται στην ενσωμάτωση μετάφρασης (με τον τίτλο *Ο άπιστος*, χρονολογία 1884, τη μέσα σε παρένθεση ένδειξη «μετάφρασις», αλλά χωρίς το όνομα του ξένου ποιητή) του ποιήματος του Sully Prudhomme *Inconstance*, ελάχιστα παρνασσικού άλλωστε, και στην άμεση άντληση από ποίημα του Sully Prudhomme και πάλι, και αυτή στον *Επίλογο*, στο τελευταίο δηλαδή και χρονολογικά (12-12-1885), ποίημα της συλλογής¹². Όλα αυτά, που δεν φανερώνουν πράγματι παρά «ασθενικό κ' εύκολόσβυστο αντιλάλημα των Παρνασσικών», οδηγούν στην τελική παρατήρησή μου ότι η συλλογή *Τά Τραγούδια της Πατρίδος μου* διατηρείται γενικά στο πλαίσιο της ρομαντικής παράδοσης, με εξαίρεση τη χρήση της δημοτικής, και δεν παρέχει δείγματα παρνασσικής τέχνης ή φανερά παρνασσικής επίδρασης¹³.

Στη συλλογή *Τά Μάτια της Ψυχής μου*, αντίθετα, όπως αποδειχνεται και πάλι με την εργασία μου, γίνονται αντικείμενο διαπραγμάτευσης όλα σχεδόν τα τυπικά παρνασσικά θέματα, σε πολλά από τα οποία ο Παλαμάς θα επανέλθει σε μεταγενέστερες και ωριμότερες συλλογές του, ότι σ' αυτήν αντλεί άμεσα, και θα έλεγα συστηματικά, από την

παρνασσική ποίηση με τη μορφή συγκεκριμένων πηγών –χαρακτηριστικό και ως προς αυτό το πρώτο ποίημα της συλλογής *Η Ξενητεμένη*¹⁴– ενώ, παράλληλα, αρχίζει να επωφελείται και από την παρνασσική πρακτική σε ό,τι αφορά την επεξεργασία της μορφής και του στίχου¹⁵.

Αν, λοιπόν, έτσι έχουν τα πράγματα –και βρίσκομαι εδώ στην εξαιρετικά αμήχανη θέση να χρειάζεται να θυμίσω ότι τα πορίσματα της διατριβής μου δεν έχουν αμφισβητηθεί ή αναθεωρηθεί, ως σήμερα τουλάχιστον– και αν πρόκειται να αποφανθούμε σε ποια από τις δύο συλλογές προέχει η επίδραση του Παρνασσισμού, και άρα ποια αποτελεί «κύριο σταθμό» του ρεύματος αυτού στην Ελλάδα, πρέπει να δεχτούμε ότι αυτό συμβαίνει όχι στα *Τραγούδια της Πατρίδος μου*, αλλά στα *Μάτια της Ψυχής μου*. Τη συλλογή εξάλλου αυτή ο Παλαμάς αναγνωρίζει ως «πρώτο του καί προγραμματικό παρουσίασμα»¹⁶, ως απομάκρυνση δηλαδή και διαφοροποίηση από τον αθηναϊκό ρομαντισμό.

Σε σχέση τώρα με το Συμβολισμό, είναι παρακινδυνευμένο, ή τουλάχιστον πρόωρο, να γνωμοδοτήσει κανείς πού, πότε και πώς αυτός εμφανίζεται στον Παλαμά, πριν μελετηθεί συστηματικά η σχέση της παλαμικής ποίησης και με το ρεύμα αυτό και χωρίς να έχει γίνει σαφές ποια είναι τα *sine qua non* γνωρίσματά του. Ως τότε, όμως, δεν είναι ίσως άχρηστες κάποιες παρατηρήσεις:

α) Όταν ο Παλαμάς, ως τα μέσα της δεκαετίας του 1890 τουλάχιστον, μιλάει σε θεωρητικά ή κριτικά κείμενά του για *σύμβολα* ή αναφέρεται στο *συμβολικό χαρακτήρα της ποίησης*, χρησιμοποιεί τους όρους αυτούς με περιεχόμενο γενικό, αυτό που τους απέδιδε πάντα η κριτική, και όχι με το ειδικό που απέκτησαν στο πλαίσιο του Συμβολισμού, ως ιστορικού λογοτεχνικού φαινομένου.

β) Δεν φαίνεται να δέχεται τον όρο *Συμβολισμός* ως προσδιορισμό ενός συγκεκριμένου είδους ποίησης, γιατί, κατ' αυτόν, όλη η αξία του ονόματός της ποίησης, με πρώτη την ομηρική, είναι συμβολική.

γ) Τον μόνιμο συμβολικό, και άρα σκοτεινό, χαρακτήρα της ποίησης υπογραμμίζει, κατά την ίδια πάντα περίοδο, στην προσπάθειά του να αντικρούσει τις κατηγορίες για ασάφεια της δικής τους ποίησης. Και είναι χαρακτηριστικό ότι στο γνωστό κείμενο του 1895 (*Η σαφήνεια καί η ασάφεια εν τη ποιήσει*) δεν αναφέρεται καθόλου, όπως θα περίμενε κανείς, στην ποίηση του Συμβολισμού, παρόλο που αυτή, λόγω ακριβώς της υποβλητικότητας και της υπαινικτικότητας του λόγου της, θα μπορούσε να του προσφέρει πολλά επιχειρήματα για την υπεράσπιση της «ασαφείας εν τη ποιήσει». Ας δούμε όμως τα σχετικά αποσπάσματα:¹⁷

1890: *Πώς έννοοῦμεν τήν ποίησιν.*

«Ἡ ἀνάγκη τοῦ νά στηρίζεται ἡ ποίησις ἐπὶ ἀδιασείστων βάσεων ἐξηγεί ἐν αὐτῇ τήν δύναμιν καί τήν χάριν τῶν θρησκευτικῶν μύθων, τῶν ἱστορικῶν ἀναδρομῶν, τῶν δημοτικῶν παραδόσεων, τῶν γενικῶν ἰδεῶν, τῶν μεγάλων συμβόλων (...). Ἄν ποτε ἀκμάσῃ καί παρ' ἡμῖν (...) ἡ φιλολογία καί ἡ τέχνη καί ἡ ποίησις, πρὸς τήν ἀκμήν ταύτην θά συντελέσουν ὑπὲρ πάντα καί τῆς ἀρχαίας θρησκείας καί τῆς ἀρχαίας ζωῆς οἱ τύποι καί τὰ σύμβολα καί τὰ λείψανα...». (*Ἀπαντα*, 2, σ. 106, 108).

1892: *Τά Μάτια της Ψυχής μου*, Πρόλογος.

«Τοῦ Ποιητοῦ ἡ σκοτεινότης εἶναι ἄλλης φύσεως. Ἡ Ποίησις εἶναι κυρίως ἡ συμβολική, ἥτοι ἡ συνθετική, μέ άλλους λόγους ἡ κεκαλυμμένη καί όχι πάντοτε ἡ εύκολονόητος έκφρασις τῆς ψυχῆς τοῦ κόσμου (...). Τό σκοτεινόν εἶναι στοιχείον ἀπαραίτητον τῆς ποιήσεως, πού δέν ἔμπορεῖ νά τό ἀποφύγῃ παρά μέ κίνδυνον νά καταντήσῃ πεζή». (*Ἀπαντα*, 1, σ. 209).

Ὁ ποιητής τῶν νυκτερίδων.

«Ἄν καί ἡ ποίησις τοῦ συνδέεται πρὸς τήν σύγχρονον ποιητικὴν κίνησιν τῶν λεγομένων συμβολιστῶν...». (*Ἀπαντα*, 15, σ. 209).

1895: *Ἡ σαφήνεια καί ἡ ασάφεια.*

«Ὁ περιώνυμος Βρυντιέρ, ὅστις πᾶν ἄλλο δύναται νά θεωρηθῇ ὡς παρασυρόμενος ἀπό καινοτόμους ἡ ἀβασανίστους θεωρίας [του Συμβολισμού;], ὁμιλῶν ἐν τῇ *Revue des deux Mondes* περὶ τῆς συμβολικῆς (ὑπὸ τήν εύρυτάτην σημασίαν τῆς λέξεως) ποιήσεως (...) λέγει: Τί δέ νά

είπω περί του Προμηθέως του Αιοχύλου, του οποίου ή μυθική (δηλονότι ή συμβολική) σημασία είναι τόσον άνωτέρα της δραματικής; 'Ο συμβολισμός είναι ή ουσία της ποιήσεως, και διά τουτο είναι άρχαιος όσον και ή ποιήσις».

«Μήπως λ.χ. πρόσωπά τινα και πράγματα έν τη Όμηρικη ποιήσει, ως ή Έλένη, ό Όδυσσεύς, ή Κίρκη, τό νηπενθές, τό πλοϊόν των Φαιάκων, ό κήπος του Άλκινόου και τόσα άλλα, δέν προσηλώνουν τόν νούν και δέν συγκινούν την καρδίαν όχι δι' όσων άπλώς έκφράζουν μόνον, αλλά πρό παντός δι' όσων βαθέως ύπονοοϋν, ως ποιητικά τουτέστι σύμβολα, και όχι ως πλάσματα μόνον;» (Άπαντα, 2 σ. 207-209).

Από τα παραπάνω αποσπάσματα δεν συνάγεται, δέδαια, το συμπέρασμα ότι ο Παλαμάς, στην περίοδο που εξετάζουμε, αγνοεί το Συμβολισμό, το αντίθετο μάλιστα. Όχι μόνο κατά τη δεκαετία του 1890, αλλά, όπως εγώ τουλάχιστον πιστεύω, και πριν, όταν το 1888 γράφει τη γνωστή κριτική του για τον Κάλβο¹⁸, ο Παλαμάς μελετάει τους συμβολιστές ποιητές και έλκεται κυρίως από τους μετριορρυθμικούς πειραματισμούς τους, αυτούς που θα αξιοποιήσει, παράλληλα με τις ρυθμικές καινοτομίες π.χ. του Κάλβου, για τη διαμόρφωση του δικού του «πολύτροπου στίχου». Γράφει:

1888: Άνδρέας Κάλβος ό Ζαχύνθιος:

[Οι σίχοι του Κάλβου] «εύρεις και άνετοι, άδέσμευτοι και μεγαλοπρεπείς, έξόχως έκφραστικοί και εύαρμοστοϋντες προς τό θέμα όπερ αναπτύσσουσιν. Ένούμενοι έν τώ μέτρω, ποικίλλουσιν έν τώ ρυθμώ, φέρουσιν άμυδρώς την άνάμνησιν των μεγάλων μουσικών συνθέσεων, αίτινες δέν κανονίζονται προς χορούς και προς άσμάτια, και έν τη φαινομενική των άσυμμετρία είναι διεσκευασμένοι σοφώς». (Άπαντα, 2, σ. 48).

1892: Τά Μάτια της Ψυχής μου, Πρόλογος.

«Η εύρυθμος, δηλονότι ή καλλιτεχνικά συνεσφιγμένη, πολύμορφος, πλουσία και ποικίλλουσα είς τονισμούς, τομάς, περιόδους, υπερβατά [= διασκελισμούς], συνιζήσεις, παρηγήσεις, φθόγγους και ρυθμούς στιχουργία, κατ' άντίθεσιν προς την μηχανικήν, νερουλήν, μονότονον (...) στιχουργίαν των ποιητών της δασκαλικής ή δημοσιογραφικής σχολής...». (Άπαντα 1, σ. 210).

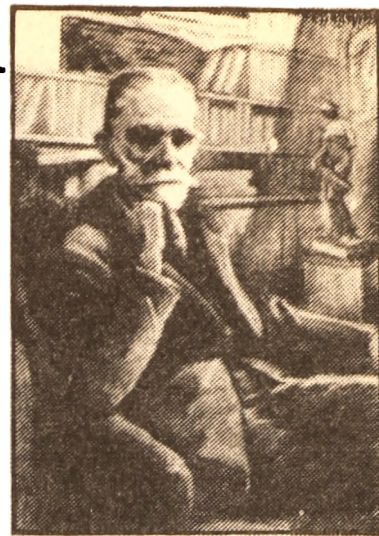
Ό ποιητής των νυκτερίδων.

«Αν και ή ποιήσις του συνδέεται προς την σύγχρονον ποιητικήν κίνησιν των λεγομένων συμβολιστών, έν τούτοις ή μορφή της ποιήσεως αυτού ούδεμίαν έχει σχέση προς τάς ρυθμικές και γλωσσικές καινοτομίας των νέων ποιητών (...). Θαυμαστής και φίλος του Πώλ Βερλαίν, του κορυφαίου αυτών...». (Άπαντα, 15, σ. 209-210).

1894: Η μετάφρασις της «Υπατίας». (Ρυθμός και στίχος).

«Στών ρωμαντικών τά χέρια, και μάλιστα στοϋ λυρικότατου Μπαμβίλ πού του διδασκάλου [Victor Hugo] τό παράδειγμα έχρησιμοποίησε μέ τό παραπάνω κ' έγγραψε τό περίφημο Βιβλιαράκι της γαλλικής στιχουργίας, ό ρυθμός καλλιεργείται *comme un vol aux infinis cour d'ailes*. Ναι μέν στό πλάγι του Μπαμβίλ ό Λεκόντ Δελίλ (...) δουλεύει τό στίχο πολύ κανονικώτερα και πλέον σύμμετρα· άλλ' αυτό δέ θά είπής πώς φυλάει θρησκευτικά την κλασσική τομή και πώς διώχνει σάν πειρασμούς τά υπερβατά· κάθε άλλο (...). Άλλά ζωντανή διαμαρτύρησις εναντίον της σκληρότερης αυτής μετρικής των Parnassiens είναι ό Βερλαίν μέ τούς δικούς του (...). Και ό Βερλαίν τίποτ' άλλο δέν έκαμε παρά μαχαιριές νά τραθήξη του κλασσικού δωδεκυσλλάβου...». (Άπαντα, 15, σ. 292-293).

Μπορεί λοιπόν να δεχτεί κανείς ότι ο «πολύτροπος», δηλαδή ο ελευθερωμένος στίχος (vers libéré) που κάνει την «επίσημη είσοδό του» στην ελληνική ποίηση με τους Χαιρετισμούς της Ήλιογέννητης¹⁹, έχει

Ελένη Πολίτου - Μαρμαρινού, «Ο Κ. Παλαμάς θεωρητικός της ποίησης», Σύγκριση, τεύχος 4 (Ιούνιος 1992), σ. 33-52. Ε.Ν. Μόσχος, Η μεταφυσική άγωνία στον Παλαμά. Έκδόσεις Δημ. Ν. Παπαδήμας, Άθήνα 1993, κ.ά.

2. Κωνσταντίνου Χατζόπουλου, Τά ποιήματα. Φιλολογική επιμέλεια: Γιώργος Βελουδής. «Νεοελληνική Βιβλιοθήκη», Ίδρυμα Κώστα και Έλένης Ούράνη, Άθήνα 1992, σ. 22.

3. Δημήτρης Τζιόδας, «Ο Δωδεκάλογος του Γύφτου: Το δίλημμα του μοντερνισμού και η ουτοπία της υπερβατικής σύνθεσης», στο: Dimensionen griechischer Literatur und Geschichte. Festschrift für Pavlos Tjermias. Herausgegeben von Gunnar Hering, Peterlang, Frankfurt am Main 1993, σ. 88.

4. Κωνσταντίνου Χατζόπουλου, Τά ποιήματα, όπου και στη σημ. 2, σ. 25.

5. Έλλη Φιλοκύπρου, «Μια φλόγα που αναρριπίζεται αλλάζοντας όψεις: Οι προτάσεις ποιητικής του Γρυπάρη και του Πορφύρα», Ακτή, έτος Γ', τεύχος 11 (Καλοκαίρι 1992) σ. 411 σημ. 9.

6. Κ.Θ. Δημαράς, Ίστορία της νεοελληνικής λογοτεχνίας. Τόμ. Β', Ίκαρος, Άθήνα 1949, σ. 121 [= Τέταρτη έκδοση, Ίκαρος, [Άθήνα] 1968, σ. 393].

7. Άπαντα, 1, σ. 20.

8. Άπαντα, 1, σ. 209.

9. Πρόβλ. Νάσος Βαγενάς, «Η χρησιμότητα των επετείων», εφ. Το Βήμα, 4 Απριλίου 1993.

10. Πρόβλ. Κ.Θ. Δημαράς, Ίστορία της νεοελληνικής λογοτεχνίας. Τέταρτη έκδοση, όπου και στη σημ. 6, σ. 390.

11. 1892: Άπαντα, 15, σ. 210.

12. Βλ. Έλένη Πολίτου - Μαρμαρινού, Ό Κωστής Παλαμάς και ό γαλλικός Παρνασσισμός. Συγκριτική φιλολογική μελέτη. Άθήνα 1976, σ. 387-391. Στο ίδιο, σ. 388, ταυτίζεται, για πρώτη φορά όσο γνωρίζω, η υπό τον τίτλο Ό άπιστος μετάφραση με το ποίημα του Sully Prudhomme Inconstance, από την πρώτη συλλογή του Stances et Poemes (1865). Ξαναδουλεμένη μορφή της μετάφρασης αυτής περιλαμβάνεται, μαζί με άλλες μεταφράσεις από τον Sully Prudhomme, και στην Ξανατονισμένη Μουσική. (Άπαντα, 11, σ. 270).

13. Βλ. Έλένη Πολίτου - Μαρμαρινού, Ό Κωστής Παλαμάς και ό γαλλικός Παρνασσισμός, όπου και στη σημ. 12, σ. 387. Χρήσιμο είναι στο σημείο αυτό να θυμίσω ότι η συλλογή Τά τραγούδια της Πατρίδος μου περιλαμβάνει ποιήματα της περιόδου 1878 - 1885 και ότι ο Παλαμάς ήρθε για πρώτη φορά σε επαφή με το έργο των παρνασσικών ποιητών, συγκεκριμένα του Leconte de Lisle και του Sully Prudhomme, μεταξύ Απριλίου 1881 και Οκτωβρίου 1882. (Βλ. σχετικά Έλένη Πολίτου - Μαρμαρινού, Ό Κωστής Παλαμάς και ό γαλλικός Παρνασσισμός, όπου και στη σημ. 12, σ. 112-113, 119-120).

14. Βλ. Έλένη Πολίτου - Μαρμαρινού, «Η Άφροδίτη της Μήλου ως πηγή έμπνεύσεως των Γάλλων παρνασσικών ποιητών και Η Ξενητεμένη του Κωστή Παλαμά», ΕΕΦΣΠΑ, τόμ. ΚΓ' (1972-73), σ. 162-193.

15. Βλ. Έλένη Πολίτου - Μαρμαρινού, Ό Κωστής Παλαμάς και ό γαλλικός Παρνασσισμός, όπου και στη σημ. 12, σ. 203-335, 346-349, 352, 363-364, 383-384, 394-413.

16. Άπαντα, 1, σ. 330.

17. Οι υπογραμμίσεις με αραιά είναι του Παλαμά, με πλάγια δικές μου.

18. Πρόβλ. Έλένη Πολίτου - Μαρμαρινού, Η στίξη των ωδών του Ανδρέα Κάλβου. «Ό Όκεανός». Εκδόσεις Καρδαμίτσα, Άθήνα 1992, σ. 47, 50-55.

19. Πρόβλ. Άννα Κατσιγιάννη, «Μορφικές μεταρρυθμίσεις στην ελληνική ποίηση του τέλους του 19ου και των άρχών του 20ού αιώνα», Παλίμψηστον, τεύχος 5 (1987), σ. 171.

1. Βλ. ενδεικτικά Ευριπίδης Γαργαντούδης, «Η μετρική θεωρία του Παλαμά» και Massimo Pegg, «Ο πολύτροπος στίχος του Παλαμά», στο: Νεοελληνικά Μετρικά. Επιμέλεια Νάσος Βαγενάς. Ινστιτούτο Μεσογειακών Σπουδών, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ρέθυμνο 1991, σ. 157-197 και 199-221 αντίστοιχα. Βενετία Αποστολίδου, Ό Κωστής Παλαμάς ιστορικός της νεοελληνικής λογοτεχνίας. Θεμέλιο, Άθήνα 1992.

συμβολιστική αφετηρία, αλλά όχι αποκλειστικά²⁰. Από την άλλη μεριά είναι γεγονός ότι ο πολύτροπος παλαμικός στίχος εμφανίζεται για πρώτη φορά στα *Μάτια της Ψυχής μου*²¹. Αυτό ωστόσο που εκκρεμεί ως ερώτημα είναι κατά πόσο η περιορισμένη αυτή σχέση με το Συμβολισμό είναι και στοιχείο αρκετό για να αναγορευτούν *Τά Μάτια της Ψυχής μου* σε πρώτο λίκνο του ρεύματος αυτού στην Ελλάδα.

Το Συμβολισμό, τέλος, θα αποδεχτεί ανεπιφύλακτα πια ο Παλαμάς, μιλώντας θετικά γι' αυτόν ως ρεύμα, προς το τέλος της δεκαετίας του 1890, και συγκεκριμένα από το 1898, χρονιά έκδοσης της *Τέχνης* και εξής, αναφερόμενος ακριβώς στον Κώστα Χατζόπουλο ή στον Maurice Maeterlinck κ.ά.²². Την ίδια εποχή, και στην καμπή του αιώνα, ο Παλαμάς θα δώσει έργα που έχουν συμβολικό χαρακτήρα και θα γράψει ποιήματα καθαρά συμβολιστικά: την αλληγορική σύνθεση *Οί Χαιρετισμοί της Ήλιογέννητης* (1900), τη συμβολική *Φοινικιά* (1900)²³, τη συλλογή *Ήσάλευτη Ζωή*, με ποιήματα όπως *Ή Ξωτική*²⁴, *Ο νεκρός*, *Τά τρία φιλιά*, κ.ά.

Καθώς όμως σημείωσα ήδη, η σχέση της παλαμικής ποίησης με το Συμβολισμό είναι θέμα που απαιτεί συστηματικότερη διερεύνηση.

2. Ο Παρνασσισμός

Ο Παρνασσισμός, τοποθετούμενος στο ευρύτερο πλαίσιο του θετικισμού και του ρεαλισμού του δ' μισού του 19ου αιώνα, με όσα ο δεύτερος όρος σημαίνει ειδικότερα για την αφηγηματική πεζογραφία και τη ζωγραφική της εποχής²⁵, αντιτίθεται στη δακρύβρεχτη αισθηματολογία του Ρομαντισμού και μετατοπίζει το ενδιαφέρον της ποίησης από το υποκείμενο του ποιητή και τα διώματά του στην αντικειμενική πραγματικότητα. Ως τέτοια νοείται οτιδήποτε μπορεί να γίνει αντικείμενο παρατήρησης, μελέτης και γνώσης. Οι παρνασσικοί λοιπόν ποιητές αντλούν συνήθως τα θέματά τους από την περιβάλλουσα εν τόπω φυσική πραγματικότητα (εικόνες, τοπία), από τη σύγχρονη «κοινωνική» πραγματικότητα (στιγμιότυπα και σκηνές της καθημερινής ζωής), αλλά και από την ιστορική πραγματικότητα αρχαίων κυρίως λαών και πολιτισμών (αρχαιοελληνική, ρωμαϊκή ινδική, κ.ά. ιστορία, μυθολογία, τέχνη, κ.λπ.), την οποία τότε ακριβώς ανακάλυπταν και έθεταν στη διάθεσή τους οι ραγδαία αναπτυσσόμενες αρχαιολογικές επιστήμες προσδίδοντας σ' αυτά μια συχνά πεσιμιστική φιλοσοφική διάσταση²⁶.

Οι παρνασσικοί ποιητές πραγματεύονται τα θέματά τους με αντικειμενικότητα, στοχεύοντας στην πιστή αναπαράστασή τους. Κάνουν έτσι χρήση εκτεταμένων και ρεαλιστικών περιγραφών, που αποδίδουν τα πράγματα όπως ακριβώς έχουν και όχι σε σχέση με τα συναισθήματα που τυχόν προκαλούν στον ποιητή. Η συνειδητή αυτή απουσία συναισθήματος, σε συνδυασμό με τη συνειδητή επίσης επιδίωξη μορφικής τελειότητας του λόγου και του στίχου και τον σεβασμό των κανόνων της παραδοσιακής μετρικής, συνέβαλαν ώστε η παρνασσική ποίηση να χαρακτηρίζεται ομόφωνα σχεδόν από την κριτική ως «απαθής» και «ψυχρή».

Οι αισθητικές αρχές του Παρνασσισμού είχαν ως αποτέλεσμα, στην ποιητική πράξη, την προσέγγιση της ποίησης με τη ζωγραφική, μια τέχνη από τη φύση της αναπαραστατική. Το τυπικό παρνασσικό ποίημα διαθέτει, αναλογικά, όλα τα χαρακτηριστικά της σύγχρονης του ρεαλιστικής ζωγραφικής, ως τέχνης εν χώρω: Στατικότητα (ακίνητοποιημένες στο χρόνο εικόνες), αναπαραστατική πιστότητα (ακριβείς περιγραφές, σαφήνεια, καθαρά περιγράμματα), απάθεια (τα περιγραφόμενα προέρχονται από έναν αποστασιοποιημένο, προσεκτικό και συναισθηματικά αμέτοχο παρατηρητή). Γι' αυτό άλλωστε και κορυφαίοι παρνασσικοί ποιητές, όπως ο Théophile Gautier (1811-1872), παρομοιάζουν την πένα τους με πινέλο και το λεξικό με παλέτα ζωγράφου²⁷.

Το οκτάστιχο αρ. 7, από την ενότητα *Έκατό Φωνές* της συλλογής *Ήσάλευτη Ζωή* (1904), μπορεί να θεωρηθεί αντιπροσωπευτικό δείγμα παλαμικής πραγμάτωσης όλων των παραπάνω γνωρισμάτων του Παρνασσισμού. Το παραθέτω:

*Άγνάντια τὸ παράθυρο· στὸ βάθος
ὁ οὐρανός, ὅλο οὐρανός, καὶ τίποτ' ἄλλο
κι ἀνάμεσα, οὐρανόζωστον ὁλόκληρο,
ψηλόλιγνο ἓνα κυπαρίσσι· τίποτ' ἄλλο.
Καὶ ἡ ξάστερος ὁ οὐρανὸς ἢ μαῦρος εἶναι,
στὴ χαρὰ τοῦ γλαυκοῦ, στῆς τρικυμιάς τὸ σάλο,
ὁμοια καὶ πάντα ἀργολυγᾷ τὸ κυπαρίσσι,
ἥσυχο, ὥραϊο, ἀπελπισμένο. Τίποτ' ἄλλο.*

Ο παρνασσικός χαρακτήρας του ποιήματος αυτού συγκεκριμενοποιείται ειδικότερα στα εξής:

2.1. *Θέμα* του αποτελεί μια ρεαλιστική, καθημερινή εικόνα του εξωτερικού κόσμου, αυτό που ο Παλαμάς για πολλά χρόνια αντίκριζε από το γραφείο του, το «Κελλί» στην οδό Ασκληπείου 3, κυττάζοντας από το παράθυρό του προς τον κήπο του απέναντί του Δημοτικού Νοσοκομείου: *Ένα κυπαρίσσι να διαγράφει καθαρά το σχήμα του με φόντο τον άλλοτε γαλανό και άλλοτε μουντό ουρανό.*

2.2. Το θέμα αυτό παρουσιάζεται, επιπλέον, στον αναγνώστη ακίνητοποιημένο σε ένα είδος ζωγραφικού πίνακα, με «κορνίζα» του το πλαίσιο του ανοικτού παραθύρου. Στον «πίνακα» το κεντρικό θέμα (κυπαρίσσι) διευθετείται συμμετρικά στο χώρο και καταλαμβάνει τη θέση του κεντρικού κάθετου άξονα, ενώ παράλληλα τοποθετείται και σε προοπτική: *Άγνάντια τὸ παράθυρο / στὸ βάθος / ὁ οὐρανός, ὅλο οὐρανός / ἀνάμεσα, οὐρανόζωστον ὁλόκληρο / ψηλόλιγνο ἓνα κυπαρίσσι.* Ο «πίνακας» ζωντανεύει με ζωηρές χρωματικές αντιθέσεις: *Οὐρανόζωστο (=γαλανός οὐρανός / σκοῦρο κυπαρίσσι), ξάστερος οὐρανός / μαῦρος,* ενώ όλες οι περιγραφικές λεπτομέρειες απορρέουν από οπτικές εντυπώσεις και απευθύνονται στην όραση του αναγνώστη: *Άγνάντια τὸ παράθυρο / στὸ βάθος ὁ οὐρανός / ἀνάμεσα, οὐρανόζωστον ὁλόκληρο / ψηλόλιγνο / ξάστερος ἢ μαῦρος / γλαυκό / ἀργολυγᾷ.* Μόνη έμμεση μνεία ήχου: *Στῆς τρικυμιάς τὸ σάλο,* εικόνα στην οποία ωστόσο όχι μόνο συνυπάρχει αλλά και υπερέχει, με πλαίσιο μάλιστα τα συμφραζόμενα, και η οπτική εικόνα της κίνησης.

2.3. Το εγώ που βλέπει/μιλάει απουσιάζει από το κείμενο, κρυμμένο πίσω από το τρίτο πρόσωπο της περιγραφής του. Ο αναγνώστης αναγκάζεται να υποθέσει μόνο την παρουσία κάποιου, ο οποίος όμως κρατιέται έξω από το ποίημα, αποτέλεσμα ωστόσο της παρατήρησης/ομιλίας του.

2.4. Ο αποστασιοποιημένος παρατηρητής (*Άγνάντια...*) είναι, επιπλέον, ή κατά συνέπεια, και αμέτοχος συναισθηματικά σε ό,τι βλέπει. Τίποτε στην περιγραφή του δεν δηλώνει την ψυχική του κατάσταση ή τη συναισθηματική του αντίδραση, σε μια πλήρη πραγμάτωση της παρνασσικής impassibilité. Μόνος υπαινιγμός κάποιου συναισθήματος ή *χαρά τοῦ γλαυκοῦ* και το επίθετο *ἀπελπισμένο*, στον τελευταίο στίχο. Η «χαρά» όμως αυτή αφορά, με τρόπο αντικειμενικό, θα έλεγε κανείς, τον κάθε άνθρωπο που κάθε φορά αντικρίζει το γαλανό ουρανό και όχι, με τρόπο εξατομικευμένο και υποκειμενικό, το συγκεκριμένο θεατή/ομιλητή του ποιήματος. Το επίθετο «ἀπελπισμένο» (και ως ένα βαθμό και το επίθετο *ἥσυχο*) παραπέμπει με τη σειρά του σε μια ψυχική κατάσταση που αποδίδεται και αυτή όχι στο θεατή/ομιλητή αλλά στο περιγραφόμενο από αυτόν αντικείμενο της φυσικής πραγματικότητας.

2.5. Από την άποψη, τέλος, της μορφής, το παλαμικό ποίημα αξιοποιεί αποτελεσματικά όλα τα γνωρίσματα της παρνασσικής ποιητικής τέχνης: Συνεπτυγμένη μορφή (οκτάστιχο), λιτότητα έκφρασης (τίποτε το περιττό, δυο μόνο ρήματα σ' όλο το ποίημα, κανένα στους πρώτους τέσσερις στίχους), ακριβολογία, κυριολεξία (τα επίθετα αποδίδουν στα πράγματα γνωστές ιδιότητές τους: *ψηλόλιγνο, οὐρανόζωστο κυπαρίσσι· ξάστερος / μαῦρος οὐρανός,* ενώ το ρήμα *ἀργολυγᾷ* παραπέμπει και αυτό σε γνωστή από την εμπειρία κατάσταση). Παράλληλα η μετρική του μορφή, προσλαμβανόμενη αδιάστα ως παραδοσιακή (αναγνωρίσιμο μέτρο, ισοσυλλαβία, ομοιοκαταληξία) το συνδέει επίσης με την ορθόδοξη μετρική του Παρνασσισμού.

3. Ο Συμβολισμός

Ο Συμβολισμός, όχι τόσο αντίδραση απέναντι στον ήπιο «ρεαλισμό» του Παρνασσισμού, όσο επανάσταση απέναντι στη νατουραλιστική

θεωρία και πράξη, ακραίο και ριζοσπαστικό μετασχηματισμό του ρεαλιστικού ιδεώδους, απορρίπτει την πιστή και μετωνυμική περιγραφή του κόσμου και επιδιώκει τη μετατόπιση σ' έναν «άλλο κόσμο», μέσω της ποιητικής μεταφοράς και του συμβόλου. Το συμβολιστικό ποίημα παραπέμπει σ' ένα κόσμο ιδεατό (υπερβατικός συμβολισμός) ή στον άγνωστο και κρυφό χώρο της ανθρώπινης ψυχής (προσωπικός συμβολισμός). Ο λόγος του χαρακτηρίζεται από υπαινικτικότητα, πολυσημία και ασάφεια, αφού ο συμβολιστής ποιητής αναγκάζεται να χρησιμοποιήσει μηχανισμούς, όπως η συνδήλωση και η μεταφορά, με τους οποίους διευρύνεται το αρχικό, κυριολεκτικό, μονοσήμαντο νόημα των αντικειμένων του εξωτερικού κόσμου, έτσι ώστε τα ίδια να αναθούν στο ύψος πολυσήμαντων συμβόλων.

Κατεξοχήν όμως σύμβολα, αυτά που έδωσαν και το όνομά τους στο ρεύμα αυτό, στη συγκεκριμένη ιστορική στιγμή της πορείας και της εξέλιξης της ποίησης, δεν είναι τόσο τα λεγόμενα συμβατικά, που αποκρυπτογραφούνται εύκολα, αφού ο συμβολισμός τους, ευρύτερα αποδεκτός, τα συνοδεύει και εκτός κειμένου (π.χ. κυπαρίσσι = θάνατος, πένθος), όσο αυτά τα οποία χαρακτηρίζονται ως προσωπικά²⁸. Ο συμβολισμός των προσωπικών συμβόλων δεν είναι δεδομένος, αλλά ενδεχόμενος, με την έννοια ότι είναι αποτέλεσμα τυχαίων, πολλές φορές, συνειρμών και προσωπικών συνδέσεων κατά τη διάρκεια μοναδικών βιωμάτων. Έτσι τα προσωπικά σύμβολα αποκρυπτογραφούνται μόνο στο εσωτερικό του συγκεκριμένου ποιήματος, που αναπαράγει και για τον αναγνώστη την ίδια βιωματική ατμόσφαιρα, και ο συμβολισμός τους είναι, επομένως, εσωκειμενικός, δηλαδή ισχύει μόνο για το συγκεκριμένο ποίημα. Η προσωπική συμβολοποίηση των αντικειμένων επιτυγχάνεται, συνήθως, ύστερα από συμπαράθεση εικόνων ανεξάρτητων, εκ πρώτης όψεως, και άσχετων μεταξύ τους, οι οποίες όμως, στο τέλος, ενοποιούνται νοηματικά με τον αναγκαστικό παραλληλισμό τους. Από αυτή την άποψη η σωρευτική εικονοποιία είναι σύμφυτο χαρακτηριστικό του συμβολιστικού ποιήματος.

Η προσέγγιση της υπαινικτικής συμβολιστικής ποίησης με τη μουσική, την περισσότερο υποβλητική από όλες τις τέχνες, δεν έρχεται παρά ως αναπόφευκτο αποτέλεσμα, καθώς οι συμβολιστές ποιητές προσπαθούν να οικειοποιηθούν τον φύσει, κατ' αυτούς, συμβολικό χαρακτήρα των ήχων της μουσικής²⁹, αξιοποιώντας στο έπακρο τους ήχους της γλώσσας και τις δυνατότητες της μετρικής. Εκείθεν και οι έντονοι μετρικο-ρυθμικοί πειραματισμοί τους, που οδήγησαν στη σταδιακή απελευθέρωση του στίχου από τους αριθμητικούς καταναγκασμούς της ασφυκτικής, παραδοσιακής μετρικής και στην εμφάνιση του ελεύθερου στίχου³⁰.

Το οκτάστιχο, λοιπόν, που μας απασχολεί, σημαδεύει, κατά τη γνώμη μου, μια ευτυχισμένη στιγμή της δημιουργίας του Παλαμά, κατά την οποία, ενώ αποκορυφώνεται η παρνασσική του τέχνη, πραγματοποιείται συγχρόνως και αποφασιστικά η μετάβαση στο Συμβολισμό.

Συγκεκριμένα:

3.1. Το ποίημά μας μπορεί να θεωρηθεί και ως αποτελούμενο όχι από

20. Βλ. Κωστή Παλαμά, «Ο χαμός ενός παιδιού», *Άπαντα*, 1, σ. 378 [= 10, σ. 553].

21. Βλ. *Άπαντα*, 1, σ. 378 [= 10, σ. 553]. Πρβλ. Άννα Κατσιγιάννη, «Μορφικές μεταρρυθμίσεις στην ελληνική ποίηση του τέλους του 19ου και των αρχών του 20ού αιώνα», όπου και στη σημ. 19, σ. 171.

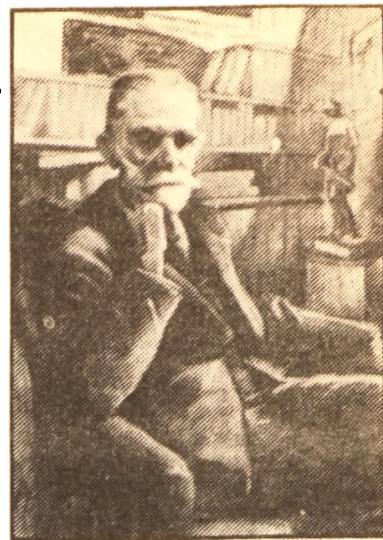
22. Βλ. «Τά Τραγούδια του Βασιλικού», *Άπαντα*, 2, σ. 215-226. «Ο Μαιτερλικ και τό δράμα», *Άπαντα*, 16, σ. 70-75 κ.ά.

23. Πρβλ. Νάσος Βαγενάς, «Το μυστήριο ενός ποιήματος», εφ. *Το Βήμα*, 27 Οκτωβρίου 1993.

24. Πρβλ. τον ίδιο χαρακτηρισμό για το Συμβολισμό σε όσα γράφει ο Παλαμάς αναφερόμενος στο *Τραγούδι του Λίνου* του Κωνστ. Χατζόπουλου: «Τά ύπονοούμενα, τό μυστήριο (...), τό σκιοφότο· ξεμυτίζει εσωτερικός ό συμβολισμός». (*Άπαντα*, 8, σ. 427. Η υπογράμμιση δική μου).

25. Βλ. Damian Grant *Ρεαλισμός*. Μετάφραση: Ίουλιέττα Ράλλη - Καίτη Χατζηδήμου. «Η γλώσσα της κριτικής», Έρμη, Αθήνα 1972, σ. 36-37.

26. Πρβλ. πρόχειρα: «The Parnassian poetry (...) confined itself to descriptions of nature, remarkable for their static, pictorial quality (...), or to evocations of a historic (...) or archaeological past; or it attempted to convey

philosophical conceptions, often pessimistic». (*The Oxford Companion to French Literature*. Sir Paul Harvey and J.E. Heseltine, eds., Oxford University Press, 1969, σ. 539). Δεν ανταποκρίνεται, επομένως, στα πράγματα ο ισχυρισμός του Γ. Βελουδή ότι οι παρνασσικοί ποιητές περιγράφουν «κατά προτίμηση τεχνητά αντικείμενα, πίνακες και άλλα αντικείμενα τέχνης, ιδιαίτερα μικροτεχνουργήματα, όπως οι "δαχτυλιδόπετρες" του Gautier και οι "Σκαραβαίοι" του Γρυπάρη», που περιορίζει αυθαίρετα την παρνασσική θεματική, προκειμένου να αντιδιασταλεί η παρνασσική φάση της ποιητικής δημιουργίας του Κ. Χατζόπουλου από τον Παρνασσισμό ως ρεύμα. (Κωνσταντίνου Χατζόπουλου, *Τά ποιήματα*, όπου και στη σημ. 2, σ. 23. Η υπογράμμιση δική του). Στο σημείο αυτό χρήσιμες είναι οι ακόλουθες διευκρινήσεις:

α) Η συλλογή του Gautier πήρε τον τίτλο *Emaux et Camées* (*Σμάλτα και Δαχτυλιδόπετρες*) όχι γιατί σ' αυτήν περιγράφονται «μικροτεχνουργήματα», αλλά γιατί μ' αυτήν, κατά ομολογία του ίδιου του Gautier, η δουλειά του ποιητή / τεχνίτη παραλληλίζεται με τη δουλειά του χρυσοχόου που επεξεργάζεται προσεκτικά πολύτιμα μέταλλα και πολύτιμους λίθους. (Théophile Gautier, *Rapport sur les progrès de la poésie*, στο: *Recueil de Rapports sur les progrès des Lettres et des Sciences en France*, Imprimerie Royale, Paris 1868, σ. 87).

β) Στην ίδια συλλογή, δείγμα ωστόσο του πιο ορθόδοξου Παρνασσισμού, δεν περιγράφεται ούτε ένα «μικροτεχνουργήμα» – όπως, εξάλλου και στους *Σκαραβαίους* του Γρυπάρη, από όπου, βέβαια, απουσιάζουν θεαματικά και τα άλλα «αντικείμενα τέχνης» – ενώ περιλαμβάνονται πολλές περιγραφές της φύσης. (Πρβλ. π.χ. τα ποιήματα *Premier sourire du printemps*, *Tristesse en mer*, *Fumée*, *Fantaisies d'hiver*, κ.ά.). Οι σκηνές από τη φύση καλύπτουν, άλλωστε, και μεγάλο μέρος της θεματικής και άλλων κορυφαίων παρνασσικών ποιητών, όπως π.χ. του Leconte de Lisle, γεννημένου στο νησί Réunion, ανατολικά της Αφρικής, και διαμορφωμένου μέσα στην εξωτική ομορφιά και τη γοητεία της φύσης του. (Πρβλ. π.χ. τα ποιήματα *Dans le ciel clair*, *Midi*, *La fontaine aux lianes*, *Les éléphants*, κ.ά., από τα ωραιότερα και γνωστότερα του ποιητή αυτού και τα οποία πρόσθεσαν ένα στοιχείο εξωτισμού στο παρνασσικό corpus των περιγραφών από τη φύση).

Τέλος, μια και ο λόγος είναι περί Παρνασσισμού γενικά, και αντί για οποιαδήποτε απάντηση σε όσα, αυθαίρετα και πάλι, συμπεραίνει ο Γ. Βελουδής με αφορμή τις απόψεις μου για τον παρνασσισμό του Καδάφη (Κωνσταντίνου Χατζόπουλου, *Τά ποιήματα*, όπου και στη σημ. 2, σ. 22 σημ. 9), παρακαλώ τον (καλόπιστο!) αναγνώστη να (ξενα)διαβάσει απλώς το άρθρο μου – με τις παραπομπές του, φυσικά: Ελένη Πολίτου - Μαρμαρινού, «Ο Καδάφης και ο γαλλικός Παρνασσισμός», στο: *Πρακτικά Τρίτου Συμποσίου Ποίησης*. Γνώση, Αθήνα, 1984, σ. 315-346.

27. Βλ. Pierre Martino, *Parnasse et Symbolisme*. Armand Colin, Paris 1967, σ. 18-19.

Λεπτομερέστερα για τον Παρνασσισμό ως θεωρία και πράξη μιας ολόκληρης ποιητικής σχολής βλ. Pierre Martino, *Parnasse et Symbolisme*, όπου παραπ. σ. 3-78. Έλένη Πολίτου - Μαρμαρινού, «Ο Κωστής Παλαμάς και ο γαλλικός Παρνασσισμός», όπου και στη σημ. 12, σ. 23-103.

28. Για τη διάκριση, γενικά, συμβατικών/προσωπικών συμβόλων βλ. λήμμα «Symbole», Henri Morier, *Dictionnaire de poétique et de rhétorique*, Presses Universitaires de France, Paris 1981, σ. 1080-1089.

29. Πρβλ. Δημ. Α. Χαμουδόπουλος, «Μουσικοί ήχοι - Σύμβολα», *Νέα Έστια* (Χριστούγεννα 1953, αφιέρωμα στο Συμβολισμό), σ. 197-199.

30. Πρβλ. Άννα Κατσιγιάννη, «Μορφικές μεταρρυθμίσεις στην ελληνική ποίηση του τέλους του 19ου και των αρχών του 20ού αιώνα», όπου και στη σημ. 19, σ. 161-168.

Για την ποιητική θεωρία και πράξη του Συμβολισμού βλ. γενικά: Charles Chadwick, *Συμβολισμός*. Μετάφραση: Στέλλα Άλεξοπούλου. «Η γλώσσα της κριτικής», Έρμη, Αθήνα 1978.

μία αλλά από δύο ανεξάρτητες, εκ πρώτης όψεως, και μάλιστα αντίθετες, μεταξύ τους εικόνες: Ένα κυπαρίσσι με φόντο τον καθαρό γαλανό ουρανό (ή ξάστερος ο ουρανός, στή χαρά του γλαυκού) / ένα κυπαρίσσι με φόντο το σκοτεινό ουρανό (ή μαύρος είναι, στή τρικυμιάς τό σάλο). Ο αναγνώστης, στην προσπάθειά του να ερμηνεύσει τη συνύπαρξή τους στο ίδιο κείμενο και να το εξομαλύνει, συνδέει τις εικόνες και τις ενοποιεί με βάση το κοινό ποσοστό νόηματος που υπόκειται και στις δύο: *Όμοια και πάντα αργολυγιάει τό κυπαρίσσι...* Με τον εντοπισμό όμως και την υπογράμμιση της μόνιμης αυτής, μέσα στη γενική αλλαγή και ροή, ιδιότητας του κυπαρισσιού, έρχεται αναπόφευκτα στην επιφάνεια και ο συμβατικός συμβολισμός του: ο θάνατος και το πένθος είναι η μόνη μόνιμη πραγματικότητα, μέσα στην αέναη αλλά φαινομενική αλλαγή της ζωής και του κόσμου. Αρχίζουν έτσι να εμφανίζονται σταδιακά στο κείμενο σημασίες που πληροφορούν και για άλλα πράγματα, πέρα από αυτά για τα οποία γίνεται φανερά λόγος. Οι σημασίες αυτές, που απορρέουν, δέβαια, από τις ρητά δηλωμένες αλλά με τρόπο υπαινικτικό, προστίθενται στο αρχικό κυριολεκτικό και μονοσήμαντο νόημα του ποιήματος και το διευρύνουν. Από την κρίσιμη αυτή στιγμή και πέρα ο αναγνώστης δεν έχει παρά να ακολουθήσει το δρόμο που του ανοίγεται, και αυτό πραγματικά κάνει κατά την ερμηνευτική διαδικασία και με την ανα-γνωστική του δραστηριότητα: Αξιοποιώντας τη δυνατότητα σημασιολογικής διεύρυνσης που του παρέχεται, συνδέει αναλογικά το κεντρικό θέμα του ποιήματος, το κυπαρίσσι, με άλλα πράγματα ή με καταστάσεις που δεν μνημονεύονται στο κείμενο: *Όπως το κυπαρίσσι που...* (κάνει αυτό και είναι το άλλο) *έτσι και...* (ποιος;... κάνει και είναι... τι;).

Αυτός ο δεύτερος όρος της σύγκρισης, που απουσιάζει φανερά από όλο το ποίημα, υποδηλώνεται και υποβάλλεται τελικά στον τελευταίο μόνο στίχο με τη μεταφορά *απελπισμένο*. Η μεταφορά μάλιστα αυτή, μοναδική όπως είναι σε όλο το ποίημα, δημιουργεί και κάποια έκπληξη στον αναγνώστη και αμηχανία, γιατί σε ένα πρώτο στάδιο φαίνεται να έρχεται σε αντίθεση με όσα αυτός έχει ως τώρα πληροφορηθεί ρητά, ότι δηλαδή, ο λόγος είναι απλώς για ένα κυπαρίσσι. *Ένα δέντρο, όμως, δεν μπορεί να είναι απελπισμένο, γιατί είναι άψυχο...* *Κι αν μπορεί να αισθάνεται, γιατί είναι απελπισμένο, αφού είναι π.χ. ωραίο;...* *Κι αν, τελικά, είναι αλεπισμένο, πώς μπορεί να είναι ήσυχο; κ.λπ.* Τα ερμηνευτικά αυτά προβλήματα ανακύπτουν στο βαθμό που θεωρηθεί ότι το επίθετο *απελπισμένο* «μεταφέρει» απλώς ανθρώπινα, γενικά, συναισθήματα, σε ένα άψυχο αντικείμενο. Σε ένα δεύτερο ωστόσο στάδιο, η μεταφορά αυτή, λειτουργώντας, μέσω της προσωποποίησης, σύμφωνα άλλωστε και με τον παλιό καλό ορισμό, ως *μη διατυπωμένη παρομοίωση* ανάμεσα στο φυσικό/άψυχο στοιχείο και στο ανθρώπινο/έμψυχο, τα οποία συναιρεί, οδηγεί τον αναγνώστη να παραλληλίσει το εξωτερικό, άψυχο αντικείμενο με τη μόνη ανθρώπινη «παρουσία» στο κείμενο, τον αόρατο αλλά υπαρκτό ομιλητή: *Το κυπαρίσσι είναι απελπισμένο, όπως είναι απελπισμένος και αυτός που το παρατηρεί και το περιγράφει*. Αποτελεί, επομένως, αντικειμενική συστοιχία του εξωτερικού κόσμου προς την ψυχική του κατάσταση. Αυτό το επιπλέον, δευτερογενές, μεταφορικό νόημα με το οποίο περιβάλλεται τώρα το συγκεκριμένο αντικείμενο, το κυπαρίσσι, και με το οποίο παραπέμπει και σε κάτι άλλο έξω και πέρα από τον εαυτό του, αποτελεί ακριβώς και το συμβολισμό του. Με την αποκρυπτογράφησή του αίρονται και τα ερμηνευτικά προβλήματα που επισημάνθηκαν παραπάνω.

Από τη στιγμή τώρα που τεχνηέντως και από δρόμο έμμεσο και λοξό η ψυχική κατάσταση του ομιλητή και η προσωπική του συγκίνηση διοχετεύονται στο ποίημα και έρχονται στο προσκήνιο, ενώ ο ίδιος διατηρείται πάντα, ως «εγώ», στο παρασκήνιο, ο αναγνώστης οδηγείται και στην ερμηνεία ότι ο θεατής/ομιλητής προσλαμβάνει ως «απελπισμένο» το κυπαρίσσι, όχι γιατί αυτό είναι πράγματι έτσι, αλλά γιατί ο ίδιος βρίσκεται σε κατάσταση τέτοιας και τόσης απελπισίας, ώστε την προβάλλει και στον εξωτερικό κόσμο. Στη δεύτερη αυτή περίπτωση, και με τη βοήθεια, και πάλι, της μεταφοράς, η αρχική ρεαλιστική εικόνα αποκτά πρόσθετο νόημα και λειτουργεί πλέον, ακόμα μια φορά, ως σύμβολο. Δεν κάνω λάθος, πιστεύω, αν υποστηρίξω ότι ο Παλαμάς εδώ χρησιμοποιεί και τους δυο συγχρόνως τρόπους συμβολοποίησης μιας εικόνας, όπως τους όρισε ο Mallarmé: «Το σύμβολο είναι η τέλεια χρήση ενός μυστηριώδους μηχανισμού: Πώς, παραλλάσσοντας βαθμια-

ία ένα αντικείμενο, να φανερώνεις μια ψυχική κατάσταση ή, αντίστροφα, πώς ξεκινώντας από ένα μόνο αντικείμενο, να ανάγεις, με μια σειρά αποκρυπτογραφήσεων, σε μια ψυχική κατάσταση»³¹.

3.2. Το σύμβολο του ποιήματος μπορεί, επιπλέον, να θεωρηθεί και καθαρά *προσωπικό*, δημιουργήμα δηλαδή μοναδικό του ποιητή και του ποιήματος, αφού το συγκεκριμένο κυπαρίσσι δεν χρησιμοποιείται πια, ή μόνο, με το γνωστό, συμβατικό συμβολισμό του (θάνατος, πένθος), αλλά με το καινούργιο νόημα που του απέδωσε κάποια στιγμή ο ποιητής, κάτω από την επίδραση και την πίεση ειδικής ψυχικής κατάστασης. Αυτό, λοιπόν, που προσωπικά για τον Παλαμά, στο συγκεκριμένο όμως ποίημα και όχι γενικά, φαίνεται να συμβολίζει το κυπαρίσσι, θα μπορούσε να συνοψιστεί –ατελέστατα, φευ!– ως εξής: *Απελπισία αλλά και ήσυχη εγκατέρευση αυτού ο οποίος, κλεισμένος εκούσια ή ακούσια εδώ μεσα (στο «Κελλί»...), περιορίζεται, εκούσια ή ακούσια, στο ρόλο θεατή αποκομμένου από τη ζωή που, ήσυχη ή ταραγμένη, χαρούμενη ή θλιβερή, πάντα όμως αληθινή, κυλάει ερήμην του εκεί έξω...*

3.3. Σε ό,τι αφορά ειδικά τη μετρικο-ρυθμική οργάνωση του ποιητικού λόγου στο οκτάστιχο μας, μπορεί κανείς άνετα να επισημάνει τη σύμφωνα με την πρακτική του Συμβολισμού χαλάρωση των δεσμών της παραδοσιακής μετρικής. Αυτή έρχεται ως αποτέλεσμα της σχετικής ανισοσυλλαβίας των στίχων (11-13 συλλαβές), της ανειμένης ομοιοκαταληξίας (στους ζυγούς μόνο στίχους), των μετρικών παρατονισμών (στ. 7,8), της ποικιλίας ως προς τον αριθμό και τη θέση των τομών (στ. 1,2,6) και της ισχυρής εσωτερικής στίξης (στ. 1, σε συνδυασμό με διασκελισμό, 4).

Οι ποικίλες αυτές ηχητικές δομές αμβλύνουν το μονότονο και προβλέψιμο μετρικό ρυθμό και δημιουργούν, τελικά, ένα ρυθμό διακυμαινόμενο, ο οποίος συνοδεύει με τρόπο αρμόζοντα και υποβλητικό το παρόν σε όλο το ποίημα θέμα της μετάπτωσης, της ροής και της αλλαγής. Από την άλλη μεριά η *επανάληψη*, σε όλο επίσης το ποίημα, μονάδων από διάφορα γλωσσικά επίπεδα (φθόγγων, λέξεων, φράσεων, οι τελευταίες στην εμβληματική θέση ομοιοκαταληξίας, και μάλιστα ταυτολογικής), δημιουργεί ακουστικές εντυπώσεις που παραπέμπουν, από μόνες τους, σε μια μοιραίως επαναλαμβανόμενη και γι' αυτό απελπιστική πραγματικότητα. Αυτού του είδους όμως τη «μουσική επένδυση» του ποιητικού τους θέματος, επιδίωκαν, αν δεν κάνω λάθος, και οι Γάλλοι συμβολιστές ποιητές, όταν ζητούσαν να ξαναπάρουν από τη Μουσική «ό,τι τους ανήκει»³².

4. «Στή βαριά σκιά του Παλαμά»

4.1. Η ανάδειξη της συμβολιστικής πλευράς του παλαμικού ποιήματος, που εξετάσαμε, μας επιτρέπει να κατανοήσουμε, γιατί ο Ναπολέων Λαπαθιώτης (1893-1943), ποιητής της δεύτερης γενιάς των Ελλήνων συμβολιστών, γράφει το 1932 ένα ποίημα, το *Νυχτερινό II*, το οποίο αποτελεί παραλλαγή του παλαμικού πάνω στο ίδιο θέμα:

ΝΥΧΤΕΡΙΝΟ II

*Ένα φεγγάρι πράσινο, μεγάλο,
που λάμπει μες στη νύχτα, – τίποτ' άλλο.
Μιά φωνή, που γροικιέται μες στο σάλο,
και που σ'ε λίγο παύει, – τίποτ' άλλο.
Πέρα, μακριά, κάποιο στερνό σινιάλο
του θαλασσιού που φεύγει, – τίποτ' άλλο.
Και μόνο ένα παράπονο μεγάλο,
στὰ βάθη του μυαλού μου. – Τίποτ' άλλο»³³.*

Στο ποίημα αυτό, δείγμα κατά τη γνώμη μου από τα καθαρότερα του ελληνικού Συμβολισμού, γραμμένο, ίσως, ως πρόθεση, σε αντιδιαστολή και αντιπαράθεση με τον Παλαμά, ο Λαπαθιώτης δεν κάνει στην πραγματικότητα *τίποτ' άλλο* από το να αναπτύσσει, με περισσότερη άνεση, και να προωθεί, προς την ίδια κατεύθυνση και με τον ίδιο τρόπο, όλα όσα υπάρχουν ήδη στο παλαμικό ποίημα: Σειρά (τώρα) ασύνδετων μεταξύ τους εικόνων από τον εξωτερικό κόσμο, σταδιακή

συμβολοποίησή τους, με βάση το κοινό ποσοστό συνδηλούμενης σημασίας (αίσθημα απόστασης και απομόνωσης από τη ζωή), τελική μετάβαση από τον υπαρκτικό, αντικειμενικό κόσμο, στον υποκειμενισμό, τον ψυχισμό και το παράπονο του ομιλητή κ.ά. Από το παλαμικό ποίημα εξάλλου ο Λαπαθιώτης δανείζεται και την οκτάστιχη μορφή (σε δίστιχα, τώρα), και το μέτρο και την ομοιοκαταληξία (χαρακτηριστικό το ζεύγος *σάλο / τίποτ' άλλο*).

4.2. Τόσο η μετάβαση από τον Παρνασσισμό στο Συμβολισμό, που είδαμε να πραγματοποιείται «ανεπαισθήτως» στο ποίημα του Παλαμά, όσο και η, εσωτερική κυρίως, σχέση του με το ποίημα του Λαπαθιώτη, γίνονται εμφανέστερες, αν και τα δυο ελληνικά ποιήματα συγκριθούν με ένα πολύ γνωστό ποίημα του Paul Verlaine (1844-1896), το οποίο, ανάλογο καθώς είναι από πολλές απόψεις με καθένα από αυτά (εικονοποιία, παράπονο ενός «εγώ» αποκομμένου από τη ζωή, που συνεχίζεται έξω και μακριά από αυτό, ταυτολογικές ομοιοκαταληξίες κ.ά.), φαίνεται να τα εμπεριέχει δυνάμει³⁴.

Το παραθέτω:

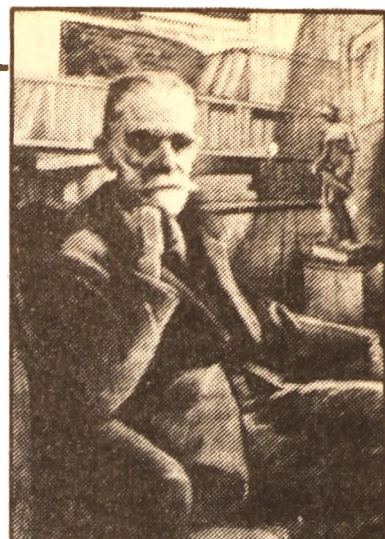
*Le ciel est, par-dessus le toit,
Si bleu, si calme!
Un arbre, par-dessus le toit,
Berce sa palme.
La cloche, dans le ciel qu'on voit,
Douxement tinte.
Un oiseau sur l'arbre qu'on voit
Chante sa plainte.
Mon Dieu, mon Dieu, la vie est là
Simple et tranquille.
Cette paisible rumeur-là
Vient de la ville.
Qu'as-tu fait, ô toi que voilà
pleurant sans cesse,
Dis, qu'as-tu fait, toi que voilà,
De ta jeunesse?*

(*Sagesse*, III, VI)³⁵

5. Επίλογος

Η περίπτωση του Λαπαθιώτη μου δίνει την καλή ευκαιρία να υποστηρίξω, τελειώνοντας, ότι οι Έλληνες συμβολιστές, όσο κι αν αμφισβητούν την ποίηση του Παλαμά³⁶, όσο κι αν αναμετρώνται και αντιδικούν μαζί της³⁷, σαν παιδιά που για να ανδρωθούν και να ωριμάσουν πρέπει να αποτινάξουν την πατρική κηδεμονία, στην πράξη ακολουθούν, προωθώντας τον δέβαιο, τον παλαμικό *λυρισμό του εγώ*, όπως αυτός εκδηλώνεται στον *Τάφο*, στους *Ίαμβους* και *Ανάπαιστους*, στην *Ασάλευτη Ζωή*, στους *Καημούς της Λιμνοθάλασσας* κ.ά. Σ' αυτόν βρίσκουν δείγματα δημιουργικής, καθότι προσωπικής, ανάγνωσης του κόσμου, ανήσιας συγκίνησης, μελαγχολικού στοχασμού, ακόμα και σάτιρας και ιαρκασμού, αλλά και πλούσια και υπαινικτικά συμβολοποιημένη εικονοποιία και ποικίλων μορφών ρυθμικότητα και μουσικότητα, εντοπίζουν δηλαδή όλα όσα θα αποτελέσουν τα κύρια γνωρίσματα της ποίησης και της τέχνης τους. Παράλληλα, επωφελούμενοι από το εράσιο όσο και πεισματικό παλαμικό άνοιγμα προς τις λογοτεχνίες και τα ρεύματα της Ευρώπης, διευρύνουν ακόμη περισσότερο τον ποιητικό τους ορίζοντα προς τον ευρωπαϊκό Συμβολισμό, κυρίως το αλλικό και γαλλόφωνο, και συνθέτουν, τελικά, μια χαμηλόφωνη ποίηση πηγαίου λυρισμού, που διακρίνεται για την πρωτότυπη εικονοποιία και τη μουσικότητα του λόγου της. Δημιουργεί έτσι ο καθένας τους έργο διαφορετικό από το συνολικό παλαμικό ή από χαρακτηριστικές τάσεις και όψεις του, το οποίο όμως δεν είναι και αυτόνομο και νεξάρτητο σε σχέση με αυτό.

Δέχεται κάπου ο Παλαμάς πως «ή δόξα ενός ποιητή συχνά πυκνά ερνά τρία στάδια. Τό πρώτο: παθητικός θαυμασμός, ή λατρεία. Τό δεύτερο: παραμέρισμα του ποιητή, κάτι σαν καταφρόνηση. Τό τρίτο: ή οικαισύνη. Ο ποιητής (...) ξαναθαυμάζεται. Μά ό θαυμασμός τότε έσα στό έργαστήρι τής κριτικής μετρημένος, ενεργός»³⁸. Έχω τη

γνώμη πως ήρθε πια ο καιρός και η ποίηση του ίδιου του Παλαμά, περνώντας στο τρίτο της στάδιο, να αρχίσει να μετριέται δίκαια στο «έργαστήρι τής κριτικής».

31. Stéphane Mallarmé, *Oeuvres Complètes*. Texte établi et annoté par Henri Mondor et G. Jean - Aubry. Gallimard, Paris, 1945, σ. 869. Η μετάφραση δική μου.

32. Άνδρέα Καραντώνη, «Ο Άλμπέρ Τιμπωντέ και ο Πώλ Βαλερύ για τον γαλλικό συμβολισμό», *Νέα Έστία* (Χριστούγεννα 1953, αφιέρωμα στο Συμβολισμό), σ. 178.

33. Ναπολέων Λαπαθιώτης, *Τά ποιήματα*. Εισαγωγή - σχόλια - παρουσίαση: Άρης Δικταίος. Έκδοτικός οίκος Γ. Φέξη, Άθήναι 1964, σ. 176. Βλ. και το σχετικό σχόλιο, σ. 270.

34. Ο Παλαμάς έχει μάλιστα μεταφράσει με τον τίτλο *Ο ούρανός τ'ο ποίημα* αυτό (α' δημοσίευση της μετάφρασης: 1916, άλλων όμως ποιημάτων του Verlaine: 1901, 1902. Βλ. λ. 3236, 3237, 3248 στη *Βιβλιογραφία* του Γ.Κ. Κατσιμπαλή, *Νέα Έστία* (Χριστούγεννα 1943), σ. 463, 464) και η μετάφρασή του, με τις άλλες από τον Verlaine, περιλαμβάνεται στην *Ξανατονισμένη Μουσική*. (Άπαντα, 11, σ. 305).

35. Το ποίημα αυτό του Verlaine, από τη συλλογή *Sagesse* (1880), είναι γραμμένο, σύμφωνα με σχόλιο του ίδιου, στο κελί μιας πραγματικής φυλακής (Σεπτέμβριος 1873), όπου πέρασε δύο ολόκληρα χρόνια, ύστερα από τον πυροβολισμό του εναντίον του Rimbaud (Βρυξέλλες, 10 Ιουλίου 1873. Βλ. σχετικά Verlaine, *Oeuvres poétiques complètes*, Gallimard, Paris 1962, σ. 1131).

Δεν είναι άσχετο με το θέμα μας αν προσθέσω ότι, όπως είναι γνωστό, ο Verlaine, που συνεργάστηκε στην πρώτη συλλογική έκδοση των παρνασσικών ποιητών *Le Parnasse Contemporain* (1866), ακολουθεί πιστά το παρνασσικό ιδεώδες στις δύο πρώτες, νεανικές του συλλογές (*Poèmes saturniens*, 1866 και *Fêtes Galantes*, 1869), πριν εξελιχτεί σε φανατικό πολέμιό του και αναγνωρισμένον ερμηνευτή του Συμβολισμού.

36. Πρβλ. Ξ.Α. Κοκόλης, «Οι προβληματισμοί της κριτικής και ο Παλαμάς, 1880-1910», στο: *Η κριτική στη νεότερη Ελλάδα*. Εταιρεία Σπουδών Νεοελληνικού πολιτισμού και γενικής παιδείας, Άθήνα 1981, σ. 129-135.

37. Πρβλ. π.χ. του Λαπαθιώτη: *Τί κι αν ή μοῖρα μᾶς στεφάνωσε/μέ τ' άσπρα ρόδα τῶν ἱάμβων/Εἶναι τά πάντα μᾶς ἀνήμπορα/γιά τίς πορφύρες τῶν θριάμβων...*, ως αντιπαράθεση στο παλαμικό: *Ταιριασμένοι οἱ Ἀνάπαιστοι/γενναῖα μέ τούς ἱάμβους,/στίχων ἤψωσαν τρόπαια/καί τραγουδιῶν θριάμβους*. (Elli Philokyprou, «Why the Post - Symbolists Have No Symbols», *Journal of Modern Greek Studies*, 10 (1992), σ. 236). Πρβλ. και τους παλαμικούς τίτλους *Τραγούδια τής Πατρίδας*, της δραβευμένης στον Φιλαδέλφειο Ποιητικό Αγώνα του 1920 συλλογής του Καρυωτάκη, και *Ηρωική Τριλογία*, ενότητας από τρία σονέτα της συλλογής του ίδιου *Ἐλεγεία καί Σάτιρες*. Βλ. όσα σχετικά σημειώνονται από τον Γ.Π. Σαββίδη, Κ.Γ. Καρυωτάκης. *Τά Ποιήματα* (1913-1928). Έκδόσεις Νεφέλη, Άθήνα 1992, σ. 313-314, 347-348.

38. Άπαντα, 8, σ. 203.

ΑΚΑΔΗΜΙΕΣ: ΤΟ ΜΕΛΛΟΝ ΕΝΟΣ ΘΕΣΜΟΥ

• Μοναδική τους προοπτική η παρακμή;

Όταν το 1856 ο Σίμων Σίνας αναλαμβάνει τη δαπάνη για την ανέγερση του Μεγάρου της Ακαδημίας είχαν ήδη προηγηθεί κάποιες προσπάθειες, ξεκινώντας από το 1822 για τη σύσταση μιας Ακαδημίας των Επιστημών στην Ελλάδα. Το νεοσύστατο ελληνικό κράτος εκείνη την περίοδο, υπό τη βασιλεία του Όθωνα, βρισκόταν στη φάση της καθολικής οργάνωσής του και της αναζήτησης της ταυτότητάς του.

Σ' αυτή τη φάση ακριβώς, η επίδραση των θαναρών διανοούμενων, και το έργο της θαναρικής αντιδασιλίας, υπήρξε καθοριστική. Η ταυτότητα του νεοσύστατου κράτους έπρεπε να αναζητηθεί προς την κατεύθυνση της επανασύνδεσής του με την αρχαιοελληνική παιδεία.

Το όραμα, επομένως, της σύστασης μιας Ακαδημίας των Επιστημών στην Ελλάδα απέρρεε ουσιαστικά από το όραμα της διαφύλαξης και της διάδοσης μιας πολύτιμης κληρονομιάς, δηλαδή της αρχαιοελληνικής γραμματείας.

Πολλοί Έλληνες λόγιοι στήριξαν αυτό το όραμα της ίδρυσης μιας Ακαδημίας διαβλέποντας ότι το εγχείρημα θα οδηγούσε στη δημιουργία ενός θεσμού που θα γινόταν πόλος έλξης, επικοινωνίας και συσπείρωσης όλων των ανθρώπων των γραμμάτων και των τεχνών.

Έτσι, λοιπόν, ξεκίνησε από το 1859 η οικοδόμηση του μεγάρου της Ακαδημίας, υπό την εποπτεία του δανού αρχιτέκτονα Χάνσεν αρχικά και κατόπιν του γερμανού Τσίλερ. Το 1887 η ανέγερση είχε ολοκληρωθεί και το μέγαρο παραδόθηκε στο ελληνικό κράτος.

Όμως, η Ακαδημία ως θεσμός δεν εμφανίζεται παρά μόνο 39 χρόνια αργότερα. Αυτή η καθυστέρηση είναι ένα από τα παράδοξα στην ιστορία του ελληνικού κράτους, εφόσον το μέγαρο που προοριζόταν για τη στέγαση ενός θεσμού προηγήθηκε κατά 39 χρόνια από την ίδρυση αυτού του ίδιου του θεσμού.

Οι λόγοι αυτής της καθυστέρησης θα πρέπει να αναζητηθούν μάλλον σ' αυτή την ταραγμένη από πολιτικά γεγονότα περίοδο της νεοελληνικής ιστορίας. Μεσολάβησαν οι βαλκανικοί πόλεμοι, ο Α' παγκόσμιος πόλεμος, η μικρασιατική καταστροφή.

Πολλοί διανοούμενοι σ' αυτή την περίοδο, όπως ο Ραγκαβής, ο Παπαρηγόπουλος, ο Ροΐδης, είχαν επισημάνει το παράδοξο της καθυστέρησης της λειτουργίας αυτού του θεσμού και είχαν εισηγηθεί την αναγκαιότητα της επίσπευσής του. Ήδη στην Ευρώπη, οι ακαδημίες είχαν διανύσει μια μακρά πορεία σχεδόν τριών αιώνων και είχαν δημιουργήσει μια παράδοση στο χώρο των επιστημών, της φιλοσοφίας και των τεχνών.

Τέτοιες ήταν η Βασιλική Εταιρεία του Λονδίνου από το 1662, η Βασιλική Ακαδημία στη Γαλλία (1666), η οποία αργότερα μετεξελίσσεται σε Ινστιτούτο της Γαλλίας (Institut de France) το 1795, η Ρωσική Ακαδημία (1725) κ.ά.

Αυτό το φαινόμενο της εμφάνισης παράλληλων θεσμών δίπλα στους πανεπιστημιακούς θεσμούς στην ιστορία της Ευρώπης έχει να κάνει με τη διαδικασία της βαθμιαίας διάστασης της επιστήμης από τη θεολογία. Η ίδρυση επιστημονικών εταιρειών και ακαδημιών, αρχικά τουλάχιστον, εξυπηρέτούσε την καλύτερη επικοινωνία μεταξύ των μελών τους, και προπάντων δημιουργούσε κοινότητες αλληλοστήριξης και συσπείρωσης των μεμονωμένων δράσεων των ανθρώπων που αναζητούσαν τη γνώση χρησιμοποιώντας επιστημονικές και πειραματικές μεθόδους.

Η συσπείρωση και η συνομάδωση εκείνη την περίοδο ήταν αναγκαία, προκειμένου να προστατευτεί το αναδυόμενο επιστημονικό πνεύμα από το θεοκρατικό και σχολαστικό κατε-

στημένο.

Με τον καιρό, όμως, αυτοί οι ίδιοι οι θεσμοί άρχισαν να μετατρέπονται σε επιστημονικό κατεστημένο, δηλαδή σε θεσμούς που στο πλαίσιο τους ένας στενός κύκλος αξιωματούχων αποτελούσε δύναμη ανάσχεσης κάθε τι πρωτοποριακού και επαναστατικού στο χώρο των επιστημών.

Έτσι, αυτοί οι θεσμοί περνάνε κατά τις αρχές του 19ου αιώνα σε μια φάση παρακμής, εφόσον αρχίζουν να εκτρέπονται από τους βασικούς ιδρυτικούς τους στόχους.

Είναι η εποχή όπου τα πεδία της επιστημονικής γνώσης έχουν πολλαπλασιαστεί, έχουν αρχίσει να δημιουργούνται νέα κολλέγια που κάλυπταν αυτούς τους τομείς, καθώς και καινούργια τμήματα στα πανεπιστήμια.

Επίσης, εκείνη την εποχή υπάρχει ένα «κύμα» δημιουργίας ερευνητικών κέντρων και ινστιτούτων, επιστημονικών συνδέσμων και ιδρυμάτων.

Οι ακαδημίες, λοιπόν, στην Ευρώπη, μέσα σ' αυτό το κλίμα των νέων ερευνητικών και επιστημονικών εξελίξεων, άρχισαν να χάνουν την πρωτοκαθεδρία τους. Ωστόσο, δεν έμοιαζαν να έχουν χάσει τίποτε από τη διεθνή ακτινοβολία τους, επειδή ακριβώς πρέσβευαν ένα παλιό όραμα, αυτό της ενοποίησης των πεδίων της επιστημονικής γνώσης και της δημιουργίας διαύλων επικοινωνίας μέσα στην επιστημονική κοινότητα.

Γι' αυτό κιόλας αποτέλεσαν πρότυπα για τις ακαδημίες που εμφανίζονται σε διάφορα μέρη του κόσμου από τις αρχές του αιώνα μας.

Ο Διεθνής Σύνδεσμος Ακαδημιών που ιδρύθηκε το 1919 μετά τον Α' παγκόσμιο πόλεμο αναλαμβάνει να φέρει σε επαφή όλες τις ακαδημίες του κόσμου. Η δημιουργία αυτού του Συνδέσμου υπήρξε άλλωστε καθοριστικός παράγοντας για την επίσπευση της δημιουργίας και στην Ελλάδα της Ακαδημίας Αθηνών. Έτσι, λοιπόν, άρχισε να παίρνει σάρκα και οστά στην Ελλάδα ένας θεσμός που η δημιουργία του παραδόξως, όπως προαναφέρθηκε καθυστέρησε περίπου 40 χρόνια. Με τη συντακτική απόφαση «περί οργανισμού της Ακαδημίας Αθηνών» τον Φεβρουάριο του 1926 και την ακολουθούμενη κύρωσή της με το νόμο 4398 του 1929, αρχίζει στην Ελλάδα η ιστορία ενός θεσμού που αντιπροσώπευε, όπως άλλωστε και στην Ευρώπη, το όραμα της επικοινωνίας και της προώθησης των επιστημών.

Το όραμα αυτό διαφαίνεται μέσα από τους ιδρυτικούς στόχους της Ακαδημίας Αθηνών οι οποίοι ήταν:¹

α) η καλλιέργεια και η προαγωγή των επιστημών, των γραμμάτων και των τεχνών, μέσω της συγκέντρωσης και της συνεργασίας των ελλήνων επιστημόνων, λογογράφων και καλλιτεχνών, καθώς και η επικοινωνία με τις ξένες ακαδημίες,

β) η έρευνα και μελέτη στοιχείων και προϊόντων της ελληνικής γης, η επιστημονική στήριξη της γεωργίας, της βιομηχανίας, της ναυτιλίας, καθώς και των υπόλοιπων πλουτοπαραγωγικών κλάδων,

γ) η γνωμοδότηση και υποβολή προτάσεων με τις οποίες να διαφωτίζεται και να καθοδηγείται η κυβέρνηση κατά την επιτέλεση του έργου της.

Η Ακαδημία Αθηνών ξεκίνησε το 1929 με το Ιστορικό Λεξικό της Ελληνικής Γλώσσας, το Λαογραφικό Αρχείο, τη Μουσική Συλλογή και το Εθνικό Αριστείο Γραμμάτων και Καλών Τεχνών.

Στις δεκαετίες που ακολούθησαν από το 1944 και μετά άρχισαν να πολλαπλασιάζονται οι επιστημονικοί τομείς της και να μετονομάζονται.

Υπήρξε αναγκαιότητα αναπροσαρμογής του θεσμού στα νέα κοινωνικά και επιστημονικά δεδομένα.

Σήμερα, διανύοντας η Ακαδημία την 7η δεκαετία της έχει την ακόλουθη δομή:²

Ι) Αποτελείται από τρεις τάξεις κατά επιστημονικό πεδίο.
• την τάξη των Θετικών Επιστημών,

την τάξη των Γραμμάτων και των Τεχνών,
την τάξη των Ηθικών και Πολιτικών Επιστημών.

II) Από δώδεκα κέντρα ερευνών που καλύπτουν ένα ευρύ
σμα επιστημονικών δραστηριοτήτων,

III) από έξι γραφεία ερευνών που υπάγονται στην τάξη των
τικών Επιστημών.

Ανώτατο διοικητικό όργανο αποτελεί η Σύγκλητος και
ολουθούν τα προεδρεία των τριών τάξεων. Το έργο της
αδημίας συνεπικουρείται από τις είκοσι επιτροπές από τις
ζίες άλλες είναι μόνιμες και άλλες πρόσκαιρες.

Θα μπορούσαμε να διακρίνουμε στη συνολική δράση της
αδημίας τέσσερις βασικές κατευθύνσεις:

πρώτη κατεύθυνση αποτελεί το έργο επιστημονικό και
υνητικό των τριών τάξεών της,

δεύτερη κατεύθυνση αποτελούν οι δημοσιεύσεις των πρα-
κών της, διογραφιών, καθώς και πραγματειών που υπο-
λονται, αφού πρώτα εγκριθούν για δημοσίευση από τις
ιόδιες επιτροπές,

τρίτη κατεύθυνση αποτελούν οι συνεδρίες της Ακαδημίας
οι οποίες ως προς το χρόνο πραγματοποίησής τους
κρίνονται σε τακτικές, έκτακτες και πανηγυρικές, ενώ ως
προς τη δημοσιότητά τους διακρίνονται σε μυστικές και δημό-
σιες. Στις συνεδρίες γενικά αυτό που γίνεται είναι μια κατάθε-
του συνολικού έργου της Ακαδημίας για μια ορισμένη
ίοδο,

τέταρτη κατεύθυνση αποτελεί η συμβουλευτική και γνωμο-
τική της δράσης. Μέσα από αυτήν της τη δράση η Ακαδημία
μεμβάινει σε κρατικές επιλογές που εντάσσονται στα πλαι-
των αρμοδιοτήτων της. Η διεξαγωγή διαγωνισμών και τα
τεινόμενα θέματα αυτών, καθώς και η βράβευση των
βαλλόμενων εργασιών αποτελεί μέρος αυτής της τέταρτης
ικής κατεύθυνσης της ακαδημαϊκής δράσης.

α βραβεία³ της Ακαδημίας αποτελούν και τη μοναδική
πειρά της να ανοιχτεί προς την κοινωνία, αν και η προκή-
ή τους, καθώς και η τελική τους απονομή περνούν σχεδόν
αφάνεια.

πολύπλοκη εσωτερική διάρθρωση, καθώς και η αδιαφά-
και μυστικότητα των εσωτερικών διαδικασιών ενός θε-
δεν μπορεί παρά να αναλώνουν το θεσμό στην αυτοδια-
σή του, δηλαδή στη διατήρηση της εσωτερικής κατεστη-
ς τάξης του.

κλειστές συνεδρίες, οι πενιχρές δημοσιεύσεις, ο περιορι-
της κοινωνικής παρέμβασης στο επίπεδο μόνο της κορυ-
δεν μπορεί παρά να καθιστούν ένα μορφωτικό και επι-
ονικό ίδρυμα «μονωμένο» από την κοινωνική πραγματι-
τα και χώρο περιφρουρημένης γνώσης.

απομόνωση της Ακαδημίας στην Ελλάδα από τους υπό-
νους επιστημονικούς και μορφωτικούς φορείς σίγουρα
να κάνει με μια διαπιστωμένη πορεία παρακμής που
ούθησαν οι ακαδημίες στο διεθνή χώρο.

θα επιχειρούσαμε μια ερμηνεία γι' αυτό το φαινόμενο,
ρα θα 'πρεπε να λάβουμε υπόψη μας ότι αυτοί οι θεσμοί
α από αυτό που ευαγγελίζονταν, δηλαδή την επικοινο-
την προστασία και ενοποίηση των επιστημών – παρήγα-
αγκοσμίως μια τάξη αξιωματούχων και προνομιούχων
πιστημών, των γραμμάτων και των τεχνών.

Θε άνοιγμα προς τα έξω πιθανόν να απειλούσε αυτή την
γι' αυτό κιόλας δεν επιχειρήθηκε.

τό που θα μπορούσαμε να διαβλέψουμε για το μέλλον
των θεσμών, αν δεν καταφέρουν να δγουν από την
νική τους απομόνωση, είναι μια παραπέρα παρακμή

δεν επαναπροσδιορίσουν τους επιστημονικούς και μορ-
ούς στόχους τους, αν δεν αναλάβουν παράλληλη εκπαι-
ή και κοινωνική δράση, αν δεν δημιουργήσουν διαύ-
πικοινωνίας με άλλους φορείς δίνοντας στις συνεδρίες

ΤΡΑΓΙΚΗ ΕΙΡΩΝΕΙΑ

Ή ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗ ΑΝΤΙΝΟΜΙΑ;

ΕΝΤΕΛΕΙ, υπάρχει Θεός και ψηφίζει ΠΑΣΟΚ! Το κατάλαβα μόλις
τυπώθηκε, στο προηγούμενο ΑΝΤΙ, το σύντομο σχόλιό μου με
τίτλο: «Όχι αγαπητέ Ευάγγελε, δεν πρόκειται για πολιτισμό».
Επέκρινα, εκεί, τον κατά τα άλλα αγαπητό υπουργό Παιδείας γιατί
καθόταν αδρανής στα κυβερνητικά έδρανα της Βουλής, ενόσω ο
υπουργός Εργασίας συναριθμούσε τον Τσιτσάνη ή τον Βαμβακάρη
με τον Πανταζή και τον Βοσκόπουλο και διάφορες Πίτσες-Κίτσες.
Εκθειάζοντας, δηλαδή, ως εφάμιλλα πολιτισμικά προϊόντα και
υψηλή ψυχαγωγία ό,τι πιο μεγάλο και εκλεκτό με ό,τι πιο πρόχειρο
και ποταπό έχει αναδείξει η σύγχρονη ελληνική μουσική.

ΚΙ ΕΝΩ εκείνο το τεύχος του ΑΝΤΙ μόλις άρχιζε να διανέμεται,
βρέθηκα να μετέχω στην κριτική επιτροπή απονομής των κρατικών
κινηματογραφικών βραβείων. Μετά από μία ολονύκτια συνεδρία, κι
ανεξάρτητα από το τι προσωπικά υποστήριξα και ψήφισα, καταλή-
ξαμε –εκλεκτοί κριτές και πολύ ειδικότεροι περί το σινεμά από
εμένα– να απονέμουμε ισότιμες χρηματικές διακρίσεις τόσο στην
εξαιρετική κινηματογραφία, την ευαισθησία και το χιούμορ ενός
Αριστόπουλου (Έναςτρος θόλος) ή ενός Παναγιωτόπουλου (Ονει-
ρεύομ2ι τους φίλους μου) όσο και σε μια τετριμμένη και ξέχειλη
από χυδαίες γυμνασιακές πλάκες κινηματογραφία σαν αυτή του
Ζερβού (Γυναίκες δηλητήριο) π.χ.

Βρέθηκα, έτσι, να συνυπογράφω αυτή την απονομή, κι άρα μian
ισοτιμία του εκλεκτού με τη χυδαιότητα, υποπίπτοντας σε ό,τι
ακριβώς επέπληhta μερικές ώρες νωρίτερα. Αν δεν πρόκειται για
μια φιλοπαίγμονα (κι εκδικητική) εκδήλωση των πολιτικών προτι-
μήσεων του Υψίστου, δεν ξέρω για τι άλλο μπορεί να πρόκειται.

Εκτός εάν αυτό μας διδάσκει ότι πολιτισμός είναι περισσότερο η
συνοίκηση της αβρότητας με την προστυχιά, και λιγότερο η απο-
μάκρυνση της μιας από την άλλη. Δίδαγμα που δεν θα με εμποδί-
σει, ασφαλώς, από το να συνεχίσω να προτιμώ εκείνο το «μισό» του
πολιτισμού στο οποίο δεν περιέχονται ούτε Λεπάδες ούτε Ζερβοί-
αφόρητες, δηλαδή, κακοποιήσεις της μοναδικής γλώσσας του
πάθους που αποτελεί η μουσική, και καταθλιπτικοί χειρισμοί της
μεγαλύτερης εφεύρεσης των νεότερων καιρών που είναι το χιού-
μορ.

Πέτρος Μαρτινίδης

τους μεγαλύτερη δημοσιότητα, οι θεσμοί αυτοί δεν θα κατα-
φέρουν να ξεφύγουν από την καθοδική τους πορεία.

Πέρα, όμως, από όλα αυτά οι ακαδημίες αντιπροσώπευαν
πάντα το οραμα ενός ενοποιημένου λόγου στο χώρο των
επιστημών, ενός λόγου που θα υπερέβαινε την ασυμβατότητα
των γλωσσών των μεμονωμένων επιστημονικών πεδίων.

Σήμερα, η αναγκαιότητα άρθρωσης ενός τέτοιου ενοποιη-
μένου λόγου είναι επίκαιρη όσο ποτέ άλλοτε. Επίκαιρη είναι
και η αναγκαιότητα για την άρθρωση ενός επιστημονικού
λόγου εκλαϊκευμένου που όμως να μη διαστρεβλώνει τα νοή-
ματα που θέλει να εκφέρει.

Αυτή η εκλαϊκευση είναι θεμιτή και επείγουσα, προκειμέ-
νου οι επιστημονικές αλήθειες να φτάσουν στον τελικό προο-
ρισμό τους, δηλαδή το κοινωνικό σύνολο. Οι ακαδημίες θα
μπορούσαν, αναπροσαρμόζοντας τον κοινωνικό τους ρόλο,
να συνεισφέρουν τα μέγιστα προς αυτή την κατεύθυνση.

Μόνο έτσι θα ήταν δυνατόν να αποτραπεί η καθοδική τους
πορεία προς την οριστική εκτόπισή τους από τα κοινωνικά
δρώμενα και άρα προς την οριστική τους παρακμή.

Διονυσία Ποταμίτου

1. Νόμος 4398 / 29 (ΦΕΚ 308).

2. Επετηρίδα Ακαδημίας των Αθηνών.

3. Ειδική Έκδοση Προκήρυξης των Βραβείων. (Γραφείο δημοσιευμά-
των της Ακαδημίας).

Χιούμορ σε επίπεδο κρεοπωλείου

• **Και ένα... ANTI**
που έρχεται από το κρύο!

του Γιώργου Καραμάνου

Βρισκόμουν για λίγες μέρες στη Σόφια και, δοθείσης της ευκαιρίας, γύρευα να συναντηθώ με καλλιεργητές της σάτιρας και του χιούμορ.

– Ποιους, ακριβώς, θέλετε;
– Δύο - τρία ονόματα που να είναι μέσα στα πράγματα.

Με παραπέμπουν σε κάποιο έντυπο. Άλλοι όμως θεωρούν λάθος μια τέτοια κίνηση (το συγκεκριμένο έντυπο, κατ' αυτούς, δεν ήταν αξιόλογο) και χάνω τις ώρες μου άπραγος.

Οι εκεί Έλληνες –είτε σπουδαστές είτε διπλωμάτες είτε αντιπρόσωποι ταξιδιωτικών γραφείων– περιορίζονται σε ένα συγκαταβατικό χαμόγελο για την αποκοτιά μου να ψάχνω τέτοια περιεργα.

Αγοράζω στο μεταξύ μια σειρά από σατιρικά φύλλα, που βλέπω στους πάγκους και τα περίπτερα. Τα φυλλομετρώ ένα ένα και πασχίζω μέσα από τις γελοιογραφίες να καταλάβω πού βρίσκεται το... επίκεντρο του θέματος. Πάνω σ' αυτή την προσπάθεια μου βγαίνει και η Έλζα Λάλεβα, γνωστή στη Βουλγαρία από τις σκηνοθεσίες της στο κουκλοθέατρο και με καθησυχάζει.

– Θα σας κλείσω εγώ το ραντεβού που χρειάζεστε. Πέστε μου μόνο πότε θέλετε.

– Και σήμερα, αν γίνεται...

Η ποθητή συνάντηση πραγματοποιείται στα γραφεία της εβδομαδιαίας εφημερίδας ANTI. Στον ίδιο δρόμο (ΡΑΚΟΒСΚН 134) και τα γραφεία του αντιπολιτευτικού κόμματος ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ. Όργανο του κόμματος αυτού το ANTI, είναι μια καινούργια, ανεξάρτητη φωνή, που βάλλει κατά πάντων αλλά και βάλλεται από παντού. Κυριότερα γνωρίσματα της ύλης του: η σύντομη πληροφόρηση, το μαχητικό κύριο άρθρο και η γελοιογραφία με το χρονογράφημα. Τούτο το τελευταίο ιδιαίτερα καυστικό και πνευματώδες. Γενικά είναι η εφημερίδα που αγοράζεται τα Σαββατοκύριακα και διαβάζεται απ' όλη την οικογένεια.

Αρχισυντάκτης του ANTI ο Βασίλ Στανίλωφ. Παλιός συγγραφέας και χρονογράφος με σημαντικό έργο πίσω του. Έχει γράψει 15 διβλία (τα 8 χιουμοριστικά) και 13 σενάρια για ταινίες (τα 5 για κουκλοθέατρο). Υπήρξε για 7 χρόνια (1961 - 1968) τακτικός συνεργάτης της ΣΦΗΚΑΣ, που είναι το μακροβιότερο σατιρικό έντυπο στη Βουλγαρία. Σήμερα,

σαν αρχισυντάκτης στο ANTI, έχει στο επιτελείο του και τον Αθανάς Τσένεβ, που, εκτός από διακεκριμένος σατιρικός συγγραφέας –χώρια τα σενάρια για 17 ταινίες– είναι και πρόεδρος της Ενώσεως Ευθυμογράφων της Βουλγαρίας.

Κατάλληλοι και οι δυο τους για την κουδέντα μας πιάνουμε ένα τραπέζι στο καφενεδάκι της εφημερίδας και περνάμε στη συνέντευξη με τα ελληνικά του Σταλίνωφ που τα γνωρίζει καλά.

Αλλά πριν, μερικά στοιχεία της βουλγάρικης σάτιρας. Ξεκινώντας από τις εκδόσεις εκείνες που περιέχουν μόνον σκωπτικά κείμενα και γελοιογραφίες έχουμε τους εξής κυριότερους κύκλους:

ΣΦΗΚΑ: Κυκλοφορεί κάθε Τρίτη εδώ και 48 χρόνια. Είναι το έντυπο που μέσα από τις σελίδες του δγήκαν οι σημαντικότεροι σατιρικοί συγγραφείς και γελοιογράφοι. Θα μπορούσαμε να πούμε πως είναι η επίσημη εκπροσώπηση της βουλγάρικης σάτιρας –αν και πολλοί διαφωνούν με τον αντίλογο ότι επί δεκαετίες ελεγχόταν από το κομμουνιστικό κόμμα και δεν δγήκε το σπέρτο που επιτρέπει η ελεύθερη έκφραση.

ΟΙ ΤΡΕΙΣ ΒΛΑΚΕΣ: Δημιούργημα ενός ταλαντούχου και μερακλή γελοιογράφου. Με τους ίδιους αυτούς ήρωες στην τηλεόραση έχει πετύχει να είναι ένας από τους δημοφιλέστερους στη Βουλγαρία. Με την εσκεμμένη αφέλεια των *ΤΡΙΩΝ ΒΛΑΚΩΝ* –που στην πραγματικότητα τό'χουν στη θέση του το μυαλό τους– καταφέρνει να θίγει και να διακωμωδεί όλα τα στραβά και τ' ανάποδα που παρατηρούνται γύρω τους.

Ο ΠΑΠΑΓΑΛΟΣ: Με γελοιογραφίες, στιγμιότυπα, ανέκδοτα και καρφιά κατά των πολιτικών.

ΜΠΑΡΝΤΟΝ: Είναι έκδοση της Αριστεράς, του σημερινού σοσιαλιστικού κόμματος. Μια φορά το μήνα έχει κι ένα ένθετο με 200 ανέκδοτα. Πρόκειται για μια επιλεγμένη συνεργασία αναγνωστών. Μάλιστα, για το κάθε δημοσιευόμενο ανέκδοτο ο αποστολέας εισπράττει 200 λέβα.

ΜΠΟΥΛΓΚΑΡΑΝ: «Μπουλγκάρ» ίσον Βούλγαρος, αλλά με την προσθήκη των δύο τελευταίων γραμμάτων διακωμωδείται η έννοια της λέξης και καταλήγει να σημαίνει τίποτα! Κυκλοφορούσε και πριν από το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, ενώ τώρα έχουμε την επανέκδοση.

СМЕХОРАΝ: Πρόκειται για σύνθεση δύο λέξεων. Το πρώτο μισό σημαίνει γέλιο. Το δεύτερο κόσμος. Ενσωματωμένος «γελαστός κόσμος». Υπότιλος: «Όποιος γελάει ζει περισσότερο». Κυριότερη ύλη του, παρέ-

λαση ανεκδότων από όλο τον κόσμο.

Είναι όμως και η επίσημη αναγνώριση από το κράτος. Μιλάμε για το σπiti του Χιούμορ και της Σάτιρας, που ιδρύθηκε το 1972 στην πόλη Γκάμπροβο. Ένα τεράστιο οικοδόμημα που στις ευρύχωρες, διαχωρισμένες αίθουσές του είναι ταξινομημένα, κατά κατηγορίες, πίνακες, γλυπτά, πόστερ, γελοιογραφίες – όλα σατιρικά. Στο ίδιο μέγαρο διοργανώνονται και τα γνωστά φεστιβάλ «Σάτιρας και Χιούμορ» με παγκόσμια συμμετοχή.

Οι Βούλγαροι, στα τόσα λάθη που έριξαν όξω την οικονομία τους, υπολογίζουν και το σφάλμα των αγελάδων για να πουληθούν οι κρέας. Και ο ευθυμογράφος σχολιάζει το λάθος αυτό με τον εξής διάλογο μεταξύ δύο αγελαδοτρόφων:

– Εσείς γιατί τη σφάξατε την αγελάδα σας;
– Γιατί δεν έδινε γάλα... σκόνη!

Όμως καιρός να ξεδιπλώσουμε και το διάλογο με τους Στανίλωφ και Τσένεβ.

Η ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ

Ξεκινάμε με την ερώτηση.

– Πώς εννοείτε εσείς το χιούμορ;

ΤΣΕΝΕΒ: Δεν μπορώ να σας το εξηγήσω με μια κουδέντα. Το χιούμορ γεννιέται. Ή τό'χεις ή δεν τό'χεις. Κι αυτό φάνηκε εμάς καλύτερα σ' αυτά τα τελευταία χρόνια που αποκτήσαμε δημοκρατία. Επιτέλους, αρχίσαμε να λέμε άφοβα ότι πεινάμε. Άλλοτε κάτι τέτοιο δεν σου επέτρεπαν ούτε να το διανοηθείς. Μας έλεγαν: «Έχουμε φρούτα, ξηρούς καρπούς, είναι αδύνατον να πεινάμε!». Λοιπόν, σ' εκείνα τα δύσκολα χρόνια, που δεν θά'ταν σωστό να γελάς σε βάρος του λαού, το χιούμορ μας δεν είχε ίχνος κοροϊδίας. Ήταν ένα χιούμορ ανακουφιστικό, ανθρωπικό, καθώς πλαγιοκοπούσαμε την αλήθεια. Η κοροϊδία μάς βγαίνει τώρα. Διασταυρώνοντας το Χθες με το Σήμερα πειζουμε και καυτηριάζουμε πάνω σε διάφορους συσχετισμούς και εκεί ξεπετάγεται ένας πικρόχολος χλευασμός για τους υπαίτιους της μακρόχρονης τραγωδίας μας.

– Πόσα σατιρικά έντυπα κυκλοφορούν στη Βουλγαρία;

ΣΤΑΝΙΛΩΦ: Καμιά δεκαριά – όλα εβδομαδιαία.

– Και τι πουλάνε;

ΣΤΑΝΙΛΩΦ: Η ΣΦΗΚΑ κάπου 50 χιλιάδες φύλλα. ΟΙ ΤΡΕΙΣ ΒΛΑΚΕΣ 20 χιλιάδες. Ο ΠΑΠΑΓΑΛΟΣ φτάνει τις 15 χιλιάδες. Άλλα είναι μικρότερης κυκλοφορίας.

– Μεταξύ γελοιογράφων και ευθυμογράφων ποιοι υπερέχουν;

ΤΣΕΝΕΒ: Εάν εννοείτε ποιοτικώς, νομίζω

«Σπίτι του Χιούμορ και της Σάτιρας» στο Γκάμπροβο. Κεντρική είσοδος.

πως ισορροπούν.

ΣΤΑΝΙΛΩΦ: Εγώ δίνω την πρωτιά στους ριογράφους. Κι ας μη γελοιομαστε με την παρουσία τους μόνο στις εφημερίδες. Η με- η αξία τους φαίνεται στην τηλεόραση με- νινούμενα σκίτσα τους. Είναι, πραγματι- αξιοθαύμαστοι!

ΤΣΕΝΕΒ: Προσωπικά, υπολογίζω και το . Η γελοιογραφία, σε σχέση με το ευθυ- γράφημα, ευνοείται περισσότερο. Κι αυτό λεται στην ευκολία της να περνάει γματα χωρίς λέξεις. Το ευθυμογράφημα ανάγκη από συγκεκριμένες περιγραφές ποιχεία.

σο μακριά πάνε οι ρίζες του βουλγαρι- χιούμορ και της σάτιρας; Εμείς μιλάμε ον Αριστοφάνη και για πιο παλιούς.

ΑΝΙΛΩΦ - ΤΣΕΝΕΒ: (γελώντας και οι Εμείς ερχόμαστε λίγο πιο καθυστερη- Υπολογίστε μερικές... χιλιετίες αργό-

ΑΝΙΛΩΦ: Κι αυτό όχι με ξεκάθαρα κικά κείμενα και γελοιογραφίες. Τουρ- πτία τότε, παρατηρούσες κάποια χρο- αφήματα με σατιρικούς υπαινιγμούς σε ιρες εφημερίδες που έδγαιναν στη Ρου- Θυμάμαι, μάλιστα (απ' αυτά που μας αν στη δημοσιογραφική σχολή), πως Πολωνός έκανε συχνά αναφορές στα αρικά πράγματα με γελοιογραφικά

ρι χθες το μεγαλύτερο πρόβλημά σας η γραφειοκρατία. Σήμερα;

ΤΣΕΝΕΒ: Η γραφειοκρατία είναι πάνω κόμματα και τα πολιτικά γεγονότα ν μπορείς να την υπολογίσεις σαν επο-

χιακή και παροδική.

– Τώρα που κάποιες ξένες επιδράσεις μπαί- νουν και στη δική σας ζωή πώς τις αντιμετω- πίζετε; Σας δημιουργούν πρόβλημα;

ΤΣΕΝΕΒ: Σίγουρα το πρόβλημα θα το έχουμε αργότερα. Μέσα σε τέσσερα χρόνια, που άλλαξε το καθεστώς μας, οι όποιες ξένες συνήθειες δεν έχουν διαμορφωθεί ακόμη σε συγκεκριμένο ολοκληρωμένο πρόσωπο. Για την ώρα, απλώς, έχουμε ανοιχτή την πόρτα.

– Γελάει εύκολα ο Βούλγαρος;

ΤΣΕΝΕΒ: Σ' αυτή την περίοδο είναι σφιγ- μένος. Αντιμετωπίζει πολλές δυσκολίες. Βα- σικότερο απ' όλα η οικονομία μας, που βρί- σκεται στον αέρα. Απ' αυτό καταλαβαίνετε και τα υπόλοιπα.

– Ανέκδοτα λέτε πολλά;

ΤΣΕΝΕΒ: Τώρα όχι. Επί κομμουνισμού λέγαμε περισσότερα. Τότε είχε γίνει τρόπος ζωής το ανέκδοτο. Καθόμαστε στο τραπέζι και πριν αρχίσουμε να τρώμε θα λέγαμε το καινούργιο ανέκδοτο.

– Υπάρχουν περιοχές της Βουλγαρίας όπου οι κουτοί και οι έξυπνοι διακρίνονται ιδιαί- τερα;

ΣΤΑΝΙΛΩΦ: Ξεχωρίζουν το Γκάμπροβο και η βορειοδυτική πλευρά που ανήκει στην περιοχή της... Σόφιας! Στο Γκάμπροβο –όπου υπάρχει και το γνωστό μουσείο της Σάτιρας και του Χιούμορ– διακωμωδείται η τσιγκουνιά, που είναι και το ιδιαίτερο γνώ- ρισμα των κατοίκων αυτής της πόλης. Είναι ένα είδος σκωτσέζικου χιούμορ. Υποπτεύο- μαι πως το... κλέβουν από τη Σκωτία.

– Και οι κουτοί;

ΣΤΑΝΙΛΩΦ: Αυτούς στα βουλγάρικα

τους λέμε «σιόπιν», που θα πει καθυστερη- μένος. Οι ίδιοι όμως ισχυρίζονται πως τς «σιόπιν» προέρχεται από τον μεγάλο... Σο- πενάουερ, όπως επίσης και τον άλλο μεγάλο, τον... Σοπέν. Κάθε φορά που τους κοροϊδεύ- ουμε τους επικαλούνται.

– Και πώς ακριβώς επιδεδαιώνεται η κου- ταμάρα τους;

ΣΤΑΝΙΛΩΦ: Αυτοί έχουν ένα βασικό μειονέκτημα: την πολύ καθυστερημένη προ- σαρμογή τους. Χρειάζονται δεκαετίες για να αφομοιώσουν κάτι καινούργιο και πάλι δεν θα το καταλάβουν σωστά. Να σας πω ένα παράδειγμα: μπαίνοντας ένας από αυτούς στο τραμ αρχίζει και σκουντάει με τους αγκώνες του κι όταν το όχημα είναι τελείως άδειο. Πρόκειται για μια κίνηση που την αντέγραψε σε ώρες συνωστισμού. Κι επειδή την εξέλαβε σαν ένα καινούργιο στοιχείο εξέλιξης, την επαναλαμβάνει από τότε.

Αυτός ο ίδιος, όταν του πεις τι είναι ικα- νός να κάνει, θα σου απαντήσει με μεγάλη αυτοπεποίθηση: «Μπορώ να σκάδω, αλλά μπροσώ και να μη σκάδω»! Τέτοιο μυαλό! Τον ρωτάς ακόμη αν είναι καλά στην υγεία του και σου λέει: «Το πρόβλημα δεν είναι να είμαι εγώ καλά. Το πρόβλημα είναι να μην είναι ο γείτονας καλά».

– Τι γνωρίζετε για το ελληνικό χιούμορ;

ΣΤΑΝΙΛΩΦ: Εγώ προσωπικά έχω μετα- φράσει (χωριστά από τον Καζαντζάκη και τον Λουντέμη) μερικά χρονογραφήματα του Δ. Ψαθά. Έχω κι ένα λεύκωμα του Κ. Μη- τρόπουλου. Ξέρετε, με τρώει η μανία να μαζεύω, γι' αυτό αν γίνεται να κρατήσω αυτό το διβλίο σας (*Ο φωτογράφος του χω- ριού*), όπως και το 16σέλιδο *Ο αιώνιος Ρω- μίος*, που γράψατε σε αργολική εφημερίδα, θα μου δώσετε μεγάλη χαρά.

– Πώς βλέπετε το μέλλον του χιούμορ;

ΣΤΑΝΙΛΩΦ: Σαν θαλασσινός που είμαι (γεννήθηκε στη Βάρνα), φαντάζομαι τούτη την εικόνα: είμαι στην παραλία και το περι- μένω να φανεί στον ορίζοντα σαν ένα καρά- βι. Δεν ξέρω αν θα έχει φουρτούνα ή γαλήνη κι αν το καράβι αυτό θα έρθει ποτέ.

ΤΣΕΝΕΒ: Το μέλλον του χιούμορ το βλέ- πω... χιουμοριστικό. Πάντοτε θα υπάρχουν αιτίες για γέλιο. Όμως βαθιά μέσα μου ονει- ρεύομαι την ημέρα εκείνη –που δυστυχώς είναι πολύ μακριά– όπου οι άνθρωποι θα γελάνε μόνο με τον εαυτό τους. Θα είναι η εποχή που ο κόσμος θα ζει έναν ανώτερο πολιτισμό. Σήμερα το χιούμορ τριγυρνάει από το κρεοπωλείο στο μανάδικο, περιφέρε- ται στα γραφεία των πολιτικών, στους δια- δρόμους της Βουλής και των κομμάτων, χω- ρίς να μπορεί να δγει πάνω από αυτά. Κι αυτό είναι φυσικό, αφού το ίδιο το επίπεδο της ζωής μας διαμορφώνει και το επίπεδο της σκέψης μας.

Ειδικά τούτες τις μέρες, ο ουρανός της χώρας μας είναι πολύ χαμηλά, σχεδόν μας έχει πλακώσει.

Γιώργος Καραμάνος

ΑΠΑΝΤΑ ΓΙΑΝΝΗ ΣΚΑΡΙΜΠΑ

Οι εκδόσεις ΝΕΦΕΛΗ επανεκδίδουν ολόκληρο το έργο του μεγάλου Χαλκιδαίου συγγραφέα σε νέα μορφή και με επιμέλεια της Φιλολόγου Κατερίνας Κωστίου. Στις νέες εκδόσεις το κείμενο του έργου συνοδεύεται με κατατοπιστικό σημείωμα της επιμελήτριας, κριτικογραφία, με τις κυριότερες κριτικές που έχουν γραφεί για το κάθε έργο, σημειώσεις και γλωσσάρι.

Έχουν ήδη κυκλοφορήσει:

Ο ΜΑΡΙΑΜΠΑΣ

ΤΟ ΣΟΛΟ ΤΟΥ ΦΙΓΚΑΡΩ

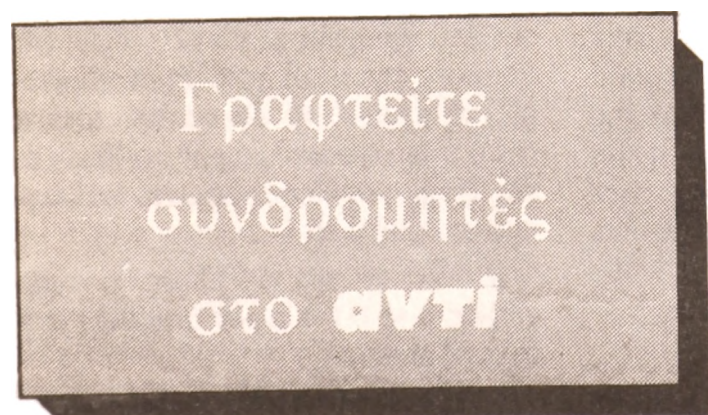
ΤΟ ΘΕΙΟ ΤΡΑΓΙ

και ετοιμάζεται

ΤΟ ΒΑΤΕΡΛΩ ΔΥΟ ΓΕΛΟΙΩΝ
ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΝΕΦΕΛΗ

... Προωθούν το Ελληνικό βιβλίο

ΑΣΚΛΗΠΙΟΥ 6, ΑΘΗΝΑ 106 80 - ΤΗΛ.: 3607744 - FAX: 3639962

ΝΑΝΟΣ ΒΑΛΑΩΡΙΤΗΣ

Η ΖΩΗ ΜΟΥ ΜΕΤΑ ΘΑΝΑΤΟΝ ΕΓΓΥΗΜΕΝΗ

ΝΑΝΟΣ ΒΑΛΑΩΡΙΤΗΣ

Η ζωή μου
μετά θάνατον έγγυημένη

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΝΕΦΕΛΗ

Γεμάτα από το στοιχείο του θαυμάσιου, αυτά τα πεζά ποιήματα, στοχασμοί και αφηγήματα, ξανοίγονται επάνω σε σπάνιες και απροσδόκητες προοπτικές της ιστορίας και του μύθου, της γλώσσας και της ποιητικής τέχνης.
... Ο πιο διακεκριμένος κι αινιγματικός απ' τους σύγχρονους Νεοέλληνες ποιητές, γεμάτος πλατωνική σοφία.

ΛΩΡΕΝΣ ΝΤΑΡΕΛ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΝΕΦΕΛΗ

... Προωθούν το ελληνικό βιβλίο

ΑΣΚΛΗΠΙΟΥ 6, ΑΘΗΝΑ 106 80 - ΤΗΛ.: 3607744 - FAX: 3639962

ΑΚΟΥΤΕ

Ονειρο, ονειρομάντεις, ονειροκρίτες στην αρχαιότητα

Ληψις ενυπνίου. Η χρήση των ονείρων στην ελληνική και ρωμαϊκή αρχαιότητα. Επιμέλεια έκδοσης: Δημήτρης Κυρτάτας. Πανεπιστημιακές εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο, 1993

Το όνειρο, από τον Όμηρο μέχρι τους βυζαντινούς χρονικογράφους, αποτελεί το κοινό αντικείμενο των μελετών που συγκεντρώνονται στην αξιολογή και ιδιαίτερα προσεγμένη αυτή έκδοση των Πανεπιστημιακών Εκδόσεων Κρήτης. Δέκα μελέτες παρουσιάστηκαν αρχικά υπό μορφή διαλέξεων στη φιλοσοφική Σχολή, ενώ στην παρούσα έκδοση συνοδεύονται από συνοψιστική βιβλιογραφία. Εκκινώντας από την αρχή ότι τα όνειρα δεν δίνονται στα αρχαία κείμενα, αλλά ονειρεύτηκε κανείς και επομένως δεν αποτελούν ουσιαστικά στοιχεία από στοιχεία της πλοκής των έργων, η έρευνα προσανατολίζεται περισσότερο προς τη φιλολογική χρήση των ονείρων και, μέσω αυτής, στη χρήση τους στην καθημερινή ζωή. Αντιπροσωπευτική είναι η πρώτη κατεύθυνση η μελέτη του Κ. Βαλάκα με θέμα: *Όνειρα και τραγωδία: Το πρόβλημα των προρρήσεων στην Ιφιγένεια Ταύροις του Ευριπίδη*, όπου και εξετάζονται συγκριτικά τα όνειρα και χρησμοί που διέπουν την τραγωδία, αλλά με επεκτάσεις τόσο σε άλλες τραγωδίες όσο και σε ευρύτερες φιλοσοφικές αναφορές πάνω στο όνειρο. Στην αντίποδα της λογοτεχνικής αναφοράς στα όνειρα βρίσκεται η ανάλυση του Β. Κάλφα με θέμα: *Διάγνωση και πρόγνωση: Ο Αρτεμίδωρος και η αρχαία ερμηνευτική των ονείρων*, αφού μέσω του κλασικού αυτού ονειροκρίτη (στο έργο του οποίου έχει επί μακρόν σταθεί ο Φουκώ στην *Ιστορία της σεξουαλικότητας*, No 3), το έργο του οποίου είναι το μοναδικό της εποχής του που διασώθηκε, αναφάνεται η χρήση των ονείρων στην καθημερινή ζωή και οι τρόποι της ονειροκριτικής, αρκετά εύλογοι, ώστε να τη χαρακτηρίζουν μη-φιλοσοφία αλλά και μη-επιστήμη. Ο Δ.Ν. Μαρωνίτης, εξετάζοντας ταυτόχρονα τη λειτουργία του ονείρου στην εξέλιξη της αφήγησης, ενώ ο Σ.Ν. Φιλίππιδης με θέμα: *Η αφηγηματική αιτιολόγηση των ονείρων στα αρχαία ελληνικά μυθιστορήματα* θα δώσει μεγαλύτερη έμφαση σ' αυτή τη διάμετρο του ονείρου εξετάζοντάς το κάτω από την οπτική του αφηγηματικού συντάγματος σε έργα όπως «Χαιρέας και Καλλιρρόη», «Τα κατά Λευκίππην και Κλειτόφωνα», «Αιθιοπικά» ή στα «Ποιμενικά» με τα γνωστά πρόσωπα του Λόγγου, Δάφνη και Χλόη. Τα όνειρα από τη βιβλική και χριστιανική παράδοση αποτε-

λούν επίσης αντικείμενο μελέτης από την Χρ. Αγγελίδη (*Όνειρα και οράματα του προφήτη Ερμά*) και τον Δ. Κυρτάτα (*Τα όνειρα της ερήμου: πειρασμοί και εσχατολογικές προσδοκίες των πρώτων χριστιανών ασκητών*), ενώ η ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα μελέτη του Γ. Καλόφωνου, εκκινεί από τα έργα των βυζαντινών Μαλάλα και Προκόπιου για να επεκταθεί στη λειτουργία του ιστορικού ονείρου στο τέλος της αρχαιότητας. Η Άννα Μίσσιου (*Όνειρα και ανατολή στο έργο του Ηρόδοτου*), ο Μιχάλης Πασχάλης (*Όνειρο και ποιητική:*

Το όνειρο του Εννίου ως απόπειρα ανανέωσης του αρχαίου επικού προοιμίου) και ο Βασίλης Λεντάκης (*Οι αγγελιοφόροι των θεών: Τα όνειρα στα Αιθιοπικά του Ηλίουδωρου*) συμπληρώνουν με τις συγκεκριμένες μελέτες τους τη δεκαλογία αυτή του ονείρου απ' όπου, πράγμα εντυπωσιακό, γι' αυτό κι αξιοσημείωτο, ελλείπει παντελώς η φροϋδική προσέγγιση ενός κατ' εξοχήν αγαπημένου της ψυχανάλυσης αντικειμένου. Φταίει άραγε γι' αυτή τη λυτρωτική απο-φροϋδοποίηση της εξέτασης του ονείρου στην αρχαιότητα η ίδια η αρχαιότητα ή ο σεβασμός που επέδειξαν στο αντικείμενό τους οι ίδιοι οι μελετητές;

Δημήτρης Τσατσούλης

Αν διαβάσετε «Τα Επταήμερα του Βοκκάκιου»· αλλά κυρίως όσοι κώψατε το *Κυριακάτικο Βήμα* και σας λείπει η στήλη, μπορείτε να βρείτε τώρα τον 2ο τόμο του 1993 (εκδ.

Γαβριηλίδης) εξίσου πολυτελή με τον πρώτο· και έπεται συνέχεια... Λοιπόν, ο Βοκκάκιος ή Β.

Τριανταφυλλόπουλος απέκτησε και τρίτο ψευδώνυμο:

Τριανταφυλλίδης, κατά Σταύρο Ψυχάρη, που δηλώνει «πατέρας του Βοκκάκιου» και προλογίζει μάλιστα το βιβλίο του. Μα τι πατέρας είναι αυτός ο προλογίζων; Ξέρει ότι «όλοι αυτοί οι παλιο-αριστεροί, που έχουν ενταχθεί στο σύστημα, με τον καιρό γίνονται από θρησκόληπτοι έως προληπτικοί» (!) και δεν έμαθε ακόμη ότι ο ψυχογιός του είναι Πελοποννήσιος και όχι Πόντιος!

Βαριά η παρουσία ακόμη βαρύτερη η απουσία της Άλκης Κυριακίδου - Νέστορος. Με την έκδοση του τόμου *Λαογραφικά Μελετήματα II 1935 - 1988* (εκδ. Πορεία, 1993) συγκεντρώνονται ποικίλες εργασίες της - ανάμεσά τους και αρκετά δημοσιεύματά της στο *Αντί*. Το διάβασμά τους κάνει την προσωπικότητά της να αναδύεται: ζωντανή και δραστική πνευματική παρουσία. Η εργασία συγκέντρωσης και η υποδειγματική επιμέλεια της έκδοσης οφείλεται στη Νόρα Σκουτέλη - Διδασκάλου, τον Κυρ. Ντελόπουλο και τη Μαρία Καίρη. Η έκδοση συμπληρώνεται με κείμενα μαθητών και φίλων: της Νόρας

δρομός προς τον ρομαντισμό

Ομπριάν: Ρενέ. Μτφ. Θ. Χαμούλος. Αθήνα, Το Ροδακίό, 1993

Ομπριάν ξεκινάμε από μια υπόθεση: ότι η επιλογή του εκδοτικού οίκου *Το Ροδακίό*, που στο μικρό διάστημα της παρουσίας του έχει

δώσει τα πλέον αξιόλογα δείγματα δουλειάς, να δημοσιεύσει ξεχωριστά το *Ρενέ* δεν είναι τυχαία. Θα ήταν πολύ λογικό, για παράδειγ-

Σκουτέρη -
Διδασκάλου, του
Αλέξη Πολίτη, κ.ά.

Για την Εθνική
Αντίσταση και τον
Εμφύλιο έχουν γραφτεί
αρκετά και
ενδιαφέροντα βιβλία.
Ωστόσο, το βιβλίο του
Στέλιου Γιατρουδάκη.
Η σκιά του χθες (εκδ.
Κ. Κοροτζίη)
παρουσιάζει το
πρόσθετο ενδιαφέρον
ότι εκτός από την
έκθεση των γεγονότων
και των δεινών
προσπαθεί να θέσει
σωστά ερωτήματα ως
προς τη συνολική
πορεία της Αριστεράς·
ερωτήματα που
εντάσσουν τις
πρόσφατες εξελίξεις
στον όλο
προβληματισμό του.
Διαθέτει, μάλιστα, την
αρετή και την τόλμη να
προσφέρει τις δικές του
ειλικρινείς απαντήσεις.

«Δεν θέλω να χαθείς
σαν το καράδι/Που
αφήνει ολόγυμνη την
προκυμαία./Μια νύχτα
που δεν περιμένει αυτή,
ούτε/Καπνό
αναθρώσκοντα από
νέες αφίξεις./Δε θέλω
να με ταπεινώσεις και
να φύγεις./Αλλά σιγά -
σιγά σαν δηλητήριο σ'
άρρωστη φλέβα./- Που
ακόμα αντέχει -, σαν
αρχικές δονήσεις/
Σεισμού, μ'
επαναλήψεις από
μικρές στερήσεις:/
Απομακρύνσεις κι
απουσίες τυχαίες./Θα
πρέπει να συνηθίσω το
χαμό σου./Να την
αποσυνδέσω από το
δικό μου./Χαμό».
Τάσος Κόρφης,
Εγκώμια (εκδ.
Πρόσπερος, 1993).

Ερεϊκα λένε στην Κάσο
το ρέικι. Ανθίζει με τις
πρώτες φθινοπωρινές
βροχές, μοσχοβολάει κι
έχει λουλούδια μωβ,
σαν μικρά καμπανάκια.
186 διαφορετικά είδη
λουλουδιών από την

μα, να δημοσιεύσει μαζί την *Αταλά*, εφόσον ήδη από το 1805 ο ίδιος ο Σατωμπριάν τα θεωρούσε ως μία ενότητα. Μια επιλογή που οφείλεται, προφανώς στο χαρακτήρα του κειμένου, στο οποίο η έντονα απολογητική διάθεση, που χαρακτηρίζει την *Αταλά*, υποχωρεί υπέρ ενός ανυπέροχου λυρισμού - αλλά και στην εμβέλεια του.

Ο Ρενέ καταρχήν είχε συμπεριληφθεί στην έκδοση του *Le Génie du christianisme*, το 1802. Στη συνέχεια, δεδομένων των κοινών χωροχρονικών στοιχείων των δύο κειμένων και των ομοιοτήτων τους σε επίπεδο αφηγηματικής τεχνικής, η *Αταλά* και ο Ρενέ αποτέλεσαν μια ενότητα: πιο συγκεκριμένα, το πρόσωπο του Ρενέ το συναντάμε ήδη στην *Αταλά*, ως ακροατή. Ο γέρος Σακτάς, της φυλής των Νατσές στην περιοχή του Μισισιπή, όπου έχει καταφύγει ο Ρενέ για να ξεορκίσει τα πάθη και τις συμφορές του, του διηγείται ένα βράδυ την ιστορία του και την αγάπη του με την *Αταλά*. Στο Ρενέ, ο ήρωας πλέον γίνεται αφηγητής της προσωπικής του ιστορίας στον ακροατή Σακτάς. Η μεγίστη διαφορά των δύο κειμένων έγκειται στην απουσία διδακτισμού στο Ρενέ, όπου η απολογία του χριστιανισμού γίνεται μόνο στο τέλος και πολύ σύντομα -ενώ στην *Αταλά*, ολόκληρο το δεύτερο μέρος είναι διαποτισμένο από το πνεύμα αυτό-.

Ο Σατωμπριάν, στα *Mémoires d'outre-tombe* λέει για το Ρενέ: «Αν ο Ρενέ δεν υπήρχε, δεν θα τον

έγραφα, αν μπορούσα να τον καταστρέψω θα τον κατέστρεφα: διότι μόλυνε το πνεύμα ενός κομματιού της νεολαίας, αποτέλεσμα που δεν μπορούσα να το έχω προβλέψει, εφόσον εγώ, αντιθέτως, ήθελα να τη βάλω στο σωστό δρόμο». Ο χριστιανός Σατωμπριάν συνειδητοποιεί και ο ίδιος πόσο το έργο του αυτό έχει ξεφύγει - ευτυχώς για μας. Η ζωή του Ρενέ υπήρξε πραγματικά πρότυπο για τη νεολαία, το βιβλίο έγινε ευαγγέλιο των ρομαντικών, ο Ρενέ η πρώτη αμιγώς ρομαντική μορφή.

Ο Ρενέ περιέχει αναπτυσσόμενα τα περισσότερα από τα -μελλοντικά- θέματα του ρομαντισμού: ειδικότερα, άξονας της προσωπικότητας του ήρωα είναι η ανησυχία, η μελαγχολία, το ανικανοποίητο, τα βίαια πάθη που αδυνατούν να επικεντρωθούν σε σημεία της πραγματικότητας, η πλήξη, το κενό της ύπαρξης. Μ' αυτή τη διάθεση, ταξιδεύει, καταφεύγει στην πόλη, στη φύση, σκέφτεται την αυτοκτονία -από την οποία τον αποτρέπει η αδερφή του Αμελί, την οποία η υπερβολική και όχι πάναγνη αγάπη προς τον αδερφό της θα οδηγήσει στο μοναστήρι και στον τάφο στη συνέχεια-, και τέλος, η ζωή του αποκτά νόημα μες από τη θλίψη για το χαμό της πολυαγαπημένης του αδερφής. Τότε πηγαίνει στην Αμερική.

Στο Ρενέ, το ταλέντο του Σατωμπριάν εκδιπλώνεται ήδη σε όλο του το μεγαλείο. Το κείμενο, ποιητικότερο, προσκαλεί τον αναγνώστη σε μια υπαρκτή αναζήτηση

με όρους του ρομαντισμού, εξερευνά την «άβυσσο της ύπαρξης». Η περιγραφή των εσωτερικών βασάνων της ψυχής και οι περιγραφές της φύσης, η παιδική ηλικία και η εφηβεία, ο χρόνος που περνά και το κενό που διευρύνεται, η αναζήτηση του απόλυτου, η μοναξιά και το υπερήφανο εγώ του ήρωα δίνονται μέσα από εικόνες μοναδικές, βιωματικές ίσως -παρ' όλο που η αναζήτηση ομοιοτήτων μεταξύ Ρενέ και Σατωμπριάν δεν ωφείλει τίποτα το έργο-, λυρικότατες. Ο ρυθμός της φράσης, οι συνηχήσεις, οι αντηχήσεις και οι συνδυασμοί των εικόνων και των λέξεων σιγά σιγά δεικνύουν την ποιητικότητα της πρόζας του Σατωμπριάν. Ο Ρενέ είναι ένα πεζογράφο, η αγνωσμένη κραυγή μιας ύπαρξης που αναζητεί ταυτότητα στο στασιμαίο ροδρόμι δυο αιώνων, η κραυγή που σε λίγο θα γίνει το *mal du siècle* και αργότερα ακόμα το μπωντσαρικό spleen.

Ο Ρενέ άνοιξε το δρόμο στο ρομαντισμό, αξιοποιώντας στοιχεία παλιά και γνωστά -Ονειροπολήσεις του Ρουσσώ, Βέρθερος- με ανατρεπτικό, νέο τρόπο. Τα κατωπινά έργα του συγγραφέα θ' ανοίξουν πια το δρόμο στον ίδιο μοντερνισμό.

Θα πρέπει να πούμε ότι ο λόγος του Θ. Χατζόπουλου παρακολουθεί την ποιητικότητα του κειμένου εξομαλύνει ικανοποιητικά τις δυσκολίες του. Η μετάφραση είναι καλοδουλεμένη και *Το Ροδον* μας δίνει άλλη μια έκδοση -πρώτη, αδιαμφισβήτητης ποιότητας.

Τ. Δημητρίου

Ένα μουσείο πλησιάζει την παιδική ηλικία

Οι μικροί λαογράφοι. Σειρά 14 βιβλίων, με την ευθύνη της Ευρυδίκης Αντζουλάτου-Ρετσιλά. Εκδ. των Φίλων του Μουσείου Ελληνικής Λαϊκής Τέχνης

Ξεκινώντας από τη θέση ότι ένα μουσείο είναι ένας ζωντανός οργανισμός του οποίου η ύπαρξη παίρνει νόημα όχι μόνον επειδή καταγράφει και προστατεύει τα πολιτιστικά ίχνη του παρελθόντος αλλά και επειδή μεταδίδει γνώση, αυτά τα πολιτιστικά ιδρύματα της γώ-

ρας έχουν αναπτύξει πολλές στρατηγικές για να προσεγγίσουν τα διαφορετικά κοινά με τα οποία έρχονται σ' επαφή.

Αρκετά μουσεία έχουν πλέον εκπαιδευτικά τμήματα τα οποία οργανώνουν ειδικά προγράμματα για τους επισκέπτες τους. Τα προγράμματα αυτά απευθύνονται κυρίως στις σχολικές ομάδες που επισκέπτονται το μουσείο, αλλά και σε ενηλίκους - δασκάλους, φοιτητές και γονείς.

Το Μουσείο Ελληνικής Λαϊκής Τέχνης είναι ένα από αυτά τα μουσεία. Με υπευθυνότητα και επιμο-

νή οργανώνει εδώ και μία δεκαετία, από το 1983, εκπαιδευτικά προγράμματα διάφορων ειδών ξεναγήσεις για μαθητές 3.000 μαθητές δημοτικού παρακολουθούν κάθε μήνα οργανωμένα τα εκπαιδευτικά προγράμματα! - για άτομα με ειδικές ανάγκες, σεμινάρια για γονείς, εργαστήρια με θέματα που έχουν σχέση με το αντικείμενο των συλλογών του μουσείου μικρούς και μεγάλους. Επίσης, το μουσείο έχει οργανώσει φορητά μουσειοσκευές που δανείζονται στα σχολεία για να προετοιμαστούν τα παιδιά πριν από την επί-

ψη τους.

Τα προγράμματα αυτά στηρίζονται υλικά από τον πολύ δραστήσιο σύλλογο των Φίλων του Μουσείου. Τη φετινή χρονιά οι Φίλοι Μουσείου έκαναν ακόμα ένα άλλο βήμα. Δημιούργησαν και δώσαν μια σειρά 14 βιβλίων για την τέχνη, το λόγο, τη θρησκεία και τις παραδόσεις του λαού.

Η επιμελήτρια του Μουσείου υπεύθυνη των εκπαιδευτικών προγραμμάτων Ευρυδίκη Ζουλάτου-Ρεσιλά έχουντας πλέψει με ομάδες παιδιών έργα με τους συνεργάτες της αυτά τα βιβλία που φέρουν τον τίτλο «Οι μικροί λαογράφοι», και διατίθενται, προς το παρόν, από το πωλη-

τήριο του Μουσείου.

Μπορούμε να χωρίσουμε τα βιβλία, ως προς το θέμα τους, σε δύο κατηγορίες. Σ' αυτά που αναφέρονται στα έθιμα και έχουν σχέση με τις μεγάλες γιορτές. Έτσι έχουμε πέντε βιβλία με θέματα: *Γέννηση του Χριστού και τα έθιμα του λαού μας, το έθιμο του χαρταετού, τα πασχαλινά έθιμα, τα δάγια, τα έθιμα των μεταμφιέσεων*. Στη δεύτερη κατηγορία κατατάσσονται οκτώ βιβλία και είναι εκείνα που αναφέρονται στις επιμέρους όψεις της λαϊκής τέχνης. Τα θέματά τους είναι: *η κεραμική, τα σταμπωτά υφάσματα, οι κρητικές δεσιές, οι τηνιακοί λιθόγλυπτοι φεγγίτες, οι κούκλες, τα βοτσαλωτά δάπεδα, η λαϊκή ζωγραφική, τα κεντήματα*. Επίσης έχει εκδοθεί ένα βιβλίο για

την αγιογραφία με θέμα τη Ρίza Ιεσσαί.

Το ενδιαφέρον μ' αυτά τα βιβλία είναι ότι πέρα από το διδακτικό και ενημερωτικό τους χαρακτήρα λειτουργούν ταυτόχρονα και ως βιβλία δραστηριοτήτων γιατί περιέχουν σχέδια, πατρών, οδηγίες για κατασκευές, συνταγές, αινίγματα κ.ά.

Όμως, το μεγάλο τους προσόν είναι ότι προτού γραφούν, πολλά απ' αυτά έχουν δουλευτεί ως προγράμματα στο παιδικό εργαστήριο του Μουσείου, κι έτσι οι συγγραφείς έχουν δει στην πράξη τι είναι εκείνο που ενεργοποιεί τα παιδιά, καθώς και τον τρόπο με τον οποίο τα παιδιά μικρής ηλικίας μπορούν να προσεγγίσουν το κάθε θέμα.

Μαρίζα Ντεκάστρο

Μικρές νησίδες λυρισμού

Η - Ρεβέκκα Παπαγεωργίου, *Λιναριού τα πάθη/Ο μέγας μυρμηκοφάγος* (Μικρά πεζά) ΑΓΡΑ, Αθήνα, 1993

Εν μια μορφή λόγου, χωρίς να είναι τίποτε από τα έντεχνα στοιχεία, δραπετεύει από τα καθιερωμένα είδη όπου εντάσσεται συνηθέστερα ένα λογοτεχνικό κείμενο. Ειδικότερα, όταν ηθελημένο είναι το διαχωριστικό φράγμα μεταξύ της λογοτεχνίας και της ποιητικής, απαιτεί μια πρόσθετη σημασία και δημιουργεί κάποια ηχηματικά. Οφείλεται, άραγε, στην αδυναμία του δημιουργού να τηρήσει σωστά το ένα ή το άλλο είδος; Πρόκειται για την αιωροφολογική αναζήτηση; Μήπως, είναι η πίστη ότι τα ποιοτικά αυτά όρια είναι τεχνητά συμβατικά και ότι τη στιγμή ύψωσης γεννιέται ταυτόχρονα η μορφή που της αρμόζει; Ο δύσκολο να απαντήσει καθαριστικά και τελεσιδίκια, πολύ σκόπερο όταν το έργο που δημιουργήσε την περίσκεψη, είναι η ανάθεση των «μικρών πεζών» στην - Ρεβέκκα Παπαγεωρ-

μυρμηκοφάγος, η πρώτη με τριάντα οκτώ και η δεύτερη με σαράντα εννέα μικρά κείμενα, που η έκτασή τους κυμαίνεται από δύο στίχους έως δυόμισι σελίδες.

Η αφήγηση, άλλοτε αφαιρετική, άλλοτε κατάστικτη από έντονα στοιχεία του παραλόγου, αλλά πάντοτε χαμηλόφωνη, ξεκινάει με κάποιες νύξεις για την παιδική και εφηβική ηλικία, για να περάσει με τη δεύτερη ενότητα, στην αντιπαράθεση των δύο φύλων, στην έλξη και την απώθηση, κυρίως, όμως στον εγκλεισμό και στην παραχαράκωση του κάθε φύλου μέσα στους αόρατους κλωβούς όπου τοποθετήθηκαν ή αυτοτοποθετήθηκαν.

Αλλά πέρα απ' όλα αυτά τα τυπικά χαρακτηριστικά, που μπορεί να δίνουν κατά κάποιο τρόπο τη φυσιογνωμία του έργου όχι όμως και την ειδική του ταυτότητα, υπάρχει η γνήσια απόλαυση του κειμένου. Είναι σπάνιο ο συγγραφέας να αιχμαλωτίσει τον αναγνώστη με το πρώτο του βιβλίο, κι ακόμη πιο σπάνιο να του χαρίσει εκείνη την αίσθηση της ευδίας, έστω κι αν πρόκειται για ένα κείμενο μικρό, όπως αυτό της Παπαγεωργίου.

Τα «μικρά πεζά» (ο χαρακτηρισμός ανήκει στην ίδια) μεστά από ποιητική διάθεση, υποτάσσονται συχνά σε μια πηγαία ρυθμική αγωγή: «Σ' αυτό που ρωτούν δακρυσμένες οι φράουλες, θ' απαντή-

σουν μια μέρα τα ρόδια με γέλια. Χειμωνιάτικα αινίγματα, για καρύδια, για κάστανα, θα τα λύσει μια άνοιξη απλά, με λουλούδια...» (σελ. 51). Άλλοτε, πάλι, υπακούοντας στην επιταγή της αφαίρεσης, μια φράση μισοτελειωμένη αφήνει τον απόηχό της να σε ακολουθεί, καθώς προχωρείς στην ανάγνωση, σαν κίνηση που απόμεινε μετέωρη, κίνηση που ματαιώσε η αίσθηση του περιττού. Κι ακόμη, την ήπια και χωρίς ιδιαίτερες εξάρσεις αφήγηση διακόπτουν κάποιες επικλήσεις για επιστροφή στην παιδική αθωότητα: «Νύχτα, εσύ που περνάς, τ' αστεράκια σου απ' το πιο ψιλό κοσκινάκι και κρατάς μόνο τα λεπτά, τα λαμπερά, τα φίνα, δίδαξε και μένα πώς να φτιάξω, από χρυσό και μαύρο, μια μικροσκοπική αστροφεγγιά» (σελ. 57).

Αμάλαμα πεζογραφήματος, ποίησης και παραμυθιού - λικνιστικού παραμυθιού - οι μικρές αυτές νησίδες λόγου, κλείνουμε μέσα τους μια αδυσώπητη μοναξιά, μια απέραντη θλίψη, που διαχέεται σε μικρούς κυματισμούς, διακριτικά, σχεδόν αθόρυβα, γι' αυτό και πειστικά και μόνο την τελευταία στιγμή, στην τελευταία σελίδα ακούγεται μια και μοναδική κραυγή, που η σκληρότητά της δένει έναν κόμπο στο λαιμό: «Ω άνδρες Αθηναίοι, Κορίνθιοι, Ψυχιάτροι και άλλοι! Με σακατέψατε».

Τάκης Μενδράκος

Κάσο φωτογράφησε και περιέγραψε ο αξιέπαινος δάσκαλος Μηνάς Ηλ. Περσελής. Και ένα παράδοξο: χορηγός της έκδοσης είναι οι Χημικές Βιομηχανίες Βορείου Ελλάδος Α.Ε. - ευαισθησία ή άλλοθι; «Το θυμάρι τ' όνομα κι η έρεϊκα τη χάρη/που πρέπει σα την κοπελιά δίπλα στο παλικάρι». Μηνάς Ηλ. Περσελής, *Τα αγριολούλουδα της Κάσου* (εκδ. Χημ. Βιομ. Β. Ελλάδος με τη συνεργασία του Δήμου Κάσου, 1993).

Ζωντανοί ή νεκροί;
Ένα συγκλονιστικό ντοκουμέντο είναι το βιβλίο που κυκλοφόρησε από την «Ελληνική Επιτροπή Διεθνούς Αμνηστίας» (1993): *Εγκλήματα χωρίς τιμωρία. Πολιτικές Δολοφονίες και Εξαφανίσεις στη δεκαετία του '90*.

Η Ελλάδα του '40 είναι ο τίτλος του επιστημονικού συμποσίου που οργάνωσε η Εταιρεία Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας το 1991. Ένας καλαίσθητος τόμος των Πρακτικών του συμποσίου κυκλοφόρησε πρόσφατα (1993) και περιλαμβάνει ενδιαφέρουσες εισηγήσεις και συζητήσεις/μαρτυρίες. Το πρώτο κείμενο είναι του Κωνσταντίνου Π. Καλλιγά. «Οι θυσίες και οι απώλειες του Ελληνισμού κατά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο» και μου έφερε στο νου μια σειρά θαυμάσιων άρθρων του στην *Καθημερινή* του 1992 για το «Όχι». Αυτά μπορούμε να τα ξαναβρούμε... «Χάσαμε όμως το πιο τίμιο - τη μορφή του».

Ο χαρτοκόπτης

ΟΣΙΠ ΜΑΝΤΕΛΣΤΑΜ (1891 - 1938)

Ίσως αυτή είναι η αρχή της τρέλλας.
Ίσως είναι η συνείδησή σου:
ένας κόμπος ζωής που μέσα του έχουμε πιαστεί,
αναγνωριστεί και δεθεί, για να υπάρξουμε.

Έτσι σε κρυστάλλινους ναούς που δεν συναντάς στη γη,
η συνετή αράχνη του φωτός
τσακίζει τα πλευρά
και τα μαζεύει πάλι σε δεμάτι.

Και ενωμένα από μια λεπτή ακτίδα
τα δεμάτια των καθαρών γραμμών υποκλίνονται.
Θα συναντηθούν μια μέρα, θα συγκεντρωθούν
σαν καλεσμένοι με τις προσωπίδες ανοιχτές,

κι εδώ στη γη, όχι στον ουρανό,
όπως σε σπίτι γεμάτο μουσική,
φτάνει μονάχα να μη τους προσβάλλουμε, ή τους τρομάξουμε.
Τι ευτυχία να ζήσεις να το δεις!

Συγχώρεσέ με γι' αυτά που λέω.
Διάβασέ τα μου ήσυχα, ήσυχα.

Στρατόπεδο Συγκεντρώσεως Βορονέζ
15 Μαρτίου 1937

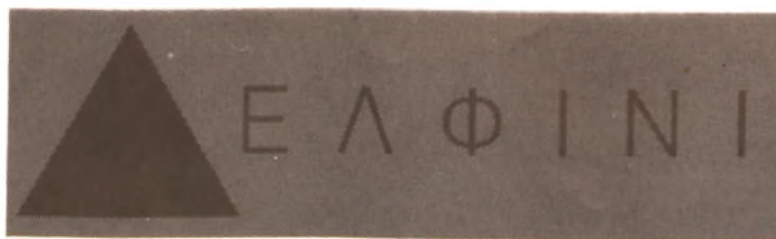
Μετάφραση: ΧΑΡΗΣ ΒΛΑΒΙΑΝΟΣ

Η ιστορία του τέλους του Μάντελσταμ, με βάση τις μαρτυρίες της χήρας του, είναι τώρα γνωστή. Συνελήφθη το 1934 γιατί συνέθεσε ένα ποίημα στο οποίο ειρωνευόταν τον Στάλιν, «τον ορειβάτη του Κρεμλίνου με τα δέκα χοντρά σκουλήκια, τα δάχτυλά του και τη μανία του για βασανιστήρια και εκτελέσεις». Κάποιος τον κατέδωσε και αμέσως σύρθηκε στη φυλακή, όπου υποβλήθηκε σε εξαντλητική ανάκριση και ψυχολογικά και σωματικά βασανιστήρια. Έπειτα από επέμβαση των φίλων του και του προστάτη του Μπουχάριν (ένα απ' τα πρώτα θύματα κι αυτός των εκκαθαρίσεων του Στάλιν), ο ποιητής δεν εκτελέστηκε, όπως όλοι περίμεναν, αλλά εξορίστηκε πρώτα σε μια μικρή πόλη των Ουραλίων (όπου μισότρελος από την εμπειρία της φυλακής αποπειράθηκε να αυτοκτονήσει) και, αργότερα, σε μια επαρχία του Βορονέζ.

Η ποινή της εξορίας έληξε το Μάιο του 1937 και ο Μάντελσταμ επέστρεψε στη Μόσχα, μόνο και μόνο για ν' ανακαλύψει ότι το διαμέρισμά του είχε κατασχεθεί από τις αρχές. Οι επόμενοι 12 μήνες ήταν, για τον άνεργο και άστεγο ποιητή, ένας εφιάλτης περιπλάνησης και τρόμου. Είναι η εποχή του δεύτερου κύματος συλλήψεων της σταλινικής τρομοκρατίας. Η κατάσταση του χειροτέρευε. Έπαθε δύο εμφράγματα και το Μάιο του 1938 εκδόθηκε η ποινή για τις «αντεπαναστατικές ενέργειες» του ποιητή – 5 χρόνια καταγκαστικής εργασίας. Αφού κρατήθηκε για ένα διάστημα στη φυλακή, έχοντας μεταφερθεί εκεί από το σανατόριο όπου ανάρρωνε, το φθινόπωρο οδηγήθηκε από τις αρχές σ' ένα από τα πιο απόμακρα στρατόπεδα συγκεντρώσεως της ανατολικής Ρωσίας. Είχε ήδη αρχίσει να τρελαίνεται, αλλά υπήρχαν και κάποιες στιγμές διαύγειας. Σε μια απ' αυτές ήταν που έγραψε και το τελευταίο γράμμα, τον Οκτώβριο του 1938, ζητώντας από τους δικούς του να του στείλουν ρούχα και χρήματα. Ο Αλεξάντερ Μάντελσταμ πληροφορήθηκε το θάνατο του αδελφού του Όσιπ 27 Δεκεμβρίου του 1938. Σύμφωνα με την επίσημη εκδοχή, ο Μάντελσταμ πέθανε από ανακοπή της καρδιάς.

ΑΠΟ ΤΟΝ

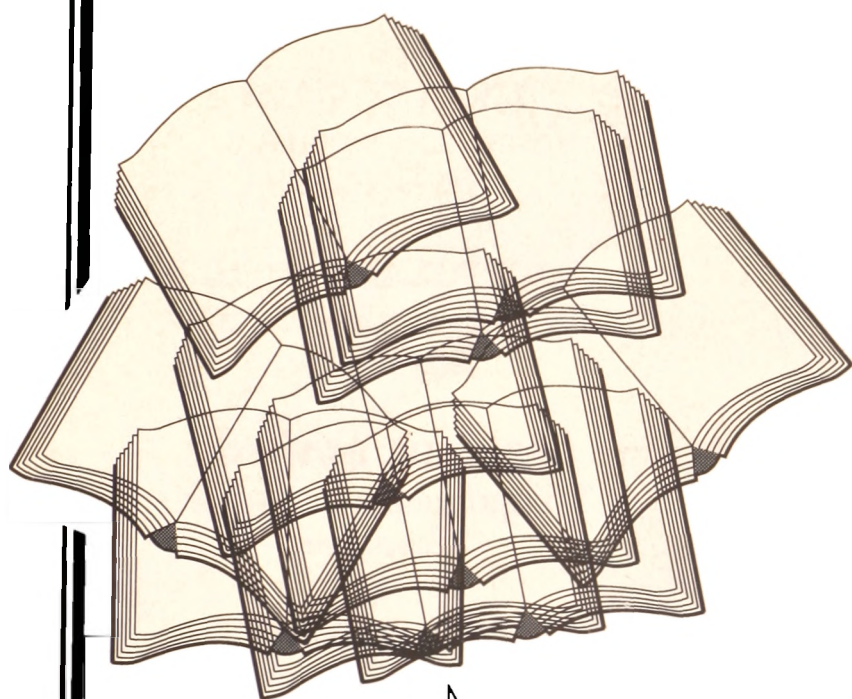
ΧΑΡΗ
ΒΛΑΒΙΑΝΟ

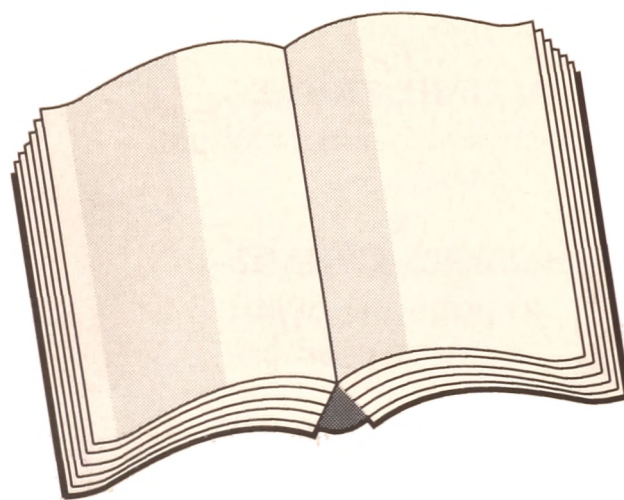
2 ΧΡΟΝΙΑ ΕΠΙΤΥΧΙΕΣ

Ποιος να το πίστευε ότι
μέσα σε δύο χρόνια γίναμε
τόσα πολλά που δεν μας
χωράνε οι βιβλιοθήκες...

Και το καθένα μας
είναι τόσο μοναδικό,
τόσο όμορφο...

Μην του δίνετε σημασία.
Την έχει ψωνίσει με τα
καινούργια εξώφυλλα!!!

**ΒΙΒΛΙΑ
ΠΟΥ ΑΓΑΠΗΘΗΚΑΝ
ΑΠΟ ΧΙΛΙΑΔΕΣ
ΑΝΑΓΝΩΣΤΕΣ**

**ΕΚΟ ΦΙΤΖΕΡΑΛΝΤ ΧΕΜΙΝΓΟΥΕΪ
ΜΑΝ ΖΟΛΑ ΜΟΝΤΑΛΜΠΑΝ ΜΕΡΙΜΕ
ΦΟΚΝΕΡ ΜΟΥΖΙΑ ΝΑΜΠΟΚΟΦ ΓΚΑΡΝΤΝΕΡ
ΖΙΝΤ ΤΖΑΙΗΜΣ ΣΑΝΣΟΜ ΛΟΡΕΝΣ ΝΤΟΣ ΠΑΣΟΣ
ΝΤΕΛΕΝΤΑ ΝΑΜΠΟΚΟΦ ΡΕΝΤΓΚΡΕΪΒ ΧΕΜΙΝΓΟΥΕΪ ΜΠΡΑΟΥΝ
ΒΙΛΛΙΕ ΝΤΕ Λ' ΙΛ ΑΝΤΑΜ ΣΕΒΙΝΙΕ ΦΟΚΝΕΡ ΖΙΝΤ ΝΤΟΣ ΠΑΣΟΣ ΤΖΑΙΗΜΣ ΕΚΟ ΦΟΚΝΕΡ ΛΟΡΕΝΣ ΓΚΑΡΝΤΝΕΡ ΜΑΝ**

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΔΕΛΦΙΝΙ, ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΕΟΥΣ 23-25, 106 77 ΑΘΗΝΑ, ΤΗΛ.: 36 30 955, FAX: 64 50 764

1993 🐾 ΝΕΑ ΒΙΒΛΙΑ 🐾 1993

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΑΣΤΑΝΙΩΤΗ

Η ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΚΔΟΤΙΚΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑ ΣΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ / ΠΕΖΟΓΡΑΦΙΑ

ΝΤΟΡΑ ΓΙΑΝΝΑΚΟΠΟΥΛΟΥ

Η πρόβα του νυφικού
(Μυθιστόρημα)

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΕΥΑΓΓΕΛΙΔΗΣ

Το χέρι κάτω από το ρούχο
(Μυθιστόρημα)

ΝΕΝΗ ΕΥΘΥΜΙΑΔΗ

Οι πολίτες της σιωπής
(Μυθιστόρημα)

ΖΥΡΑΝΝΑ ΖΑΤΕΛΗ

Και με το φως του λύκου επανέρχονται
(Μυθιστόρημα σε δέκα ιστορίες)

ΒΑΣΙΛΗΣ ΖΙΩΓΑΣ

Όπως τα κούρντισες, Θε' μου
(Μυθιστόρημα)

ΒΑΣΙΛΗΣ ΚΙΖΗΛΟΣ

Στα μάτια της τίγρης
(Μυθιστόρημα)

ΗΛΙΑΣ ΚΟΥΤΣΟΥΚΟΣ

Μαύρο πουλί στο βλέμμα
(Νουβέλα)

ΚΩΣΤΑΣ ΛΟΓΑΡΑΣ

Παλιές αμαρτίες
(Διηγήματα)

ΜΑΡΓΑΡΙΤΑ ΛΥΜΠΕΡΑΚΗ

Τα δέντρα
(Μυθιστόρημα)

ΤΑΤΙΑΝΑ ΓΚΡΙΤΣΗ-ΜΙΛΛΙΕΞ

Το αλώνι της Εκάτης
(Μυθιστόρημα)
Ημερολόγιο

ΓΙΩΡΓΟΣ ΜΠΡΑΜΟΣ

Βρεγμένο ρούχο
(Διηγήματα)

ΜΑΞΙΜΟΣ ΟΣΥΡΟΣ

Πολιτεία
(Ποιτικό αφήγημα)

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗΣ

[Το λάβαρον]
(Νέα, ολοκληρωμένη έκδοση)

Ερώτων και ασπασμών λαμπρόν απάνθισμα

(52+1 διηγήματα Ελλήνων συγγραφέων
γραμμένα και εικονογραφημένα για το Playboy)

ΦΑΙΔΩΝ ΠΑΤΡΙΚΑΛΑΚΙΣ

Θεράπευαν με την μουσική
(Μυθιστόρημα)

ΤΑΣΟΣ ΡΟΥΣΣΟΣ

Ο καιρός της Λίζε
(Νουβέλα)

ΓΙΩΤΑ ΣΕΧΙΔΟΥ

Η Καλάμιτς που μισούσε τ' Άλογα
(Μυθιστόρημα)

ΓΙΩΡΓΟΣ ΣΚΟΥΡΤΗΣ

Το συμπόσιο της Σελήνης
(Μυθιστόρημα)

ΠΕΡΙΚΛΗΣ ΣΦΥΡΙΔΗΣ

Τίμημα χωρίς αντίκρισμα
(Διηγήματα)

ΑΡΗΣ ΦΑΚΙΝΟΣ

Το κάστρο της μνήμης
(Μυθιστόρημα)

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ / ΠΟΙΗΣΗ

ΜΙΧΑΛΗΣ ΓΚΑΝΑΣ

Παραλογή

Μαύρα λιθάρια

ΜΑΤΘΑΙΟΣ ΜΟΥΝΤΕΣ

Τα αντίποινα

ΛΕΥΤΕΡΗΣ ΠΟΥΛΙΟΣ

Αντί της σιωπής
(Ζωγραφική: Τάσος Μαντζαβίνος)

ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΣΑΠΟΥΝΤΖΗ

Η κλινήρης Δευτέρα

ΝΤΙΝΟΣ ΣΙΩΤΗΣ

Η μηχανή των μουσικών

ΑΛΕΞΗΣ ΣΤΑΜΑΤΗΣ

Αρχιτεκτονική εσωτερικών χώρων

γιατί ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ ΔΥΝΑΜΩΝΟΥΝ ΤΟ ΜΥΑΛΟ